

ISSN 0235-9111

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ
Nr. 11-12 2006 • ANUL XVI • CHIȘINĂU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ

de știință și cultură

Nr. 11-12 (137-138) 2006
noiembrie-decembrie

REDACTOR-ŞEF

Alexandru BANTOŞ

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT

Grigore CANȚĂRU

COLEGIUL DE REDACȚIE

Alexei ACSAN, Ana BANTOŞ, Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEŞLEAGĂ, Mircea BORCILĂ (Cluj), Leo BUTNARU, Gheorghe CHIVU (Bucureşti), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huşi), Anatol CODRU, Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Stelian DUMISTRĂCEL (Iaşi), Andrei EŞANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Iulian FILIP, Gheorghe GONȚA, Victor V. GRECU (Sibiu), Ion HADÂRCĂ, Dumitru IRIMIA (Iaşi), Dan MĂNUCĂ (Iaşi), Nicolae MĂTCAŞ, Ion MELNICIUC, Mina-Maria RUSU (Bucureşti), Valeriu RUSU (Franța), Marius SALA (Bucureşti), Dumitru TIUTIUCA (Galați), Petru ȚARANU (Vatra Dornei), Vasile ȚARA (Timișoara), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

Pentru corespondență:

**Căsuța poștală nr. 83,
bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chișinău, 2012, Republica Moldova.
Tel.: 23 87 03, 23 46 98
e-mail: limba_romana@mail.md**

De n-aș fi român, încă aș iubi limba română pentru dragostea frățească ce o caracterizează. În vălmășagul războaielor, în picioarele barbarilor, aruncată prin poziția geografică între nații streine începutului și firii ei, româna nu-și uită mama și surorile; se ține lipită de latină prin gramatică, de italiană și spaniolă prin ziceri, de portugheză prin pronunțare.

Constantin NEGRUZZI, 1863

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

EDITOR: colectivul redacției
ISSN 0235-9111

REDACTOR: Irina DERCACI
LECTOR: Veronica ROTARU
PROCESARE COMPUTER: Oxana BEJAN

Număr ilustrat de Elena Bontea

Coperta I: *Natură statică cu flori de migdal* (1985)

Coperta IV: *Revelație* (1990)

Revista *Limba Română* – 2006

Contribuții la crearea unui spațiu al comunicării libere între toți cei interesați de limba, istoria și cultura românilor.

Rubricile numărului 11-12: *Analize și interpretări; Limbaj și comunicare; Cum vorbim, cum scriem; Itinerar lexical; Pro didactica; Aniversări; Poesis; Confesiuni; Mihail Purice – 70; Eveniment; Adevărul despre noi; Toponimie și istorie; Româna pentru aolingvi; Arte plastice; Recenzii* – susținute de specialiști din Republica Moldova și România.

Suport didactic pentru procesul de învățământ preuniversitar și universitar.

Abonamentele la revista *Limba Română* pot fi contractate la agențiile „Poșta Moldovei” și „Moldpresa”. Pentru România – la Rodipet (în catalogul publicațiilor din Republica Moldova – poziția 77075).

Așteptăm la redacție noi apariții editoriale (cărți, reviste de cultură) pentru a fi prezentate și recenzate.

Adresa pentru corespondență: **Căsuța poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012, Republica Moldova.**

Orice articol publicat în revista *Limba Română* reflectă punctul de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.

Materialele nepublicabile nu se recenzează și nu se restituie.

SUMAR

ARGUMENT

Lucian BLAGA. Timp fără patrie
5

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

Valeriu MATEI. Redobândirea stilului
6

Mihai CIMPOI. Prepost-modernismul blagian
12

Diana VRABIE. Pastelul floral în literatura română; Otilia Cazimir și universul copilăriei
17

Lilia RĂCIULA. Unele aspecte ale variabilității lexemului *icoană*
31

LIMBAJ ȘI COMUNICARE

Nicolae FELECAN. Variantele literare libere și tendințele de întrebuințare în limba română actuală
41

Victoria ROGA. Mijloace stilistice de exprimare a negației
48

CUM VORBIM, CUM SCRIEM

Ion CIOCANU. Timbrurile; Irișii și irisurile; Ce nu e limpede?
55

ITINERAR LEXICAL

George RUSNAC. Factorul popular-regional în cercetările etimologice structurale
58

Nicolae RAEVSCHI. Vorovi / vorbi
65

Ion POPESCU-SIRETEANU. Cuvântul *nămaie* și familia lui
76

PRO DIDACTICA

Constantin ȘCHIOPU. Metode și procedee de interpretare a operelor lirice
100

Otilia BABĂRĂ. M. Eminescu – model de exigență didactică
110

ANIVERSĂRI

Ana BANTOȘ. Petre Ștefănuță – profesor etnolog
115

POESIS

Grigore CHIPER. „O parolă pentru un naufragiat”
120

Andrei BURAC. *Lacomii la vise; În această sâmbătă; Greșind; Autumnală II; Plină de neștire; Poem I; Rătăcire; Să audă; Există; Undeva în mine; Veni-va și dimineața; E un miracol; I love you; A*

*venit; Mă dor cei patru pereți; Ori-
cum visez; Pe cer; Poem III*

123

Efimia ȚOPA. *Fericirea e
dincolo; Ca să fiu; Muzeu; Sat
arhaic; Noi, voi; Văd departe de
tine; La braț cu istoria; Agendă;
Jocul patriei; Fețele timpului; Nu-
mai niște cuvinte*

131

CONFESIUNI

Antonina SÂRBU. *Viața, altfel*

135

MIHAIL PURICE – 70

Anatol CIOBANU. *Profeso-
rul și omul de știință Mihail Pu-
rice*

142

Vladimir ZAGAEVSCHI. *Vo-
cație și destin*

146

„Legalizarea denumirii ști-
ințifice a limbii noastre va anu-
la multe din motivele discordiei
din societate”. Dialog: Alexandru
BANTOȘ – Mihail PURICE

153

Vitalie ZAGAEVSCHI. *Cum-
pătat la vorbă și la fapte*

164

Gheorghe COLȚUN. *În lu-
mea frazeologiei dialectale*

166

EVENIMENT

Rezoluția Conferinței Națio-
nale de Filologie „Limba română
azi”

169

ADEVĂRUL DESPRE NOI

Nicolae DABIJA. *De ce lim-
ba noastră e română?!*

172

TOPONIMIE ȘI ISTORIE

Anatol EREMIA. *Cahulul în
timp și spațiu (II)*

197

ROMÂNĂ PENTRU ALO- LINGVI

Alexei ACSAN. *Vreau să
vorbesc românește*

205

ARTE PLASTICE

Vladimir BULAT. *Pictura sfi-
oasă*

222

RECENZII

Nina ZGARDAN. *De la lati-
nitate la românitare*

226

AUTORI

231

TIMP FĂRĂ PATRIE

Timp fără patrie: râu fără ape,
secetă-n albie, și subț pleoape.
Timp fără patrie: inimi învinse,
vârste nerodnice, cugete stinse.
Timp fără patrie: sură poveste,
vuiet de cetină neagră pe creste.
Timp fără patrie: țarini ne-ntoarse,
zboruri defuncte și suflete arse.
Timp fără patrie: stingere-a torței,
boltă neprietenă, clopot al sorții.
Timp fără patrie: dragoste-amară,
roiuri tânjind după raiuri și ceară.

Lucian BLAGA

Valeriu MATEI

REDOBÂNDIREA STILULUI

Din cauza vicisitudinilor ce s-au abătut după cel de-al doilea război mondial asupra destinului autorului **Trilogiilor**, opera filozofică a lui Lucian Blaga – vastă, complexă, originală și la fel de importantă ca și poezia sau dramaturgia sa, – nu a intrat încă pe deplin în conștiința și structura spiritualității noastre, deși în ultimele decenii toate cele cincisprezece volume ce alcătuiesc sistemul filozofic blagian au fost editate și reeditate integral¹. S-a reliefat, astfel, în toată monumentalitatea și armonia sa, întreg edificiul acestei filozofii – înălțat cu o autentică stăpânire a legităților arhitecturii conceptuale – ce se singularizează în contextul filozofiei ro-

mânești și al celei universale prin asumarea condiției „metaforice”. Chiar și sumar, sistemul filozofic blagian poate fi rezumat cu greu în cuprinsul unui singur studiu, cu atât mai mult că în cele ce urmează ne vom referi, în principal, la **Trilogia culturii**, operă ce ocupă în cadrul acestei filozofii un loc central.

Precum mărturisea Blaga la faza debutului său, filozofia pe care a purces s-o edifice nu are „un obiect extern” spre care să se „îndrepte”, „ci numai un impuls intern din care se naște”, așadar, ea este, în primul rând, creație, fără a se pretinde expresie a adevărului². Orice creație umană este o „metaforă”, noțiunea în cauză desemnând, în contextul filozofiei bligiene, nu o figură de stil, ci totalitatea modalităților de constituire, într-o operă sau într-un domeniu al spiritului, a unei concepții „despre ființă și rostul existenței”. „Metafore” sunt, în accepția bliagiană, mitologia, filozofia, arta, în totalitatea ei, și chiar știința, în latura ei teoretică. Pledând, în **Cenzura transcendentă**, „pentru o expansiune metodologică cât mai largă” în fundamentarea unei teorii a cunoașterii și pentru „o nouă determinare a raportului dintre principiul metafizic absolut” și „cunoașterea individuală”,

¹ *Trilogia culturii*, Editura pentru literatură universală, București, 1969; *Încercări filozofice*, Editura Facla, Cluj-Napoca, 1977; *Trilogia cunoașterii (I. Eonul dogmatic. II. Cunoașterea luciferică. III. Cenzura transcendentă*, Ediții aparte). Editura Humanitas, București, 1993; *Trilogia valorilor*, Editura Humanitas, 1994; *Trilogia cosmologică*, Editura Humanitas, 1997; *Experimentul și spiritul matematic*, Editura Humanitas, 1998 ș.a.

² V.: L. Blaga, *Încercări filozofice*, Editura Facla, Cluj-Napoca, 1977.

Lucian Blaga considera că mitologia, filozofia, arta și știința, ca domenii de manifestare a vocației creatoare a omului, nu pot reflecta obiectiv, adecvat esența lumii, ceea ce Kant numea „lucrurile în sine”, *noumen*. „Cunoașterea individuală” este totdeauna supusă unei „cenzuri transcendente” de către Marele Anonim, „factorul metafizic central”, care „se apără, pe sine și toate misterele derivând din el, de aspirațiile oricărei cunoașteri individuale, creând între aceasta și misterele existențiale o rețea de factori izolatori”³.

Imposibilitatea omului de a cunoaște la modul absolut este însă compensată prin potențialul său de a crea, „cunoașterea individuală” asimilând „misterele existenței sau prefăcându-le în semne subiective echivalente sau formulându-le cu ajutorul unor elemente cognitive, prin care ele sunt recunoscute ca atare”⁴.

Creația umană nu este nelimitată și cu atât mai puțin absolută. Creația absolută e rezervată Marelui Anonim, este apanajul exclusiv al divinității, cea umană e „frânată” și rolul de „frână transcendentă” îi revine stilului. „Stilul”, menționa L. Blaga

în **Orizont și stil**, este un „atribut în care înflorește substanța spirituală, e factorul imponderabil prin care se împlinește unitatea vie într-o varietate complexă de înțelesuri și forme. Stigme, mănunchi de stigme și de motive, pe jumătate tănuite, pe jumătate revelate, este coeficientul prin care un produs al spiritului uman își dobândește demnitatea supremă la care poate aspira. Un produs al spiritului uman își devine sieși îndestulător înainte de orice, prin „stil”... „stilul e mediul permanent în care respirăm, chiar și atunci când nu ne dăm seama”⁵.

Întreaga construcție teoretică blagiană în domeniul culturii e așezată pe categoria de stil, „ca pe un punct arhimedic de sprijin”, un „fenomen dominant și definitoriu al culturii umane, spațiu imanent oricărei creații omenești”⁶, fiecare ins sau fiecare popor având posibilitatea să creeze doar în limitele unor „categoriilor stilistice” ce formează o „matrice stilistică”. Categoriile stilistice bliagene sunt subconștiente („abisale”), autorul **Trilogiilor** voinde să întemeieze o nouă disciplină – *noologia abisală* – depășind metoda morfologică din filozofia germană a culturii, prin care se revela matricea stilistică – un

³ L. Blaga, *Trilogia cunoașterii, III, Cenzura transcendentă*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 22-26.

⁴ Ibidem, p. 30.

⁵ L. Blaga, *Trilogia culturii*, p. 3.

⁶ Idem. Dumitru Ghișe, *Cuvânt înainte*, p. VI.

„complex inconștient” ce diferențiază culturile naționale. Matricea stilistică, „prin care inconștientul administrează conștiința”⁷, individualizează metaforismul propriu fiecărei culturi, implicând limitarea și generând, prin aceasta, suferință de ordin metafizic. Totodată, matricea stilistică determină și valorile specifice inconfundabile, ce dau grandoare unei culturi. „...Mănunchi de categorii care se imprimă, din inconștient, tuturor creațiilor umane, și chiar și vieții, întrucât ea poate fi modelată prin spirit”, matricea stilistică, inalterabilă precum atomii, este și sursă de tragism filozofic, relevând faptul că „frontul creator uman”, în raport cu „lumea” nu e simplu, cum crede Kant și toți cei care l-au urmat, ci multiplu, sau cel puțin dublu, „lumea noastră” înfruptându-se „din spontaneitatea umană cu o intensitate exponențială”. Matricea stilistică „se întipărește, cu efecte modelatoare, operelor de artă, concepțiilor metafizice, doctrinelor și viziunilor științifice, concepțiilor etice și sociale etc.”⁸, asigurând originalitatea culturilor naționale și devenind bunul spiritual cel mai de preț al omului și al umanității.

Iată câteva dintre coordonatele gândirii filozofice blagiene, elaborate de autorul **Trilogiilor**

pe parcursul a peste patru decenii de creație, de la primele *Încercări filozofice* (1914) și de la **Pietre pentru templul meu** (1919), unde apare pentru prima dată în creația sa ideea de *stil al culturii* și până la **Trilogiile** „cosmogonică” și „pragmatică”, rămase neterminate. Însă nu expunerea seacă a acestor coordonate, și nici originalitatea lui L. Blaga în tratarea ideii de stil în cultură în contextul analizelor anterioare ale lui Friedrich Nietzsche, Alois Riegl, Leo Frobenius, Oswald Spengler sau Wilhelm Worringer ne interesează astăzi, ci raportarea, fie și subiectivă, a acestor categorii la realitățile părții estice a spațiului mioritic – Basarabia, într-o perioadă (1940-1991) în care conștiința a fost „abătută” într-o direcție care nu a mai corespuns „orientărilor inconștiente, consolidate într-o matrice stilistică”⁹.

Pentru evenimentele și fenomenele ce au loc în acest spațiu în ultimele două decenii s-au aplicat diverse noțiuni, cea mai frecvent utilizată fiind *Mișcarea de renaștere și de eliberare națională*. Firește, elementele unei asemenea mișcări persistă, dar noțiunea are valențe și semnificații mult mai largi, pe care fenomenul de la noi nu le întrunește. O condiție esențială a unei asemenea miș-

⁷ L. Blaga, *Trilogia culturii*, p. 107.

⁸ Ibidem, p. 109.

⁹ Ibidem, p. 107-108.

cări – conștiința națională românească – nu a devenit încă, spre regret, factor determinant al acesteia cu toate eforturile unei bune părți a intelectualității. Deformările grave survenite în conștiința națională a multor români basarabeni, ca urmare a experiențelor diabolice, întreprinse pe parcursul a peste 150 de ani de regimurile țarist și sovietic, încă nu au fost, nici pe departe, eliminate. Dovadă sunt și „urcușurile” (din anii 1989-1994, 1998-1999) și „coborâșurile” ce au urmat (1994-1998; 2000-2006) în derularea evenimentelor.

Înțelegerea acestor realități nu poate fi deplină fără a ne raporta, în primul rând, la ceea ce se întâmplă în viața spirituală a românilor basarabeni. Aș numi acest fenomen *tendință de raliere la matricea stilistică a culturii române*, o mișcare pentru *redobândirea „stilului”*.

Pierderea în 1812 și 1940 a legăturii cu „mediul permanent în care respirăm”¹⁰ a afectat grav „axele creșterii organice” ale culturii românilor basarabeni, regimul de ocupație înlocuindu-le cu „planul conștient” al unor construcții pe cât de artificiale, pe atât de nocive, antiumane. A urmat și pierderea unității stilistice în cultură, sau, cum menționa L. Blaga, im-

punerea unui „amestec haotic de stiluri”¹¹ străine firii culturii noastre, în care rolul de ax definitoriu îl aveau preceptele ideologice, atât cele generale comuniste, cât și cele menite să justifice implementarea unui „proiect” diabolic unic în chiar cuprinsul imperiului sovietic – crearea artificială a „unui întreg din parte”, a unui nou „etnos”, denumit „*națiune sovietică moldovenească*”. În acest scop a urmat colonizarea masivă a acestui ținut cu „cetățeni sovietici” aduși în locul sutelor de mii de țărani și intelectuali basarabeni deportați în Siberia sau masacrați în beciurile NKVD-ului sau în lagărele staliniste, interzicerea valorilor culturale și spirituale proprii, impunerea unei alte conștiințe naționale și civice, crearea și propulsarea unor pseudovalori în ceea ce se voia a fi artă, literatură, sau, în general, cultură, acțiune în care s-au încadrat „plenar” atât noua clasă a „intelighenției” creată de regim, cât și unii intelectuali afirmați în perioada interbelică și convertiți la preceptele ideologice ale regimului comunist de import. Chiar și *spațiului mioritic* basarabeian au început să i se imprime – prin intervenții brutale în flora acestui ținut și prin implementarea unor aberante proiecte de defrișare a codrilor, de secare a bălților și de distrugere a luncilor râurilor (cea

¹⁰ Ibidem, p. 3.

¹¹ Ibidem, p. 4.

ce a dus la dispariția a sute de râuri și râulețe), de industrializare și chimizare a agriculturii (efectele acestor otrăviri a solurilor se resimt până astăzi) – trăsături străine de natură să genereze, pentru spiritul creator autohton, acel *horror vacui* – la care se referea în publicistica sa Mihai Eminescu – propriu firii nomade.

Dificultățile de astăzi în ralierea la matricea stilistică a culturii naționale sunt cauzate de absența pe parcursul ultimelor decenii a unei clare delimitări față de pseudovalorile create în „cultura poporului sovietic moldovenesc”. E adevărat, s-a așternut o relativă tăcere asupra acestora, dar perioadele de „coborâșuri” ne-au demonstrat cu prisosință că această tăcere nu a fost și nu este de aur. În perioada de ocupație nu doar istoria a exercitat teroare asupra culturii, ci și „cultura” pusă în slujba regimului de teroare a măcinat și a neantizat societatea, conștiința civică și națională a acesteia fiind un „argument de forță” în justificarea genocidului și etnocidului fizic și spiritual, astfel încât examinarea acestui fenomen doar prin raportare la criteriul estetic nu este nici pe departe suficient pentru o purificare morală de infernul proletcultist-stalinist, prezent încă în instituțiile politice, profesionale și de cultură din Basarabia, și pentru revenirea la normalitate

a unei societăți aruncate conștient în hăul unei mlaștini dense, unde criteriile valorice au murit, iar somnul rațiunii naște continuu monștri.

Tendențele de a prezenta ca definitorii, pentru perioada de ocupație, puținele și firavele elemente de rezistență în cultură nu pot decât să creeze o falsă impresie despre evoluțiile „culturale” din Basarabia, având consecințe grave pentru procesul de redobândire a stilului. Relativa resurrecție în cultură, produsă la începutul anilor șaizeci (amplificată în anii '70 și devenită, cu adevărat definitorie, la mijlocul anilor '80) ai secolului trecut, poate fi luată drept punct de reper pentru a vorbi și de existența în spațiul cultural basarabean a unei alte tendințe în cultură – cea de rezistență față de regimul de ocupație și de păstrare a elementelor matricei stilistice a culturii române. De cele mai multe ori însă, cele două tendințe – una de aservire spirituală față de regimul comunist și o alta de rezistență față de același regim – se regăsesc și se confruntă în opera unuia și aceluiași creator. Ne referim, bineînțeles, la autorii unor opere față de care pot fi aplicate criterii estetice și de valoare și nu la mult mai numeroșii autori ai unor opuri marcate de stigmatul analfabetismului estetic. Și creatorii autentici au plătit tribut sentimentului de fidelitate pentru re-

gimul de ocupație ideologică, cu care a trebuit să cocheteze pentru a supraviețui, dar nici unul dintre ei n-a avut curajul să se debaraseze de creațiile tributare pe care le-au dat la iveală, fapt care le servește cameleonilor de duzină drept justificarea fulgerătoarelor lor mimicrii. Folosind același arsenal de „mijloace” cu care proslăviseră „eliberatorii” de la 1940, ei au purces, în anii de avânt ai mișcării democratice, să „exploreze” marile drame ale istoriei naționale în chiar perioada de ocupație, iar, recent, unii au revenit la vechile lor „pasiuni” față de ideologia comunistă.

Așadar, cultura basarabeană, sau ceea ce s-a voit a purta acest nume, a jucat un rol dublu în cadrul proceselor tragice ce s-au succedat în această zonă a spațiului mioritic: pe de o parte, a participat activ la diabolica operă de stimulare a factorilor etnodestabilizatori, a contribuit la deformarea gravă a conștiinței civice și naționale prin promovarea ideologiei regimului de ocupație și prin vehicularea românofobiei, a urii față de matricea stilistică a culturii naționale; pe de altă par-

te, cealaltă tendință în evoluția vieții culturale din acest spațiu – cea a continuării tradițiilor culturii române – a fost un luptător, de multe ori firav și mutilat, în bătălia pentru păstrarea unității stilistice a culturii naționale.

Mișcarea de redobândire a stilului nu e nici pe departe încheiată, orizontul e din nou încețoșat, incert, efortul de conștientizare a căilor și modalităților de revenire la normalitate e încă insuficient, cu toate că distanțarea față de perioada de ocupație e suficientă pentru ca lecțiile unui trecut dramatic să fie însușite pe deplin, or, „distanțarea față de fenomen e o condiție elementară pentru obținerea aceluși sistem de puncte de reper necesar descrierii și inventarierii fenomenului”¹².

Echilibrul balanței va înclina spre firesc în măsura în care va fi depășită incertitudinea tolerantă față de pseudocultura terorizantă a unui trecut ce nu mai dispăre, pentru ca razele firave ale culturii autentice să destrame bezna devoratoare ce mai stăruie asupra orizonturilor basarabene.

¹² Ibidem, p. 4.

Mihai CIMPOI

PREPOST-MODERNISMUL BLAGIAN*

O interpretare postmodernistă a lui Blaga generează prudențe și aproximări atente, firești, dat fiind modelul său de gândire sistematic, organicist, „supraraționist” sau rațional-deschis (în sensul lui Bachelard), „auroral”. Reflecțiile clare asupra relativității valorilor, accentul pus pe ontologic, distincția tranșantă între „conștiința filozofică” și eseismul cu fragmentarismul implicit și „secundarismul” său ludic (după expresia lui Virgil Nemoianu) încurajează demersul exegetic privind existența unui *postmodernism blagian*, pe care – din cauza presantelor necesități de nuanțare – l-am denumi *prepostmodernism blagian*.

Apropierile autorului **Poemelor luminii și Trilogiilor** în ipostaza simbiotică de poet și

filozof – ipostază care se cere privită mai degrabă ca o ecuație abisală în chiar spiritul demersului său poetico-filozofic – de postmodernism sunt însă indiscutabile. Atari apropieri devin de ordinul evidenței, dacă ne gândim nu atât la demersul doctrinar deconstructivist și anihilat-nihilist, cât la eforturile programatice ale acestuia de a obține o imagine globalizantă asupra istoriei prin mijloace retorice dintre cele mai eterogene, dominante, după cum s-a mai spus, de deconstrucția bazată pe ironie, parodie și grotesc, pe „simțul critic”. De altfel, Lucian Blaga, făcând o adevărată fenomenologie a noilor stiluri și mentalități eseistice, presimțea revenirea unei neokantiene „ore a criticei”.

Ca și la postmoderni, cerul valorilor nu este unul platonic, invariabil, la Blaga, ci mereu incendiat de năzuințe formative, manifestate sub zodia „cumpeinei”, a schimbărilor „atitudinilor fundamentale în artă” (care sunt trei, după Max Deri: naturalistă, idealistă, expresionistă), stărilor eseistice, „exploziilor de spiritualitate”. Zeul Proteu dirijează aceste năzuințe formative spre transformări, mutații (valorice), spre „avântul răscolitor al epocii” sau spre noi „sisteme metafizice”, spre „noul stil de viață”.

* Comunicare ținută în cadrul Festivalului Internațional „Lucian Blaga” de la Cluj, ediția 2006.

Referindu-se la procesul reînvierii de către naturalism a criticismului kantian, Lucian Blaga adoptă, de fapt, modalitatea postmodernă de „asimilare” a vechilor doctrine și formule: „Căci niciodată o doctrină nu renaște fără a fi adaptată la liniile noului stil de viață în care renaște. Un stil acceptă, în alcătuirea sa, elemente de ale trecutului numai după ce și le-a asimilat. Prin procesul de asimilare, vechea doctrină devine, de fapt, o nouă doctrină” (Lucian Blaga, *Zări și etape*, Studii, aforisme, însemnări, București, 1990, p.82).

Conștiința devenirii unei doctrine noi prin impactul cu memoria culturală a trecutului o are și omul postmodern cu o notă foarte puternică, pornită să obțină imaginea totalizantă absolută. Discursul retoric care recuperează istoria devine sincronizant, recuperator și integrator. „Conștiința postmodernității, nota rezumativ Radu G. Țeposu, fiind una eminentamente retorică, totalizarea va fi astfel infinit mai ușor de obținut, ceea ce produce și un foarte puternic simț al integrării, al redobândirii omogenității. Omul postmodern nu se mai poate elibera de trecut, întrucât acesta revine, în mod automat, în conștiința lui prin discurs, prin retorică. Iar a suprima retorică înseamnă cel

puțin a refuza propria substanță umană transmisă de memorie prin limbaj. Conștiința limbajului deci face în cele din urmă ca omul postmodern să se întoarcă asupra lui însuși, contemplând și acceptând tot ceea ce spiritul uman a produs în timp. Mai mult chiar, forțând reintegrarea, recuperarea totalității în retorică” (vezi Radu G. Țeposu, **Istoria tragică grotescă a întunecatului deceniu literar nouă**, București, 1993, p. 34).

Asemenea postmodernilor, Blaga concepe actul creativ ca pe un act de natură estetică și retorică. Mai mult decât atât: acesta se supune unui „paralelism” interdisciplinar, fiind, de fapt, un act „cultural”, marcat de apariția noilor sisteme metafizice, sensibilități, manifestate în stiluri și curente: „Fapt e că în cele mai disparate creațiuni ale unei epoci, fie într-un gând filozofic sau într-o ipoteză științifică, fie într-o dramă sau într-un tablou, subzistă o înclinare de ansamblu, o pasiune foarte susținută pentru o anume formă și o foarte hotărâtă identificare a creatorilor cu anumite atitudini spirituale. E vorba, așadar, despre un „paralelism” între năzuințele manifestate simultan în filozofie sau în politică, în artă sau în știință, despre un paralelism ce ține sub puterea sa do-

menii care își au oarecum autonomiile lor” (*op. cit.*, p. 60).

În consens cu paradigma postmodernă, Lucian Blaga concepe un discurs mitopo(i)etic sub semnul facerii în act și al facerii conștiente intertextuale (facere borgesiană a literaturii din literatură sau chiar din cultură, știință, politică, filozofie sau facere corelată cu acestea) pe bază de inter-culturalitate și inter-disciplinaritate. E un discurs deschis, „nou”, producător de revoluție în domeniul estetic (al creației propriu-zise, dar și al receptării și gustului). În acest sens, nu contează punerea accentului pe formă sau conținut (creatorul postmodern are o religie a formei care se naște din jocul „secundar” al cuvintelor și „necuvintelor”, ludicul impunând o autonomizare a discursului, prevalența artificialului manierist), totul depinzând de „felul liniei” pe care un nou stil dorește s-o dea vieții. Reflecțiile blagiene asupra naturalismului se încheie cu constatarea caracterului relativizant al istoriei înseși care „nu cunoaște cuceriri definitive”, fapt care ne face să-l apropiem pe Blaga de gândirea „slabă”, relativistă a postmodernității: „Problema raportului dintre conținut și formă în artă nu e o problemă de rezolvat o dată pentru totdeauna: ea învie veșnic

din propria cenușă”. Rezolvarea acestei probleme rămâne „un act deschis”, nefiind condiționat de careva considerații estetice abstracte: „De fapt, orice nou stil spiritual reia această problemă, încercând o soluție în acord cu strădaniile multiple ce alcătuiesc resortul intim al apariției sale; accentul ce se pune pe formă sau pe conținut depinde, în cele din urmă, de felul liniei pe care un nou stil dorește s-o dea vieții. Iată pentru ce nici neglijarea „conținutului”, atitudine adoptată în consecința naturalismului, nu poate să fie o înțelepciune definitivă. Istoria nu cunoaște cuceriri definitive” (*op. cit.*, p. 90).

Despre natura relativistă a unei concepții se vorbește și într-o secvență aforistică din **Pietre pentru templul meu**, dat fiind că orice concepție „duce în ultima ei consecvență și la absurdități, fiindcă orice concepție e de la început exagerarea unei idei, *hipertrofia unei idei*” (sublinieri în text – *n.n.*).

Relativismul valoric nu are însă, ca la postmoderni, un efect anihilant: conștiința limitelor pe care omul blagian o are în sfera lucifericului se liniștește și, valorizând totul în pozitiv, se canalizează spre mioriticul „echilibru cosmic”. Categoriile abisale au un rol limitativ, izolator și aproa-

pe negativ în marea rânduială a lumii, dar ele sunt până la urmă prefăcute în momente pozitive printr-o „conversiune transcendentă”. Ceva „limitativ” se transformă într-un „pozitiv”. Depășind pesimismul demoralizant și anihilant, omul se integrează destinului ce i s-a dat: *„Dacă prin cenzura transcendentă se creează o condiție prealabilă pentru destinul creator al omului, prin frânela transcendentă (categoriile abisale) se garantează permanenta acestui destin, iar prin conversiunea transcendentă se asigură intensitatea și randamentul maxim al acestui destin”* (Lucian Blaga, **Opere**, 10, **Trilogia valorilor**, București, 1987, p. 631-632).

Este mai puțin acceptabilă apropierea de postmodernism prin prisma secundarului, teoretizat de către Virgil Nemoianu (în vol. **O teorie a secundarului. Literatură, progres și reacțiune**, București, 1997), pe care o acceptă și Cornel Moraru în monografia **Lucian Blaga** (Brașov, 2004). Prin elementul eseistic conversațional, prin cel aforistic, prin fragmentaritate și scrierea nesistematică, adică prin tot ce reprezintă marginalitatea, „secundarul” care desloacă logocentrismul, Blaga ar fi un postmodern.

Or, jocul secund al conștiin-

ței filozofice, de care vorbește însuși Blaga, nu e conceput decât ca „o sumă de acte ale acesteia, reflectate asupra ei înseși”. Așa cum poetul și filozoful apar într-o formulă inseparabilă (care dă nota particulară blagiană, după cum observa Vasile Băncilă), tot astfel nu putem disjunge eseisticul fragmentar și conversațional de sistematicul unitar. Mai mult, atât eseisticul din corpul sistemelor, cât și cel din afara lor, este concreativ și metastructurant. Blaga cerea o „stare de luiciditate” și o axare conceptuală nu doar filozofului, ci și criticului, care poate fi călăuzit mai cu seamă de sensibilitate: „Dacă un critic de artă se lasă călăuzit în analizarea și desfășurarea unei opere de artă nu numai de sensibilitate, ci și de o seamă de concepte, adică de o conștiință artistică, cu atât mai mult incumbă această sarcină criticului filozofic pus în fața unei opere de gândire, care de asemenea poate fi judecată în perspectiva și după criteriile unei „conștiințe filozofice” (**Opere**, vol. 8, **Trilogia cunoașterii**, București, 1983, p. 193).

Mai justificată ar fi asocierea mitopo(i)eticii blagiene cu cea postmodernistă. Argumentul imparabil este recursul la ceea ce Linda Hutcheon numește în **Poe-tica postmodernismului**, „spațiul

construit”. Vladimir Streinu observa că Lucian Blaga a debutat cu „poemul tipografic” (expresia e a lui Mallarmé), citând *Gorunul*:

*Gorunule din margine
de codru,*

*De ce mă-nvinge
Cu aripi moi atâtă pace
Când zac în umbra ta
Și mă desmierzi cu
frunza-ți jucăușă...*

*O, cine știe? – Poate că
Din trunchiul tău îmi vor
ciopli*

*Nu peste mult sicriul, –
Și liniștea
Ce voi gusta-o între
scândurile lui,*

*O simt pe semne de acum:
O simt cum frunza ta
mi-o picură în suflet –
Și mut*

*Ascult cum crește-n
trupul tău sicriu,*

*Sicriul meu
Cu fiecare clipă care trece,
Gorunule din margine
de codru...*

E o tehnică a dezarticulării versului, frecventă la postmoderniști, care poate finaliza cu „dispariția lui în proză, de care îl deosebește numai capriciul punerii în pagină” (Vladimir Streinu, **Ver-sificarea modernă**, București, 1966, p. 244).

Proza spațiată, discursul filozofico-poetic, care nu-i deloc străin eseismului, vorbesc însă despre un logocentrism și nu de un logomarginalism, acesta din urmă fiind apanajul poeziei lui Bacovia.

Diana VRABIE

PASTELUL FLORAL ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

Pastelul floral are o lungă tradiție în literatura română. Prin *Concertul în luncă*, Vasile Alecsandri a pus pentru prima dată în circulație motivele florale autohtone. La nici un alt poet al veacului al XIX-lea nu vom afla atâta bogăție florală, atâta culoare și atâta animație ca în imaginara sală a „concertului” lui V. Alecsandri. Epitetul personificator atribuie florilor și păsărilor acele calități și înfățișări care plac tinerilor cititori. Ei descoperă astfel frumusețea pastelului floral românesc, poezia fiind considerată drept una dintre cele „naționale”, reprezentative prin denumirile populare date florilor și păsărilor¹. Dincolo de ușoara notă de melancolie din substratul versurilor, poezia se distinge prin delicatețea tonului și frăgezimea florilor înșirate, ca pe pânza unui fin pastelist, în „defilarea” lor spre „sala de concert”, adică spre „poiana tăinuită”. Sigur, există în pastel și un tablou al pregătirii cititorului pentru concertul privighetorii, însă cele mai multe strofe prezintă „mișcarea animată” a florilor și păsărilor, gătite în „costume de gală” pentru marele concert. Fiecare „specta-

tor” vine din mediul lui natural, dar cu deprinderi și conduită omenești. De aici diversitatea lumii florale, cu pitorescul și culoarea ei, asemănătoare în multe privințe cu cea umana, cum se observă în versurile următoare:

*lată, vin pe rând, păreche,
și pătrund cole-n poiană
Bujorelul vioi, rumen,
cu năltuța odoleană,
Frățiori și românițe care
se ațin la drumuri,
Clopoței și mazărele,
îmbătate de parfumuri.*

*lată frageda sulcină,
stelișoare, blânde nalbe
Urmărind pe busuiocul
iubitor de sânuri albe.
Dediței și garofițe
pârguite-n foc de soare,
Toporași ce se închină
gingașelor lăcrimioare.*

*Vine cimbrul de la câmpuri
cu fetica de la vie,
Nufărul din baltă vine
întristat, fără soție,
Și cât el apare galbin,
oacheșele viorele
Se retrag de el departe,
râzând vesel între ele...*

După V. Alecsandri, o seamă de poeți au descris lumea florilor, conferindu-le diferite simboluri. Le aflăm în creațiile lui M. Eminescu, G. Coșbuc, Al. Macedonski, însă fără ca ele să constituie pasteluri florale propriu-zise.

Abia cu Dimitrie Anghel (1872-

1914) poezia florală românească își lărgește sfera de cuprindere și dobândește noi conotații. Volumul de debut al poetului, *În grădină* (1905), adaugă florilor de luncă și de vale din poezia lui V. Alecsandri pe cele din grădină și din preajma locuinței poetului simbolist. Cele 22 de pasteluri din volumul amintit sunt adevărate „îmnuri” închinete florilor: trandafirul, garoafa, iasomia, crinul, cicoarea, slânjenelul, maghiranii, crizantemele, brândușele, leandru, busuiocul, lăcrămioarele, viorelele, micșunelele, romanișele ș.a. Ele formează un spațiu închis care înlesnește „aducerile-aminte” din „Edenul” copilăriei. Evocarea florilor se bazează pe senzații olfactive și pe caracterizări ce sugerează calități morale și atitudini umane: iasomia e „sfioasă”, garoafa i-a rămas pe suflet poetului „ca un strop de sânge”, maghiranii i se par „tăcuți și triști”, pentru că nu-i bagă nimeni în seamă, trandafirii „S-aprind prin crengi”, nalba și micșunelele „Par lacrimi mari de nestimată pe-un tort de catifea cusută”.

„Poetul florilor”, cum a fost nu o dată supranumit, stabilește prin versurile sale o corespondență între om și natură; este evocată o stare de spirit prin realizarea unui tablou de natură în care florile sunt umanizate. În lumea florilor sale găsim patimi, pasiuni, drame. Astfel, în poezia *În grădină*, ultima strofa stabilește corespondența dintre tabloul de natură și starea

afectivă a poetului: „Și dulci treceau zilele toate, și-arar durerile dădeau ocoale... / Ah, amintirile-s ca fulgii rămași uitați în cuiburi goale!”. Și în alte poezii natura este prezentată în diferitele ei ipostaze. Remarcabile sunt în acest sens *Pastel, Curcubeu, În port*. Ultima poezie descrie un tablou de vară când „ceru-i una cu apele albastre”, până în seară, „când farul își aprinde lumina sub pleoape, / Și pare-n întuneric un Crist umblând pe ape...”.

Eroul liric intră în grădină ca într-un templu, fiind cuprins de-o „vrajă dulce”, iar florile-i „dezmiardă ochii”, precum se vede și în strofele din pastelul intitulat *Florile*²:

*De câte ori deschid porțița
și intru în grădină-mi pare
Că mă cuprinde-o vrajă
dulce,
și florile-mi dezmiardă ochii.
O fantazie uriașă le-a dat
un strai la fiecare,
Și fete nu-s pe tot pământul
să-mbrace mai
frumoase rochii.*

*Pe crin l-a miruit în frunte,
lăsându-i hlamida regească
Să poată-mpărți cu fală
norodu-i de mironosițe,
Cicorilor le-a dat seninul
strâns
din privirea omenească,
Iar râsul fărâmat prin lume
l-a nins pe foi de românițe.*

După cum se observă, versul lui D. Anghel este deosebit de lung,

de 18 silabe, cu picioare iambice și cu rimă feminină. Ele mijlocesc o fluiditate lentă a versului, potențază acea grație și muzicalitate specifică poetului simbolist. Aceste trăsături se observă cu ușurință în poezii precum: *În grădină, După ploaie, Crizanteme, Dragoste, Dureri ascunse, Măgheranii, Liniște, Balul pomilor ș.a.*

Florile din „grădina” poetului sunt surprinse în diferite anotimpuri, cu alternarea de întuneric și lumină, de răsărit și apus, în culorile aprinse din perioada înfloririi, dar și cu cele stinse din perioada căderii petalelor, când sufletul eroului liric este marcat de tristețe și melancolie, meditănd adeseori asupra duratei limitate a anotimpului și a existenței omenești.

Însă de cele mai multe ori florile, chiar cele ale pomilor, trezesc și stimulează sentimente de bucurie, de extaz, jocul de culori și parfumuri se transformă, în imaginația poetului, într-un veritabil „dans” al componentelor naturii, unde mișcarea, muzica și mireasma florilor creează, prin sinestezie, o atmosferă de sărbătoare, precum în primele două strofe din pastelul *Balul pomilor*:

*Cu legănări abia simțite
și ritmice, încet-încet,
Pe pajiștea din fața casei,
caii, zarzării și prunii
Înveșmântați în haine albe
se clatină în fața lunii,
Stând gata parcă sa înceapă
un pas ușor de menuet.*

*Se cată ram cu ram, se-nclină,
și-n urmă iarăși vin la loc,
Cochetării și grații albe,
și roze gesturi, dulci arome
Împrăștie în aer danțul acesta
ritmic de fantome,
Ce-așteaptă de un an de zile
minuta asta de noroc.*

Unele dintre cele mai frumoase pasteluri florale din literatura româna sunt cuprinse în volumul **Pe Argeș în sus** de Ion Pillat. Sentimentul acut al trecerii timpului este dublat de nostalgia copilăriei pierdute: „Prin iarnă din cămara zăvorâtă / Se furișează cald miros de mere, [...] / Și-n inimi, viu ca și întâia oară, / Te scoli din somn, tu, cel de-odinioară / Din somnul tău, copil de-odinioară” (*Copil de-odinioară*). Dacă în creația lui T. Arghezi accesibilă copiilor, **Horele și Cartea cu jucării**, în prim-plan apar miniaturatul și grațiosul, la Ion Pillat aceste categorii estetice se interferează cu nostalgia față de îndepărtata vârstă a copilăriei:

*Cireșul va fi roșu,
ca și-n copilărie,
Cireșele pe ramuri vor atârna
cercei,
Cu brațe goale, fata va
prinde-n șorțul ei,
La fiice prăjină, o sută
și o mie.
.....
Și când, târziu, lungi umbre
se vor culca pe lunci,
Când gol va fi cireșul,
iar cerul plin de stele,*

*Bunicei i-aș aduce acasă
coșuri grele...
De-aș mai avea bunică
și sufletul de-atunci.
(Cireșul).*

Peisajul natal și mai ales roadele pământului sugerează bucuriile copilăriei: „Castanele coapte, piersicile mature, strugurele tămâios, nucile, gutuile sunt nu metafore, ci reprezentări directe. Originalitatea, savoarea acestei poezii nu pot fi contestate și **Pe Argeș în sus** este unul din momentele lirice fundamentale de după război”³. Deși versurile au semnificații profunde și o muzicalitate care amintește de poezia lui Paul Verlaine și Albert Samain, multe sensuri sunt accesibile și pentru elevii din ciclul primar.

Ecouri și simboluri din poezia florală a lui D. Anghel pot fi identificate în pastelurile Otiliei Cazimir din volumul **Fluturi de noapte** (1926). Poeta a iubit și a descris atât florile de câmp, cât și cele de grădină. Cunoștea un număr impresionant de flori: romanițe, zambile, crini, petunii, micșunele, apoi florile pomilor și ale pădurii etc. Ele sunt prezentate în poezii precum: *Între flori*, *Amurg*, *În crâng*, *Primăvara*, *Pelerinaj sentimental* ș.a.

În general, florile, precum și celelalte elemente ale peisajului, sunt tratate pictural, cu atenție sporită pentru contururi și culori. Percepția frumuseții acestora este concretizată în senzații sonore, olfactive și tactile, având ca rezultat

o imagine completă, adică o sinestezie. Universul floral al Otiliei Cazimir este „scăldat” de miresme adormitoare, de fân proaspăt cosit, de gutuie, de nuci amare, de zambile somptuoase, de florile castanilor așezate piramidal ca într-o adevărată sculptură, cum citim în poezia *Între flori*: „Mireasma florilor prea tinere și albe / Plutește prin grădini, ușoară. / Din meri, pe vântul cenușiu coboară / Corăbioare transparente de mătasă / Și, liniștiți, în iarba fragedă se lasă. // Castanii drepti, cu frunze înstelate, / Înaltă parfumate piramide / De flori în fildeș palid cizelate, / Simetrice, egale și rigide”.

Alteori pastelul floral îi prilejuește eroului liric, după „modelul” din poezia lui D. Anghel, o evocare sentimentală a copilăriei. Descrierile alternează cu depănarea amintirilor care accentuează regretul după mediul și timpul „Edenului” de altădată: „Grădina mea – grădina copilăriei mele – / Avea odată straturi și alei. / Pe brazde negre înfloreau pansele / Și le stropeau pe înserat bătrânii mei / C-o stropitoare verde, smălțuită. / Erau pe-aicea flori de mărgărită / Și micșunele cu parfum de mosc... / Grădina noastră...n-o mai recunosc” (*Pelerinaj sentimental*). Aici și în multe poezii ale Otiliei Cazimir „discreția, duioșia merg paralel cu melancolia”⁴.

O altă reprezentantă a pastelului floral în literatura română este Ana Blandiana, care prin cele

trei volume de poezii: **Întâmplări din grădina mea** (1980), **Alte întâmplări din grădina mea** (1983) și **Întâmplări de pe strada mea** (1988) autoarea își retrăiește copilăria cu sentimentele și reveriile acestei vârste, dar și cu intenția declarată de a-i antrena în acest joc pe micii cititori. Poeta se adresează copiilor în versurile ei, însă o face – cu deosebire în cartea din 1980 – ca și cum și-ar vorbi sieși, (re)trăindu-și propria copilărie, ori „copilărindu-se”, pur și simplu, cu prospețimea vârstei dintâi. În volumul **Întâmplări din grădina mea**⁵, prin valorificarea categoriei estetice a miniaturalului, poeta îi avertizează pe micii cititori: „...pentru că sunt extraordinar / De ocupată / Și nu-mi mai văd capul de treabă, / Vă scriu în grabă, / Pe o frunză de mărar (presată) / Cu un picioruș de furnică. / O cărticică foarte mică”. Materialul poetic îl formează florile: „romanițele”, „stânjeneii”, „crăițele”, „cârciumăresele” sau „trandafirii”. Ana Blandiana ne înfățișează „lumea” vegetală proaspătă, parcă încărcată de rouă, investind-o în același timp cu atribute umane, ca o altă figurare a universului nostru omenesc.

În grădina lirică a scriitoarei „face oricine ce vrea”, crește și înflorește orice, ca într-un paradis al tuturor libertăților: violetele și prunele, strugurii și castraveții, gogoșarii și frunzele de măcriș, licuricii – și ei, clipind floral, ba chiar și loboda, troscotul etc. Plantele

crescute în devălmășie urcă pe gard la vecini, spre exasperarea unei furnici iubitoare de ordine și disciplină. Vinovată de această harababură este bineînțeles poeta care a impus o singură lege în grădina sa „Face oricine ce vrea”: „Sub o frunză de măcriș; / Crește-o floare pe furiș; / Sub o tufă de urzici, / Ziua doarme-un licurici; / Sub un fir de caprifoii, / Stă și toarce un piscoi; / La umbră de pătrunjel, / Doarme dus și un cățel; / Profitând că nu-s un zbir, / A crescut și-un fir de pir; / Și văzând că-i slobodă, / Crește-n voie-o lobodă; / Ba, ceea ce-i prea de tot, / Se întinde și-un troscot; / Iar un dovlecel grăbit / Sare gardul ilicit. / Ce să fac? Tot ce se poate / Că-i prea multă libertate. / Mi-a spus mie o furnică: / Multă libertate strică. / Iar o viespe rea de gură / Mi-a spus că-i harababură. / Dar nu vreau să schimb nimic, / De aceea și eu zic: Uite că-n grădina mea / Face oricine ce vrea”. O lume a florilor și fructelor, legumelor de tot felul, o autentică lecție de inițiere pentru cei mici, tocmai bună în varietatea ei de forme și culori, de a-i provoca pe aceștia în imaginația lor nelimitată, să-și închipuie „aventuri” fermecătoare. De pildă, aventura viermelui pătruns în prună, din *Fapt divers*, a rândunelilor ingenioase, „întâmplări” scăldate în umor cald, fratern.

Aflați la vârsta fragedă a multor întrebări și a dorinței de a fi altfel decât cum sunt, copiii Anei

Blandiana devin imaginativi, făcând pasul din lumea reală în cea ficțională, de basm, unde se simt mai fericiți, atribuindu-și calități pe care numai eroii de aici le pot avea. Copiii din cartea Anei Blandiana se joacă, visează în lumea lor fericită, de basm fără sfârșit. Astfel trăiește fericirea vârstei eroina din poezia *Minune* (care este chiar poeta la vârsta primei copilării). Ea este stăpânită de plinătatea sentimentului de „fericire” pe care-l trăiește frenetic, simte că devine mai frumoasă, iar această frumusețe este asemănată, în percepția ei naivă, cu frumusețea florilor: „Uneori, când sunt fericită într-adevăr, / Simt (sau poate numai mi se pare) / Cum, în vârful fiecărui fir de păr, / Îmi crește câte o floare, / Și știu că sunt grozav de frumoasă / Cu podoaba aceea împărătească, / Dar nu-ndrăznesc să mișc fruntea prea tare, / De teamă să nu se ofilească / Și nici să mă privesc în vreo oglinda, / De teamă să nu se desprindă, / Și, mai ales, e destul să mă întristez numai un pic / Ca să nu mai rămână din toata frumusețea nimic. / Eu cred că puteți încerca și voi, binișor. / E ușor: / Nu trebuie decât să fiți / Foarte fericiți”.

Din păcate, nu toată cartea din 1980 a Anei Blandiana rămâne pe tărâmul poeziei, al frumosului. Într-o bună parte a textelor de aici autoarea nu face mai mult decât să-și întrețină micii cititori colocvial, fără a sonda în esență ini-

maginabila lor lume fantastică. În schimb, îi amuză, îi antrenează în „jocuri”, le cultivă deprinderi etc. În această situație versul însuși ajunge mai puțin expresiv, purtător mai degrabă de informație decât de emoție transfigurantă. În această din urmă culegere de versuri pentru cei mici, autoarea, adresându-se în mod special acestora, are în vedere mai ales antrenarea lor la lectură, și nu explorarea universului lor de simțire. Preocupată astfel prea mult de „accesibilitatea” vârstei, poeta coboară adesea „ștacheta” creativității până într-atât, încât rareori mai reușește pagini de literatură veritabilă, integrabilă artei, dincolo de virtuțile lor formativ-pedagogice.

Poeta simte imperios *nevoia de a se juca, de a se defula*. Ea se vede ca om „mare” travestit în *omuleț*, cum o și spune în *Cuvânt înainte* din acest volum, unde actul creației este văzut asemenea unui joc distractiv: „Poate vă întrebați, copii, / Ce caut eu cu vorbele printre jucării / Și de ce vin încărcată de rime / Când nu m-a chemat aici nime, / [...] De fapt, eu nu caut decât un loc / Unde-aș putea să mă joc; // Și pentru că nu mă pot juca în cărțile mari, / Mă ascund între coperte de abecedar // Și mă joc cu litere și cuvintele, / Cum vă jucați voi cu «basmemele în bucațele»...”.

Capodopera poeziei pentru copii a Anei Blandiana este creația intitulată *Oare cum or fi florile*.

Printr-o ingenioasă suită de personificări și interogații, poeta se întreabă retoric, în poezia cu titlul omonim: „Oare cum or fi florile / Când nu se uită nimeni la ele / Și se desbracă pe furiș / Până la piele? / Cum or fi arătând romanițele / Când își dau jos rochițele [...] / Cum or fi oare slânjeneii / Când își leapădă cămășuțele și ciorăpeii [...] / Și cum pot să fie crăițele / Când își desleagă fustițele [...] / Și cârciumăresele cum or fi / Fără catrințele lor roșii și portocalii, [...] / Și mai ales trandafirii cum arată, oare, / Fără costumele lor atât de elegante, / Încât parcă sunt croite pentru o serbare / La care prinții se maschează-n plante?”.

Dintr-o anumită perspectivă, se poate spune că Ana Blandiana a dorit să arate copiilor „intimitatea” florilor, fața ascunsă a acestora, însă amintita privire prin „gaura cheii din ușă” nu este decât un mijloc de incitare, pentru că procedeul acesta ingenios îi înlesnește poetei descrierea colorată a primenelii florilor, adică tocmai frumusețea multicoloră a acestora, arătând oamenilor fața lor de perpetuă sărbătoare, aceea pe care copiii o cunosc, privindu-le în grădină sau în altă parte. Personificându-le și „dezbrăcându-le” de hăinuțele obișnuite, redate prin folosirea cu tact a diminutivelor, florile au devenit astfel familiare, apropiate micilor cititori, care învață acum să le deosebească și să le admire frumusețea.

Natura oferă alte și alte surse de inspirație poetică, toate menite să-i instruiască și în același timp să-i sensibilizeze pe cititori în fața spectacolului vieții. În general, „grădina” lirică a scriitoarei este foarte bogată și variată, un adevărat „Paradis” al florilor și legumelor. Copiii sunt chemați, prin joc imaginativ, să observe și să privească modul cum răsar, cum cresc, ce culoare și ce gust ori miros au violetele și prunele, căpșunile și morcovii, strugurii și castraveții, pepenii și pătrunjeii etc.

Versul curgător, limba armonioasă, umorul cu funcție ușor moralizatoare, fără a aluneca într-un didacticism desuet, fac din versurile Anei Blandiana adevărate giuvaiere, șlefuite cu migală și răbdare.

NOTE

¹ Vezi *Natura în poezia românească*, antologie și prefață de Georgeta Antonescu, București, Editura Humanitas, 1996, p. 48.

² Poeziile din opera lui Dimitrie Anghel au fost extrase din volumul *Poezii și proză*, București, ESPLA, 1957.

³ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, editia a II-a, București, Editura Minerva, 1982, p. 860.

⁴ Vezi „Prefața” lui Constantin Ciopraga la vol. *Poezii (1928-1963)* de Otilia Cazimir, ed. cit., p. XXIX.

⁵ Ana Blandiana, *Întâmplări din grădina mea*, București, Editura Ion Creangă, 1960.

OTILIA CAZIMIR ȘI UNIVERSUL COPILĂRIEI

Despre poezia Otiliei Cazimir (1894-1967) găsim, într-un portret făcut de Hristu Căndroveanu, o remarcă perfectă: „Imaginea universului copilăriei în scrisul delicatei poete ieșene... este cea a unui Gulliver în Țara piticilor din propria sa perspectivă de om matur, sau a aceluiași erou al lui Jonathan Swift în Țara uriașilor – din unghiul copilului de odinioară care a fost scriitoarea...”.

Otilia Cazimir, cu numele ei adevărat Alexandrina Gavrilescu, s-a născut la 12 februarie 1894, la Cotul Vameșului, Roman. A debutat cu volumul **Lumini și umbre** în 1923, după care urmează **Fluturi de noapte**, **Licurici** – volume în care poeziile sunt pătrunse de sensibilitatea specific feminină ca sentiment și expresie. Chiar în primele sale poezii, se remarcă supremația reflectării faptului asupra efuziunilor lirice, creația poetei ținând de un anumit realism psihologic. „Sentimentul liric din versurile sale – apreciază G. Ibrăileanu – rezultă din analiza sensibilității, ori, mai adesea, din fapte care

redau sentimentul”¹. Psihologismul obiectivat este unul dintre metodele acelei comprimări a romantismului numită neoclasicism. În poezia descriptivă, faptele sunt puse pe un portativ al „sufletului”. „Descripția e în funcție de fapte interne – subliniază G. Ibrăileanu, mentorul literar al poetei – este cu ocazia unor fapte interioare (dar nu expresia sufletului, nu un „etat d’âme”, căci Otilia Cazimir nu este nici romantică, nici simbolistă)”². În consecință, transfigurarea realității devine senzorială, nu afectivă și antropomorfică.

Scurtimea neobișnuită a poeziei provine din disocierea stărilor interne și externe și rezultă din selectarea culminativului emotiv. Ni se dă, cu alte cuvinte, într-un spațiu minim, un maximum de conținut. Otilia Cazimir izbutește să suprapună exact arta poeziei, fără a lăsa vreo „defecțiune” pe unde să se difuzeze sensibilitatea. Senzațiile, sentimentele, ideile sunt material pentru artă și nu spovedanie sau motiv de sociabilitate cu cititorul. Prin artă, însă, sentimentul este comprimat cu atât mai puternic. Zbaterea sufletului se simte dincolo de forma clasică, sub aparența ei de cristal.

Volumele acestei autoare „poporaniste” (**Lumini și umbre**, 1932; **Fluturi de noapte**, 1926;

Cântec de comoară, 1934; **Poezii**, 1939) excelează prin frăgezimea impresionistă, grația, umorul și ingeniozitatea formală, imaginea seducătoare. Întreaga materie lirică din **Nu mai plânge** sau din **Cântă, Greier mititel** constituie produsul fanteziei, al unei aparente spontaneități, dar și al unui meșteșug literar superior, caracterizat de istețime formală, de virtuozități adunate în ciclul **Note de drum** (peisaje fugitive, rezumate de atmosferă, notații sumare, „creioane” limpezi) de un umor neologistic. „Printre poeții identificați, ca între stâlpii cerdacurilor țărănești, făcute însă de orășeni” – formulează Vladimir Steinu în manieră călinesciană – se leagănă lungi perdele de grație, de frăgezime și discreție, din dosul cărora străbate, în tonuri stinse, un glas femeiesc; și glasul umbrit vine câteodată mai din adânc decât umbra înflorită, vine chiar din sentimentul morții celor apropiați, dar netulburat, lin și pierdut în dulcea melancolie a fragilității omului: ca în versurile, antologabile, din **Supt iarba Câmpului**: „Într-un târziu, de dorul nimă-nui / Din cartea veche-mi cade câte-o floare: / Suntem mereu tot mai puțini subt soare / Și tot mai mulți subt iarba câmpului...”. O astfel de poezie, ornamentală,

plăpândă și directă în sentimentalismul ei, grațioasă, fiindcă e puțină ca bobul de rouă sau ca lacrima, este firesc să fie primită dintr-o dată...³.

Eugen Lovinescu⁴ remarcă faptul că poezia Otiliei Cazimir e „grațioasă, fragedă și minoră”, evoluând între un pastelism modernizat prin observație miniaturistică și adesea umoristică în linia lui George Topârceanu. Imaginea e nouă, formulele ușoare și laconice, sentimentalismul – patetic. Amestec de gingășie și anecdotice, de psihologie și suferință, poezia Otiliei Cazimir își îndreaptă antenele spre natură, pe care o fixează în grațioase pasteluri, cu un incontestabil dar al observației, situându-se între imagismul fraged al lui Demostene Botez și aciditatea umoristică a lui George Topârceanu, trădând o capacitate reală a expresiei figurate.

Rezistă și astăzi texte precum **Viziune** (intertextualizare a lui **Sărmanul Dionis**), **În livadă** (ecouri din Șt. O. Iosif), **În pădure** (influențe din Dimitrie Anghel), **Pârâul** (o parnasiană pillatiană), **Amurg** (un sonet antologic, ușor bacovian), **Viziune de iarnă** (în maniera lui Traian Demetrescu). O bijuterie rămâne poema **Ninsoare**, ca o „capricioasă fantezie a firii”, gen Radu Boureanu, **Vis alb**, în maniera lui Petică,

cu un soare mort mallarmean, cu miraje, cu nuanțe de fantastic, cu iluzorii corăbii și cu tăceri albe. Neextrăgând-o din atmosfera sentimentalismului ieșean de după război, al cărui pivot a fost romanticul, dar lucidul Ibrăileanu, în **O istorie a literaturii române** Ion Rotaru îi depistează influențele (Ștefan Petică, Dimitrie Anghel, Emil Gârleanu, I. Al. Brătescu-Voinești, Sofia Nădejde, G. Topârceanu, M. Sadoveanu, Ion Pillat, G. Coșbuc).

Reticent în alte privințe, G. Călinescu îi acordă Otiliei Cazimir o atenție, presupunem, motivată, căci îi reproduce, copios, versurile, în trei pagini în **Istoria** sa. În dreptul poetei, criticul reține obiceiul fabulistic de a pune buruienile și găngăniile să vorbească, vagul symbolism, maniera animistică și dramatică, părăsirea veleității parnasiene în favoarea unui lirism nesilit, afinitățile vădite cu D. Botez, Ion Pillat, Petică, Anghel. Poeta are sentimentul delicat al Edenului minuscul, arghezian. „Nota particulară a poetei, ne inițiază G. Călinescu, este o mare prospețime de senzații...”. Într-adevăr, Otilia Cazimir a adus în poezia română sensibilitatea specifică feminină, finețea și delicatetea de senzație, de sentiment și de expresie. În preferința sa pentru peisagii

imaculate de iarnă, se simt, într-o formă spiritualizată, pasiunea și gustul pentru ceea ce e alb și imaculat. Realitatea pe care o evocă este de o puritate ideală. Expresia poetizată a rolului femeii în familie și societate câștigă în frumusețe tocmai prin acest aspect. „Situția subordonată a femeii din toate timpurile, necesitatea de a îngriji și de a înțelege ființele mici, când acestea nu știu încă să vorbească, se pronunță G. Ibrăileanu, precum și propria ei slăbiciune de ființă dezarmată care are veșnic nevoie de protecție au determinat și au dezvoltat în femeie aptitudinea nu numai de a înțelege intuitiv mai bine decât bărbatul orice suferință, dar și de a compătimi anticipat cu orice ființă dezarmată. Această tendință, mai cu seamă într-un suflet feminin de elită, se rezolvă într-o simpatie autentică, naturală, care se răsfrânge asupra întregii naturi vii cu o ampoare și cu o intensitate absolut necunoscute bărbaților⁵.

Cât despre literatura ei pentru copii, autoarea nu și-a teoretizat convingerile, dar ele s-ar putea lesne desprinde din creația sa. Bunăoară, poeta scrie ținând seama, de obicei, de nivelul puterii de înțelegere a celor mici, altfel zis – scrie pentru aceștia, străduindu-se însă a nu face răbat reconstituirii lumii infantile, pe

care o proiectează dinlăuntru ei, rezultatul fiind o literatură destinată copiilor, dar care, prin firescul realizării, nu șochează nici exigența pentru frumos. Așa se întâmplă în principalele culegeri de versuri de această natură ale Otiliei Cazimir: **Baba iarna intră-n sat și Jucării**. Poeziile din cele două cărți menționate creează impresia de basm continuu, cu zâne și cu pitici care fac deliciul cititorilor. *A-nflorit o păpădie, Țânțarul și avionul, Puișorul cafeniu, Bunica, Gospodina, Unde-s ochelarii, Abecedarul, Cântecele Mesteacănului, Vara, Primăvara și Măcăleandru, Licuriciul, Melcul, Liliacul, Ariciul-împărat, Vis alb, Poveste pentru-un băiețel* sunt doar câteva din titlurile de poezii ale Otiliei Cazimir, care a dat literaturii pentru copii „jucării”, „cântece”, „povești”, „fabule”, „ghicitori” etc. Otilia Cazimir scrie, cum observa G. Călinescu, o literatură despre universul miraculos al copilului, care se adresează însă în mai mare măsură cititorului adult. O literatură de reconstituire a lumii de suflet curat prin care am trecut – *copilăria*, această zare ce se șterge numai odată cu noi, așa cum apare reflectată în **Povești în versuri** (povești de primăvară, de toamnă, de iarnă), ca și în **Fabule** diverse, nu mai

puțin antrenante, expresive, curcetoare prin prospețimea transcrierii sentimentului.

Otilia Cazimir scrie și proză pentru și despre cei mici. O proză mai cu seamă a rememorării vârstei; nu cu aceeași înzestrare ca în lirica sa, dar evocatoare (și aceasta cu duioșie și melancolie) – a zării de început a lumii (copilului), o zare cu multă lumină, neumbrită de zbaterile noastre de mai târziu, cum apar în narațiunea **A murit Luchi**, carte închinată de autoare *Fetiței care am fost și măicuței care nu mai este*, și adresată, cum se vede, mai mult cititorului adult decât copiilor, deși vârsta lor e zugrăvită și aici; sau în **Albumul cu poze** unde scriitoarea adună laolaltă povești „mai curând triste decât vesele”, cum o și spune într-un *Cuvânt înainte*, scrise „mai mult pentru oamenii mari decât pentru copii...”. Dar și aici coborând tot în lumea neasemuită a celor mici, cu „măruntele” lor *mari* probleme, preocupări de tot felul, o lume uimindu-ne nu numai o dată prin seriozitatea, gravitatea și complexitatea universului ei de suflet.

Otilia Cazimir a avut mulți prieteni copii. „Ei sunt cei dintâi cititori, de la care culeg primele impresii asupra lucrărilor închinăte lor. Gingășia copiilor m-a cu-

cerit dintotdeauna. M-am apropiat de ei răsând, scriindu-le poezii vesele cu o ușoară nuanță de ironie” – mărturisește poeta. Așa se explică locul important pe care-l ocupă în literatura Otiliei Cazimir micile viețuitoare, mai ales cele dezarmate (furnica în *Gospodina*: „Și-s grăbită, și-s grăbită, / Că mi-i casa ne-ngrijită, / Și mi-s rufele la soare, / Și copiii cer mâncare...”). Ea observă cu atenție fauna minusculă și redă în versuri delicate poezia micilor viețuitoare. Același univers liliputan, prezent și la alți poeți, este populat (spre curiozitatea copiilor) de tot felul de vietăți care mișună prin grădini, pe câmp, prin luncă: **Melcul**, **Licuriciul**, **Cârțița**, **Măcăleandru** ș.a.

Melcul din poezia cu același titlu este descris la modul pitoresc și cu acea curiozitate caracteristică micilor cititori de a afla ceva din taina viețuitoarelor nefericite. „Cu trup mic de gelatină”, melcul își petrece vara prin grădină, ducând o viață „măruntă și timidă”. Ca adăpost împotriva intemperiilor naturii, el se retrage într-o găoace „atât de subțirică, c-ar fi strivit-o-n palme un copil”. Cu căsuța lui din spate, el alunecă „încet și fără spor”: „Plimbându-și greu făptura lui gheboasă / Pe foi de brustur ori prin buruiene, / De-a lungul drumului lăsa, alene, / O

dungă lucitoare și cleioasă, / Ca să-și însemne drumul înapoi / Spre pâlcul cald și dulce de trifoi...”. Auzind cântecul încetișor al copiilor, melcul, „înșelat de glasul lor”: „Și-a scos naiv cornițele la soare / Și i-a privit încremenit de frică, / Cu ochii mici ca patru punctișoare”.

O altă vietate, Cârțița, este scoasă din vizuina ei labirintică de copiii care-o privesc mirați de stângăcia cu care se mișcă printre tufănele și firele de iarbă. Ea nu cunoștea nici razele de soare, nici vântul și norii, nici picăturile de ploaie, nici cântecele și culorile: „Ci, scormonind neconținut țărâna, / În bezna ei ocrotitoare / Își sapă răsucite subterane / În care singură-i și roaba, și stăpâna, / La adăpost de soare...”.

Așadar, Otilia Cazimir compune în versuri sprintare adevărate „lecții” de zoologie, accesibile și frumoase prin epitetul revelator și prin nota de umor cu care privește vietățile pământului. Măcăleandru din poezia cu același titlu este văzut metaforic și hiperbolic ca un „policandru”. Micii cititori se înveselesc când constată contrastul dintre micimea păsării migratoare și silința acesteia de a-și mări proporțiile, pentru a fi băgată în seamă: „Zbârlit și rotund, se răsfață, / Se-nvârte, se umflă din gușă: / Un bulgăre mic

de cenușă, / Și umple tot câmpul de viață!”. Aceeași senzație o încearcă la lecturarea poeziei *Puișorul cafeniu*: „A ieșit din ou la soare, / Cel din urmă puișor. / Se usucă pe-aripioare / Și-o pornește binișor. // Stă găina la-ndoială, / Că din șapte puișori, / Șase-s galbeni-gălbiori / (Ghemotoace de beteală), // Numai cel de la sfârșit / A ieșit / Mai ponosit! / Și se-treabă speriată: / – «Nu cumva-i de ciocolată?»”.

Viețuitoarele sunt prezentate în reușite personificări. Îi vedem pe portar, sus pe varga de arțar, și pe pitulici, adunând furnici. Ghionoaietele, care au terminat spălatul rufelor, acum le pun la uscat. Rățuștele, la plită, zoresc cu fiertul găluștelor pe care le-au răsucit. Codobatura poate că mai mătură și acum pe sub paturi, îndărătul ușii întredeschise, așa cum se arată în poezia *Un cămin de păsărele*: „În pădure, la cămin / Zarvă mare în pridvor / Unii pleacă alții vin / De la treburile lor / Numai cucul, moș portar / Care n-are altă treabă / Stă pe-o vargă de arțar / Și pe toată lumea-ntreabă: / – Cu? Cu?...”.

Poeta tratează serios destinul acestor vietăți mărunte, dublând uneori simpatia cu un umor umanist, cu o intimitate naturală, ce substituie închipuirea

vieții obscure a ființelor evocate, fabula primind în acest caz un timbru poetic inedit. Avem de-a face cu un dublu fenomen: originalitatea transpunerii și transparența temelor poetice, și cu o dublă valorizare: una pur estetică și cealaltă eminentemente psihologică. „Calitatea mare stilistică a Otiliei Cazimir – precizează G. Ibrăileanu – este puterea ei de a reda faptele, puterea ei de expresie, ceea ce e însăși arta literară. Faptele sunt redede prin impresii, traducerea exactă a senzației juste, prin forța de iradiație a imaginilor asupra unor pasagii întregi, imagini care nu sunt simple figuri de stil, ci expresie, explozibilă, în sufletul cititorului, a unei întregi realități, fiind creație”. Micile existențe din natură sunt zugrăvite ca de un pictor miniaturist, dar antisentimental. „Ai impresia că acest suflet de femeie – conchide același G. Ibrăileanu – are darul să proiecteze această lume pe un ecran ireal, ca-ntr-un miraj încântător de forme, de culori, de imagini”.

Din când în când, ne întâmpină din universul liric al Otiliei Cazimir câte un prilej de meditație aproape tactilă. „Cântând copilăria, vârsta senzațiilor violente, Otilia Cazimir face, cu aceeași intuire directă a lumii, o poezie de

miraculos infantil... Toți simboliztii din seria sentimentală vor cânta, de altfel, copilăria, cu mai multă competență, fiindcă în loc să intelectualizeze memoria, se reazemă ca și în perceperea naturii pe evocări senzoriale”, conchide G. Călinescu⁶.

Poezia Otiliei Cazimir rămâne un teritoriu recunoscutibil în ceea ce numim literatură pentru copii, mai pregnant conturată aici, față de scrisul ei ce iese din această sferă. „Cu tradiționalismul ei naturalistic care pillatinizează fructe și arome – sintetizează I. Negoțescu – dar prevestind barochismul lui Emil Brumaru, poeta are, iată, șansele să sfrunteze timpul”⁷.

NOTE

¹ G. Ibrăileanu, *Scriitori români și străini*, București, EPL, 1960, p. 213.

² Idem, p. 225.

³ Vladimir Streinu, *Pagini de critică literară*, II, București, EPL, 1968, p. 99.

⁴ E. Lovinescu, *Scieri 4. Istoria literaturii române contemporane*, București, Editura Minerva, 1985, p. 543.

⁵ G. Ibrăileanu, *Scriitori români și străini*, *op. cit.*, p. 228.

⁶ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 823.

⁷ I. Negoțescu, *Istoria literaturii române (1800-1945)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002, p. 239.

Lilia RĂCIULA

UNELE ASPECTE ALE VARIABILITĂȚII LEXEMULUI /COANĂ (în baza liricii eminesciene)

1.1. Mecanismul variabilității semnelor limbii constă în asocierea unor elemente nepertinente din punctul de vedere al relațiilor semantice comune. Printr-o asemenea asociere, o unitate lexicală poate dobândi, în planul textului, o identitate sintagmatică, diferită de identitatea sa paradigmatică în planul limbii. Astfel, în cadrul stilurilor individuale, semnele limbii „sunt supuse unor mutații diverse în plan sintagmatic” [1, 181]. Stilurile individuale se impun, în general, prin variabilitate la nivelul semnificatului, deoarece „în structura sa internă se instituie o stare tensională între semantica sa «paradigmatică», de plan lingvistic, și cea sintagmatică, de plan artistic” [idem, 177]. În acest sens, D. Caracostea susținea că, „după cum geometrul lucrează cu raporturi spațiale ideale, iar chimistul cu raporturi posibile dintre elemente, tot astfel limba poate și trebuie privită și ca o totalitate de semne ideale, față de care felurile rostiri individuale sunt aproximații. Dacă lingvistica și expresivitatea¹ ar fi discipline în felul științelor naturii, ne-am limita la stabilirea obiectivă a acestui sistem de semne. Dar ea este și cea mai însemnată dintre disciplinele spiritului. Ca și în literatură, semnele (semnele limbii – *L.R.*) rămân linii moarte, dacă nu sunt trăite. Astfel se pune problema semnificațiilor și a valorilor, nevoia unei lingvistici trăite, și aceasta ne duce la a recunoaște dreptul subiectivității² ca mijloc

¹ Termenul de *expresivitate* e folosit de D. Caracostea cu sensul de „estetică”. Autorul explică preferința pentru termenul de expresivitate în defavoarea „celui apropiat, de estetică” prin faptul că primul i se pare cercetătorului „mai plin de seva vieții și de realitatea obiectivă” [2, 11], deoarece „în realitatea ei permanentă, limba este expresivitate” [ibidem].

² În ceea ce privește noțiunile de subiectivitate și obiectivitate, cercetătorul nu acceptă înțelegerea vulgară a acestora, afirmând că „în chip obișnuit, la noi se afirmă că obiectiv este numai ceea ce există în afară de noi, iar subiectiv înseamnă predominarea propriei rezonanțe. Ambele poziții sunt extremiste și străine lucrării de față (e vorba de lucrarea *Expresivitatea limbii române – L.R.*). Dacă obiectiv înseamnă luarea de contact cu o realitate în afară de mine, atunci

necesar și în lingvistică” [2, 11]. În consecință, a studia fenomenul variabilității în cazul semnelor limbii, așa cum îl concepem noi, înseamnă a urmări sensul acestora din următoarele perspective: planul paradigmatic al limbii, planul paradigmatic al stilului individual al autorului și planul sintagmatic al textului.

Precum am menționat mai sus, semnele glotice, deși suportă în cadrul stilurilor individuale „mutații în plan sintagmatic”, ce se datorează forței creatoare a artistului și libertății asociative de care dispune acesta, totuși această libertate se subordonează unui principiu guvernator și anume limbii. Această idee a fost reliefată și de D. Caracostea, întrucât limba e considerată drept un „stil supraindividual și în sensul acesta ca modelator al oricărei creațiuni literare” [idem, 9]³. În lumina celor afirmate deja, putem afirma că variabilitatea la nivelul stilurilor individuale⁴ este condiționată, „modelată” de trăsăturile specifice ale limbii naționale. În aceeași ordine de idei, menționăm faptul că D. Caracostea susține ideea existenței unui paralelism între poezie și limbă, ce rezidă în principiul *forme interne*: „În poezie ca și în limbă, mai presus de părți, stă un principiu plăsmuitor care este însăși condiția preexistentă a creațiunii, cu stilul ei. El cârmuiește realizările <...>” [idem, 35]. Atestând concordanța dintre poezie și limbă, autorul, în intenția „de a descifra ce tendințe artistice se realizează în limba românească”

vederea acestui condei cu care scriu ca și trăirea unei poezii sunt tot atât de obiective ca orice operație curentă de control experimental, de pildă a fizicienilor, care citesc locul de pe un cadran unde se oprește acul aparatului de înregistrare. <...> Pe de altă parte, sub raportul actualizării în conștiință, atât condeiul, cât și frumusețea unei poezii sunt realități subiective, deoarece depind de procesul meu sufletesc, la fel ca și citirea pe cadran a fizicianului” [idem, 9-10].

³ D. Caracostea vede limba ca „operă de artă” [ibidem, 26] și încearcă să stabilească „trăsături care îndreptățesc considerarea limbii ca formă fundamentală a stilului național” [idem, 13]. Autorul susține, de asemenea, că „după cum în desfășurarea ei concretă limba noastră înfățișează atâtea fețe câte faze istorice, straturi sociale și îndeletniciri, tot astfel, sub raport estetic, există tot atâtea fețe câți mari creatori s-au afirmat” [ibidem].

⁴ Despre prezența unui anume principiu modelator în creațiile individuale, lingvistul judecă în urma cercetărilor efectuate asupra operelor literare ale lui Eminescu, Alecsandri etc.: „Când urmărești felul cum plăsmuia Eminescu și vezi distanța dintre primele întrezăriri și înseilări ale unei concepții până la expresia care stă desăvârșită, adesea te întrebi unde se găsea aceasta din urmă și ce putere plăsmuitoare a cârmuit sinteza tot mai desăvârșită a diferitelor elemente. Nemulțumirea poetului față de diferitele forme încercate, părăsite și modificate, arată că a existat în sufletul lui o putere modelatoare, forma internă a unui anumit stil și a unei anumite viziuni. După cum creativitatea poetului face una cu imperativul lui stilistic, nu e tot astfel și cu creativitatea limbii?” [idem, 35].

[idem, 49], stabilește că și între cuvânt, considerat ca „microcosmos de artă: ultimul element artistic ireductibil” [idem, 69], și poezie (valoare de artă) există un anumit paralelism. Trebuie însă să remarcăm că D. Caracostea nu postulează identitatea dintre cuvânt și poezie, dar invocă „necesitatea de a privi cuvântul la fel cum privești poezia” [idem, 74]. Analogiile dintre cuvânt și poezie ar consta, după autor, în „structura formală alcătuită din armonii, opoziții și încadrări”, în „dominanta față de care restul e subordonat”, în semnificație și aspect afectiv, în ritm ca factor organizator, în aspectul valorii (atât în cuvânt, cât și în poezie, „valoarea vine din concordanța dintre expresie și semnificație”) etc. [idem, 72-73]. În scopul de a studia fenomenul variabilității ne axăm anume pe cuvânt, încercând să-l vedem ca pe „un microcosmos de artă în care se oglindesc marile tendințe” [idem, 185]. Referindu-se la cuvânt, D. Caracostea subliniază apartenența acestuia la un anumit tipar. Astfel, el precizează că „toți cei care vorbesc de arta cuvântului privesc cuvântul ca un material, cum ai privi sunetele, culorile sau marmura informă. Concepția aceasta nu rezistă criticii, pentru că sunetele, culorile, marmura sunt date, în sensul că, nefiind creațiuni, nu sunt străbătute de sufleteșc, pe când cuvântul, înainte de a fi trecut într-un poem, a avut existență spirituală și a făcut parte dintr-un tipar. Acesta nu poate fi șters, necum să fie anihilat din cuvânt tot ceea ce a depus în el o experiență ancestrală” [ibidem, 48]. În acest sens, cunoscutul stilistician, având convingerea că în lexicul românesc se profilează tipare de încadrare a cuvintelor, elaborează o tipologie⁵ a cuvintelor românești care se bazează pe principiul configurației și al frecvenței vocalei accentuate în cuvintele de origine romanică. De asemenea,

⁵ D. Caracostea operează cu o tipologie formală a cuvintelor românești de origine romanică, axată pe modul de organizare a cuvântului în jurul vocalei accentuate. Astfel, în ceea ce privește cuvintele organizate în jurul vocalei *a* accentuat, autorul le încadrează în monosilabice (*ai, alb, ta, mai, cal, tac, scald, chiar* etc.); bisilabice trohaice (*apă, rază, cearcăn, aer, ploaie, acru* etc.); bisilabice iambice (*amar, ficat, abia* etc.); trisilabice: descendente dactilice (*lacrimă, arbore, aripă* etc.); amfibrahice (*afară, mustață, sprânceană, vâpaie* etc.); ascendente anapestice (*aurar, împărat, turturea, guturai* etc.); patrusilabice (*bunătate, dimineață, zănatică* etc.); cincisilabice (*seninătate, vecinătate* etc.). Pentru o tipologie completă, adică a tipurilor de cuvinte organizate în jurul vocalelor *e, i, o, u, ă, â* accentuate a se vedea anexa de la 301-317. Ne-am limitat la o trecere în revistă doar a tipului de cuvinte organizate în jurul vocalei *a* accentuat, deoarece această vocala reprezintă „centru de organizare a vocalismului românesc” [idem, 50] și, potrivit unei statistici efectuate de către savant pe baza cuvintelor de origine romanică, frecvența acestui tip de cuvinte este cea mai ridicată, constituind 31%.

trebuie să menționăm că D. Caracostea proiectează asupra cuvintelor o perspectivă de abordare în parametrii categoriilor de *luminos – întunecos, neted – aspru, închis – prelungit*⁶.

1.2. În cele ce urmează ne propunem să urmărim fenomenul variabilității în cazul lexemului *icoană* din creația eminesciană.

Identitatea paradigmatică a acestui cuvânt în planul limbii este dată de articolul lexicografic al DEX-ului: „*image pictată sau, mai rar, sculptată care reprezintă diferite divinități sau scene cu temă religioasă și care servește ca obiect de cult*” [3, 469].

În poezia *Amorul unei marmure*, poetul utilizează lexemul *icoană* în următorul context:

*Murindului speranța, turbării răzbunarea,
Profetului blestemul, credinței Dumnezeu,
La sinucid o umbră ce-i sperie disperarea,
Nimic, nimica eu.*

*Nimica, doar icoana-ți care mă învenină,
Nimic doar survenirea surâsului tău lin,
Nimic decât o rază din fața ta senină,
Din ochiul tău senin.*

Să zăbovim asupra construcției *icoana-ți care mă învenină*. Re-prezentarea semantică a cuvântului *icoană*⁷ în raport cu acțiunea subiectului uman solicită, de obicei, un predicat de tipul *a se închina, a se ruga, a implora* etc., acțiuni ale căror semnificații conțin conotații autorizate de credință și valori religioase, iar pentru reprezentarea semantică a acțiunii (influenței) „obiectului” (*icoana*) asupra subiectului uman avem în vedere, mai degrabă, un predicat ce cumulează mărci semantice axiologice pozitive, materializate în verbe ca *ajută, tămăduiește, vindecă, mântuiește, face minuni* etc. Opțiunea stilistică a lui Eminescu ține însă de asocierea a două lexeme, unul dintre care e

⁶ Pentru detalii, a se vedea capitolele *Tipologia cuvintelor românești și Ut poesis verbum* [idem, 42-108].

⁷ În *Dicționarul de simboluri*, *icoana* „este înainte de toate reprezentare – în limitele inerente incapacității fundamentale de a traduce adecvat divinul – a Realității transcendente și suport al meditației: ea tinde să fixeze mintea asupra imaginii care, la rândul ei, o trimite mai departe, concentrând-o asupra Realității pe care o simbolizează” [4, 138]. În acest articol, se mai menționează că „*icoana nu este un scop în sine, dar este întotdeauna un mijloc. Este <...> o fereastră deschisă între pământ și cer, dar în ambele sensuri. <...> icoanele se află la limita dintre lumea senzorială și lumea spirituală: ele sunt reflectarea celei de-a doua în prima, dar și calea de acces de la prima la a doua*” [idem, 139].

marcat de conotații axiologice negative: adică *icoană* ce conotează [+sacru], [+religiozitate], [+sublim], [+bine], [+adevăr], [+frumusețe] și *învenină* – [+ispită], [+păcat], [+seducție], [+profan], acestea deci opunându-se prin natura categoriilor semice conținute.

Spunând *icoana-ți*, poetul sugerează, în primul rând, frumusețea irezistibilă a chipului femeii iubite, puterea de atracție a acesteia; în cazul dat, imaginea dezvoltată de semnul *icoană* e circumscrisă femeii iubite. Apare întrebarea dacă Eminescu selectează din multitudinea de variante posibile anume semnul *icoană* – termen dintr-o paradigmă religioasă – pentru ideea de frumusețe sau acesta este doar un „loc comun” al epocii, adică „un anumit convenționalism”⁸?

Amplitudinea conceptuală a frumuseții permite asocierea acesteia cu o largă diversitate de elemente ce aparțin diferitor paradigme. Astfel, ideea de frumusețe poate fi ilustrată și de termenii paradigmei cosmogonice (*cer, stea, lumină, soare, lună* etc.), precum și de termenii paradigmei acvaticului (*mare, apă, izvor* etc.), nemaivorbind de paradigma animatului cu cele trei subdiviziuni (animal, vegetal și mineral). Având libertatea totală de alegere, poetul selectează din paradigma sacrului termenul *icoană*. O eventuală paradigmă a sacrului ar încadra termeni ca *înger, altar, scriptură, biserică, catedrală, preot, călugăr, liturghie, psalm, icoană* etc. Poetul putea, evident, opta pentru oricare alt termen (fie din paradigma sacrului, fie din oricare altă paradigmă), însă a căutat să-și construiască imaginea poetică prin referință semantică la un „supraobiect” care fascinează văzul, excită retina și sistemul nervos, stimulează intuiția, solicită participare activă prin actul sacru al credinței.

Varietatea onticului animat, cosmogonic, sacru, cultural etc., diferențiată în paradigme distincte, participă la construirea paradigmelor poetice prin solidarizarea unor elemente uneori total diferite sub aspect semantic. Astfel, la Eminescu paradigma poetică a frumuseții se edifică prin raportare la un termen sacru (*icoană*), acesta subliniind frumusețea singulară, ieșită din comun. Această opțiune stilistică marchează, deopotrivă, intensitatea frumuseții și efectul impresiv puternic al ace-

⁸ Referitor la convenționalismul imaginilor eminesciene, G. Tohăneanu remarcă: „Apar destul de des motive metaforice livrești, care sunt ale epocii sau ale tradiției literare și pe care tânărul poet și le însușește fără a sta mult în cumpănă, cu râvna și cu entuziasmul prozelitului, atât de viguros exprimat în *Epigonii*” [5, 110]. Printre așa-zisele imagini convenționale înregistrate de G. Tohăneanu nu întâlnim motivul metaforic *icoană* (se enumeră clișeele de tipul: *crini, rouă, verbul a muia, valurile vremii* etc. [idem, 110-112]).

teia asupra eului liric: doar o „frumusețe” specială poate fi supranumită „icoană”. Deci termenul *icoană* are valoare de superlativ. Tentativa de particularizare a frumuseții femeii prin termenul *icoană* din paradigma „sacrului” se explică prin faptul că frumusețea (experiența estetică) se întâlnește cu experiența religioasă din perspectiva raportării la obiectul lor. În această ordine de idei, P. Evdochimov afirma că „există o asemănare izbitoare între aceste două experiențe: față de obiectul lor, amândouă sunt într-o atitudine de contemplație, poate chiar de cerere, de smerită rugă. Ceea ce le deosebește este modul în care fiecare își înțelege obiectul său sau, mai degrabă, cum sunt pătrunse de acesta” [6, 24].

Icoana, conștient sau inconștient, ni se asociază cu *frumusețea* (nu doar în sens estetic, ci și metafizic), iar *frumusețea*, la rândul ei, o identificăm sau o confundăm cu *femeia*. Atât în cazul *icoanei*, cât și în cel al *femeii* există o comuniune dintre cel ce admiră și „obiectul” admirației sale. Comuniunea angajează entitățile acestui raport pe un plan superior sub semnul unui sentiment aparte. Faptul că Eminescu circumscrie femeii iubite imaginile dezvoltate de semnul *icoană* este relevant și de alte contexte stilistice:

*Este Ea. Deșarta casă
Dintr-o dată-mi pare plină,
În privazul negru-al vieții-mi
E-o icoană de lumină.*

(Singurătate).

*Ș-o să-mi răasai ca o icoană
A pururi verginei Marii,
Pe fruntea ta purtând coroană –
Unde te duci? Când o să vii?*

(Atât de fragedă).

În primul exemplu, metafora este construită prin asocierea a doi termeni ce aparțin aceleiași paradigme a sacrului: *E-o icoană de lumină*. Pe lângă conotațiile pe care le cumulează semnul „icoană” ([+sacru], [+religiozitate], [+sublim], [+bine], [+adevăr], [+frumusețe]) mai atestăm și conotația de [+lumină]⁹ în sensul misterului liturgic.

⁹ În legătură cu simbolul „lumină”, reținem din *Dicționarul de simboluri* că el „simbolizează neconținut viața, mântuirea, fericirea date de Dumnezeu, care este el însuși lumină”, este „simbolul patristic al luminii cerești și al veșniciei”, este „dragoste deoarece se degajă din foc, precum dragostea se degajă din voința lui Dumnezeu” [4, 240-241].

Există o echivalență simbolică între *lumină* și *icoană*. Lumina ca principiu universal, element primordial apare sub una dintre variatele ei forme – *icoana*. *Lumina* și *icoana* reprezintă corelative inseparabile, cu precizarea că icoana conotează întotdeauna *lumină*, iar *lumina* nu întotdeauna se asociază cu *icoana*.

În cel de-al doilea exemplu (*Ș-o să-mi rășai ca o icoană*), intenția poetului este nu doar reliefaarea ideii de frumusețe în sine, ci și forța cathartică a acesteia. Frumusețea își găsește paradigma sacrului sau divin-religioasă ce include în mod necesar Binele și Adevărul. Opțiunea stilistică a lui Eminescu nu e una arbitrară (orice opțiune stilistică e un fapt de expresivitate) sau tributară spiritului epocii (aceasta exprimă niveluri profunde de înțelegere, de viziune): poetul, de fapt, „postulează” ideea Unității primordiale a principiilor gnoseologice, etice și estetice integrate în sfera religiosului. *Femeia* asociată numai cu un astfel de tip de frumusețe produce schimbarea în bine. Situarea *femeii* și *icoanei* pe același plan scoate la iveală similitudinile dintre aceste două realități: ambele sunt învăluite în aura misterului, esența ambelor se află dincolo de percepția directă. Așa precum *icoana* este o cale de acces dintr-o lume senzorială în una spirituală, *femeia* este o cale de acces (în sens invers) la nivel cosmic (dintr-o lume care stă sub semnul spiritualității într-o lume senzorială). Prin opțiunea stilistică pentru termeni din registrul sacrului, Eminescu, de fapt, investește *femeia* cu atributele și semnificațiile divinității.

În alt context (ne referim la *Cugetările sărmanului Dionis*), lexemul *icoană* capătă o conotație similară de proiecție a unui ideal, de Divinitate, fiind asociat de asemenea principiului feminin:

Un palat, bortă-n perete și nevasta – o icoană.

Poemul *Epigonii* relevă alte conotații ale lexemului *icoană*. Spre exemplu, în versul *oamenii din toate cele fac icoană și simbol*, cuvântul *icoană* cumulează conotații de „obiect de adorare”, „nevoie de ideal” etc., iar în versurile *El revoacă-n dulci icoane a istoriei minune / Vremea lui Ștefan cel Mare, zimbrul sombru și regal*, lexemul în discuție exprimă sensul de *image poetică*. Aceeași conotație o întâlnim și în versurile:

*Ce e poezia? Înger palid cu priviri curate,
Voluptos joc cu icoane și cu glasuri tremurate,
Strai de purpură și aur peste țărâna cea grea.*

sau:

Ochiul vostru vedea-n lumea de icoane un palat.

În poezia *Amicului F. I.*, spre exemplu, semnalăm prezența altor conotații ale lexemului *icoană* în următorul context:

*Candela ștersei de argint icoane**A lui Apolon, crezului meu,**Mă topesc tainic, însă mereu**De ale patimilor orcane.*

Vom încerca să evidențiem conotațiile lexemului *icoană* prin raportare la simbolismul miticului Apollo. Putem afirma pe de o parte că lexemul *icoană* „se contaminează” de simbolismul lui Apollo, asimilându-se acestuia. Apollo, după cum se știe, „simbolizează spiritualizarea supremă; este unul dintre cele mai frumoase simboluri ale ascensiunii omenești” [7, 120], iar despre înțelepciunea lui se spune că este „rodul unei cuceriri și nu o moștenire” [ibidem]. Deci, lexemul *icoană* cumulează în acest context conotații de „ideal de înțelepciune”, „spiritualitate supremă”, „ascensiune spirituală” etc. Pe de altă parte, *icoana*, în calitate de constituent al construcției *candela ștersei de-argint icoane a lui Apollo*, trimite, grație determinativului *de-argint*, la un alt simbol ce face parte din apanajul figurii mitologice a lui Apollo și anume la *arcul de argint* (Apollo este recunoscut în tradiția antică drept zeul cu arc de argint). Simbolistica arcului de argint vine s-o completească pe cea a lui Apollo, deoarece „domeniul simbolic al arcului se întinde de la actul creator la căutarea perfecțiunii”, iar trasul cu arcul este și „exercițiu spiritual” [7, 132]. În general, „trasul cu arcul rezumă exemplar structura ordinii ternare, atât prin elementele ei componente – arc, coardă, săgeată –, cât și prin fazele manifestării ei: încordare, destindere, aruncare” [ibidem]. În acest sens, „săgeata” este elementul de maximă relevanță, întrucât este „străfulgerare de lumină care risipește tenebrele ignoranței: este așadar un simbol al cunoașterii” [idem, 133]. În aceeași ordine de idei, se afirmă că „atingerea Țintei, care este Perfecțiunea spirituală, unirea cu Divinul, presupune traversarea de către săgeată a unor tenebre care sunt defectele, imperfecțiunile individului” [ibidem]. În concluzie, am putea afirma că prin *icoana de argint a lui Apollo* se înțelege și „arcul de argint” cu întreaga sa simbolistică. În subsidiar, e cazul să ne întrebăm de ce „icoana de argint a lui Apollo” (arcul) primește calificativul *ștersă*. Răspunsul, credem, se află în simbolistica metalului – argintul. Deși în tradiția modernă Apollo „e un zeu solar, un zeu al luminii ale cărui atribute, arcul și săgețile, pot fi comparate cu soarele și razele lui, la origine zeul e înrudit mai degrabă cu simbolismul lunar” [idem, 118]. Simbolismul selenar al lui Apollo, relevat prin strălucirea în noapte a arcului de argint, semnifică nu doar pata de lumină, relief luminos al cunoașterii pe fundalul tenebrei ignoranței, ci și loialitatea față de ideal. *Icoana de argint a lui Apollo* conotează „loialitate față de ideal”, „luciditate a conștiinței” etc., iar determinativul suplimentar

ștearsă potențează ideea de diminuare a intensității acestei loialități față de ideal. Altfel spus, determinativul *ștearsă* indică detașarea de menirea poetului aflată sub semnul lui Apollo. Strofele anterioare ale poemului confirmă acest detaliu:

*Visuri trecute, uscate flori
Ce-ați fost viața vieții mele,
Când vă urmam eu, căzânde stele,
Cum ochiul urmă un meteor,*

*V-ați dus cu anii, ducându-vă dorul,
Precum cu toamna frunzele trec;
Buza mi-e rece, sufletul sec,
Viața mea curge uitând izvorul.*

În concluzie, lexemul *icoană* din contextul invocat cumulează, pe de o parte, valențele conotative de „ideal spiritual asimilat simbolismului lui Apollo”, iar pe de altă parte, „arcul și simbolismul său”.

În *Pajul Cupidon* lexemul *icoană* asociat cu determinativul *luminoase* dobândește semnificația de „vorbe frumoase, tandre”:

*El dă gânduri neînțelese
Vârstei crude și necoapte,
Cu **icoane** luminoase
O îngână-ntreaga noapte.*

Lexemul *icoană* mai dezvoltă în lirica eminesciană semnificațiile de „urmă”, „reminiscentă”, „amintire”, „ecoul în planul posteriorității”, „celebritatea”, „renumele”, „dănuirea” etc.:

***Icoana** stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie:
Era pe când nu s-a zărit,
Azi o vedem și nu e.*

În încheiere, propunem o schemă ce ilustrează variabilitatea în cazul lexemului *icoană* în interiorul căruia converg mai multe sisteme semice: spațio-vizual, sacral-religios, estetic:

Denotație	Conotații
Icoana – „obiect de cult, imagine pictată care reprezintă scene cu temă religioasă”	a) „femeie”
	b) „frumusețe”
	c) „chip”
	d) „urmă”, „amintire”
	e) „imagine poetică”
	g) „proiecție a unui ideal”
	h) „vorbe”, „cuvinte”
	i) „arc de argint, simbol al lui Apollo”

Cuvântul *icoană* are o structură trisilabică de tip amfibrahic (*i-coa-nă*). Analizându-l, observăm că, din perspectiva dihotomiei *luminos – întunecos*, încadrarea silabei accentuate de celelalte două neaccentuate îi conferă silabei din mijloc o puternică rezonanță, adică „luminozitatea diftongului iese viu la iveală pe fondul întunecos al celor două vocale închise din prima și din ultima silabă” [2, 101]. A privi cuvântul *icoană* sub semnul unei eventuale „lingvistici trăite” înseamnă a observa că el conține în mișcarea interioară a tipului său amfibrahic ideea de lumină ca proces: vocala *i* din prima silabă deschide orizontul luminii, diftongul *oa* lărgeste acest orizont prin armonie, îl adâncește, iar vocala finală *ă* îl închide în felul unui apus de soare. Făcând parte din registrul sacrului, acest cuvânt a devenit tipic pentru reprezentarea frumuseții, feminității etc., la Eminescu acest lucru nefiind posibil dacă n-ar fi cristalizat în forma sa aceste virtualități (numite de D. Caracostea *esteme*). Faptul că *estemele* sau conotațiile relevă apartenența la un registru estetic-axiologic pozitiv se datorează nu doar „substanțializării”¹⁰ semnificatului, ci și semnificantului ce „colaborează „mimetic” cu planul conținutului” [7, 73].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Irimia, D., *Introducere în stilistică*, Iași, Polirom, 1999.
2. Caracostea, D., *Expresivitatea limbii române*, Iași, Polirom, 2000.
3. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
4. Chevalier, J., Gheerbrant, A. *Dicționar de simboluri*, vol. I, II, București, Editura Artemis, 1993.
5. Tohăneanu, G., *Studii de stilistică eminesciană*, București, Editura Științifică, 1965.
6. Evdochimov, P., *Arta icoanei*, București, Editura Meridiane, 1992.
7. Oancea, I., *Semiostilistica*, Timișoara, Editura Excelsior, 1998.
8. Eminescu, M., *Opere alese*, București, Editura pentru literatură, 1964.

¹⁰ În literatura de specialitate, pe lângă teoria unanim recunoscută a semnului lingvistic, capătă o amploare tot mai mare teza existenței unui semn poetic autonom, net distinct de cel lingvistic. Astfel, unii specialiști opinează că „nu avem deci un semn lingvistic în două ipostaze (cea denotativă și cea conotativă), ci două semne diferite cu denotații diferite: cea socială și cea individuală, izvorând din relele intratextuale, deci de natură contextuală <...>” [7, 78]. Semnul poetic, după I. Oancea, se deosebește de cel lingvistic printr-un anumit tip de substanțialitate care „instituie semnificația și este fenomenul decisiv al comunicării poetice” [ibidem].

Nicolae FELECAN

**VARIANTELE
LITERARE LIBERE
ȘI TENDINTELE DE
ÎNTREBUIȚARE
ÎN LIMBA ROMÂNĂ
ACTUALĂ**

Începând cu **Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)**, apărut în anul 1982, unor cuvinte li s-au precizat câte două forme de întrebuițare, ambele corecte. Cunoscută fiind dinamica construcțiilor și a formelor lexicale, procedeul este mult mai extins în ediția a doua a aceleiași lucrări, apărută în 2005 și cunoscută, în general, ca **DOOM2**, unde găsim și precizarea: „La cuvintele care aparțin limbii literare actuale, bara oblică (/) desparte variantele literare libere, care sunt considerate, toate, corecte; ordinea în care sunt înregistrate indică preferința normativă pentru cea dintâi” (p. C). Comparând situația din această ultimă lucrare cu cea din ediția anterioară, dar și cu fapte menționate în alte lucrări, precum **DLRLC**, **DEX**, ediția din 1975, sau **Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație**, edițiile din 1971 și 1995, vom

constata că unii termeni continuă forma etimologică, iar alții se abat de la norma originară în favoarea alteia regionale ori populare. În articolul de față ne propunem să urmărim evoluția variantelor literare libere, bazându-ne pe situația oferită de unii termeni religioși din limba română. Terminologia religioasă în limba română constituie un element important în precizarea originii creștinismului la poporul român. Din numeroasele lucrări realizate până acum reiese cu claritate că, în nordul Dunării, creștinismul a pătruns încă din timpul stăpânirii romane și s-a accentuat în secolul al IV-lea, după Edictul de la Milan, din anul 313, când noua religie a devenit oficială pe tot cuprinsul Imperiului. Dovada grăitoare este dată de termenii creștini, aparținători latinei populare (dunărene), păstrați în română cu toate transformările fonetice cunoscute. Dacă creștinismul ar fi început să pătrundă după părăsirea Daciei și dacă ar fi încetat orice legătură între sudul și nordul Dunării după retragerea aureliană, atunci termenii aceștia nu ar avea tratamentul propriu elementelor moștenite din limba latină, nu ar fi pătruns prin latina populară, ci mai târziu, prin filieră slavă, cum s-a întâmplat, de altfel, cu termenii referitori la ierarhia bisericească ori la obiecte și cărți de cult.

În ordine alfabetică, termenii creștini moșteniți în limba română sunt: *ajuna* (ieiunare), *altar* (altarium), *biserică* (basilica), *blestem* (blastimare, blastemare, blasphemare), *boteza* (battizare = baptizare), *carnelegi* (carnem ligat), *câșlegi* (caseum ligat), comânda (commendare = commandare), *Crăciun* (creatio, -onis „naștere” sau calatio, -onis „chemare”), *crede* (credere), *credință* (*credentia), *creștin* (christianus), *cruce* (crux, crucis), *cumineca* (comunicare = communicare), *drac* (draco, -onis), *duminică* (dies dominica), *Dumnezeu* (Domine Deus „Stăpâne Dumnezeu”), *Florii* (Florilia sau Floralia), *închină* (inclinare), *închinăciune* (inclinatio, -onis), *înger* (angelus), *lege* „religie, credință” (lex, legis), *mormânt* (monumentum), *pască* (pascha), *Paști* (Paschae), *păcat* (peccatum), *păgân* (paganus), *păresimi* (paresima quadragesima „a patruzecia zi”), *preot* (presbyter), *rugă* (rogare), *rugăciune* (rogatio, -onis), *sărbătoare* (dies servatoria), *serba* (înv.), *sârba* (servare), *sânt* (sanctus) (păstrat numai în compuse cu nume de sfinți: *Sâmedru* (Sanctus Demetrius), *Sântilie* (Sanctus Helias), *Sântio(a)n* (Sanctus Johannes), *Sân(t)gior(d)z* (Sanctus Georgius), *Sâmp(i)etru* (Sanctus Petrus), *Sântoader* (Sanctus Theodorus), *Sânvășâi* (Sanctus Basilius), *Sâ(m)nicoară* (Sanctus

Nicolaus), *Sânta Maria* (Sancta Maria), *Sânziene* (Sanctus dies Johannis), *scriptură* (scriptura; numai în sens religios, separat de verbul de la care derivă), *suflet* (*sufflitus), *șteamătă* „nălucă” (schemata), *tâmplă* „catapeteasmă” (templa), *zău* (Deus; astăzi numai ca interjecție, întărind o afirmație sau o negație). Din înșiruirea acestor termeni „primordiali creștini”, cum îi numea Sextil Pușcariu, se poate deduce că ei se referă la aspectele generale ale creștinismului: credință, sărbători, viață religioasă, păcat, moarte etc., fără de care nu s-ar putea vorbi de un creștinism încheșat, stabil. Pe de altă parte, ei sunt suficienți pentru probarea existenței creștine încă din perioada de formare a limbii și a poporului român. Când slavii păgâni au ocupat provinciile romane din dreapta Dunării și au desființat organizația bisericească de acolo, creștinarea străromânilor era îndeplinită, afirma istoricul Dimitrie Onciul. Din punctul de vedere al originii mai îndepărtate, mulți dintre termenii enumerați sunt de origine greacă: *biserică*, *blestema*, *boteza*, *creștin*, *drac*, *înger*, *pască*, *preot*, *șteamătă*, *zeu*, ceea ce nu înseamnă că ei provin direct din greacă. Din limba de origine, ei au fost preluați de latină, care i-a adaptat fonetismului ei, și de aici au rămas în română ca termeni moșteniți.

Peste masa de cuvinte latinești, transformate fonetic în secolele IV-VI, s-au așezat treptat elemente slave. Vechimea lor nu este mai îndepărtată de secolul al IX-lea, fiindcă abia atunci slavii încep să-și tălmăcească din greacă primele cărți, cunoscute sub numele de „scrieri canonice”. În primul strat de termeni religioși slavi, după Ovid Densusianu, se numără: *blagoslovire, colindă, Hristos, iad, icoană, idol, Isus, liturghie, maslu, molitvă, praznic, rai, troiță, utrenie, vecernie*; ulterior adăugându-se mulți alții. Se cuvine să precizăm că în această situație a apărut, cum era firesc, și fenomenul sinonimiei: *altar* (altare) / *oltar* (din v. bg. olutari), *preot* (lat. presbyter) / *popă* (din sl. popŭ), *sânt* (lat. sanctus) / *sfânt* (din sl. sfintu) etc. Rezultatul conviețuirii lor se încadrează în situația generală a tuturor sinonimelor românești: forma moștenită a înlăturat împrumutul (*altar*, în loc de *oltar*), cuvântul moștenit a fost încorporat în cel împrumutat (*sfânt* în loc de *sânt*), ambele cuvinte supraviețuiesc (*preot, popă*, astăzi cu oarecare nuanță stilistică). Între termenii menționați până aici, probleme deosebite din punctul de vedere al variantelor literare libere ridică cuvintele proprii *Paști* și *Hristos*, de care ne vom ocupa în cele ce urmează. *Paști* apare doar cu această formă în **Îndreptar**, edi-

ția 1971, *Paști* și, la sfârșitul articolului, între paranteze, varianta *Paște*, în **DLRLC, DEX** (1975), *Paști / Paște*, în **DOOM** (1982), **Îndreptar** (1995). În **DOOM2** apare doar *Paște*, s. propriu m., pl. *Paști* (doi *Paști*, dar pl. n. *Sfințele Paști*). E limpede că tendința limbii române a mers în direcția folosirii unei forme, inițial, nelitere, regionale. Că lucrurile stau astfel, ne-o arată istoricul evoluției cuvântului respectiv. Etimonul îndepărtat este ebraicul *pesah* „trecere”, cu referire la ieșirea primilor născuți din Israel din robia egipteană (**Geneza**, 12, 12-14). Cuvântul a intrat în greaca veche, *paska*, și de aici în latină, *pascha, paschae*. În drumul spre română, singularul *pascha* a devenit *pască* cu accepțiunile „cozonac tradițional făcut din aluat dospit, umplut cu brânză de vaci, stafide etc., care se mănâncă la Paști”, respectiv „mici bucăți de anaforă, amestecate cu vin, pe care credincioșii le iau, la biserică, în zilele de Paști”.

Pluralul *paschae* a dat *Paști*, conform legilor fonetice (grupul consonantic *sc*, în cuvintele latine, urmat de *e* sau *i* devine *ște-, ști-*: *conoscere* (= *cognoscere*) > *cunoaște, scire* > *ști*), cu sensul „Sărbătoare care amintește de învierea lui Isus Cristos”, iar în unele zone are și semnificația „pască”. Pluralul *Paște* a fost înlocuit încă din latina popula-

ră cu *Paști*, care avea avantajul de a diferenția mai bine pluralul de singular (-a singular, -e plural) aveau o distincție fonetică aproape imperceptibilă în vorbire). De altfel, textele vechi religioase, ca și cele literare moderne, întrebuițează numai *Paști*, articulat *Paștile* și niciodată *Paște*, *Paștele*: „De *Paști* în satul vesel căsuțele-nălbite lucesc sub a lor malduri de trestii aurite” (Alecsandri); „Era după *Paști* și era un timp bun” (Coșbuc); „La *Paști* era fierbere mare în gospodărie” (Sadoveanu). În româna modernă s-a format, în graiurile din sudul țării, și un singular *Paște*, de genul neutru, care se întrebuițează tot mai mult, ajutat fiind și de textul felicitărilor scrise, după preferința comercianților, cu forma de singular. El poate fi favorizat și de situația din greacă și din limbile slave, unde același cuvânt se folosește numai la singular și este tot de genul neutru. Inconvenientul acestei forme provine din omonimia cu verbul *a paște*. Prin urmare, expresia *Paște fericit!* poate fi interpretată în două feluri: „Paști fericite!, dar și „paște (iarbă) fericit”. (Nu suntem încă prea departe de „epoca luminoasă” în care se vehiculau destul de des aceste vorbe, chiar dacă numai în glumă!) Or, limba română, în toate situațiile de omonimii supărătoare, evită folosirea unuia dintre termeni, dacă nu chiar

a amândurora. Prin urmare, recomandarea normativă ar trebui să fie *Paști*. În felul acesta am respecta și tradiția latină, unde se utiliza doar pluralul (*Pascharum dies*), și ne-am situa alături de alte limbi care folosesc tot pluralul, vezi francezul *Paques*, având și avantajul evitării omonimiei cu verbul *paște*. În ceea ce privește numele Mântuitorului Isus, **DOOM2** oferă variantele Hristos / Cristos, ambele având același etimon mai îndepărtat, grecescul Χριστός. Cuvântul se numără printre primele elemente slave creștine intrate în limba română, având trăsăturile limbii bulgare vechi, forma *Christosu*, cu *ch* pentru *x* grecesc. Pe teren românesc cuvântul a rămas izolat: nu și-a format o familie lexicală și nici n-a intrat în onomastică. Antroponimele *Hristan*, *Hristea*, *Hristescu*, *Hristina*, *Hristo*, *Hristodor* etc., notate de Iorgu Iordan, în **Dicționar al numelor de familie românești**, au la bază, potrivit afirmațiilor autorului, termeni bulgărești.

Referitor la varianta *Cristos* există încă incertitudini cu privire la vechimea sa în română. I. Fischer arăta că numele latinesc *Christos* era cunoscut dintr-o perioadă mai veche: „Existența unui nume latin nu este postulatată numai de logică, ci și de un început de dovadă lingvistică: derivatul *christianus* ar fi trebuit să devină, după

evoluția fonetică normală, *creșin*. Forma cu *-t-* (*creștin*) s-ar putea explica printr-o apropiere conștientă de numele latin *Christus*". Fenomenul de readaptare a unui cuvânt moștenit după forma literară latină nu este singular. Un exemplu ni-l oferă chiar termenul care ne denumeste ca popor, român. El are ca etimon latinescul *Romanus*, devenit, prin evoluție fonetică normală, *rumân*, formă utilizată până prin secolul al XVII-lea, când termenul a fost transformat în *român*, după același etimon. O altă dovadă a vechimii cuvântului *creștin* sunt derivatele sale: *creștina*, *creștinare*, *creștinesc*, *creștinește*, *creștini* (înv.), *creștinism*, *înceștina*, *înceștinare*, *necreștin*, *necreștinat*. Datorită situației pe care o are, mare frecvență, o familie lexicală bogată, el face parte și din vocabularul reprezentativ al limbii române. Cât privește onomastica, deși derivatele care pornesc de la forma latină sunt mai numeroase (*Cristian*, *Cristina*, *Cristofor* etc.), Biserica Ortodoxă preferă pe cele de filieră slavă, inclusiv numele lui Isus. Confirmarea o găsim la Aurelia Bălan Mihailovici, **Dicționar onomastic creștin**, unde autoarea afirmă: „Deși variantele latine sunt mai numeroase, noi redăm și forma lor veche, datorită criteriului etimologic, utilizat în Biserica Ortodoxă Română care respectă întotdeauna filiera

greacă”. E greu însă de justificat un astfel de principiu etimologic din moment ce știm că în română nu s-au păstrat termeni vechi grecești, ei intrând fie prin filieră latină, urmând legile fonetice cunoscute, fie prin slavă (de unde și pronunția cu *h*, *Hristos* și nu *Cristos*), deși **Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație** (ediția 1995, p. 39) precizează că „Numele latinești care apar în texte grecești vor fi folosite în forma lor latinească, iar numele grecești care apar în texte latinești vor păstra grafia din textul latinesc”. Pe baza faptelor prezentate, considerăm că formele *Paști* și *Cristos* ar justifica mai bine situația reieșită din structura limbii române și ar fi în concordanță cu întreaga romanitate din care facem parte de aproape două mii de ani.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bailly, M.A., *Dictionnaire grec-français*, Paris, Hachette, 1929.
2. Baria, Ion, Pr. Prof. dr., *Dicționar de teologie ortodoxă, A-Z*, București, 1981.
3. Barnea, I., *Vasile Pârvan și problema creștinismului în Dacia Traiană*, în ST, 1958, X, 1-2, 93-105.
4. Bălan Mihailovici, Aurelia, *Dicționar onomastic creștin*, București, Editura Minerva, 2003.
5. Bogdan, I., *Români și bulgarii*, București, 1895.

6. Brâncuș, G., *Continuitatea românească la nordul Dunării*, în LL, 1995, 2, 5-15.
7. Chivu, Gheorghe, Buză, Emanuela, Moraru, Alexandra Roman, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)*, București, 1992.
8. Daicoviciu, C., *Există monumente creștine în Dacia Traiană din sec. II-III?*, în AISC, 1936, II, 192-209.
9. Daicoviciu, C., *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945.
10. Densusianu, O., *Istoria limbii române*, vol. I, *Originile, secolul al XVI-lea*, București, 1961.
11. *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române 1374-1600*, București, 1981.
12. *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, București, 1975.
13. *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. I-IV, București, 1955-1957.
14. *Dicționarul ortoepic, ortografic și morfologic al limbii române*, Editura Academiei, București, 1982, Ediție nouă, DOOM2, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005.
15. Mircea, Preot, dr. Ioan, *Dicționarul Noului Testament, A-Z*, București, 1984.
16. Drăganu, N., *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomastice*, București, 1933.
17. Drăghicescu, D., *Din psihologia poporului român*. Introducere, București, 1907.
18. Enăceanu, Ghenadie, *Creștinismul în Dacia*, 1871.
19. Fischer, I., *Latina dunăreană*, București, 1985.
20. Frâncu, C., *Geneza limbii și a poporului român*, Iași, 1997.
21. Horedt, K., *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, București, 1958.
22. Iordan, Iorgu, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983.
23. Iorga, N., *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, 1908, vol. II, 1909.
24. *Istoria limbii române*, vol. II, București, 1969.
25. *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995.
26. Langa, Tertulian, *Credo. Dicționar teologic creștin din perspectiva ecumenismului catolic*, Cluj-Napoca, 1997.
27. Mihăescu, H., *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, București, 1966.
28. Mihăilă, G., *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, București, 1960.
29. Mihăilă, G., *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, București, 1973.
30. Mihăilă, G., *Slava veche și slavona românească*, București, 1975.
31. Mihălcescu, I., *Istoria bisericească universală*, 1922.
32. Onciul, D., *Din istoria României*, București, 1913.
33. Pantea, N.V., *Legea strămoșească*, Roma, 1968.
34. Pârvan, V., *Contribuții epi-*

grafice la istoria creștinismului daco-roman, București, 1911.

35. Pippidi, D.M., *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1958.

36. Popescu, Emilian, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România*, București, 1976.

37. Protase, D. M., *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismatcii*, Editura Academiei, București, 1966.

38. Protase, D.M., *Autohtonii în Dacia*, București, 1980.

39. Pușcariu, Sextil, *Limba română*, vol. I, Privire generală, București, 1976.

40. Meyer-Lübke, W., *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1935.

41. Rosetti, Al., *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea*, București, 1978.

42. Rusu, I.I., *Materiale arheologice paleocreștine din Transilvania, Contribuții la istoria creștinismului daco-român*, în ST, 1958, X, 5-6, 311-340.

43. Sacerdoțeanu, A., *Introducere la Dimitrie Onciul, Studii de istorie*, Editura Albatros, 1971.

44. Sala, Marius, coordonator, *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, București, 1988.

45. Tăutu, A.L., *Sfântul Niceta de Remesiana*, Oradea, 1995.

46. Vornicescu, N., *Primele scrieri patristice în literatura noastră, sec. IV-XVI*, Craiova, 1984.

47. Xenopol, A.D., *Istoria Românilor*, I, București, 1985.

Victoria ROGA

MIJLOACE STILISTICE DE EXPRIMARE A NEGAȚIEI (în limbile germană și română)

*Sensul figurat este singura cale spre marile adevăruri.
Cine vrea să se apropie de Universal,
nu poate să renunțe la forța metaforică a vorbirii.*

Henri WALD

În actul de comunicare „negația are ca prim rol pe cel **denotativ** – referențialitate obiectivă și **emoțional (conotativ)** – ca expresie a atitudinii subiective a locutorului față de obiectul comunicării” [2, 53].

Respectiv se poate deduce cu ușurință raportul dintre stilistică și sintaxă, în cadrul ultimei având loc procesul de transformare a funcției denotative în funcție conotativă, planul stilistic devenind câmpul unde se prelucrează și se rafinează expresia lingvistică investită cu o nouă semnificație, distinctă de cea inițială. În consecință se produc o serie de abateri de la norma gramaticală, care se instituie ca modalități de expresie stilistică.

Atât la nivel sintagmatic, cât și frastic, o serie de unități lexicale și sintactice (prin procedee specifice de construcție, prin modalitatea pe care o exprimă, precum și prin topică) funcționează ca actualizatori ai unor valori stilistice, prin care se exprimă atitudinea afectivă a subiectului vorbitor față de conținutul comunicării.

Ne vom opri mai detaliat la redarea negației prin intermediul figurilor de stil, utilizate atât în beletristică, cât și în limba vorbită. Conform profesorului I. Diaconescu „stilistica este o sintaxă afectivă” [2, 53]. Bogăția și variația de idei poate fi redată prin anumite mijloace afective, ultimele denotând diverse stări emotive, atitudini, pentru că „vorbierea transformă în idei nu numai percepțiile, sub forma noțiunilor, dar și emoțiile, sub forma tropilor” [9, 264]. Nu ne vom limita numai la tropi și expresii frazeologice comparative, metafora cu subclasele ei (personificarea, alegoria), ci vom prezenta negația exprimată și prin unele procedee stilistice: eufemismul, litota, ironia (redată prin intonație). De

asemenea vom constata prezența negației în unele mijloace lexical-frazeologice (paradoxul stilistic, oximoronul).

Metafora (cf. gr. *metaphora* „transfer”) – este „figura de stil ce constă în substituirea unui cuvânt sau a unei expresii cu un alt cuvânt sau altă expresie, pe baza unei comparații (analogii) subînțelese, în scopul realizării unui sens nou, a unei imagini” [4, 536]. Există situații când metafora (comparație ascunsă) conține implicit o negație și ea trebuie decodificată și explicată doar cu ajutorul contextului. Să urmărim exemplul:

Germană

Mach den Mund zu, sonst fallen die Sägespäne aus dem Schädel, brüllte eine Stimme.

(Kästner, *Fabian*, 61).

Română

Ține-ți pliscul, altfel îți cade în gură rumegușul din căpățină! răcni o voce.

(Kästner, *Fabian*, 68).

Expresia evidențiată împreună cu adresarea „brutală” conferă enunțului o nuanță de afectivitate, scoțând în evidență atitudinea și gradul de cultură al vorbitorului. Decodificând enunțul, putem propune echivalentul „om fără minte”.

Am menționat deja rolul contextului la decodificarea metaforei. În exemplul următor, în afara contextului, explicarea ar fi imposibilă:

Germană

Erst als sie neben mir lag und mich kaltblütig belog, verstand ich die vergangenen Jahre. In 5 Minuten verstand ich alles. Zu den Akten!

(Kästner, *Fabian*, 73).

Română

Când stătea lângă mine și mă mințea cu sânge rece, am înțeles anii care au trecut. În cinci minute am înțeles totul. La arhivă cu ea!

(Kästner, *Fabian*, 82).

Numai contextul ne ajută să înțelegem atitudinea vorbitorului față de persoana care îl mințea. Dezgustul, dezamăgirea sunt redade printr-o expresie metaforică, care în limba germană are o denumire specială: „Entpersonifizierung” – ceea ce constituie antonimul cuvântului „personificare”. Ura și celelalte sentimente negative îl fac pe vorbitor să se adreseze unei persoane la fel ca unui obiect. Sensul expresiei fiind: „totul aparține trecutului, nu mai suntem prieteni!”.

Personificarea este „figura de stil prin care se atribuie lucrurilor, animalelor sau fenomenelor naturale însușiri omenești” [4, 673]:

Germană

Sie hatte Tee und Kuchen
zurechtgestellt und begrüßte mich
zärtlich. Ich trank und sprach über
gleichgültige Dinge.

(Kästner, *Fabian*, 72).

Română

Ea pregătise ceai și cozonac și
mă întâmpină cu tandrețe. Am
băut o ceașcă de ceai, vorbind
despre lucruri indiferente.

(Kästner, *Fabian*, 81).

Cele relatate echivalează cu „nu mă interesau lucrurile despre care vorbeam”.

Alegoria este „un procedeu artistic care constă în exprimarea unor abstracții (idei, sentimente, trăsături morale) prin imagini concrete, realizate printr-un complex unitar de metafore și personificări” [4, 37]:

Germană

Sie spazierten, Adam und Eva
zum Verwecheln ähnlich...

(Kästner, *Fabian*, 87).

Română

Se plimbau; semănau leit cu Adam
și Eva. (= nu aveau haine pe ei).

(Kästner, *Fabian*, 100).

Sau un alt exemplu de paradox stilistic de tipul celui menționat *supra*:

Germană

Einen Stuss redet unser
heiteres Staatsoberhaupt
wieder zusammen.

(Kästner, *Fabian*, 28).

Română

Sublimul nostru șef de stat a
îndrugat iar niște baliverne.

(Kästner, *Fabian*, 28).

Expresia a îndruga baliverne descalifică sensul prim al cuvântului sublim. Este vorba de o negare implicită, cu nuanță afectiv-negativă.

Comparația este „figura de stil constând în compararea a două obiecte, ființe, fenomene care au ceva asemănător, în scopul reliefării, definirii termenului comparat” [4, 194]. Utilizarea comparației în beletristică, dar și în limba vorbită, atribuie mesajului expresivitate, evidențiază atitudinea vorbitorului față de cele expuse:

Germană

Er wüllte in dem Haufen neu
eingegangener Meldungen,
schnitt mit einer Scherre, wie ein
Zuschneider...

(Kästner, *Fabian*, 25).

Română

Scormoni prin grămezile de știri
recent sosite, făcu tăieturi cu
foarfeca, întocmai ca un croitor...

(Kästner, *Fabian*, 25).

Din macrocontext nu reiese că persoana în cauză ar fi un croitor.
Sau:

Germană

Die Mutter von Bruder Vasile aber,
gab ihrem Sohn das Geleite bis
nach Piatra und hörte nicht auf, ihm
Totenklagen zu singen, als ob er
schon gestorben sei.

(Creangă, *Kindheits...*, 23).

Română

Iar mama lui bădița Vasile
își petrecea băietul la Piatră,
bocindu-l ca pe un mort.
(Creangă, *Amintiri...*, 22).

Perifraza (cf. gr. *peri* „împrejur” + *phrasis* „vorbire”) este „un procedeu gramatical și stilistic de exprimare prin mai multe cuvinte a ceea ce poate fi redat printr-un singur cuvânt sau printr-o sintagmă” (pentru a sublinia anumite semnificații sau pentru a evita echivocul) [4, 669]; de asemenea „pentru a evita un anumit cuvânt în scopuri expresive, eufemistice sau ornante” [3, 360]:

Germană

So halten dir die Buben nun
wenigstens Gottesdienst, wie
du es so gerne eben, ins Haus.
abgelegen wie sie sonst ist.

(Creangă, *Kindheits...*, 83).

Română

...ți-au făcut băieții biserică aici, pe
loc, după cheful tău, măcar că-ți
intră biserica-n casa, de departe ce-i!
(Creangă, *Amintiri...*, 82).

Este vorba de o exagerare, folosită pentru a reda ideea că „biserica nu e departe de casă”.

Eufemismul este „un procedeu lexical, constând în atenuarea expresiei unei idei prin substituție sau perifrază”:

- a) pentru evitarea unor expresii triviale, crude sau impudice,
- b) în evitarea unor expresii insultătoare,
- c) în tabu-urile sociale sau religioase, uneori cu valoare onomastică [3, 192]:

Germană

Die Mutter stand im Lager und
wartete auf Kunden.

(Kästner, *Fabian*, 190).

Română

Mama era la prăvălie și aștepta
clienți.

(Kästner, *Fabian*, 223).

Din macrocontext aflăm că este vorba de situația grea de după

război: existau mulți șomeri, economia era în faliment, comerțul eșua. Autorul nu spune într-un mod direct că „mama nu avea clienți”, ci utilizează verbul „aștepta”, ceea ce atenuează puțin „tragedia”, sugerând o doză de optimism.

Să mai urmărim un exemplu:

Germană

Die *Tagespost* braucht tüchtige Leute, sonst scheitert.
(Kästner, *Fabian*, 190).

Română

Ziarul *Tagespost* are nevoie de oameni capabili sau eșuează.
(Kästner, *Fabian*, 223).

Nu se spune direct, dar e clar că ziarul *Tagespost* duce lipsă de oameni capabili – fie că nu-i are deloc, fie că sunt foarte puțini. Oricum, aici putem sesiza ușor negația implicită.

Litota (cf. gr. *litotes* „micime”, „modestie”) – este „o figură de stil din categoria figurilor ambiguității ce constă în exprimarea atenuată a unei idei, pentru a se lăsa să se înțeleagă mai mult decât se spune, adesea sugerând ideea prin negarea contrariului acesteia” [4, 507]; „fenomen, în care afirmativa este redată prin negativa contrariului” [6, 62-3]; „o afirmație exprimată în forma contrariului negativ – mijloc care diminuează percepția sau faptul” [1, 221]; „figură retorică” [10, 447] care „conține două semnificații negative, ce se slăbesc reciproc” [5, 302-4; 11, 215-30]. G. Leech menționează că „Litota cu negație cade sub incidența principiului politeții, enunțul negativ fiind preferat celui pozitiv ca formă de atenuare a afirmării unei afectivități sau evaluări, ce ar putea valoriza emițătorul în detrimentul receptorului” [7, 179].

Chiar dacă în acest context vorbim doar de negația implicită, nu vom evita analiza unui fenomen opus: afirmația implicită, redată de diferite combinații de negații. Litota poate apărea cu sens apreciativ, dar și net depreciativ, aspect determinat în mare măsură de intonație.

Frecvența utilizării acestei figuri de stil în textele literare ne convinge că autorii de beletristică manifestă o anumită preferință față de litotă.

Să urmărim următorul exemplu:

Germană

Gute Taten lassen sich nicht stornieren.
(Kästner, *Fabian*, 120).

Română

Faptele bune nu se pot anula reciproc.
(Kästner, *Fabian*, 139).

Combinăția dintre negația gramaticală *nicht / nu* și cea lexicală *stornieren / anula* generează în acest caz o litotă apreciativă (cu sens pozitiv). Dar iată și un caz opus primului:

Germană

Wenn auch für den Fachmann nichts Ungewohntes zu sehen ist, so finde ich die Anlage als solche.

(Frisch, *H. Faber*, 86).

Română

Chiar dacă pentru un om de meserie nu e nimic deosebit de văzut, socoteam totuși că prezintă interes amenajarea ca atare.

(Frisch, *H. Faber*, 118).

În acest caz semnificația litotei coboară la nivel de neutralitate, dacă nu chiar dezaprobare.

Intonația – este „variația de înălțime a tonului în rostirea unui enunț; unitate suprasegmentală extensivă. Intonația dă melodie enunțului, transmite anumite informații gramaticale, dar și semnificații de tip conotativ, legate de starea afectivă a emițătorului, atitudinea și intențiile comunicative” [3, 259]. Negația expresiv-ironică poate fi sesizată în orice propoziție, cu condiția să fie respectată intonația respectivă:

Germană

– Ich bin entsetzt. Es gäbe keine Aufgabe für Sie? Runden Sie Ihre Persönlichkeit ab!
– Sie und Ihre abgerundete Persönlichkeit!

(Kästner, *Fabian*, 183).

Română

– Sunt îngrozit! Să nu se găsească sarcini pentru D-ta? Întregește-ți personalitatea!
– Dumneavoastră aveți în mod evident personalitate perfect integră!

(Kästner, *Fabian*, 214).

În replica-răspuns poate fi sesizat sarcasmul, căci intonația sugerează contrariul.

Oximoronul (cf. gr. *oxys* „ascuțit, deștept” + *moros* „prost”) – este „figura de stil prin care se asociază doi termeni contradictorii, pentru a exprima o ironie sau pentru a intensifica funcția poetică” [4, 630]:

Germană

Da ich nicht zu Ihrer gestählten Wange hinaufreiche, muss ich mich anders behelfen.

(Kästner, *Fabian*, 191).

Română

Dar întrucât nu ajung la preastimata dumneavoastră mutră, trebuie să mă ajut altfel.

(Kästner, *Fabian*, 224).

În cazul citat cuvântul *mutră*, cu o evidentă încărcătură afectiv-negativă, descalifică sensul pozitiv al cuvântului *preastimat*, imprimându-i sensul invers. Astfel de mijloace lexical-frazeologice sunt numite de către Riesel [8, 214] „paradoxuri stilistice”, când, intenționat, se aleg cuvinte din limbajul solemn-patetic, alături de cuvinte „brutale”, și, fiind folosite în același context, produc efecte satirice.

Prezența negației în figurile de stil este un fenomen mai puțin cercetat. El reprezintă, incontestabil, o modalitate de expresie care este, de regulă, codificată. Interesul receptorului față de un fenomen crește cu atât mai mult, cu cât el nu este prezentat într-un mod direct. Mijloacele afective de redare a negației solicită o activitate intelectuală sporită pentru a fi decodificate, prezența lor amplificând expresivitatea.

O tipologizare strictă a negației în figurile de stil este mai greu de realizat, pentru că aceste figuri cu negație apar doar sporadic în textele literare, în funcție de gusturile și talentul fiecărui autor.

REFERINȚE

1. Bernini G. / Ramat P., *Negative sentences in the languages of Europe, A typological approach*, Berlin-New-York, Mouton de Gruyter, 1996.
2. Diaconescu, I., *Sintaxa limbii române*, București, Editura Enciclopedică, 1995.
3. *Dicționar de Științe ale limbii*, București, Editura Științifică, 1997.
4. *Dicționar enciclopedic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 2000.
5. Horn, L., *A natural history of negation*, Chicago, The University of Chicago, 1989.
6. Jespersen, O., *Negation in English and other languages*, Copenhagen, A.F. Host, 1917.
7. Leech, G., *Principles of Pragmatics*, London, New York, *Studies in English Linguistics*, 1983.
8. Riesel, E., *Abriss der Deutschen Stilistik*, Moskau, 1954.
9. Wald, H., *Expresivitatea ideilor*, București, Cartea Românească, 1986.
10. Wellershoff, D., *Zur Frage der linguistischen Beispielsätze // Positionen der Negativität*, herausg. von Weinrich H., München, Wilhelm Fink Verlag, 1975.
11. Wouden, T. van der, *Negative contexts. Collocation, polarity and multiple negation*, London, Routledge, 1997.

TEXTE LITERARE

1. Creangă, I., *Amintiri din copilărie, Kindheitserrinerungen*, București, România Press, 2001.
2. Frisch, M., *Homo Faber*, București, Polirom, 1971.
3. Frisch, M., *Homo Faber*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1976.
4. Kästner, E., *Fabian*, București, Editura Minerva, 1970.
5. Kästner, E., *Fabian*, Zürich, Artium Verlag, 1983.

Ion CIOCANU

TIMBRURILE

Probabil, și copiii știu ce e *timbrul*. Îl încheiem pe plic, ori de câte ori avem nevoie să expediem o scrisoare. (Alteori timbrul e imprimat pe plic în mod tipografic.)

Și nici forma de plural a acestui substantiv nu constituie o problemă: un timbru, două (și mai multe) *timbre*.

Că *timbrul* este un „imprimat de dimensiuni mici, cu diferite ilustrații și cu indicarea valorii lui convenționale, emis de stat, care se lipește pe scrisori drept taxă poștală sau pe unele acte oficiale drept impozit”, am putut înțelege cu toții încă în 1985, când a apărut vol. al II-lea al **Dicționarului explicativ al limbii moldovenești**, la pagina 553 a căruia ni se mai lămurea că acesta e un substantiv ambigen, în terminologia actuală – neutru, și că are pluralul arătat ceva mai înainte.

Prea bine, dar citim în revista *Limba Română* (2006, nr. 7-9, pag. 272): „Astfel s-au obținut efecte sonore noi, care au generat apariția unor timbruri muzica-

le noi pentru creația pianistică” și cădem pe gânduri: e corectă forma aceasta de plural – *timbruri*?

Dacă e corectă, care să fie forma de singular a substantivului generator de – vorba ceea – bătaie de cap?

Adevărul e că aceeași formă de singular – *timbru* – denumește nu numai imprimatul bine știut, dar și „calitatea unui sunet care îl distinge de alt sunet de aceeași înălțime și intensitate, dar provenit din altă sursă sonoră”. Or, în această accepție substantivul *timbru* are pluralul *timbruri* (*ibidem*).

Cele două accepții ale substantivului neutru *timbru* sunt bine caracterizate în **Dicționarul explicativ al limbii române**, informația de aici fiind mai amănunțită (decât în sursa citată de noi mai înainte) și făcându-se delimitarea convenită între formele de plural – *timbre* și *timbruri* (pag. 1092).

În fine, substantivul neutru *timbru* apare cu cele două sensuri distincte și, bineînțeles, cu respectivele forme de plural diferite în recenta lucrare lexicografică normativă – **Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române**, ediția a II-a, revăzută și adăugită (Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, pag. 797).

IRIȘII ȘI IRISURILE

Microeseul de față vine ca o dovadă vie, concretă și instructivă a necesității de a se acorda maximă atenție formelor de plural ale cuvintelor. S-ar părea că problema pluralelor nu există ori că ea, chiar existând, nu reclamă eforturi intelectuale pentru o rezolvare ușoară și, neapărat, corectă. Revenim pe o clipă la substantivul *termen*, care, nefiind monovalent, are două forme de plural: folosit cu sensul de cuvânt ori expresie (termen lingvistic, literar, matematic etc.), el are pluralul *termeni*, iar întrebuintat cu sensul de dată ori interval de timp, face pluralul *termene*.

În mod similar se formează pluralul, de fapt – pluralele, în cazul substantivului *iris*. De data aceasta cuvântul nu aparține unuia și aceluiași gen, ca *timbru*, care e neutru și are două forme de plural: *timbre* și *timbruri*. *Irisul* este substantiv masculin în cazul în care denumește planta erbacee perenă, cu frunze lungi și înguste, cu flori violete, albe sau galbene, numită și *stânjenel*, dar este și substantiv neutru în cazul în care semnifică membrana circulară, colorată a ochiului, situată înaintea cristalinului, în mijlocul căreia se găsește pupila. Folosit cu prima accepție, substantivul în discuție are pluralul *iriși* (= *stânje-*

nei), în cea de-a doua („membrana a ochiului”) același substantiv *iris* are forma de plural *irisuri*.

Adevărurile scoase în evidență aici sunt lesne verificabile la consultarea atentă a **Dicționarului explicativ al limbii române**, a **Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române** și a altor surse lexicografice de încredere.

Dar... care să fie importanța practică a conștientizării celor două forme de plural puse în discuție aici?

Cităm un vers de Otilia Cazimir – „Vezi lungi terase suspendate, cu iriși de argint aprinși” și, imediat după acești iriși-stânjenei, cităm o afirmație „descoperită” recent într-un studiu critico-literar – „...În alte timpuri minți, mâini și vorbe... smulgeau irișii sfinților din frescele sfințelor mănăstiri bucovinene...”. Se vede limpede că autorul studiului a confundat *irisurile* din ochii sfinților pictați în fresce cu... *irișii* care semnifică admirabilele flori.

Și ce ne rămâne, în finalul microeseului, decât să accentuăm încă o dată că problema pluralelor multor cuvinte nu e una simplă și lesne rezolvabilă, ci necesită atenție maximă și instruire temeinică, pentru a nu nimeri, și noi, în situația puțin spus jenantă a autorului care, fără să-și dea seama, vorbește de... stânjeneii sfinților?

CE NU E LIMPEDE?

Citim într-o nuveletă, de altfel în adevăr incitantă: „Clar lucru – poate ajunge și la mintea-mintiuța unui fluture! – iată-iată, din găoace apărea-vor la lumina zilei puișorii de pasăre”, și ne vedem puși în situația de a polemiza cu autorul, care e un scriitor talentat și cunoscător subtil al limbii noastre: de ce așternem pe hârtie împerecheri de cuvinte care transpun în românește într-un mod prea puțin inspirat expresii rusești, ca faimosul „Ясное дело”?

Convingerea noastră e că primele două cuvinte din citatul transcris aici sunt o calchiere directă și necugetată a expresiei rusești atât de frecvente și atât de des redate, la noi, prin îmbinarea de cuvinte „clar lucru”.

În scopul de a ne justifica opinia, am consultat diverse surse lexicografice. Ce să însemne „românescul” „clar lucru”, în afară de traducere literală a rusescului „Ясное дело”?

Și iată ce am constatat. Chiar și învechitul, între timp, **Dicționar rus-moldovenesc** din 1973 recomandă – pentru expresia rusească „понятное (или ясное) дело” – patru echivalente românești: „se înțelege, bineînțeles, firește, e clar” (pag. 167).

Ceva mai târziu, în 1986, autorii **Dicționarului rus-moldovenesc** traduc expresia rusească la care ne referim prin „(e) lucru clar, e limpede” (p. 340).

Nu înțelegem de ce verbul e a fost pus, aici, între paranteze. Însă, chiar „băgat” între acestea, verbul este absolut necesar pentru redarea justă a sensului comunicării: după înșirarea argumentelor în favoarea unei acțiuni ori a unui fapt, expresia care adeverește înțelegerea profundă a enunțului sună simplu și îmbărbătător: „E clar!” (poate și „E lucru clar!”). Deci, în primul rând e necesară prezența verbului.

Bine, bine, ar putea riposta vreun cititor al microeseului nostru, dar dicționarele pomenite recomandă și echivalentele *firește* și *bineînțeles*! La care răspundem că și în atare cazuri verbul se lasă ușor presupus: *e firesc* și *e înțeles (bine)*!

Altfel zis, expresia rusească „Ясное дело” cu nuanță afirmativă / confirmativă are o subliniată valoare / semnificație predicativă, asemeni adverbului „ясно”, pe care trei cunoscuți lexicografi ruși și români îl traduc prin „e limpede, e clar; e evident” (Gheorghe Bolocan, Tatiana Voronțova, Elena Șodolescu-Silvestru, **Dicționar rus-român**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, pag. 1700).

Тocmai de aceea îmbinarea de cuvinte „Ясное дело”, când nu are semnificație pur constatativă (= un lucru clar, o chestiune simplă etc.), ci una afirmativă / confirmativă, se traduce în românește cu concursul verbului *a fi*, adică e lucru clar, este evident, e firesc / limpede etc. sau prin echivalente ale acestora: *firește* (= e firesc) sau *bineînțeles* (se înțelege bine)!

George RUSNAC

FACTORUL POPULAR-REGIONAL ÎN CERCETĂRILE ETIMOLOGICE STRUCTURALE

Pentru a demonstra importanța elementelor populare și regionale în clarificarea unor aspecte din domeniul etimologiei structurale, am ales următorii termeni cu origine necunoscută sau incorect stabilită: *a se chercheli*, *ciupercă*, *deșanț*, *pistreală*, *râbac* și *răcea*, pe care i-am raportat la formațiile aloetice (regionale sau populare).

În cazul lui *a se chercheli* „a se îmbăta puțin”, ipoteza originii maghiare i-a tentat pe mai mulți etimologi, deși lipsa unei legături semantice clare între presupusul etimon maghiar și elementul românesc nu le permite decât tatonări pur fonetice, diferite de la cercetător la cercetător: Scriban (Arhiva, a. 1912, nr. 4), ap. **DLR** [1]: <ung. *kérkedni* *kéreködni*, **kerkelni* „a se fuduli”, supoziție preluată în dicționarul său [2]: „Comp. cu ung. *kérkedni*, *kéreködni*, **kerkelni* la care adaugă: „și cu ngr. *hirkilizo* „cânt cucurigu”. Cu aceeași nesiguranță va fi reprodusă de **SDE** [3]: „Or. neclară. Comp. ung. *kérkedni* „a se fuduli” și de **DU** [4], ediție revăzută și adăugită de Alexandru Dobrescu, Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu și Victoria Zăstroiu [4]: „Cf. ung. *kérkedni*”, în pofida faptului că **DLR** [1], seria veche, o infirma: „Cu ung. *kérkedni*, *kéreködni*, **kerkelni* „a se fuduli”... cu greu are vreo legătură”.

Drăganu, **DR**, VI [5], p. 269, îl extrage pe *a se chercheli* din magh. *korhely* „calic, coate-goale”, tot atât de incompatibil semantic cu ipoteticul derivat românesc ca și *kérkedni*, iar **DLR** [1], pornind de la ideea (falsă) că vocabula românească ar fi o „compoziție glumeață”, apropie primul element (*cher-*) de ung. *kerék* „roată, cerc”, presupunere care n-are nici ea nimic comun cu realitatea etimologică, iar pe al doilea element (*-chili*) îl raportează, împreună cu Tiktin [6], la a *chili* „a bea” [< a *pili* „a șlefui” <sb., rus., ceh. *piliti*] sau la rom. *pilă* (<v. sl. *pila*).

Giuglea, ap. Ciorănescu [7], îl pune în legătură cu gr. *kiki* „căpușă”.

Ciorănescu [7] reușește să rupă cercul vicios al căutărilor sterile, adoptând formula care a devenit un semn distinctiv al dicționarului său etimologic: „creație expresivă”. Din păcate, nota respectivă e lipsită,

cum se întâmplă adesea în cuprinsul acestui dicționar, de suportul unei argumentări adecvate, al unor completări și precizări relevante.

Vom invoca anumite date menite să facă lumină în privința originii rom. *a se chercheli*.

Ciorănescu [7] menționează: „E posibil să aparțină aceleiași familii de cuvinte ca și *chercheriță* s.f. („căpușă, *Melophagus ovinus*”; „muscă de cal, *Hippobosca equina*”), cu var. *chercheriță*, *chi(r)chi(ri)ță* (după Conev, p. 52, și Scriban, cuvântul respectiv derivă din bg. *kekerica* „broască”, care și el pare să fie cuvânt expresiv). Dacă nu ne înșelăm în ipoteza aceasta, imaginea de bază trebuie să fie cea de mers șovăitor sau bălăbănit, ca cel al omului beat sau al cârcăiacului” [7, s.v. *a se chercheli*].

De fapt, radicalul *chir-* (*cher-*) aparține în mod cert unei familii mult mai mari de cuvinte decât cea pe care o presupune Ciorănescu [7] – seriei aloeto-etemice: *chercheriță* (Muscel) „grindină mărunță” [DLR-1] (etem: <fărămă>), *cherci* (regional) „tufă” [DLR-1] (etem: <măruntș>), *chiorpeacă* (regional) „șindrilă, șiță, scândură mică” [DLR-1] (etem: <obiect mărunț>), *chirchilig* (Banat) „tufă mică”; „tufiș ros de viței, care nu mai poate crește drept în sus” [DLR-1] (etem: <măruntș>), *a se chirci* „a se face mic”; „a se zgârci (în convulsioni)”; „a rămănea pipernicit” [DLR-1] (etem: <a se strânge>), *chiric* (Țara-Hațegului) „greier”; „purice”; „copil vioi, neastâmpărat” [DLR-1: onom.] (două eteme: <<sonic>> și <<cinetic>>), *ciritei* (*ceritei*) „tufiș”; „pomișori mici și spinoși”; „măcieși ce nu cresc mari” [DLR-1: <ucr. (o)čeret „păpuriș”] (indigen, eteme: <mărunt>, < țepos >), *ghirav* (regional) „aspru” [DLR-1] (etem: <înțepător>), *pircit* (prin vestul Munteniei) „*chircit*”; „(om) rău la suflet” [DLR-1] (eteme: <mic>, <netrebnic>) *pârci* „om pipernicit”; „copil” [DLR-1: <bg. pârč] (indigen, etem: <mic>), *terteleac* (mai ales în Oltenia și Muntenia) „slab, pipernicit, prizărit” [DLR-1] (eteme: <subțire>, <mic>), *târș* „tufă” (regional) „ființă care nu s-a dezvoltat”; (regional) „specie de brad pitic”; (popular) „creangă stufoasă care se întrebuințează la îngrădituri primitive, ca arac etc.”; (regional) „grămadă, morman” etc. [DLR-1] (eteme: <mărunt>, <rățez>, <strânsură>), *țără* (popular) „cantitate, durată, măsură etc. foarte mică” [DLR-1] etc.

Schimbarea aloetică a tranșei radicale: *cher-*, *chir-*, *cir-*, *ghir-*, *pir-*, *pâr-*, *tir-*, *târ-*, *țâr-* etc., asociată cu diversificarea sinestezică a conținutului etemic (<mărunt>, <strâns>, <ascuțit>, <subțire>, <țepos>, <înțepător>, <strident> etc.), demonstrează originea indigenă a lui *a se chercheli* și a seriei în care se integrează acest element. Motivarea, cum permite să se vadă lanțul etemic anterior și conținutul verbului *a*

se *chercheli*, nu e cea invocată de Ciorănescu, ci ideea de <puțin>, strâns legată cu etemul dominant al seriei: <mărunt, mic>. De altfel, logic, „a se îmbăta puțin” nu presupune <mers șovăitor, bălăbănit>.

Înregistrând patru variante ale lui *a se chercheli*: *a se chircili*, *a se chirchiuli*, *a se cherchezi* și *a se chiurlui*, Ciorănescu [7] constată că ultima variantă nu este, etimologic, clară. Ea devine însă clară dacă o examinăm prin prisma schimbărilor aloetice menționate mai sus, ce-i conferă același statut de variantă ca și celorlalte trei.

Ipoteza conform căreia *a se chercheli* ar fi „o compoziție glumeață”, unul dintre elementele constitutive ale acesteia fiind *chilă=pilă* „a se îmbăta” (supra) e infirmată de prezența regionalului *chircilig* „tufă mică” (supra), cu aceeași structură reduplicativă (*chir-*, *chil-*) ca și *cherchel-* din *chercheli*.

Pentru a demonstra originea expresivă a lui *a se chercheli* DLR [1], Ciorănescu [7] îi atribuie lui *chercheriță* statutul de împrumut slav: „Pare a fi un derivat din tulpina slavă *kyk-*, din care a derivat și verbul paleoslav *kyčiti* „a se umfla” și bg. *kekerica* „broască”. Și „căpușă” și „broască” pot fi considerate ca „animalul care se umflă”. E adevărat că ele se umflă, numai că în română *căpușă* și *broască* fac parte din serii aloeto-etemice diferite: *a căpui* „a înșfăca”, *a găbui* „id” [DLR-1] etc., (etem: <a înhăța>) / *brotăcel*, *burătăcel* „broască verde”; (ornit.) „florinte” [DLR-1], *broteală* „taifas” [DLR-1] (etemem: *sonic*). De altfel, și bg. *kekerica*, supra, nu însemna la origine „animal care se umflă”, ci „orăcăit”, cf. rom. *cherchet* „orăcăit (de broaște)” [DLR-1: onom.] (în bulgară, pentru rad. *kyk-*, cf. *kykotja* se „a râde strident”, ca și rom. *chicot*, *chihot* „râset înfundat și cu izbucniri zgomotoase” [DLR-1: „onomatopee răspândită și în limbile slave”). În ceea ce privește radicalul reduplicat din rom. *chercheriță* (*chirchiriță*), supra (eteme: <fojgăitoare>, <bâzâitoare>) el trebuie apropiat de *gârgăriță* [DLR-1: or. nec.] (etem: <fojgăitoare>) de *a chirăi* „a țârâi”; „a ciripi”; „a cârâi” etc. [DLR-1: onom.], *chiric*, supra etc.

Ciupercă (în unele regiuni, mai ales prin Muntenia) „nume generic (prin alte regiuni: *burete*) al celor mai multe varietăți de plante criptogame”; (în alte regiuni, mai ales prin Muntenia și Transilvania) „specie foarte căutată de plantă criptogamă comestibilă, cu picior alb, cu pălărie tot albă, cu marginile atârând” [DLR-1] (Cihac [8], Philippide [9, p. 107]: <sb. *pečurka*, <sb. *pečurka*; Candrea [10]: *comp. ung. csiperke*; Scriban [2]: *ung. cseperke, csiperke, csöpörke, csuporka, ceh. pečarka, pečirka, sb., bg. pečurka, čepurka* < v. sl. *pešti-pekona* „a coace”; Ciorănescu [7]: <bg., sb. *pečurka*, cu metateza: bg. *čepur-*

ka, magh. *csepérke*; **SDE** [3]: <ung. *csöpörke* „id”. Comp. bg. *čepurka*, *pečurka*). Indigen, etem: <moțată>, cf. *ciup* „interjecție...care imită sunetul produs prin lovire sau un umblet tiptil [**DLR-1**] (etem: <sunet strident>, <sunet slab>), *ciup* (Muntenia) „cioc” [**DLR-1**] (etem: <ascuțit>), *ciup* (Bucovina) „șuviță de păr, mică și încâlcită”; (Bucovina, nordul Transilvaniei, Banat, Oltenia) „moțul de păr din coama cailor care cade printre urechi pe frunte”; „lâna ce rămâne în piptenii de scărmanat”; „târș, bufoi” [**DLR-1**: <sb. *čup(a)* „șuviță de păr”; „Cuvântul se găsește și la aromâni (*čiup*, „*câlți*, *fire de cânepă*”) și la albanezi (*čupe* „păr lung”; „fată”)] (indigen, etem: <smoc>), *cip!* „interjecție care imită sunetul apei lovite cu palmele, cu lopețile etc.” [**DLR-1**: onom.], *cipan* (Oltenia) „un fel de iarbă tare, țepoasă” [**DLR-1**], *cipcarcă* = *piparcă* „ardei”; „salvie” [**DLR-1**] (eteme: <picant>, <odorant>), *pipercă* „*Pelargonium pellatum*” [**DLR-1**] (etem: <odorant>), *cipirig*=*pipirig*=*țipirig* „rogoz”; „papură” [**DLR-1**] (etem: <înțepător, aspru>) etc. Astfel, expresia și conținutul cuvântului românesc *ciupercă* se integrează perfect în angrenajul aloeto-etemic indigen: *ciup*–*cip*–*pip*–*țip* etc. / <strident>, <strâns>, <ascuțit>, <țepos>, <picant>, <odorant> cu schimbarea sinestezică a sensurilor.

Candrea [10], ca și **DLR** [1] mai târziu, separă varianta *șanț* a lui *deșanț* (Moldova, Transilvania) „ciudat, curios, de mirare” [Candrea-10] de *șanț* „săpătură făcută de jur împrejurul unui loc spre a-l împrejui, spre a apăra o cetate, o întărire etc.”; „săpătură lunguiață făcută pentru scurgerea apelor sau pentru alte trebuințe”; „crestături în pietrele de moară” etc. [Candrea-10: <pol. *szanc* <germ. *Schanze*]. Cihac [8], Tiktin [6] (ed. veche), Scriban [2] și Ciorănescu [7] le prezintă într-un singur articol de dicționar, cu etimologia propusă de Cihac [8], pe care a preluat-o și Candrea [10], supra. Scriban [2] a încercat să explice hiatul semantic dintre sensul „vechi” al lui *șanț* „minune, lucru minunat” și celelalte sensuri supra: „poate prin aceeași figură ca *a deraia*, *a delira*, adică „a ieși din linia obișnuită”. Ciorănescu [7], deși remarcă această nepotrivire de sensuri, adoptă soluția lexicografică și etimologică tradițională.

Soluția valabilă pentru realitatea lingvistică românească este sugerată de aloetele regionale ale radicalului (-) *șan-* (*șon-*, *șoan-*, *hon-*, *hoan-*, *jon-*, *jan-*, *joan-*, *jun-* etc.) *a șoni* (prin Oltenia) „a face (pe cineva) să devină șchiop, lovindu-l, rănindu-l etc.” [**DLR-1**], *șontâc* (*hontâc*) „cuvânt prin care arătăm că cineva șchioapătă când umblă” [**DLR-1**] *șoandă* (*hoandă*) (regional, depreciativ) „femeie bătrână” [**DLR-1**] (etem: <căzătură, pocitură>), *hondoală* „gaură naturală pe coasta

unui deal” [DLR-1] (etem: <surpătură>), *joncăneală* (Transilvania) „bătaie, ceartă” [DLR-1] (eteme: <pocire>, <larmă>), *jontăni* (Transilvania) „a face zgomot”, *jantiță* (Oltenia) „tot felul de peștișori mici de tot, care abia se văd în apă” [DLR-1] (etem: <fărâma, pocitură>), *janghină* (joanghină) „termen de ocară pentru cai” [DLR-1: „Pare a fi o rostire regională pentru *jabină <bg. *žabina* „mătasea broaștei”] (indigen, etem: <căzătură, pocitură>) etc.

Liantul etemic care unește aceste aloete este <lovire – pocire – surpare>. Prin urmare, *șanț-1* („săpătură”) și *șanț-2* („ciudățenie”) au aceeași origine indigenă, cu etemele îngemănate: <lovire – surpare> (*șanț-1*) și <lovire – pocire> (*șanț-2*). În cazul lui *șanț-1*, nu este exclusă și intersectarea cu corespondentul polonez și cu cel german.

Pistreală (*pestreală*) (învechit) „distanța până la care poate ajunge o săgeată, un proiectil”; „interval de timp (delimitat)”; „loc special amenajat pentru alergări, întreceri etc.” e raportat de Tiktin [6], Scriban [2], DLR [1] și Ciorănescu [7] v.sl. (slavonului) pręstrělŭ <stręla „săgeată”. Relațiile fonosemantice ale rad. *pis-* în sistemul lexical românesc și analiza situațiilor similare se opun însă etimologizării respective. Să vedem mai întâi ce ne spune analogia cu sinonimul regional *jap* (pl. *japuri*) „distanța cât bate o piatră azvârlită cu o forță oarecare” [DLR-1: onom.]. Interjecția *jap!* care „imită zgomotul produs de lovirea cu un corp elastic (nuia, biciușcă etc.) sau de o lovitură (trânțeleală) dată cu repeziciune și putere” [DLR-1] face substantivul *jap* transparent la semnificația primară: <bătaie, repezeală, azvârlitură>. Același etem implică, prin extrapolare, și *pistreală*, supra. Etemul e probat și de existența altor formații cu rad. *pis-* sau cu radicale aloetice: *pistrela* (inv.) „a țâșni (împrăștiindu-se) în toate părțile”; „a împrășca” [Tiktin-6, ed. veche, Ciorănescu-7: <sb. *prestriliti*; Scriban-2: <sb. *prestriliti*, nsloven. *prestreliti*, pol. *przestzelać*; DLR-1: <*pistreală*] (indigen, *pistreală* <*a pistreli*), *a pistosi*, *a pistroci* „a sfărâma”; „a strivi, a terciui”; „a snopi în bătaie”; (prin vestul Munteniei) „a masa puternic”; „a istovi” [DLR-1: et. nec.], *bistriț* (Transilvania, Moldova) (ca atribut al cuv. *prun*, *prună*) „acru, acid” [DLR-1: „Dintr-un tip slav **bystrits* <*bystrŭ* „iute”, cu schimbarea înțelesului „*pișcăcios*”. Cf. numele de râu Bistrița „torent de munte”, apă care curge repede”] (indigen, cu polietemia radicalului *bis-* și cu schimbarea sinestezică a sensului, să se comp. *pisc* „vârf” -*pisc* „piuit” etc.), *a se jâstâci* „a deveni perplex” [DLR-1: „Pare a fi derivat din *fâstâc* și a fi avut sensul originar de „a se înverzi la față ca fâstâcul (din cauza unei știri, întâmplări etc. neașteptate)”] (indigen, etem: v. *a se jâstâci*, supra; analogia cu *a o sfecli* nu e concludentă, căci ultimul

verb nu derivă de la *sfeclă*, ci din interj. *sfâc!* „care sugerează caracterul brusc al unei mișcări” [DLR-1].

În fine, regionalele *râbac* (Bucovina) „om mic de statură” și *răcea* (prin nordul Munteniei, depreciativ) „om mic de statură și diform”, pe care le înregistrează DLR [1], fără a le etimologiza (doar sub primul cuvânt notează indecis: „Cf. ucr. *rybac* „pescar”; „pescăruș”), trezesc un distinct ecou în lexicul regional și popular românesc: *a râbâi* (prin vestul Munteniei) „a scormoni, a râcâi (pământul) [DLR-1: et. nec.] (indigen, onom.), *râbiță* „nume dat mai multor specii de pești mici” [DLR-1: „Din bg. *rybitsa*, scr. *ribica*. Cf. rus. *rybets*] (indigen, din rad. *râb-*, v. *râbâi*, supra, etem: <mărunțiș>), *a râcâi* (despre păsări sau animale) „a scormoni, a scurma pământul cu ghearele sau cu labelle; (despre animale) „a zgârâia cu unghiile sau cu ajutorul unui instrument”; (prin Moldova) „a răzui”; „a curăța”; „a râni” etc. [DLR-1]. [Scriban-2: <sb. *rkati*: „a hârcâi”; „a sforâi”; Ciorănescu-7: or. expresivă, DLR-1: formație onomatopeică], *râcă* „gropiță în pământ la unele jocuri de copii”; „groapă mică prin care sunt delimitate două terenuri de fânaț”; „partea inferioară a piciorului găinei”; (prin Muntenia și Moldova) „ceartă, sfadă”; „discordie”; (prin nordul Munteniei) „persoană care provoacă ceartă, discordie” [DLR-1: <a râcâi, onom.], *a râcăi* (învechit) „a răcni, a urla, a zbera” [DLR-1: „Din slavonul *rykati*”] (indigen, v. cuv. precedent), *a râcni* (*răcni*) (despre animale) „a rage, a mugi, a zbiera, a urla”; (despre oameni) „a vocifera”; „a striga”; „a țipa”; „a zbiera” [DLR-1] [Mikl.-11, p. 43, Cihac-8, Candrea-10, Scriban-2, Ciorănescu-7, DLR-1, SDE-3: <v. sl. *ryknonti*] (indigen, etemem sonic, v. *râcă*, supra) etc. Prin urmare, *râb-* și *râc-* sunt aloete (variante etimologice) ale unui radical comun indigen, polietemic: <strident>, <a zgârâia>, <mic>, <pocit>, <a surpa> etc.

În lumina acestor date ar trebui explicate (etimologic) și toponimele *Râbnița*, *Râmnic*, *Răcea*, *Răciulă* etc. (etem: <râpeni>, cf. *râcă*, supra, *a ruciuli* (prin nord-vestul Transilvaniei) „a râma, a scurma” [DLR-1].

În concluzie subliniem faptul că elementele populare și regionale contribuie la confirmarea sau infirmarea supozițiilor etimologice, aducând astfel certitudine într-un domeniu eminentemente incert.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Academia Română, *Dicționarul limbii române*, serie veche (literele A-B, C, F-I, D-De, J, L-Lojniță). București, Socec et comp. și C. Sfetea, 1913-1949; serie nouă (literele M, N, O, P, R, S, Ș, T, Ț, V-Veni). București, EA, 1965 ș.u.
2. Scriban, Aug., *Dicționarul limbii românești*, Iași, Presa Bună, 1939.
3. Academia de Științe a R.S.S. Moldovenești. Institutul de Limbă și Literatură. *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*, Redactori: N. Raevschi, M. Gabinschi, Chișinău, Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1978.
4. Șăineanu, L., *Dicționar universal al limbii române*. Ediție revăzută și adăugită de Alexandru Dobrescu, Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu și Victoria Zăstroiu. Coordonator: Alexandru Dobrescu, Chișinău, Litera, 1998.
5. Drăganu, N., *Etimologii // Dacoromania*, VI (1929-1930), Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1931.
6. Tiktin, H., *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 2., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1985-1989.
7. Ciorănescu, Al., *Diccionario etimológico rumano*, Universidad de la Laguna, 1958-1966.
8. Cihac, A. de., *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, I. Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes; II. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais, Francfort A/M, Berlin-Bucarest, 1870, 1879.
9. Philippide, Al., *Principii de istoria limbii // Opere alese*, editate de George Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984.
10. Candrea, I.-A. și Adamescu, Gh., *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, București, Cartea Românească, 1931.
11. Miklosich, Fr., *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, Wien, 1862.

Nicolae RAEVSCHI

VOROVI / VORBI

În limba română grupul tematic privind comunicarea între oameni e format în principal din cuvinte de origine latină. Cf. *boace* „cuvânt” [1]¹ < *vox (vocis)*, *cere* < *quaerere*, *chema* < *clamare*, *cuvânt* < *conventum*, arom. *dimându* „recomand” < *demandare* „a încredința”, *întreba* < *interrogare*, *limbă* < *lingua*, *răspunde* < *respondere*, *ruga* < *rogare*, *spune* < *exponere*, *striga* < **strigare* [< *strix (strigis)* „bufniță”], *tăcea* < *tacere*, *ura* < *orare*, *zice* < *dicere*. În afară de lexemele enumerate, seria în chestiune mai cuprinde în structura sa unele împrumuturi – *grăi* < bg. *гъра*, *glas* < v. sl. *гласъ*, *sfat* < v. sl. *сѣвъѣтъ*, *taifas* < gr. *ταίφᾱς* etc. –, precum și creații interne – *rosti* < *rost*, *mulțumi* < (*la*) *mulți ani!* etc. În fine, tot de categoria dată ține și termenul *vorbi* (cu varianta sa arhaică *vorovi*) a cărui proveniență nu a fost încă clarificată și care constituie obiectul investigației de față.

În lucrările de profil existente prima dintre cele două forme – *vorbi* –, de regulă, e considerată ca derivat de la *vorbă*. Cf. [2], [1], [3, II, p. 16], [4], [5], [6]². Credem că în cazul pe care ne-am propus să-l examinăm direcția motivării este inversă. Pentru exemple mai mult sau mai puțin analoage cf. *ceartă* < *certa*, *ducă* < *duce* (*a se* ~), *ocară* < *ocări*, *spulber* < *spulbera*, *șuier* < *șuiera*, *teamă* < *teme* (*a se* ~), *ură* < *urî* etc. Ceea ce înseamnă că cercetări etimologice reclamă verbul, nu substantivul. O altă remarcă, și ea esențială, e că varianta inițială a verbului studiat e *vorovi*, după cum am mai notat, veche, în timp ce forma *vorbi*, actuală, cu extindere generală, reprezintă o creație internă.

Vorovi. Considerăm că etimonul verbului rom. în cauză este ucr. *вогоруму*, cu același sens [9, I, p. 414] – variantă regională a ucr. co-

¹ Cf. arom. *boațe* „glas” și derivatul dacorom. *boci*.

² S-au făcut încercări de a explica verbul *vorbi* și prin baze latine. În legătură cu aceasta, Lombard [7, p. 782-784] notează că vechea interpretare a termenului dat prin *verbum* (reluată de I. Ioardan [8, XLIX, 1929]) și, mai recent, de R. Chatton [Romanica Helvetica, XLIV, 1953]) sau cele care pornesc de la **verbare**, *verbire* ori *verba* nu sunt satisfăcătoare.

mun *zozopumu*, creată prin metateza $e - \varepsilon > \varepsilon - e^3$. Din graiurile ucr. de sud-vest – huțule, pocuțiene, bucovinene... – lexemul *zozopumu* (rostit *vohoriti*) va pătrunde în graiurile de nord și nord-est ale limbii române, altfel spus în dialectul moldovenesc.

În ceea ce privește planul expresiei, trebuie deci să explicăm două modificări mai însemnate pe care le va suferi etimonul ucr. în mediul lingvistic. rom.: noua permutație de sunete: $h - r > r - h$ și substituirea lui *h* prin *v*. Schimbarea întâi ar putea fi condiționată de faptul că vorbitorii românofoni, la etapa asimilării împrumutului acesta, posibil, încercând să evite repetarea a două silabe succesive conținând consoanele fricative sonore *v* și *h*, operează o altă ordine a sunetelor indicate în secvența fonetică dată: *vohor-* > **voroh-*. Se știe că nu rareori accidentele fonetice, cum e cel al metatezei, se produc în perioada adaptării cuvintelor străine la sistemul idiomului receptor.

Să discutăm acum cea de-a doua problemă legată de corpul fonetic al verbului nostru – substituirea fricativei laringale sonore originare *h* prin *v*, deci apariția temei *vorov-*. În cazul acesta procedăm în felul următor. Pornim de la faptul că cel de-al doilea *v* din *vorovi* și *v* din *movilă* reproduc același sunet ucrainean *h*. Pe de altă parte, având în vedere că labiovelara cuvântului din urmă a găsit, în literatura lingvistică românească, o interpretare mulțumitoare, putem „utiliza” explicația în cauză și pentru clarificarea lui *v* respectiv din *vorovi*. Se impune deci necesitatea de a examina mai întâi etimologia lui *movilă*. Primul autor care abordează problema originii cuvântului în chestiune este Miklosich [13]. În **Lexicon**-ul său (p. 378), sub v. sl. *могила*, lingvistul vienez, indică și rom. *movilă*, fără alte comentarii. Densusianu [14, I, p. 182] deduce termenul dat la fel din vechea slavă, labiovelara *v* din corpul fonetic al cuvântului acesta explicând-o prin fenomenul care, tradițional, se numește hiperurbanism⁴. Iată, textual, interpretarea lui Densusianu: „*G = v*: v. bulg. *mogyla*; dr. *movilă*. Această schimbare s-a produs în regiunile în care *v*, *b*, înainte de *i = j*, *g*; cum exista *jin = vin*, s-a format *movilă*, de la *močilă*, *mojilă*”. Soluția expusă aici va fi acceptat de mai mulți cercetători, adesea cu unele completări. Pentru Pușcariu [16, p. 86] însă *movilă* e de proveniență ucraineană, iar *v* din componența-i fonetică nu se datorește

³ Stoian Romansky [10, XIII, 1908, p. 108] deduce rom. *vorovi* din ucr. *hovoriti*. Această explicație este acceptată de Pușcariu [11, III, 1922-1923, p. 380]. Cf. Gheție [12, p. 131].

⁴ În vremea de la urmă, în loc de *hiperurbanism*, se propune un termen mai potrivit – *hipercorectitudine*. Cf. Hristea [15, p. 277-296].

hiperurbanismului, ci comportă o altă explicație (v. mai jos). La ucraineană, pentru cuvântul analizat, face trimitere și Ivănescu [17, p. 212-213]. Mihăilă [18, p. 124] explică acest termen prin mediobulg. *могила*, iar **DLR** [19] – prin două surse: v. sl. *могила* și ucr. *могила*. Putem crede că referințele atât la slava bulgară, veche și medie, cât și la ucraineană își are justificarea sa. Într-adevăr, termenul slav bulgar respectiv trebuia să fi fost bine cunoscut românilor în perioada contactului lor cu slavii bulgari (sec. IX-XIII). Apoi, cu începere mai ales de prin sec. XII, românii din vechea Moldovă și din nordul Ardealului se vor familiariza și cu varianta ucraineană a lexemului acesta slav. Astfel încât, judecând într-un plan mai larg, teza despre o etimologie slavă multiplă a cuvântului *movilă*, pe care o admite **DLR**, pare a fi reală. Sub alt raport însă, criteriul areal și criteriul fonetic ne conduc spre concluzia precum că lexemul nostru este de origine ucraineană.

În prezent viziunea din urmă este susținută de Avram [20, p. 78-96]. Mai sus am notat deja că, potrivit lui Pușcariu, *movilă* provine din ucraineană, iar *v* din corpul fonetic al cuvântului acesta nu se explică prin hiperurbanism, cum se admitea de obicei. Vom cita fragmentul respectiv din lucrarea lui Pușcariu *Étude de linguistique roumaine* reprodus de Avram, în original: „On le considère comme le résultat d'une hyperurbanisme de la forme *moghila*, en partie conservée en dialecte... Mais, étant donné que le domaine de *ǵ* (pour *v*) est très restreint... et que la forme *movilă* est repandue aussi là où l'on dit *vin*, *yin*, cette explication ne doit pas être exacte (on attendrait plutôt l'hyperurbanisme **mobilă*). Il semble plutôt que nous avons ici affaire à un changement de *h* en *v*, en effet ce mot, lorsqu'il apparaît pour la première fois dans un texte, comme nome propre, a la forme petit-russienne *Mohila*...” [16, p. 86]. Avram se declară de acord cu considerațiile lui Pușcariu, aducând totodată și dovezi noi de natură să clarifice aspectele ce rămăneau încă nelimpzite ale etimologiei despre care tratăm. Una dintre asemenea probe este diferența de ocurențe a termenului *movilă* în hrisoavele slavo-române din sec. XIV-XVI din Moldova (peste o sută de apariții) și Țara Românească (numai trei apariții). O astfel de constatare vine în favoare originii ucrainene a cuvântului nostru. Spre aceeași concluzie ne conduc și primele atestări ale lexemului *movilă* în cele două principate, care, în Moldova, în varianta *moghilă*, e din 1392, iar în Țara Românească – din 1537. Referitor la labiodentala *v* din *movilă*, vom remarca următoarele. Se știe că în sec. XIII-XV labialele sunt nealterate. Fenomenul palatalizării consoanelor acestea ia început în sec. XVI. În veacul indicat, de o atare inovație sunt afectate două dintre cele cinci labiale – *f* și *p*. Schimbarea celorlalți mem-

bri ai seriei are loc ulterior [21, p. 522-525]. Important este de subliniat că pentru fiecare labială procesul avut în vedere se realizează prin stadii consecutive [22, p. 104-114; 21, p. 410]. Ceea ce înseamnă că trebuie verificat dacă data atestării termenului *movilă*, cu *v*, e în corespundere cu stadiul *g* de palatalizare a lui *v* sau nu. Examinând această chestiune de cronologie, Avram [20, p. 84], arată că explicația lui *v* din *movilă* prin hipercorectitudine ar putea fi acceptabilă, „numai dacă s-ar putea dovedi că acest lucru s-a întâmplat în condițiile existenței unor corespondențe de tipul [*gine*]: [*vine*]. Or, în timp ce varianta cu [*v*] a cuvântului în discuție apare pentru întâia oară într-un document din 1438..., stadiul [*g*] al palatalizării lui [*v*] nu este atestat în secolele al XV-lea – al XVII-lea”. El datează dintr-o perioadă recentă când „varianta *movilă* era deja cunoscută graiurilor dacoromâne” [ibid.].

Rămâne acum să aflăm cum se explică labiovelara *v* din rom. *movilă*. Este stabilit că în slava din care descinde ucraineana, oclusiva velară [*g*] se transformă în fricativa velară sonoră [*ʒ*], de unde apoi laringala [*h*]. În genere, se crede că asemenea schimbări au loc prin sec. XII-XIV⁵. Și întrucât începutul relațiilor lingvistice româno-ucrainene se plasează, practic, anume în acest interval de timp, se admite că etimonul cuvântului nostru *movilă* e forma ucr. *mohyla*, cu *h* (< *g*) care redă fricativa laringală [*h*] sau velară [*ʒ*]. În limba română termenul ucr. se prezintă sub trei variante: *moșilă*, *mohilă* și *movilă*. Avram subliniază că dintre variantele enumerate aici, cea mai apropiată de prototip, contrar aparențelor, este *movilă*, dat fiind că în atare caz [*v*] se deosebește de [*h*] sau [*ʒ*] doar prin locul de articulație, prin faptul că e o fricativă anterioară față de celelalte două fricative care sunt posterioare. Făcând referință la Pușcariu, autorul arată că substituția lui [*h*] sau [*ʒ*] prin [*v*] e o schimbare ce se înscrie într-un fenomen mai larg, cunoscut multor limbi, de transformare a fricativei velare în fricativă labială și viceversa. Se citează v. sl. прахъ pentru care în limba română avem *prav* și *praf*; rom. dialect. *hulpe* < *vulpe* etc. Concluzia ce se desprinde din cele expuse mai sus e că etimonul termenului rom. *movilă* e ucr. *mohyla* și că substituția lui *h* din forma ucr. prin *v* din cea rom. nu se datorește hipercorectitudinii, nu e în relație cu palatalizarea labialelor.

Considerăm că modul de analiză etimologică expus mai sus e

⁵ Abaev [23, p. 43-51] emite punctul de vedere potrivit căruia trecerea oclusivei *g* în fricativa velară *ʒ*, în unele limbi slave – ucraineană, rusă meridiană, apoi cehă și slovacă –, este mai veche decât se consideră în genere și se datorește influenței iranice răsăritene din perioada de comunitate.

aplicabil și pentru explicarea provenienței lexemului *vorovi*. Am notat deja că prototipul verbului acesta este ucr. *вогопуму* (rostit *vohoriti*) care în perioada adaptării sale la condițiile idiomului romanic va cunoaște două schimbări principale – metateza $h - r > r - h$ și substituirea apoi a lui h prin $[v]$, la fel ca în *movilă* etc.

Vom examina vechimea și extensiunea împrumutului *vorovi* în limba română veche, precum și problema labiovelarei v din planul expresiei sale. Despre prima dintre chestiunile nominalizate, până la un anumit punct, judecăm după faptul că verbul nostru, în sec. XVI, are derivate de gradul I, II și III, ceea ce putem observa, analizând cuibul său (care e, desigur, fragmentar) din răstimpul indicat:

Vorovi (Densusianu [14, II, p. 312])

I *vorovă* (Densusianu [ibid.])

II *Vorovénul* (antropon.) (1576) [24, p. 265]

III *Vorovéni* (topon.) (1512-1513) [24, ibid.]

Vorbi (Densusianu [ibid., p. 73])

Remarcăm că toponimul *Vorovéni* e atestat la o dată anterioară față de antroponimul *Vorovénul*. E desigur un fapt întâmplător, căci în realitate ordinea de apariție a celor două derivate este inversă: antroponim > toponim.⁶ În ansamblu, în cuibul analizat consecutivitatea termenilor ar fi cea arătată aici: *vorovi* > *vorovă* > *Vorovénul* > *Vorovéni*. În ceea ce privește cuvântul primar – verbul –, acesta, cronologic, pe axa timpului, se circumscrie cu mult înainte de anul 1512 sau 1513, fără a putea stabili cu precizie vechimea și perioada când capătă răspândire largă în limba română. Spre o vârstă relativ mare a sa ne trimite și circulația termenului *vorovi* în sec. XVI. Într-adevăr, derivatele *Vorovénul* și *Vorovéni* relevate mai sus sunt din Țara Românească. Apoi *vorovi* apare și la Coresi [14, II, p. 312], iar la începutul sec. XVII, în 1620, îl constatăm în *Cronica universală* a lui Moxa [26, p. 135], deci într-un text redactat în Oltenia. Putem spune că primul său „stagiu” verbul *vorovi* și-l face în partea de nord și nord-est a spațiului dacoromân, apoi de aici, la fel ca și alte cuvinte de acest gen – c – *cârlan*, *movilă*, *prisacă*, *stâncă* etc. – capătă extindere largă, fiind, până pe la 1800 [când va fi scos aproape definitiv din uz de varianta *vorbi*], un termen comun al limbii române vechi.

În fine, ne vom reține atenția asupra labiovelarei v din structura

⁶ Pentru epoca prefeudală, aceasta e regula. Cf. *Bucur* (jude, cnez...) > *Unde este Bucur* > *București*, *Oană* > *Unde este Oană* > *Onești*. Cf. Raevschi [25, p. 129].

fonetică a cuvântului studiat. Tema etimonului ucr. al verbului rom. *vorovi*, în urma metatezei produse, se termina în *h*, deci într-o fricativă laringală [h]. În limba română, laringala în cauza va fi substituită prin *v*. Textele vechi nu cunosc alte variante ale consoanei acestea. După cum s-a putut vedea, prima atestare a lui *v* [< ucr. *h*] în tema lui în *vorovi* e din 1512-1513. Or, am subliniat deja, în sec. XVI procesul palatalizării nu atinge decât pe *f* și *p*. Labiovelara *v* va fi și ea transformată, în unele graiuri românești, în *g* etc., dar într-o perioadă mult posterioară datei indicate. De unde concluzia că schimbarea despre care discutăm, ca și în cazul substantivului *movilă*, nu e în raport cu fenomenul palatalizării și al hipercorectitudinii. Cauza substituirii laringalei [h] din etimonul ucr. prin [v] din reflexul său rom. s-ar putea afla în legătură cu situația precară a consoanei *h* în sistemul fonetic al idiomului nostru din perioada de asimilare a împrumutului în discuție. Știm că *h* în cuvintele moștenite dispare încă în latina dunăreană. În elementele vechi slave *h*, o fricativă velară surdă, se menține mai ales când e însoțit de *r* sau *l*: *hram*, *hrană*, *hrean*, *hlizi*, dar și în *hâtru*, *huli*. În unele cuvinte din fondul acesta *h* va fi substituit până la urmă printr-o fricativă labiodentală, dar limba română veche nu rareori va cunoaște și variante cu *h* păstrat: *prah*, *prav*, *praf* < прахъ; *vârh*, *vârv*, *vârf* < връхъ. În *flăcău* (< хлакъ), pentru *h* avem *f*. În *făli* (< хвалити), *vreasc* (< хврастъ), *h* nu se va menține. Vom mai semnală că în prototipul verbului rom. *iscodi* – v. sl. исходити –, în cele ale substantivelor *cojoc* – v. sl. кожоухъ – și *chimă* – v. rom. *shimă* „duh rău” – *h* va fi substituit prin *c*. Un exemplu similar ne oferă hidronimul din Moldova *Nechid* care are ca etimon ucr. не + хід [< ход „curs”] (cu motivația primară „râu a cărui apă aproape că nu se mișcă”). Dată fiind o atare stare de lucruri, redarea laringalei [h] din ucraineană prin labiodentala [v] din română își găsește justificarea necesară.

Vorbi. Pentru sec. XVI, Densusianu [14, II, p. 73] citează o singură atestare a variantei acestea – *vorbit* – pe care o constată în **Praxiul (Faptele apostolilor)** de Coresi (a. 1563). Forma indicată e plasată de autor sub rubrica „sincopa” (ibid.), ceea ce înseamnă că, potrivit lui Densusianu, verbul actual *vorbi* derivă dintr-o formă veche, cu *b*, a lui *vorovi*, prin dispariția celui de-al doilea *o*. Varianta *vorobi* este atestată [4, p. 843]. După cum arată Densusianu [ibid., p. 27], căderea vocalei care precede de obicei imediat silaba accentuată se constată în mai multe cuvinte: *collocăre* > *culca*, *exsuccăre* > *usca*, **inxorăre* > *înșura*, **subfollicare* > *sufleca*, *subrupare* > *surpa*... Respectiv, o neaccentuat

pretonic va dispărea și în *vorobi*: *vorobescu* > *vorbesc*, *vorobeschi* > *vorbești*, *vorobéște* > *vorbește* etc. În felul acesta ar părea să se explice varianta *vorbi* a verbului *vorovi*. În atare caz ar necesita clarificare modul cum a luat naștere forma *vorobi*. S-ar putea admite, până la proba contrarie, că varianta aceasta ilustrează fenomenul hipercorectitudinii: în forma *vorovi*, regional, cel de-al doilea *v*, fiind în poziție de palatalizare, devine *ǵ*; pe de altă parte, tot *ǵ* e și reflexul palatal al lui *b*:

ǵ ← *ǵis* < *vis*
 ← *ǵițâl* < *vițel*
 ← *ǵiți* < *viță*

ǵ ← *ǵini* < *bine*
 ← *ǵet* < *biet*
 ← *ǵihol* < *bivol*

În atare situații, vorbitorii, încercând să evite rostirea dialectală a lui *ǵ* (< *v*), în unele cuvinte plasează în locul acestei consoane pe *b*. În cazul verbului nostru, s-ar putea distinge trei etape:

vorovesc > **vorogesc* > *vorobesc*, *vorovești* > **vorogéști* > *vorobești*, *vorovește* > **vorogéște* > *vorobește*...

Apoi, după cum am arătat, prin sincopă s-ar fi creat forma actuală *vorbi*. O astfel de interpretare are împotriva sa faptul că *ǵ* (< din *v* și *b*) apare mult mai târziu decât forma *vorbit* atestată în sec. XVI.

Lăsând la o parte varianta *vorobi*, pentru explicarea transformării grupului *rv* în *rb*, am putea să adoptăm soluția propusă de Meillet [27, p. 20]. Cf. și [28, p. 33-34; 29, p. 102]. Într-adevăr, în conformitate cu teoria lui Meillet, schimbarea fricativei *v* în oclusiva *b* se datorește tendinței de diferențiere a lui *v* de *r*, întrucât ambele consoane în grupul *rv* sunt continue. Cuvintele rom. moștenite având grupul *rb* din *rv* sunt: *corb* < *corvus*, *fierbe* < *fervere*, *fierbinte* < *fervens* (*ferventis*), *serba* < *servare*, *șerb* < *servus*. În cazul nostru, procesul *rv* > *rb* se realizează concomitent cu sincopa, deci cu căderea celui de-al doilea *o* în *vorovi*: *vorovi* > **vorvi* > *vorbi*. Aceasta ar fi soluția acceptabilă.

Trecem acum la planul conținutului etimologiilor analizate. În atare linie de idei e de remarcat că, după cum se știe, lat. *loqui* „a vorbi” nu se va menține în limbile romanice. În locul său, în România occidentală, se va impune mai ales *parabolare*, de la care derivă it. *parlare*, sp. *parlar*, fr. *parler*. Alături de *parlar*, în Peninsula iberică va căpăta extensiune și *hablar* (< lat. *fabulari* „a flecări”). În Orient, după dispariția lat. *loqui*, pare să se fi creat un anumit gol în microstructura din care făcea parte termenul în cauză. În asemenea împrejurări, accepția termenului generic, ieșit din uz, poate fi, pentru o vreme, redată de un sinonim al său, mai apropiat, eventual, în alt mod. De regulă, însă o

asemenea lipsă se va face simțită până când vorbitorii nu vor reuși să găsească termenul adecvat pentru spațiul semantic rămas vacant. Se are în vedere verbul care exprimă în primul rând *facultatea de a vorbi*, de a rosti cuvinte. Un atare verb constituie centrul grupului tematic privind comunicarea prin limbaj, deosebindu-se de sateliții săi, pe care, de regulă, îi are, ceea ce, foarte rezumativ, ne demonstrează următoarele exemple din limba română:

1. a) *Copilul vorbește de acum*, b) *Ion vorbește cu vecinul*. În propozițiile citate, verbul *vorbi* nu poate fi înlocuit cu *zice* sau *spune*.

2. *Ion zice / spune că va veni târziu*. În astfel de context nu poate figura *vorbi*.

3. *Spune ce-ai văzut acolo*. În fraza aceasta *vorbi* ar putea fi utilizat, forțând puțin nota, dar *zice*, practic, e inadmisibil.

Așadar, în romanica carpato-dunăreană, în microstructura *loqui / dicere / exponere*⁷, parcelele semantice pentru „zice” și „spune” din acest continuum au fost mereu acoperite de termeni moșteniți, în timp ce parcela lui „vorbi”, prin dispariția lui *loqui*, o perioadă îndelungată de timp va fi neocupată. La un moment dat, se va încerca o specializare pentru o astfel de funcție a verbului *grăi*⁸. În *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu* din 1551-1553 [31] (cf. glosarul, p. 379), pentru *vorbi* constatăm exclusiv *grăi*. În romanele populare din sec. XVIII verbul *grăi* e în continuare frecvent întrebuințat cu această semnificație. Cf. Sindipa [32, p. 355, 356, 357, 363, 364, 365, 384, 386, 393]. Totuși cuvântul acesta nu va deveni un termen generic al microstructurii despre care tratăm, fapt observat de Densusianu [14, II, p. 360]. Termenul care va suplini lacuna avută în vedere va fi mai întâi *vorovi*, apoi varianta sa *vorbi*.

Cronologic, în semantica împrumutului *vorovi* se disting două accepții. În primul rând, se delimitează accepția veche, probabil cărturărească, pe care o atestă traducerea din sec. XVI „a face zgomot”; „a fi tulburat, a fi îngrijorat”; „a murmura”; „a se agita, a fi foarte ocupat” [14, II, p. 312]. În linii mari, înțelesurile enumerate sunt cele ale etimonului”. Cf. v. rus. *зовопуму* „a striga, a vocifera”; „a face zgomot”... [33, p. 52-53]. S-ar putea ca cei ce transpuneau textele slave în limba română să fi redat prin *vorovi* primul sens al verbului v. sl. *говорити* care este,

⁷ Acesta cu o sensibilă schimbare de sens.

⁸ De fapt, în stilul colocvial, cu un atare sens este folosit și *zice*. La Ioan Neculce [29], de pildă, alături de *Și așè vorbăscu oamenii* (p. 63), constatăm *Și așè dzicu oamenii* (p. 65).

la fel ca și în vechea rusă, „tumultuari” [13, p. 133]. Esențial însă este faptul că în textele *traduse* din sec. XVI *vorovi* nu apare cu sensul „a vorbi”, ci numai cu cel arătat mai sus „a face zgomot”... care nu era caracteristic pentru limba vie. Și, dimpotrivă, în scrierile *originale* din perioada aceasta verbul dat apare exclusiv cu semnificația „a vorbi”. Cf. ...*amu vorovit cu domniia-sa de multe isprave...* (a. 1593) [34, p. 181]. Apoi derivatele citate deja, *Vorovĕnul* și *Vorovĕni*, ne conduc și ele spre sensul indicat. Așa cum am mai remarcat, avem aici înțelesul originalului ucr. care va fi continuat și de varianta actuală a verbului *vorovi* – *vorbi*. În concluzie, vom sublinia încă o dată că *vorbi* reprezintă o formă nouă a mai vechiului *vorovi* care la rândul său are ca etimon ucr. *вогоруму*.

Ultimul aspect al problemei cercetate privește retragerea din circulație a lui *vorovi* și extensiunea variantei sale *vorbi*. În textele din sec. XVI, după cum am văzut, forma cu dominație, practic, absolută e *vorovi*. Pentru *vorbi* în acest veac există o singură atestare (v. supra). Dacă facem abstracție de exemplul citat de Tikin (din Dosoftei) *Sfântul ... vorbește cu toți sfinții*, apoi putem afirma că o atare stare de lucruri se perpetuează până pe la 1700. Într-adevăr, numai *vorovi* constatăm în **Cronica lui Moxa** citată deja, în **Letopisețul** lui Grigore Ureche [35, p. 79, 96, 101, 145, 151, 152]⁹, în **Pravilele** lui Vasile Lupu sau la Miron Costin [36, p. 94, 137, 164, 199, 247]¹⁰.

Secolul XVIII va schimba radical situația. La Ion Neculce, care își scrie cronică în al doilea pătrar al acestui veac, *vorovi* e încă frecvent [30, p. 164, 222, 227, 239, 262...], dar, alături de forma indicată, în **O samă de cuvinte** găsim și varianta *vorbi* (p. 63). Ieșirea din uz a formei vechi și „ascendența” celei actuale se evidențiază cu toată claritatea în unele romane populare redactate mai ales în a doua jumătate a sec. XVIII. Astfel dacă în **Polițion**, tradus pe la 1750 în *grai moldovenesc* (p. 174), mai precumpănește încă *vorovi* [37, p. 179, 180, 181, 182, 185, 186, 190, 195, 197, 214] față de *vorbi* [p. 187, 212, 213, 215], apoi în **Erotocritul**, redactat 3-4 decenii mai târziu în același *dialect moldovenesc* (p. 32), constatăm numai forma actuală *vorbi* [37, p. 33, 46, 55, 56, 58, 60, 61, 66, 67, 70, 72].

⁹ Cităm datele din glosarul la *Letopisețul* lui Grigore Ureche [35, p. 220] întocmit de Tatiana Celac și Pavel Dimitriev.

¹⁰ Cităm datele din glosarul la *Letopisețul* lui Miron Costin [36, p. 264] întocmit de aceiași autori.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. I.-A. Candrea și Gh. Adamescu, *Dicționar enciclopedic ilustrat*, „Carte românească”, București, 1932.
2. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, București, 1895-1925.
3. *Grai și suflet*, București, 1923...
4. Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române* / Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă, de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, 2002.
5. *Dicționarul explicativ al limbii române* / Ediția a II-a, București, 1996.
6. *Scurt dicționar etimologic*, Chișinău, 1978.
7. Alf Lombard, *Le verbe roumain*, I-II, Lund, 1954, 1955.
8. *Zeitschrift für romanische Philologie*, Halle, 1877...
9. *Етимологічний словник української мови*, I, Chișinău, 1982.
10. *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipzig, 1894...
11. *Dacoromania*, buletinul „Muzeului limbii române”, Cluj, 1921...
12. Ion Gheție, *Graiurile dacoromâne în secolele al XIII-lea – al XVI-lea (până la 1521)*, București, 2000.
13. Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae, 1862-1865.
14. Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, I-II, București, 1961.
15. Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note.* – București, 1968.
16. Sextil Pușcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj-București, 1937.
17. G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1947-1948.
18. G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. X – începutul sec. XVI)*, București, 1974.
19. Academia Română. *Dicționarul limbii române*. Serie nouă, București, 1965...
20. A. Avram, *Probleme de etimologie*, București, 2000.
21. Al. Rosetti, *Istoria limbii române, I. De la origini până la începutul secolului al XVII-lea.* / Ediția a doua revăzută și adăugită, București, 1978.
22. A. Macrea, *Palatalizarea labialelor în limba română*, DR, IX, p. 92–160.
23. В.И. Абаев, *Скифо-европейские изоглоссы*, Moscova, 1965.
24. *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române* / Redactor responsabil: Gh. Bolocan. Autori: Gh. Bolocan, V. Nestorescu, I. Robciuc, C. Reguș, Aspazia Reguș, M. Tomici, I. Ciocea, Olimpia Guțu, Cornelia Popescu, București, 1981.
25. N. Raevschi, *Contactele romanilor răsăriteni cu slavii*, Chișinău, 1988.
26. Mihail Moxa, *Cronica universală* / Ediție critică, însoțită de izvoare, studiu introductiv, note și indici de G. Mihăilă, București, 1989.
27. A. Meillet în *Mémoires de la Société de linguistique de Paris*, XII, p. 20 [Cf. *Istoria limbii române*, II, București, 1969, p. 34].

-
28. *Istoria limbii române*, II, București, 1969, p. 33-45.
 29. M. Sala, *Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, București, 1970.
 30. Ion Neculce, *O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1974.
 31. *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu (1551-1553)* / Studiu introductiv filologic, de acad. Emil Petrovici; Studiu introductiv istoric, de L. Demény, București, 1971.
 32. *Cărțile populare în literatura românească, I.* / Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, București, 1963, p. 347-402.
 33. Словарь русского языка XI-XVII вв., IV, Moscova, 1977.
 34. *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea.* / Text stabilit și indice de G. Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Mareș și Alexandra Roman-Moraru. Introducere de A. Mareș, București, 1979.
 35. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1971.
 36. Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron-Vodă încoace*, Chișinău, 1972.
 37. *Cărțile populare în literatura românească*, II, p. 171-216.
 38. *Cărțile populare în literatura românească*, II, p. 27-84.

Ion POPESCU-SIRETEANU

CUVÂNTUL NĂMAIE ȘI FAMILIA LUI

Termenul *nămaie*, din lat. *animalia*, pl. *animal*, cu sensul „vită (cornută)”, „oaie”, este prezentat în unele dicționare românești (Șăineanu, 1996; Candrea; Ciorănescu; **DLR**). Este glosat ca regionalism pentru Banat (vezi și Candrea, în **GS**, I, 173; Densusianu, **Graiul**, 177). Octavian Răuț, în **Studii**, 24, arată că în Banat „în toponimia zonei muntoase apar frecvent *Nămaiu* și *Nămanu*”, iar la p. 34, nota 1: „La Rudăria (Eftimie Murgu) în Țara Almăjului apelativul este în uz curent ca în expresia *mă duc la nămai* (= mă duc la miei)”. Numele de familie *Nămăilă* din Cornea (Banat) este amintit de N. Stoica de Hațeg, 181, dar apare și subst. comun *nămai* (p. 7, 71) (vezi și Ioniță, **Metafore**, 62-63).

Prima atestare a apelativului *nămai* „pecus” este, probabil, cea din **Anon. Car**. Fără îndoială că răspândirea acestuia la dacoromâni era mult mai mare sau chiar generală, după cum vom vedea.

În aromână se păstrează *nămal'e*, *numal'e*, *nămal'u*, *numal'u*, *nămal'iu*, *nimal'iu*, *numal'iu* (lat. **animalium*, *animal*, *animalia*) (**DDA**). În meglenoromână se păstrează *nămal'* (în Țârnareca) cu sensul „vită (fiind vorba despre oi și capre)” (Capidan, III, 202), *naamal'* „vită mică cornută (oaie, capră)”, pl. *naamal'i* (în Liumnița, Huma) (**GS**, VI, 172).

Amintim numele de persoane la dacoromâni: *Nămaia*, *Nămoiu*, *Nămăescul*, *Nămăiasa*, *Nămăiești*, apoi *Namei*, *Nemai*, *Nemăiasa*. Primul dintre acestea, *Nămaia*, a fost atestat în secolul al XVI-lea (**DOR**, 331-332). Amintim toponimicele *Numai* și *Nemaia*, numele a doi munți din Șinca-Făgăraș atestate la 1372, respectiv 1476 (**DRH. B**, I, 14, 225), apoi numele localității *Nămăiești* creat de la un antroponim *Nămaie*, nu de la *nemo est* cum s-a vehiculat (**MDGR**, IV, 448, și Al. Graur, **Nume de persoane**, 7-8). În jurul satului cu acest nume, în fostul județ Muscel, au existat o moșie și o pădure *Nămăeasca*. Satul s-ar fi numit, conform unei tradiții, *Nemeșești*. Alte legende pun zidirea mănăstirii Nămiești în legătură cu visul unui cioban, deci tot în legătură cu păstoritul (**MDGR**, IV, 448). Acest nume de sat este cunoscut din vechi documente românești (*Nămăești*, **DIR.B**, I, 475; *Nimăești*, ibidem, II, 362-363). În **DRH.B**, II, 101, se menționează satul la anul

1506. Numele este prezent și în folclor: *Și în munți se ridică, În munții Argeșului, Piatra Nămăieștiului* (Buga, 841) (vezi și Densusianu, **Opre**, I, 190; **DERS**, 153: *Nemai*, munte, 1476; *Nimăiești*, sat, 1572, și altele). În sec. al XVII-lea este menționat numele de pârâu *Nimoiu* (**DIR. B**, III, 547-548). În **DOR**, 333, sub *Neam* sunt menționate nume proprii ca *Nemiș*, *Nemul*, *Nemoiu*, *Nemoianul*, *Nimoești*, *Nimoica*.

Documente moldovenești din sec. al XV-lea consemnează numele unei femei *Ana Nemăiasa*, care îi vinde lui Ștefan cel Mare, la 1481, satul Ursăști la Nechid (Gonța, **Persoane**, 24), și numele lui *Ivan Nemai*, ai cărui copii, Vasco și Marena, îi vând lui Ștefan cel Mare, la 1487, un sat pe Bârlad (**DRH.A**, III, 103).

În jud. Bihor, lângă Beiuș, există o localitate și un pârâu *Nimăiești* (vezi Suciu, I, 426; Godea, **Caracteristici**, 11). Vechimea atestării urcă până la începutul sec. al XIII-lea, în forma *Nema*: la 1225 *terra Nema*, apoi *Nyma* la 1292, *Nymaia* la 1298. O posesiune cu numele *Nema* era cunoscută la 1394 și în anii următori (azi *Nima Milășelului*) lângă Reghin (Suciu, I, 426). Amintim numele localității *Nămaș* (Suciu, I, 421), cătun al satului Bistra, zona Câmpeni, în Munții Apuseni. Tot aici prezentăm numele de localitate *Nemșa*, care apare în documente la 1359 ca *villa Nymps*, la 1395 *Nymisch*, la 1400 *Nyms*, la 1532 *Nymeys*, la 1733 *Nemse*, *Numsa*, la 1760-1762 *Nimes*, la 1805 *Niemesch*, urmând formele *Nemcz*, *Nimsa*, *Nimisch*, *Nemes*, *Nemetz*, *Niemesch*, *Nemșa* (idem, I, 424).

Cităm numele de joc popular *Hora de la Nămăești* (Varone, 80). Emil Petrovici, în **Note de folclor de la românii din Valea Mlavei** (Sârbia), în **AAF**, VI, 62,73, a înregistrat **namai** cu sensul „dar de nuntă” (sens neînregistrat în **DLR** și în **MDA**). „Nunțașii merg la nuntă «cu *namai*». «*Namăili*» constau din «*stuacă*» (vită: oaie, purcel, miel) sau bani”. Spre a se evita vreo eroare, autorul scrie că *namai* este „același cuvânt ca și *nămaie* din alte regiuni și care înseamnă vite mărunte”. Menționăm că *namai* „dar de nuntă” conservă o străveche stare de lucruri, când darurile de nuntă, ca și taxele, erau concretizate în vite mari (vacii, boii), oi (și acum se spune, în glumă, când i se schimbă numele cuiva din neștiință sau neatenție, deci când i se dă un nume nou unei persoane, că celui cu nume nou trebuie să i se dea ca dar o oaie, ca la botez).

La cele trei exemple citate în **DLR**, adăugăm: *Și-un cap mare de nămaie Să-l fierbi, soacră, -ntr-o căldare* (**F.Tr.**, I, 552); *Ăsta nu-i cap de nămaie* (ibidem, 553, din Banat). Tudor Pamfile, **Jocuri**, 103, prezintă textul: *Treci ploaie, De nămaie, Că te-ajunge soarele, Și-ți taie*

picioarele (la p. 156, unde se indică greșit pagina din text: 351, nu 251, după cuvânt se pune semnul întrebării, dovadă că Pamfile nu cunoștea cuvântul).

Aici precizăm că în **DR**, V, 794, S. Pușcariu arată cine s-a ocupat întâi de etimologia *animalia* > *nămaie*.

O variantă a lui *nămaie*, *nămai* este *inimal*, pl. *inimal'e* „animal” (din **Clopotiva**, în **GS**, VII, 188).

Este interesant de observat că, dacă *nămai*, *nămaie*, pl. *nămăi*, *nămaie*, *nămai*, a dispărut în cea mai mare parte a dialectului daco-român, descendenții ai acestuia, identificați de noi, dovedesc o mare vitalitate.

Aici am aminti diminutivul *nimioară*, neînregistrat în dicționare: *Tot cântând și fluierând, Oile napoi turnând. Numa una nu-nturna-le Nimioara din grai lăia-le* (Fochi, **Miorița**, 918, din Remetea-Beiuș).

Constatăm că din *nămai(e)*, *nemai(e)*, *nimai(e)* s-a detașat cu vremea o temă / o bază lexicală (cu variante) *nam-* (*năm-*), *nem-*, *nim-* care evoluează de la sensul „animal (în general)” la „oaie” și „vită mărunță”, după ocupația păstorului român, apoi, cu unele sufixe, la „ocol, împrejmuire”, la „gunoi de animale”, la „gunoi (în general)” și la „grămadă, mulțime, grup”. Această temă lexicală stă la baza unor apelative și nume proprii.

Mai întâi prezentăm cuvântul *nam*, după **DLR** și **MDA**, care prin Muntenia are sensul „lucru voluminos”: *Namul de bucea din spate... i se tot topise, de ajunsese o biată toltoașă*. Este cu etimologie necunoscută, comparat cu *namilă*.

Prin numele de familie *Nam*, *Namul* se explică numele *Nămulescu*, și nu prin *Nan(u)*, cum crede Iordan, **Dicționar**, 324. Tot prin *Nam*, *Namu*, *Namea* se explică numele *Nămescu*. La 1435 a fost menționat documentar satul *Oancea Namnotă*, în zona Strășeni din Basarabia, pe Voinova, lângă Voinăuți (Gonța, **Locuri**, 177). Este, evident, numele unui bărbat (Gonța, **Persoane**, 523). Acest nume *Namnotă* trebuie considerat variantă a lui *Namotă*, derivat al lui *Nam* cu suf. *-otă*. Am amintit mai sus numele *Namei*, pe care îl socotim derivat al lui *Nam* cu suf. *-ei*, ca în *Ciulei*, *Spinei* etc.

Nima este un sat în jud. Cluj (Suciu, I, 426).

Prin *nam*, *Namu* se explică numele de familie *Nămescu*, amintit mai sus (la 1763 *lazul lui Nămescu*, Grămadă, I, 340, în satul Mănăstioara / Sf. Onufrie, iar în hotarul târgului Siret la 1673 – deci cu aproape un secol mai înainte – a fost menționat numele topic *Grădina lui Nămescu*, idem, II, 440).

Numele *Nam* are și forma derivată *Nemea* și derivatul *Nemescu*. Iorgu Iordan, în **Dicționar**, 331, cunoaște și numele *Nemeciuc*, derivat de la *Nemea* cu suf. ucr. *-ciuc*. Variantă a numelui *Nemescu* este *Nimescu* (Iordan, *op.cit.*, 331). Prin apelativul *nimai* se explică numele de familie *Nimai*, iar prin acesta se explică toponimul *Nimăiești*.

Nemanu este numele unui masiv muntos în Munții Semenicului și are „înțelesul referitor la locuri populate cu ființe fabuloase, înfricoșătoare, căci scr. *neman*, tema etimologică a oronimului, înseamnă «monstru»” (Ioniță, **Nume**, 95, 186). Iorgu Iordan, **Dicționar**, 447, înregistrează numele de familie *Nemănescu*, *Nemen* și crede că acestea s-ar explica prin maghiarul *némán* „mut” ori prin scr. *Nemania*, nume de familie. *Nemanja* este numele unei dinastii de cneji și țari sârbi, începând cu anul 1171 și până la sfârșitul secolului al XIV-lea. Dorin Gămulescu, în **Elemente de origine sârbocroată**, 161, prezintă cuvântul scr. *néman* cu sensul „mons” din **Anon. Car.**, 355, și îl explică prin *neman* cu sensul „larva, monstrum”, acesta fiind de origine obscură, cu precizarea noastră că *larva, monstrum* înseamnă „arătare, ciudățenie, stafie”, „monstru”.

Credem că *neman* este în scr. un vechi împrumut românesc, așa cum îl păstrăm ca nume topic în Semenic sau ca antroponim și derivă din *nem-* cu suf. *-an* augmentativ, apropiat de *nemal, nimal'iu* „nămaie”. Numele *Nemanja* este rom. *Nemanea* și a fost folosit de vlahii din Peninsula Balcanică, de la care a fost preluat de sârbi.

În **Termeni păstorești în limba română**, I, p. 353-355, am prezentat cuvântul *imaș*, dar astăzi nu mai susținem ipoteza că *imaș* s-ar explica prin *ima, imală*, după ce am refăcut, în bună parte, familia lui *nămaie (nimai, nimai)*. Cuvântul este o creație românească de la *nimaș* (din *nim-*, cu suf. *-aș*). Prin urmare, nu poate fi vorba de magh. *nyomas*, cum se spune și în **MDA**. În **DA** se prezintă sensul „loc sau câmp nelucrat, destinat pentru pășune; pășune comună a locuitorilor unui sat; câmpul... unde pasc vitele (cu deosebire oile), în opoziție cu *suhat*, locul de pășune pentru vitele mari”. Ciorănescu spune că *n* inițial dispare prin fonetică sintactică, dar are în vedere cuvântul maghiar. Și noi explicăm apariția lui *imaș* prin fonetică sintactică, dar din cuvântul *nimaș*, pe care îl socotim ca având sensul principal „loc unde pasc oile” (cum se arată în definiția din **DA**; vezi și Popescu-Sireteanu, **Termeni păstorești**, I, 334). Iată câteva exemple: *Numai pruncii fără tată Ca grădina-n imaș lăsată* (Bârlea, I, 181); *C-o fătat mânza-n imaș* (idem, II, 211); *Nu lăsa boii-n imaș* (**F.Tr.**, I, 143). Prin urmare, structura în *nimaș* devine în *imaș*. Un nume topic *Vârful Nimașului* a fost

menționat de Mătasă, 43. În Valea Bistriței, *nimaș* este „loc de pășune ca proprietate devălmașă” (Vuia, II, 195). Iar în Călimani, *inimaș* este „pășune” (idem, II, 196) și „loc de pășune pentru vitele mari, care nu pleacă la munte” (idem, II, 261). În **Toponimia comunei Sucevița**, am înregistrat mai multe nume topice *Imaș*: *Imașu Bereheza / Imașu Berchezului*, *Imașu di la Furcoi*, *Imașu di la Rotari*, *Imașu di la Țăgani*, *Imașu di la Unguru*, *Imașu La Dealu Cârșmi*, *Imașu la Niclaus*, *Imașu Mănăstiri*, *Imașu Zneamânului*, *Imașeli*. Al Bocănețu, în **Terminologia**, 252, prezintă termenul *imaș* cu variantele *nimaș*, *mimaș*, *emaș*, *iemaș*, *iamaș*.

* * *

Dintre dicționare, numai **DLR** și **MDA** cunosc termenul *nimăt* cu sensul „loc (la stână) îngrădit, uneori acoperit, amenajat pentru adăpostirea oilor sau a altor animale”, iar prin extindere semantică „îngrăditură sau gard din crengi (rămuroase)”. Termenul apare în răspunsurile la chestionarul lui Hasdeu, vol. X, 188, comunicat de S. Fl. Marian; în „Șezătoarea”, II, 23, 42; III, 87; în „Ion Creangă”, III, 300; în **ALR**; în materialul cules prin anchetele dialectale efectuate de institutele de lingvistică (în anul 1949 și următorii) din Țara Hațegului, Valea Bistriței și Valea Moldovei; în **Glosar reg**, 49; Sfarghiu, 118. Are și variantele *nimăt*, (pl. *niméte*), *nămat*, *nămăt*, *nămăt*, *nămet* (accent necunoscut).

În **DLR** se afirmă că termenul este răspândit în Transilvania și în Moldova, dar se citează în **Lexic reg.**, I, 83, unde cuvântul este semnalat de Traian Cantemir din Rm. Vâlcea, cu sensul „gard viu”. A fost înregistrat în **ALR II**, 792/798 (puncte cartografice din Muntenia) și în **ALRT**, 165 (Ciocănești, jud. Suceava). Termenul este prezent și în lucrări necitate în **DLR**: *nimăz* (cu *z* în loc de *t*), în **Lexic reg.**, 2, 123, cu sensul „staul în care se țin mieii noaptea”, înregistrat de Ioan Lazăr în mai multe localități din zona Fălticeni; *nămăt* în **Gl. reg. Oltenia**, cu sensul „loc împrejmuit (lângă casă sau la stână) în care se adăpostesc oile, vitele; ocol, obor” din localitățile Voineasa și Mălaia, jud. Vâlcea. Îl cunoaște Vuia, II, 293, 295, din nord-vestul Moldovei, din Țara Hațegului, din Munții Sebeșului. În **Glosar reg.**, 49, este semnalat din mai multe localități de pe Valea Bistriței (N-V Moldovei). **Gl. reg. Olt.**, 72, înregistrează și *nămăș* „gunoi de grajd”, cuvânt care lipsește din **DLR**, iar în **MDA** are sensul „torent”, cu etimologie necunoscută; se face trimitere la I. D. Ionescu, **Glosar din jud. Gorj**, publicat în **BPh**, VI, 1939, p. 230, unde cuvântul este menționat fără plural, fără accent și cu sensul „bălegarul vitelor”. În **Gl. reg. Olt.**, 72, se înregistrează și

verbul *nămășește / se nămășește* „se gunoiește”, din Strehaia, derivat fără îndoială de la *nămaș*. D. Udrescu, 180, înregistrează *nămăt* cu sensurile: 1) „sedimente rămase după revărsarea apelor curgătoare”, 2) „întăritură făcută pe malul apelor curgătoare pentru a împiedica revărsarea”, 3) „(adverbial) mulțime”: *E nămăt mare de fructe*. Dorina Bărbuț, 139, cunoaște *nămăt*, *nămete* cu sensul „ocol de vite; stână” (vezi și **NALR. Oltenia**, pct. 902, 903). În Câmpulungul Moldovenesc am auzit expresia *a schimba nimățul* „a muta locul unde se află stâna”. Tot acolo *nimăt scrutat* înseamnă „nimăt luat dintr-un loc și pus în alt loc”. *Nămăt* înseamnă și „grămadă de nisip, pietriș, mâl, lemne, adusă de ape la cotituri” (Moldovanu, 28-29); „construcție care abate apa la moară” (idem, 159, nr. 881), în forma *nimăt* are sensul „linie care desparte două ogoare, două livezi sau două fânețe” (idem, 153, nr. 883). Același sens îl are *nămat*: „locul nearat între două locuri arate”, sinonim cu *meșdină*, *mejdină*, *miezuină*, *hat*, *răzor*, *hotar*, ș.a. (Bocănețu, **Terminologia**, 216 / 98). La Fundu Moldovei, jud. Suceava, *nimăt* este „coșer; ocol pentru oi” (Lucău-Rusan, 438), iar în Șaru Dornei „ocol înalt de doi-trei metri, cu bârne dese, pentru protecția oilor împotriva lupilor” (Pața, **Graiul**, 152).

Localitatea *Unimăt* din zona Carei a fost atestată mai întâi la 1383 în forma *Wynemety*, la 1460 *Uinemethi* și, cu neînsemnate deosebiri grafice, *Ujnyzimet* la 1851 și *Uinimet* la 1854 (Suciu, II, 219). Acest nume este format din *Nimet*, *nemet*, *Nimăt* precedat de magh. *uj* „nou”. Fiind vorba de *Nimățul Nou*, se înțelege că a existat și *Nimățul* sau *Nimetul* (satul vechi), dispărut înainte de a fi atestat *Nimățul Nou*.

Cu privire la originea termenului, autorii **DLR** și autorii **MDA** îl consideră împrumut ucrainean, din *namét* „cort, coșar”, admitând părerea lui Gh. Mihăilă, **Studii**, 92, care spune: „provine din ucr. *namét*, care are, printre alte sensuri, și pe acela de ‘cort, șatră, coșar’ și este pentru limba română un dublet etimologic a lui *nămet(e)* „morman de zăpadă, troian”, răspândit în sudul țării și împrumutat cu acest sens din dialectele slavo-bulgare”. O părere diferită au emis autorii **Glosarului regional**, p. 50, care consideră că *nimăt* s-ar putea explica prin magh. *nyomat* „apăsare”, dar trimit și la o comparație cu *bătătură*.

Nu admitem nici una dintre aceste soluții etimologice, care ne par mai mult decât forțate. Prima, chiar dacă din punct de vedere formal ar putea fi admisă, nu are susținere semantică, iar a doua nu poate fi admisă nici formal, nici semantic, fiind cu totul fantezistă.

Părerea noastră este că *nimăt*, *nămăt* (cu variantele) se explică prin *nămaie*, *nămai*, înlocuindu-se în graiurile populare terminația *-aie*,

-ai, simțită ca sufix cu sufixul colectiv -*ăt* (-*et*) și prin trecerea sensului de la „animal”, „vită mărunță”, „oaie” („miel”) la „locul unde stau închise oile, vitele, mieii”, „ocol, îngrăditură”, ajungându-se la sensul mai îndepărtat „gard viu” și chiar la „întăritură făcută pe malul apelor curgătoare pentru a împiedica revărsarea”, „mulțime”, „sedimente rămase după revărsarea apelor curgătoare”, „boală de ochi”. Sensul „gunoi de grajd” / „bălegarul vitelor” stă în imediată legătură cu „ocol”, cu „ceea ce rămâne de la oi, de la vite”.

Avem și sensuri ușor specializate: în **Broșteni**, 17, 46, *nimăt* este „locul unde dorm oile cu lapte” și „adăpost provizoriu, îngrăditură în care dorm oile mulse”. În Doroteia, jud. Suceava, *nímăt*, pl. *nímiti*, este „locul unde dorm oile. *Nimăt* este și „o boală de ochi”, pentru vindecarea căreia se folosește *un descântec de nimăt* (Rosetti, **Limba descântecelor**, 37, din Vașcău), dar nu avem o descriere a bolii să putem explica apariția sensului.

Nămăș, așa cum l-am prezentat mai sus, se explică prin baza lexicală *năm-* cu suf. -*aș*, iar verbul se *nămășește* are infinitivul *a nă-mășí*, explicabil prin *nămaș* cu suf. -*í*. *Nămaș* este numele unui sat în jud. Alba (cătun al sat. Bistra) (Suciu, I, 421).

* * *

Náméte este considerat ca împrumutat în română din bg. *namet* (**DLR, DEX, MDA**); *namet* „amplasament”, „impozit” (Ciorănescu, 536); sud-slav: bg. *námet* „troian de zăpadă”, „gunoi”; scr. *namet* „depunere”, „troian de zăpadă”, comparat cu rus. regional *namét* „troian de zăpadă” (**SDE**, 283). De origine bulgară și sârbă îl consideră Candrea, pe când Scriban crede că este vsl. *nametŭ* „cort” (a cărui formă e ca a troianului), *nametati* „a zăcea”; bg. *námet* „troian”, ceh. *námet* „cort”.

În română *nămete* (cu variantele *nămēt*, *nămat*, *năimēt*, *naméte*, *naméř*, *neméte*, *nemét*, *nomét*, *momét*) are sensurile „cantitate mare de zăpadă căzută într-un loc sau îngrămădită de viscol; troian, noian” și, prin extensiune, „cantitate mare din ceva; grămadă, morman”. Din **DLR** înțelegem că pluralul *nămeți* înseamnă și „mulțime de ani”: *Și-asupra-mi anii grei și-aștern nămeții* (Vlahuță). Mai întâlnim *nămeți de verdeață*; *nămeți de apă*; *nămete de lemne*, chiar și *nămete de erudițiune*. Are pl. *nămeți*, *nămeturi*. Regional se folosește și *namilă* cu sensul „nămete” (**MDA**).

Deși dicționarele susțin varianta provenienței străine, a împrumutului, credem că această părere nu se mai justifică. *Nămet* este un vechi derivat românesc de la baza lexicală *năm-* cu sufixul colectiv

-eț și a însemnat cândva „mulțime, grămadă de oi, mai ales albe, dar și oi în general”. De altfel, când privești de departe o turmă de oi, poți să crezi că-i o mare pată de zăpadă (altădată oile sânt confundate cu bolovanii). Din română, cuvântul a fost împrumutat în limbile vecine. Aparenta origine slavă (veche slavă, sud-slavă) are ca punct de plecare prezența cuvântului în bulgară, sârbo-croată, poate și în ucraineană (de unde în rusa de vest), dar, și fonetic, și semantic, avem de-a face cu baza lexicală *nam-* / *năm-* căreia i s-a atașat suf. -eț (colectiv).

Cuvântul *nămet* „zăpadă multă” este cunoscut și la meglenoromâni (Capidan, III, 202), cu varianta *nămete* (**GS**, VI, 172), dar nu-l găsim la aromâni și la istroromâni.

Amintim că un *Mitu Nemet* din Livezeni (Transilvania) a fost menționat la 1837 (Constantinescu-Mircești, 159), iar un toponim *Gruiul Nemetului* din Căndești (Târgoviște) a fost menționat într-un document din sec. al XVII-lea (**DIR**, II, 271). *Nămete* este numele unui sat din jud. Gorj. Numele românesc de familie *Nemet* ar fi, după Iordan, **Dicționar**, 331, ungurescul *német* „german” sau săsescul *Nemeth*.

* * *

Alături de *nămete* se explică *nămetenie* „matahală”, cu etimologie necunoscută în **DLR**, iar în **MDA** comparat cu *nămete*. Tot aici trebuie încadrat *nămetie* „matahală”, comparat cu *nămete*. Amândouă aceste cuvinte trebuie puse în legătură cu sensul „grămadă, morman”, aici „ființă închipuită, de proporții mari”, chiar „prost”. Prezentăm câteva exemple excerptate de noi: *Măre, câți turci și câte alte nămetenii n-au trepădat prin vecinătățile astea...* (Codin, **Legende**, 12); *Se pomeneau creștinii cu nămeteniile în casă* (idem, ibidem, p. 23; vezi și p. 44); *...era o nămetenie de om groaznic cu mâinile ca furcile și cu picioarele ca rășchitoarele* (Rezuș, **Dochița**, 17).

Nătămēnie lipsește din **DLR** și din **MDA**, dar se înregistrează *natamenie*, ca variantă. Are sensul „prostovan”. L-a semnalat Lucian Costin, în **Graiul**, II, 135, cu un exemplu: *Las-o pe nătămenia asta*. Este o variantă a lui *nămetenie*, cu metateză, cum se vede și din **DLR**: *natamenie*, variantă a lui *nămetenie*.

Cuvântul *nătămēt*, fără etimologie în **DLR** (**MDA** îl compară cu *nămete*), regional cu sensul „grămadă, mulțime de...” (semnalat din Obislavu-Rm. Vâlvea, în „Ion Creangă”, III, 202, cu citatul: *Într-o zi s-a nemerit la fereastra ălui palat fata împăratului care, văzând atâta nătămēt de purceluși grohăind... îi zice porcarului...*). Aproximarea de *nămet(e)*, făcută de către autori, este utilă și stabilim o legătură cu

nămetenie care are varianta cu metateză *natamenie* / *nătămenie*. Suf. *-énie* din *nătămenie* a fost înlocuit cu *-et*. Vezi totuși explicația propusă de Andrei Avram, în **Contribuții**, 111-112, pe care nu o acceptăm. *Nameténii* și *Nămetii* sunt înfățișări sub care apare diavolul (Pamfile, **Dușmanii**, 257).

Aromânii au verbul *nămătisescu* „a vrăji”, cu derivatele *nămătisire* „vrăjire” și *nămătisit* „vrăjit”. Nu se dau, în **DDA**, 853, indicații etimologice. Credem că în acest dialect a fost folosit cuvântul *nămăt* „mulțime de oi”, care, cu suf. gr. *-isi*, a creat derivatul *nămătisescu*, probabil cu sensul „a descânta când se strică turma de oi, când oile dau lapte puțin din cauza unor boli”.

* * *

*Omăt*¹ în **DLR** este sinonim cu *nea* și cu *zăpadă*. Sunt prezentate contexte cu atestări începând cu mijlocul sec. al XVII-lea (1645). *Omătul mieilor* (*al cocostârcilor*) este zăpada care cade la începutul primăverii. Regional, este sinonim cu *nămete*. Are variantele *umăt*, *úmet*, *uméte*, *omét*, *homét*, *oméț*, *omát*. Ar fi împrumutat din ucr. *obmet* „măturare; pospai”. Are o familie bogată: *omătói*, *omătós*, *-oásă*, *omătúțe*, *omețí* (aceasta cu variantele *omătă*, *ometí*, *ometá*). Și în **MDA** este considerat ucrainean, tot din *obmet*.

În dicționare mai vechi, *omăt* este considerat împrumut slav (sb., ucr.). Cihac, II, 210, îl include în familia lui *nămet*. Șăineanu (1996) îl explică prin sl. *ometŭ*, Candrea prin sb. *omet* „măturătură”, Scriban prin v. sl. *ometŭ* „chenar, plasă de pescuit”, sb. *omet* „măturătură”, *umet* „gunoi măturat, troian”, bg. *námet* „nămete, troian”, rut. *zámet* „viscol”. În **DEX** se explică prin sl. *ometŭ* „măturare, pospai”. Și pentru autorii **SDE**, 291, *omăt* este împrumut slav și trimit la o comparație cu slavonul *оу метъ* „bălegar”; rus. *umet* „îngrămădire”, „vrăvuire”, „șanț”, „adăpost cu val”, „băligar” (acesta din *umetați* „a arunca”, „a îngrămădi”), *umetcivâe snega* „mormane, troiene de zăpadă în jurul locuinței”. „Un prototip cu prefixul *o-* confr. scr. *omet* „mătură”, „loc măturat”, ucr. *omet* „cant”, „poală”, „marginea hainei”, rus. *omet* „claie de paie”, „marginea hainei” – semantic ar fi „mai îndepărtat”. Și Lobiuc, în **Contactele**, consideră cuvântul ca fiind de origine ucraineană.

Nu admitem originea slavă a lui *omăt*. În explicația propusă de noi, avem în vedere structuri ca *un nomăt*, *într-un nomăt* din variante *nomet*, **nomăt* ale lui *nămăt*, *nămete*. Apariția unui *o* între *n* și *m* se întâlnește și în *nomină* (variantă a lui *namilă*). Prin fonetică sintactică se poate clarifica apariția lui *omăt*, *omet*, ca variante ale lui **nomăt*,

nomet. Înrudirea lui *omăt*, *omet* cu *nămete*, *nămăt* este incontestabilă, iar încadrarea acestora în familia lui *năm-* este necesară. Prin urmare, *omăt* reprezintă o variantă a lui *nămăt*, *nămete*.

DLR prezintă cuvântul *nămăt*, care, regional, are sensul „plată”, (ironic) „pedeapsă” (din Brădişorul de Jos – Oraviţa). Este citat contextul: *Viñ tu acasă; îţi iai tu nămătu* şi se propune o comparaţie cu scr. *namet* „impozit”. Dar *namet* din scr. este împrumutat din română, *nămet* (<*nămaie*). De la sensul „vite cornute (mari sau mici)”, termenul a evoluat la sensul „impozit”, „dare”, „plată”, dar şi „pedeapsă”. Ultimul sens se explică uşor dacă avem în vedere faptul că pentru oi şi vite se plătea o taxă, un impozit. Uneori vitele cornute şi oile produc pagube în culturi, din care cauză se aplică pedepse celor vinovaţi. Subst. colectiv *nămăt* (*nămet*) a putut căpăta sensul „impozit”, „dare”, aşa cum pentru noţiunea „taxă pentru păşunat” se folosesc termenii *păşune*, *mutare*, *păscătoare*, *suhat*. Amintim şi faptul că în trecut impozitele sau diversele dări şi amenzi se plăteau în natură: vite (mari şi mici) şi cereale.

* * *

Nămăş, *nămăşuri*, cu etimologie necunoscută în **DLR** şi în **MDA**, cu sensul, regional, „torent”, a fost înregistrat mai întâi în **Lexic reg.**, 1, 49, dar nu „torent”, ci „venitură de apă alcătuită din pământ, nisip, resturi de buruieni etc.” (din Bistriţa-Turnu Severin). Dacă sensul „torent” nu se explică în legătură cu *nămaie*, *nămăt*, cel real, semnalat de Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa, se explică prin aceea că *veniturile* de apă sunt adesea constituite din vite moarte (mai ales oi luate de şuvoaie), dar şi din gunoiul vitelor, din „sedimente rămase după revărsarea apelor curgătoare”, numite *nămăt* în Argeş (vezi mai sus). Aşadar, termenul *nămăş* trebuie considerat ca făcând parte din familia lui *nămai*, explicabil prin înlocuirea terminaţiei *-ái* (*-ăi*) cu suf. *-ăş* (*-aş*). O astfel de schimbare de sens nici nu putea să apară decât într-o zonă muntoasă, unde apele vin iuţi (cf. şi numele *Bistriţa*). Dorina Bărbuţ, 139, înregistrează *nămaş*, *-uri*, cu sensul „gunoi de grajd” sau şi „aluviune”, ceea ce confirmă explicaţia pe care o propunem. Întrucât elementul principal al viiturilor l-au constituit gunoiul strâns de la oi şi vite mari, dar şi vitele moarte, era firesc deci ca numele acestora să fie pus în legătură cu *nămaie*, cuvânt utilizat frecvent în Banat şi în zonele învecinate. *Nămaşul Onacului* este nume de munte în Apuseni (Frâncu-Candrea, **Rotacismul**, 122), iar *Nămaş* este numit un cătun al satului Bistra (Suciu, I, 421) în jud. Alba.

* * *

Cuvântul *nămălă*¹, cu răspândire regională, este prezentat în **DLR** cu sensul „noroi”, în următorul context ilustrativ: *Glodul sau nămala grasă, gunoită a marginilor de bălți și mlaștini*. Dar contextul nu ne vorbește despre „noroi”, ci despre „mustul care se scurge din gunoiul depus pe marginea bălților și mlaștinilor”. Este vorba, fără îndoială, de gunoiul de vite (mari și mici). Amintim că *nămai(e)* a evoluat și la sensul „gunoi de animale”, „gunoi” în general, „grămadă”. Deducem că *nămălă*¹ din **DLR** reprezintă cuvântul *nămală* „vită, oaie”, în care /s-a păstrat, nefiind urmat de e, care să provoace palatalizarea acestuia și apoi vocalizarea lui / palatalizat. Sensul cuvântului s-a schimbat din cauza locului de așezare (temporară) a gunoiului de la vite, în apropierea unei ape (baltă, mlaștină), spre a fi mereu udat, să fermenteze.

* * *

Nămórníc are în **DLR** sensul „(regional) care întrece (cu mult) limitele normale de volum, înălțime, putere etc.”, ca în *brazi nămornici, cai nămornici, bărbat nămornic*. Înseamnă și „namilă”, „matahală”. Cuvântul a fost înregistrat de Șt. Pașca, **Glosar**, 44, cu sensul „ființă mare peste măsură, matahală”, din Sângeorz-Băi, iar din Frata cu sensul „colosal, cumplit”. Are varianta *nimórníc*. Cuvântul este cu etimologie necunoscută, comparat cu *mamor, mamorniță*. În **MDA** este prezentat cu etimologie nesigură, comparat cu *mamor*. Credem că s-ar putea compara și cu *mal* sau *namilă*.

Considerăm că *nămórníc* a fost derivat de la baza lexicală *năm-*, cu suf. *-órníc*, așa cum se întâlnește acest sufix în *comornic, datornic, spornic, statornic*.

* * *

Prin asimilația *năm-* > *măm-* se explică *mămáie, mămáie, mămáie*, considerate drept variante ale lui *momáie*, dar de fapt aceasta din urmă este variantă a lui *nămaie* etc., fiind prezentat cu etimologie necunoscută în **DLR**. Iar *mămáiată* „mogâldeață”, „fantomă, nălucă”, tot cu etimologie necunoscută, este un derivat al lui *mămáie*, cu suf. *-eață* (< *năm-*).

* * *

Un cuvânt pentru lămurirea căruia lexicologii nu au reușit să aducă soluții este *námilă*. A.Cihac (II, 192-193) îl înregistrează cu sensul „Quelq'un de très grand, d'énorme, monstre”, citând din Anton Pann:

ce *namilă* de om ești; este o *namilă* mare, tot *pestriță* pe *spinare* și din *Convorbiri literare*: ce *namilă* de om. Îl consideră ca făcând parte din familia cuvântului *merță*, care provenea din croatul *namira* „comble, excédant”. Despre această etimologie Ciorănescu spune că „nu este convingătoare”, iar noi o prezentăm ca pe o curiozitate. Tiktin, II, 1032, prezintă citate din Ispirescu (*Ei... se cutremurată când văzură namila de lighioană lângă dânșii*), din Vlahuță (*Ne uităm cu groază-n sus la namilele de stânci*) și din Ion Ghica (*Două namile de case, cu pridvoare, săli mari, tinzi și paratinzi*), dar etimologia îi este necunoscută. Nici Candrea nu aduce o soluție etimologică. Scriban prezintă cuvântul *namilă* pentru vest, iar pentru est dă unele variante. Îl citează pe Reteaganul care folosește *nămală* în loc de *namilă*. Nu propune nici o soluție etimologică. Ciorănescu, 536, consideră termenul drept „creație expresivă”. Autorii **DLR** glosează cuvântul cu sensurile 1) „ființă sau lucru de proporții exagerate, mari, uriașe (și adesea cu contururi vagi); matahălă, colos, (regional) năturală”; 2) „ființă fantastică de mărime enormă și cu înfățișare de obicei îngrozitoare”; 3) „sperietoare, momâie”. Tot aici sunt prezentate, după unele dicționare sau glosare, variante ale cuvântului: *nâmină*, *nămilă*, *nămală*, *nómină*, *mâmilă*, *mâmină*, *mânină*, *mómilă*, *mlâmnilă*. Pentru primele două sensuri sunt prezentate multe citate, dar cele mai vechi (din Cantemir, Gorjan) se referă la variantele *mamină* și *namină*; citatele pentru *namilă* sunt din Odobescu, Sp. Popescu, Galaction, Topârceanu și nu se reproduc citatele din Pann, I. Ghica, Ispirescu prezentate de Cihac și Tiktin. Și în acest dicționar cuvântul este „cu etimologie necunoscută”. Ov. Densusianu, în „Neamul românesc literar”, 1910, nr. 43, 24 oct., p. 682-683 explică *namilă* prin *animal*.

Păreră noastră este că *namilă* reprezintă un caz tipic de izolare a unui cuvânt de familia sa. Derivat de la aceeași bază *nam* (< *nămaie*) prin înlocuirea terminației *-aie* cu suf. *-ilă*, termenul s-a impus cu accentul pe prima silabă, dar varianta *nămală* susține ferm încadrarea cuvântului în familia lui *nămaie*.

Credem că *namilă* a apărut în vremea când termenul de bază însemna doar „animal”. Evoluția spre sensul „ființă fantastică de mărime enormă...” este determinată de specificul fanteziei populare, care a creat animale fantastice de proporții uimitoare. Evoluția semantică a cuvântului trebuie pusă în legătură cu păstoritul, pentru că păstorii sunt mereu în situația de a-și apăra vitele de fiare. Pierderea legăturii cu radicalul (considerând că *nam-* și *năm-* reprezintă un radical), cu familia, a dus la apariția unor variante ciudate, dar explicabile.

Între variantele lui *námilă* este și *mómilă*, care a apărut printr-o asimilație regresivă: *n-m > m-m* pe de o parte și printr-o altă asimilație, de data aceasta progresivă: *na- > -nă- > no* ca în *nomină* (o altă variantă a lui *namilă*). Al Viciu, în **Glosar**, 118, prezintă cuvântul *momilă* ca circulând cu sensul „om sau vită mare”, sinonim cu *namilă*, *mătăhală* (în Banat).

Se pare că prin *momilă* fără sufix, *mom-*, se explică oronimul *Moma* din Munții Apuseni.

Prezentăm câteva exemple excerptate de noi: [anarhia] *Această namilă sângeroasă* (Budai Deleanu, 273); *...numai iaca o dihanie cătu-mi-ți-i namila stătea în cărare parcă-mi aținea calea* (Voronca, 209); *...a văzut o nămilă lungă, neagră, ca un cal* (idem, 673); *o namilă de om mânca brazde* (Creangă, I, 108); *Venia înspre ei dinspre Bașău o namilă de om lungă, lungă de nu-i mai aflai măsura* (Codin, **Legende**, 30); *Când noaptea iată că vine o namilă de vulpe...* (Sbiera, 219); *nu-i veni la socoteală că o namilă așa de mare, de înaltă și de groasă ca zmăul se uită horțis la dânsul* (idem, 234).

La meglenoromâni, cuvântul *namilă* este prezentat de Capidan, III, 202, cu sensul „om mare și înalt”, dar nu este exclus să aibă și alte sensuri.

* * *

În **DLR**, *nemeș*² este „nobil maghiar, de obicei mic sau mijlociu; prin ext., persoană care aparținea unei categorii sociale de stăpâni de pământ fără titluri nobiliare; boier; nobilime (maghiară), de obicei mică și mijlocie”. *La noi nu sunt rumâni, numa nemeși* (Densusianu, **Graiul**, 191). În sintagma *piatră nemeșă* = piatră prețioasă. Are și sensuri care nu ne rețin interesul, precum adj. *nemeș* (prin Oltenia) „de dimensiuni potrivite, nici prea mare, nici prea mic”, „potrivit, micuț, frumos. *Oală nemeșă*, oală micuță, bobeică, bobicuță” (Ciașanu, **Culegere**, 182), „papuci”. Are variantele: *nemiș*, *neámiș*, *neámeș*, *nímăș* (vezi și Bărbuț, 141).

Deși dicționarele spun că acest cuvânt este în română un împrumut maghiar, din *nemes*, considerăm că este vorba de un derivat românesc al lui *nem-*, *nim-*, cu suf. *-eș* ca în *álbeș*, *bálmeș*, *bălăieș*, *búrteș*, *coádeș*, *coárneș*, *dúgleș*, *foáleș*, *gúreș*, *moáleș*, *oácheș*, *péleș*, *ráreș*, *trúpeș* și altele (v. **Dicționar invers**, 627-629). Cuvântul trebuie să fi însemnat inițial „om bogat în vite mari și oi”, apoi „om bogat în vite, oi și pământ” și este, pe un anumit plan, un sinonim al lui *boier*. Cu timpul s-a creat în Transilvania o mare diferență între *nemeși* și țărani

iobagi, cei dintâi bucurându-se de privilegiile însemnate. Mulți nemeși de origine românească au fost deznaționalizați și au devenit unguri. Dar chiar și acolo unde nemeșii români și-au păstrat limba și originea etnică, se diferențiau de iobagi, de rumâni. Iată un scurt text edificator, consemnat în **Clopotiva**: „nemeșii au nedeia de-a bășca (= separat), fac jocu de-a bășca de rumâni” (Conea, **Clopotiva**, II, 528). Într-un fel asemănător, era diferența care exista între clăcași și răzeși în Moldova. În același sat erau și clăcași, și răzeși, diferențiați chiar prin locul ocupat în vatra satului. Clăcașii făceau, în sărbători, hora lor, pe când răzeșii o făceau pe a lor, fără să se amestece.

Cuvântul *nemeș* este prezent în folclor: *Dar eu zău nu i-am furat, Făr cu stava i-am mânat De la nemeșul bogat* (**F.Tr.**, I, 13); *Toți țin calea la strămtori, Prind pe nemeși călători* (ibidem, 423). Este prezent și în vechi texte românești, reproduse în **DLR**.

Am amintit mai sus că, după o tradiție, numele de sat *Nămăești* a avut forma *Nemeșești*, fiind derivat de la un antroponim *Nemeș* cu suf. *-ești*. Dar toponimia cunoaște multe nume de locuri *Nemeș* sau variante. Astfel, localitatea numită acum *Nemșa*, jud. Sibiu, a fost atestată, mai întâi, la 1359 ca *villa Nymys*, la 1395 *Nymisch*, la 1400 *Nyms*, la 1532 *Nymeys*, la 1733 *Nemse*, *Numsa*, la 1760-1762 *Nimes*, la 1805 *Niemesch*, la 1808 *Nemcz*, la 1839 *Nimsa*, *Nimisch*, la 1850 *Nemes*, *Nemetz*, la 1854 *Nemes*, *Niemesch*, *Nemșa* (Suciu, I, 424). Se vede clar că numele vechi al localității este *Nimiș*, *Nemiș*, *Nimeș*. În forma actuală s-a petrecut suprimarea lui *e / i* dintre *m* și *ș* dintr-o variantă *Nemișa*. Tot cu suprimarea acestei vocale se prezintă numele *Nemche* (= *Nemșe*), sat menționat la 1427, astăzi dispărut (Suciu, II, 376). Amintim aici numele topice *Nemșei*, *Nemeșești*, *Nemeșu* (**DTB**, VI, 84-85; Ioniță, **Glosar top.**, 75; idem, *Nume*, 264).

Cuvântul *nemeș* intră în componența numelor unor sate menționate de Suciu, I, 423, existente astăzi, dar și în componența numelui *Nemes Vasary*, sat dispărut, menționat astfel la 1561 (Suciu, II, 419).

Familia apelativului *nemeș* în limba română este numeroasă. În **DLR** sunt înregistrate următoarele derivate: *nemșél* (și regional *nemișél*, *-eá*, *nemeșícă*), *nemeșésc*, *nemeșéște*, *nemeși*, *nemeșie*, *nemeșime*, *nemeșoáică*, *nemeșoáie*, *nemeșúg*. Unele dintre aceste cuvinte au vechi atestări, așa cum *nemeș* și *nemeșoáie* sunt atestate ca apelative încă din sec. al XVI-lea (**Documente și însemnări**, 266). Conform **DERS**, 155, *nemeș* înseamnă „boier de rang inferior în Țările Românești”, primele atestări datând de la 1505 în Țara Românească și 1559 în Moldova.

În maghiară cuvântul *nemeş* este un vechi împrumut românesc, pe nedrept și neargumentat considerat împrumut în română.

* * *

În **DLR**, subst. *neam*, pl. *neamuri*, are următoarele sensuri: 1) „(învechit și popular) rând de oameni din aceeași generație; generație”; 2) „totalitatea persoanelor înrudite între ele prin sânge sau prin alianță; persoană care face parte din aceeași familie cu cineva (în raport cu aceasta), *rudă, nemotenie, nat; nemet, nemenie, nemeşug*; „partea de țarină pe care o lucrează o familie”; 3) „familie boierească; grup, mulțime de boieri, totalitatea boierilor, boierime, aristocrație; clasa boierilor”. Reproducem din **DLR** un context ilustrativ preluat dintr-o carte a lui Andrei Oțetea: „*Urmașii boierilor mari care n-au ocupat slujbe corespunzătoare rangului părinților se numeau neamuri și nu plăteau bir*”; 4) „seminție; trib; populație; (învechit) norod”; 5) „popor; națiune”; 6) „grup, ceată; tagmă”; 7) „origine socială (nobilă), obârșie”, „naționalitate”; 8) „soi, fel, gen, specie”. Din toate aceste semnificații reiese sensul mai general „mulțime, grămadă”.

Este interesant că Cihac, II, 518, observa legătura existentă între cuvintele *neam* și *nemeş*, iar în urma acestei constatări, alături de *némenie, nemoténie, nemeşúg* ca derivate ale lui *neam*, include *némeş, nemeşie, nemeşúg, nemeşésc* ș.a. Face o comparație cu alb. *nam* „renom, renommée, considération” și precizează: „le vocable alb. n'est pas le latin *nomen*, qui fait *ěměr, éměn* en alb.”.

Reținem că între variantele lui *némeş* este și *neámeş (neámiş)*, iar între formele numelui *Nema*, citate mai sus, găsim *Nimisch, Nemesch*.

Din familia lui *neam* fac parte derivatele: *neménie, nemét, nemetenii, nemí* „a se înrudi”, *nemuréle, nemurire* „care aparține neamurilor”, *nemurí* „a deveni sau a fi rudă cu cineva”, *nemuríe* „rudenie”, *nemuşúg* „neam”, *nemút; înnemurí* „a se înrudi”, *înnemurire* „înrudire”, *înnemurit* „înrudit”.

Semnalăm câteva cazuri de folosire a cuvântului în poezia populară: *Poți să fii, bade, fălos, C-ai intrat în neamul nost! Neamul nost e neam de frunte, Cum e bradul de la munte. Neamul nost e neam ales, Cum e grâul de pe șes (F.Tr., II, 165); Tot așa auzit-am Că suntem mândri de neam (ibidem, 171); Și-oi să mor de dorul tău, Cum n-a murit neam de-al meu (ibidem, 370); Să răsune dealurile, Să se-adune neamurile (ibid, I, 104).*

Amintim și aici numele de familie *Namoian, Nămoianu, Nemoianu*

și numele topic *Nemoiu*, *Nemul* și atragem atenția asupra apropierii lui *neam* de acestea, se înțelege, și asupra înrudirii acestora. De altfel, toate cuvintele discutate până aici sunt înrudite și pleacă de la *nam-* (*năm-*, *nem-*), bază lexicală izolată din *nămai*, toate având și sensul general „grămadă, mulțime”.

La 2 februarie 1395, regele Ungariei, venit cu oaste împotriva lui Ștefan voievod, domnul Moldovei, se afla „ante castrum Nempch” (Radu Popa, **Cetatea Nemțului**, 1963, p. 15). Același autor ne spune că „numele cetății vine, se pare, de la acela al târgului lângă care a fost înălțată” (p. 10). Iar târgul purta numele apei, precizăm noi, ca și Târgul Siretului, Târgul Bahluiului. *Neamț* a fost menționat ca nume al ținutului la 7 ianuarie 1403 („pan Șandru de la Neamț”, membru al sfatului domnesc).

Hasdeu spune că numele propriu *Neamț* „e de origine slavică” (**Etymologicum**, I, 40). În 1943, Ilie Minea afirma că *Neamț* vine de la cuvântul slav *nemeti* „mut, tăcut, liniștit” și că s-ar referi la cadrul geografic, hidrografic și botanic, diferit de *nemețki*. Constantin Turcu, de la care preluăm informațiile acestea, susține părerea lui Minea și vine cu date noi. Apelativul *neamț* nu este în germană. Ideea de tăcut îl duce pe Turcu la o asociere cu numele de sat *Tăcuta* din jud. Vaslui, atestat la 6 oct. 1503. Numele satului nu a fost tradus în slavonă, ci a rămas *Tăcuțești*. În latină *tacentia loco* desemnează locuri calme, liniștite, tăcute, tainice. Aici numele „a scăpat” netradus, față de celălalt, adică față de *Neamț* (Turcu, **Autohtonia toponimiei locale**, în volumul **Războieni Valea Albă și împrejurimile**, 1977, p. 47-48). El credea că regiunea se chema *Tăcuta*, pentru că *nemeti* înseamnă „mut, tăcut”. Aurelian Sacerdoțeanu credea că *Neamț* este cuvânt de origine slavă și că denumea vechi populații germanice. El amintește numele topice *Cetatea Nemților* și *Rusca Nemților* în Teleorman (în **Lucr. simpoz. de toponimie**, 1975, p. 43-44). În **Toponimia**, 278-279, Iorgu Iordan încadrează numele *Neamț* între celelalte nume topice care înseamnă „german”, prin urmare *Neamț* este un etnonim. Iar la p. 456 scrie: „Despre pârâul Nemțisorul, **DG [Marele dicționar geografic al României]** spune că „în dreptul satului Vânători se unește, pe dreapta, cu pârâul Ozana, curgând apoi spre est, sub numele de pârâul Neamțului”. Aici precizăm că Nemțisorul izvorăște de sub muntele Poiana Lungă și udă satul Mălini (Ionescu, **Dict. Suceava**, 217), numele fiind atestat la anul 1409 (**DERS**, 155).

„Numele de *Neamț*, dat întâi cetății, pârâului din apropiere, mănăstirii și târgului, iar mai apoi însuși ținutului și chiar orașului Piatra,

vine de la numele întemeietorilor câtorva dintre vechile târguri ale Moldovei, între care e și Neamțul” (Mătasă, **Câmpul**, 17). Deci are origine săsească.

Noi considerăm că între numele topic *Neamț* și etnonimul *neamț* nu este decât o legătură formală *întâmplătoare* și, prin urmare, *explicarea toponimului prin etnonim ține de domeniul etimologiei populare*.

Numele ținutului vine de la numele cetății, iar acesta și al târgului de la pârâul Neamțului, de unde vine și numele pădurii.

Se știe că aici erau munți pentru vâratul vitelor mari și mici, locuri bine apărate, ferite de ochii năvălitorilor. Peste tot erau stâni, de-a lungul pârâielor. Numele avea, în documente, unele variante: *Niamț*, *Nemț*, *Nemaț*, *Namțu*, *Nemțâl* (= *Nemțâl*), dar erau, fără îndoială, și variante neconsemnate. Muntele Poiana Lungă și alți munți din zonă erau cândva locuri de păstorit. Pe pârâiele Neamț și Nemțișor, care se unesc înainte de Tg. Neamț, și pe înălțimi se aflau *nimete*, deci „locuri unde erau adăpostiți mieii, unde se odihneau oile”, dar erau și construcții care abăteau apa la mori, numite tot *nimete*, *nămăte*. Este necesar să amintim că „Nămăt e o leasă de mărăcini deși, care se pune pe hotare spre a se cunoaște mai bine” (Bocănețu, 255, informație nelocalizată). Mai sus am văzut că două variante ale numelui actual *Nemșa* sunt *Nemcz* și *Nemetz* (= *Nemț*, *Nemeț*). Reamintim că pluralul lui *nămete* este *nămeți* (pronunțat *nămeți*), verbul corespunzător fiind *nemeți*, cu adj. *nemețit*, -ă.

„În fața mea se înălța Muntele Mare de pe care sclipea neaua rămasă nemețită, de ani netopită” (Frâncu-Candrea, **Români**, 30).

O variantă locală de plural al lui *nimăt* a fost probabil *nimăț*. Amintim aici că din zona prin care curge pârâul Nemțișorul, anume din satele Drăceni, Găinești, Mălini, Poiana Mărului, s-a semnalat prezența cuvântului *nimăz* cu sensul „staul în care se țin mieii noaptea” (**L. reg.**, 2, 123). Cu siguranță că această variantă are o arie de răspândire mai largă.

Confuzia între *nimăz* și *nimăț*, pe de o parte, și *nemeț*, pe de alta, s-a petrecut mai întâi în cancelaria domnească, scribii neștiind ce înseamnă în românește *nimăz*, *nimăț*, firește și *nimăt*, *nimet* și confundând aceste variante ale cuvântului *nimăt* cu slavonul *nemeț* „neamț”, în românește *neamț*. Știindu-se că nemții sunt buni constructori, s-a acreditat legenda potrivit căreia Cetatea Neamțului a fost construită de nemți. Numele *Neamț* s-a generalizat și pentru ținut, statornicindu-se nume de locuri aparent împrumutate. Probabil, prin aceeași confuzie se explică numele *Neamțul* pentru dealuri în Vânătorii Nemțului;

Neamțul, munte în Prahova, *Dealul Neamțului* în Mamornița, *Movila Neamțului* (**MDGR**, IV, 467, 470), *Neamțul*, deal la S-V de satul Movileni, jud. Iași (Obreja, 161), *Neamțu*, munte în Bucegi (sau în Munții Baiului).

Un soi de bureți galbeni comestibili se numesc *nemți* sau *nemțișori* (Teaha, **Graiul**, 246). *Nemțișor*, conform **DLR**, definește mai multe plante, care însă nu s-ar putea explica prin etnonimul *neamț*. Vezi și *nemțoaică*, sensul 3; *nemțoane*, sensul 2; *nemțocuță*, sensul 2 (vezi și Borza, 264) (vezi și Panțu). Una din explicații ar fi că ciupercile și plantele despre care se vorbește mai sus cresc mai mult prin locuri unde au fost *nimăte*, adăposturi pentru oi și miei, numele acestora fiind în măsură să confirme explicația propusă de noi.

Numele topice *Neamț* și numele de plante amintite se explică prin forme ale cuvântului *nimăt*.

Este interesant că, la meglenoromâni, un nume de loc este *Némtsăl'ă* (Capidan, III, 205), dar nu putem avansa o explicație până când nu vom avea suficiente detalii privitoare la acest nume.

Nănălău este cuvânt cu etimologie necunoscută în **DLR** și în **MDA**. Se folosește prin nordul Transilvaniei și înseamnă „om prost; prostălău, tontălău”. Credem că este derivat al lui *nămal*, cu suf. *-ău* și cu înlocuirea lui *m* prin *n* ca rezultat al unei asimilații consonantice regressive. Sensul „prost” se explică prin aceea că oaia (*nămală*, *nămaia*) este considerată un animal prost.

Cu etimologie necunoscută este *nănaș*¹, substantiv despre care se spune în **DLR** că este învechit și înseamnă „dar, danie, prinos”. Se prezintă următorul context: *Doi berbeci, trei saci făină mai datu-ne-au nănaș* (1682). Cuvântul reprezintă o variantă a lui *nămaș* cu asimilația lui *m* la *n* sub influența cuvântului *nănaș* „naș”. Se știe că asemenea daruri fac de obicei nașii de botez sau cei de cununie către finii lor (vezi mai sus *namai* „dar de nuntă”).

Moștean este cuvânt atestat mai întâi în **Pravila lui Vasile Lupu**, după autorii **MDA**. Are pl. *moșteni*, *moștene*. Pentru etimologie, atât autorii **DLR**, cât și cei ai **MDA**, trimit la *moșnean*, *moșan*, *moșteni*¹. Are sensurile „moștenitor”, „moșnean; proprietar, stăpân”; „băștinaș”. Selectăm două exemple din **DLR**; *Depărtează pă moștean de moștenirea părintească* (a. 1816); *N-are pe al treilea fecior să-l lase moștean pe avere*. Credem că *moștean* este explicabil prin afereză de la *nemoștean*, care lipsește din **DLR** și din **MDA**, dar îl regăsim în numele topic, azi dispărut, *Nemoșteni*, sat lângă Alexandria (**DIR**, V, 371). Așadar: *nemoștean* > *moștean*. Ca să-l explicăm pe *nemoștean*, avem în vede-

re cuvântul *neam* „legătură de familie”, „înrudire”, „rudă” cu suf. -oște, ca în *pópoște* (cuvânt necunoscut dicționarelor, însemnând „cei din neamul popei”, cunoscut nouă din satul natal, în forma *popoșteni*). Din **Dict. invers**, 375, prezentăm și alte cuvinte în -oște: *liboște, paloște, staroște, toroște*. De la *moștean* a fost derivat verbul *moșteni*, iar variantă a lui *moștean* trebuie considerat *moșnean*, în care *t* a fost înlocuit prin *n* ca rezultat al unei asimilări.

Unele dicționare înregistrează, sub cuvântul *neam*, și adv. *neam* care înseamnă „nimic, deloc, de fel, de nici un fel, nici un pic de...”. Scriban îl prezintă cu două contexte: *Este ceva de mâncare? Nici neam de mâncare!; Ai bani? Neam!* Autorii **DLR** îl prezintă sub I.8: *Neam de... = (de) nici un fel, (de) nici un soi, de loc, de fel; pic de: N-am neam de făină; Dă, bade, tot prin grădină. Că nu-i găsi neam de tină, Ci tot iarbă înverzită; Te-ajunge-o vreme lungă Făr'de neam de ban în pungă; N-are neam de gologan; Nu-i neam de struguri; N-avem neam dă spor la lucru; Am o bute văruiță fără neam de doagă (Oul)*. O prezentare a adverbului se face sub II, cu precizarea că acesta circulă prin Oltenia și prin Muntenia. Sunt numeroase contexte, dintre care reținem câteva: *Mă hotărâsem să nu dorm neam... (Lungianu); Azi noapte n-am dormit neam (Preda); Nu semăna cu tată-său neam (Stăncescu); Caută-n dreapta, caută-n stânga, neam (GS, VI, 335); Să nu mișt'neam, așa să stai (ALRT, 244)*; Sunt și alte exemple ilustrative.

S-ar părea că are origine maghiară, dar am arătat că *neam* este un vechi cuvânt românesc.

Într-un articol inclus în **Omagiu lordan**, la p. 846-847, Tamás Lajos se ocupă de cuvântul rom. *neam* „nimic, deloc, nici un pic” și îl consideră ca reprezentând un împrumut în română din limba vecină.

Așa stau lucrurile și în acest caz. Am văzut că, de la *nămai(e)*, *nemai(e)*, s-a detașat cu vremea baza lexicală *nam-* / *nem*. Cu destulă ușurință, această bază lexicală s-a îndepărtat tot mai mult de *nămaie* / *nemaie*, abstractizându-se. Așa s-a întâmplat și în cazul acesta. Când se vorbea despre cineva și se spunea că n-are *neam* (adică *nam* / *nem*), însemna că nu are *nămăi*, deci nu are animale (oi, capre), ca în ghicitoarea: *Am o bute văruiță fără neam de doagă (oul) unde fără neam de înseamnă „fără nici un fel de”*. În această situație, *neam* reprezintă cuvântul *nămaie*. Finalul *-aie* a dispărut, considerat fiind același cu sufixul *-aie*. Prin urmare, *neam* ca adverb este același cuvânt cu *neam* „rudă, familie”, cu o evoluție firească, explicabilă prin abstractizare și prin schimbarea categoriei gramaticale.

BIBLIOGRAFIE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

AAF = *Anuarul Arhivei de Folclor* publicat de Ion Mușlea, I (1932) – VII (1945).

ALR, II, I = *Atlasul lingvistic român*, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea a II-a, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu – Leipzig, 1940.

ALRT = Emil Petrovici, *Texte dialectale*. Supliment la *Atlasul lingvistic român*, Sibiu – Leipzig, 1943.

Anon. Car. = *Anonymus Caransebesiensis*, în *Revista Tinerimea română*, I (1898), fasc. II, p. 326-380. Editat de Grigore Crețu.

Avram, Andrei, *Contribuții etimologice*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997.

Bărbuț = Dorina Bărbuț, *Dicționar de grai oltenesc*, Craiova, 1990.

Bârlea, II = Ion Bârlea, *Literatură populară din Maramureș*, vol. 1-2. Ediție de Iordan Datcu, București, EPL, 1968.

Bocănețu, Al., *Terminologia agrară în limba română*, în *Codrul Cosminului*, II-III (1925-1926), Cernăuți, 1927.

Broșteni = Ioana Ilișanu Stănescu, *Terminologia păstoritului pe Valea Bistriței, com. Broșteni*. Teză de licență, Iași, 1972.

Budai-Deleanu, I., *Opere*, I. Ediție critică de Florea Fugariu. Studiu introductiv de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1974.

„Buletinul Philippide” = *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”*, Iași, I (1934).

Candrea = I. A. Candrea, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, în *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, București, 1931.

Capidan, III = Theodor Capidan, *Meglenoromâni. III. Dicționar meglenoromân*, București, 1935.

Cihac, II = A. Cihac, *Dictionnaire d' étymologie daco-romane*, Francfort s / M., 1879.

Ciorănescu = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura Saeculum I. O., 2001.

Clopotiva = I. Conea, *Clopotiva – un sat din Hațeg*, vol. 1-2, București, 1940.

Cod. Vor. = *Codicele Voronețean*. Ediție de Ion G. Sbiera, Cernăuți, 1885.

Codin, *Legende* = C. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiții și amintiri istorice adunate din Oltenia și din Muscel*, București, 1910.

Constantinescu-Mircești, C., *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească*, București, Editura Academiei, 1975.

Costin, L., *Graiul I, II* = Lucian Costin, *Graiul bănățean*, I, Timișoara, 1926; II, Turnu Severin, 1934.

Creangă, I = Ion Creangă, *Opere*. Ediție îngrijită, note și variante, glosar și bibliografie de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, București, Editura Minerva, 1970.

DA = *Dicționarul limbii române (A-L)*, publicat de Academia Română, 1913-1949.

Daicoviciu, *Dacii* = Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, București, Editura Științifică, 1965.

Daicoviciu, Hadrian, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, Editura Dacia, 1972.

Damé, Fr., *Încercare de terminologie poporană română*, București, 1898.

Dan = Dimitrie Dan, *Stâna la românii din Bucovina* (reproducere din „Junimea literară”, XII, 1923), Cernăuți, 1923.

Dâmbu = Liliana Nistorescu, *Termeni păstorești din com. Dâmbu – Prahova*. Teză de licență, Iași, 1974.

DD = *Dicționar dialectal*, I, 1985; II, 1985; III, 1986; IV, 1986; V, 1986, Chișinău, Editura Știința (lucrare greu de consultat, ca și ALM, fiind tipărită cu alfabet rusesc îngreuiat de semnele dialectale folosite de cercetători).

DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*. Ediția a doua augmentată, București, Editura Academiei, 1974.

Densusianu, *Graiul* = Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915.

DERS = *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române*, 1374-1600, București, Editura Academiei, 1981. Redactor responsabil Gh. Bolocan.

ODicționar invers, București, Editura Academiei, 1957.

DIR = *Documente privind istoria României*. A. Moldova; B. Țara Românească; C. Transilvania.

DLR = *Dicționarul limbii române*, publicat de Academia Română începând cu litera M.

Documente și însemnări românești din sec. XVI. Text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș și Alexandra Roman Moraru. Introducere de Alexandru Mareș, București, Editura Academiei, 1979.

DOR = N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei, 1963.

DR = „Dacoromania. Buletinul Muzeului limbii române”, Cluj, I – 1920-1921; II – 1921-1922; III – 1923-1924; IV – 1924-1926 (Partea 1, 2); V – 1927-1928; VI – 1929-1930; VII – 1931-1933; VIII – 1934-1935; IX – 1936-1938; X – 1941.

DRH. A, B = *Documenta Romaniae Historica*. A = Moldova; B = Țara Românească.

DTB, II = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, vol. II, C, Timișoara, 1985.

Fochi, *Miorița* = Adrian Fochi, *Miorița*. Tipologie, circulație, geneză, texte, București, Editura Academiei, 1964.

Frâncu-Candrea, *Rotacismul* = Teofil Frâncu și George Candrea, *Rotacismul la moji și istrieni*, București, 1886.

Frâncu, T. și Gh. Candrea, *Români din Munții Apuseni (Moții)*, *Scriere etnografică*, București, 1888.

F. Tr., I, II = *Folclor din Transilvania*, I, II, București, EPL, 1962.

Gămulescu, *Elemente* = Dorin Gămulescu, *Elemente de origine sârbocroată ale vocabularului dacoromân*, București – Pančevo, 1974.

Glosar dialectal. Oltenia, București, Editura Academiei, 1967.

Gl. reg. = V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, București, Editura Academiei, 1961.

Godea, *Caracteristici* = Ioan Godea, *Caracteristici ale culturii populare din Bihor*, București, Editura Sport-Turism, 1977.

Gonța, *Locuri* = Alexandru I. Gonța, *Indicele numelor de locuri (din DIR. A)*. Ediție de I. Caproșu, București, Editura Academiei, 1990.

Gonța, *Persoane* = Alexandru I. Gonța, *Indicele numelor de persoane (din DIR. A)*. Ediție de de I. Caproșu, București, Editura Academiei, 1995.

Graur, *Nume de persoane* = Acad. Al. Graur, *Nume de persoane*, București, Editura Științifică, 1965.

Graur, A., *Fondul principal al limbii române*, București, Editura Academiei, 1957.

Grămadă, I-II = Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, I-II, Ediție, studiu introductiv, bibliografie și indice de cuvinte de Ion Popescu-Sireteanu. Introducere de D. Vatamaniuc, București, Editura Anima, 1996.

GS = Grai și suflet, I (1923-1924) – VII (1937).

Hasdeu, *Et. și Etymologicum*, = B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbii istorice și poporane a românilor*. Ediție de Grigore Brâncuș, I, 1972; II, 1974; III, 1976, București, Editura Minerva.

Ionescu, I.D., *Glosar din jud. Gorj*, în B.P.H., VI, 1939.

Ionescu, *Dicț. Suceava* = Serafim Ionescu, *Dicționar geografic al județului Suceava*, București, 1894.

Ioniță, Vasile, *Glosar toponimic Caraș-Severin*, Reșița, 1972.

Ioniță, *Metafore* = Vasile Ioniță, *Metafore ale graiurilor din Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1985.

Ioniță, *Nume* = Vasile Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1982.

Iordan, *Dicționar* = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Iordan, Iorgu, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei, 1963.

Lambrior = A. Lambrior, *Studii de lingvistică și folcloristică*. Ediție de Ion Nuță, Iași, Editura Junimea, 1976.

Lexic reg. = *Lexic regional*, vol. 1, București, Editura Academiei, 1960; vol. 2, Editura Științifică, 1967.

Lobiuc, *Contactele* = Lobiuc, Ioan, *Contactele dintre limbi*, vol. I, Iași, Editura Univ. „Al. I. Cuza”, 1988.

Lucrările Simpozionului de Toponimie, 1975.

Mătasă, Preot C., *Câmpul lui Dragoș. Toponimie veche și actuală din județul Neamț*, București, 1943.

Mândrescu, S. C., *Elemente ungurești în limba română*, București, 1892.

MDA = *Micul dicționar academic*, I, A-C, București, Editura Academiei, 2001.

MDGR, V = *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, București, 1902.

Mihăilă, *Studii* = G. Mihăilă, *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973.

Mihăilă, *Împrumuturi* = G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi slave în limba română*, București, Editura Academiei, 1960.

Moldovanu, *Chestionar* = [Dragoș Moldovanu], *Chestionar toponimic și entopic general cu un glosar de entopice onomasiologic*, Iași, 1978.

NALR. *Olt.* = *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*. Sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu, I, 1967; II, 1970; III, 1974, București, Editura Academiei.

Obreja = Al. Obreja, *Dicționar geografic al județului Iași*, Iași, Editura Junimea, 1979.

Pamfile, *Dușmanii* = Pamfile, Tudor, *Dușmanii și prietenii ai omului*, București, 1916.

Pamfile, *Jocuri*, I, II = Tudor Pamfile, *Jocuri de copii* (I) adunate din satul Țepu, jud. Tecuci. Extras din AAR, seria II, tom. XXVIII, MSL, București, 1906 și *Jocuri de copii* (II) adunate din satul Țepu, jud. Tecuci. Extras din AAR. MSL, seria II, tom. XXIX, p. 329-423.

Panțu = Zach. C. Panțu, *Plantele cunoscute de poporul român*, București, ed. 2-a, 1929.

Pașca, *Glosar* = Ștefan Pașca, *Glosar dialectal alcătuit după materialul lexical cules de corespondenți din diferite regiuni*, București, 1928.

Pața, *Graiul* = Gheorghe C. Pața, *Istoricul și graiul comunei Șarul Dornei*, București, Editura Christiana, 2002.

Petrovici, Emil, *Note de folclor de la românii din Valea Mlavei (Serbia)*, în AAFVI.

Popa, Radu, *Cetatea Neamțului*, 1963.

Popescu-Sireteanu, Ion, *Termeni păstorești în limba română*, vol. I, Iași, Editura Princeps Edit, 2005.

Popescu-Sireteanu, *Toponimia comunei Sucevița*, în „Analele Bucovinei”, an VIII, 1/2001. Și extras.

Răuț, *Studii* = Octavian Răuț și Vasile Ioniță, *Studii și cercetări de istorie și toponimie*, Reșița, 1976.

Rezuș, *Dochița* = Petru Rezuș, *Dochița împărătița. Basme și poezii populare din Țara de Sus*, București, Editura Minerva, 1972.

Rosetti, *Limba descântecelor* = Al. Rosetti, *Limba descântecelor*, București, Editura Minerva, 1975.

Sbiera, *Povești* = I. G. Sbiera, *Povești și poezii populare românești*. Ediție îngrijită și prefătată de Pavel Țugui, București, Editura Minerva, 1971.

Scriban = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939.

SDE = *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*. Redactori: I. Raevschi și M. Gabinschi, Chișinău, 1978.

Stoica de Hațeg = Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*. Ediție de Damaschin Mioc, București, Editura Academiei, 1969.

Suciu, I, II = Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I-II, București, Editura Academiei, 1967, 1968.

Șăineanu, *Influența* = Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturii române*, București, 1900.

Șăineanu (1995) = Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române. Vocabular general*. Ediție revăzută și adăugită de Alexandru Dobrescu, Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu și Victoria Zăstroiu, vol. II, III, IV, V, Iași, Mydo Center, 1995, 1996.

Teaha, *Graiul* = Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, Editura Academiei, 1961.

Tiktin, I, II, III = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, I, 1903; II, 1911; III, 1925, București.

Turcu, Constantin, *Autohtonimia toponimiei locale*, în vol. *Războieni Valea Albă și împrejurimile*, 1977.

Udrescu, D., *Glosar regional Argeș*, București, Editura Academiei, 1967.

Varone / Niculescu-Varone = G. T. Niculescu-Varone, Elena Costache Găinaru-Varone, *Dicționarul jocurilor populare românești*, București, Editura Litera, 1979.

Voronca = Elena Niculiță Voronca, *Datinele și credințele poporului român*, adunate și așezate în ordine mitologică de..., I, Cernăuți, 1903.

Vuia, II = Romulus Vuia, *Studii de etnografie și folclor*. Ediție de Mihai Pop și Ioan Șerb, vol. II, București, Editura Minerva, 1980.

Constantin ȘCHIOPU

METODE ȘI PROCEDEE DE INTERPRETARE A OPERELOR LIRICE

Interpretarea operelor literare lirice în procesul predării literaturii în școală este o operație destul de dificilă, deoarece poezia comportă o „logică” deosebită de cea a prozei. „Aplicați poeziei logica după care se conduce proza – afirma distinsul poet și teoretician al simbolismului Alexandru Macedonski – poezia poate fi logică, dar nu mai e poezie. Logica poeziei este nelogică într-un mod sublim”. Diferența fundamentală între poezie și proză trebuie căutată mai întâi la nivel semantic, întrucât „sensul poetic este rezultatul conlucrării, al interdependenței dintre semnificat și semnificat. Iar interdependența este o trăsătură definitorie a structurii, în cazul de față a frazei poetice ca structură ce angrenează, deopotrivă, expresia și sensul” (Grigore Țugui, **Interpretarea textului poetic**, Iași, 1997, p. 26). Prin urmare, natura specifică operei literare lirice conferă un statut aparte și procesului de decodare a mesajului ei. Când privește neajunsurile practicii școlare vizavi de interpretarea operelor lirice, unele reperi teoretico-literare și metodologice ale acestei decodificări au fost abordate de noi în articolul *Predarea liricii în școală: dificultăți și repere* (*Limba Română*, 1999, nr. 1, p. 92). În cele ce urmează ne vom referi la câteva metode și procedee de interpretare care pot fi aplicate cu succes în procesul studierii unei poezii:

1. Brainstormingul cu mapa de imagini

Ca metodă de lucru, brainstormingul cu mapa de imagini stimulează fenomenul de asociație a ideilor, valorifică și capacitățile intelectuale ale fiecărui elev, evitând blocajul de orice natură (cognitiv, emoțional). Procedura de aplicare a metodei respective este următoarea:

– După lectura cognitivă a poeziei, se citește problema în fața clasei (ex.: „Ce realitate descoperă / creează G. Bacovia în poezia *Lacustră?*”);

– Se organizează un brainstorming oral cu toată clasa (elevii propun diverse variante de răspuns);

– Se prezintă o imagine (ex.: *Îngerul călător* de Gustav Moreau);

– Urmează brainstormingul individual inspirat de imagine. (Fiecare elev notează toate ideile ce-i apar în urma receptării imaginii, având ca reper întrebările: „Ce sugerează imaginea?”, „Ce idei îți apar privind-o?”);

– Pentru a obține cât mai multe variante de răspunsuri, profesorul poate recurge la a doua imagine (asemănătoare cu prima ori total diferită), procedura de lucru fiind aceeași;

– Se formulează concluzia pe marginea problemei enunțate, pornindu-se de la ideile expuse pe parcursul brainstormingului (ex.: „Autorul creează / descoperă în poezia *Lacustră* o realitate care îi strivește orice inițiativă de a lua contact cu lumea, desființându-l ca om”).

Menționăm că profesorul, optând pentru activitatea în grup ca formă de organizare a activității elevilor, poate formula chiar din capul locului mai multe întrebări (ex.: „Ce stări trăiește eul liric al poeziei?”, „Care sunt obsesiile eului liric?”, „Care sunt simbolurile poeziei și ce sugerează ele?”, „Ce temă abordează autorul în opera respectivă?”, „Care sunt motivele ce contribuie la realizarea temei?” etc.), fiecărei echipe revenindu-i una din ele. Brainstormingul se organizează în baza aceleiași /acelorași imagini. Desigur, profesorul va alege cu mult discernământ imaginea / imaginile care va / vor provoca asociațiile mentale ale elevilor și care-i va / vor ajuta totodată să soluționeze sarcinile de lucru.

2. Jocul figurilor de stil

Este un procedeu care contribuie la dezvoltarea creativității elevilor, a imaginației, având la bază asociația și compararea ca operații ale gândirii. Procedura de aplicare a tehnicii respective este următoarea:

– Se propun termenii-cheie ai poeziei (ex.: poezia *Iarna* de V. Alecsandri: iarnă, nori, troiene, fulgi, ploți, întindere, sate, soare, sanie);

– Elevii atribuie fiecărui cuvânt însușiri, acțiuni neobișnuite, obținând astfel sintagme inedite. Pentru a le facilita munca, profesorul le poate oferi următorul model:

iarna (cum este?) _____, _____, _____.

întindere (ce fel de?) _____, _____, _____.

fulgii sunt asemenea _____, _____, _____.

– Se discută, din perspectiva originalității și a conotațiilor, îmbinările de cuvinte formate („Care vă place mai mult și de ce?”, „Ce semnificații comportă?”);

– Elevii selectează din operă îmbinările de cuvinte în componența cărora intră termenii-cheie cu care au lucrat până în acest moment

(cumplita iarnă, iarna cerne, nori de zăpadă, troiene lungi, călătoare, fulgii zbor, plutesc ca un roi de fluturi albi etc.);

– Se compară îmbinările de cuvinte alcătuite de elevi cu cele din text („În ce măsură s-au apropiat de variantele scriitorului?”, „Care sunt asemănările, deosebirile?” etc.);

– Se descifrează conotațiile sintagmelor atestate în operă, avându-se în vedere ineditul expresiei, forța de sugestie, viziunea autorului asupra celor descrise, figurile de stil.

În alte cazuri, elevii, uniți în grupuri, rezolvă sarcini de lucru diferite, cum ar fi: să găsească epitete pentru termenii-cheie ai operei propuși de profesor (grupul I), să construiască expresii metaforice cu aceiași termeni (grupul II), să alcătuiască comparații (grupul III), personificări (grupul IV). În continuare, procedura de lucru rămâne aceeași: expresiile elevilor vor fi comparate cu cele ale scriitorului.

3. Pictura verbală

Cercetătoarea Eliza Botezatu, în lucrarea **Teoria și metodică compunerii** (Chișinău, Editura Lumina, 1978, p. 158), propune câteva sugestii cu privire la modul de aplicare a procedurii vizavi de poezia *Război* de Grigore Vieru. După cum subliniază autoarea, pictura verbală constă în analiza poeziei în așa fel de parcă elevul ar avea în față pânzele pictate în baza tablourilor desprinse din opera literară. Astfel, în desenul lor verbal elevii vor opera cu noțiuni ca: fundal, prim-plan, plan-secund, contururi, tonalități calde / reci, pată de culoare, armonii cromatice, tonuri stinse, compoziție mono / biplanică, contrastul / asemănarea planurilor, atmosferă, stări sufletești etc.

Interpretând poezia *Lacul* de M. Eminescu prin intermediul picturii verbale, elevii își vor imagina că au în față trei pânze, acestea corespunzând celor trei tablouri ale operei: a) imaginea lacului; b) idila imaginată; c) consemnarea unei realități triste (trezirea din vis). Întrebările profesorului vor ține tocmai de noțiunile-cheie indicate mai sus. Iată câteva din ele: „Ce alcătuieste prim-planul / planul secund, fundalul pânzei întâi / a doua / a treia?”, „Numiți detaliile care compun imaginea lacului, a idilei, a suferindului din iubire”, „Ce culori domină în fiecare din aceste planuri?”, „Raportați culorile respective la stările sufletești trăite de eul liric”, „Cum sunt distribuite culorile și cum contribuie ele la crearea atmosferei?”, „Care este rolul planului secund / al fundalului în transmiterea mesajului?”, „Care sunt petele de culoare ce dau lumină prim-planului / planului secund / fundalului?”, „Ce tonalități (calde, reci) domină tabloul?”, „Comparați tonurile și atmosfera celor trei pânze. Prin

ce se aseamăna / se deosebesc ele?”, „Care este motivul schimbării acestor tonalități de la o pânză la alta?”, „Ce procedeu a utilizat pictorul pentru a scoate în evidență, din punct de vedere al cromaticii, al stărilor de spirit create, asemănarea dintre pânza întâi și cea de-a doua ori deosebirea dintre pânza întâi și pânza a treia?”, „Intitulați aceste pânze”. Desigur, întrebările pot continua. Important este ca toate să-i ajute pe elevi să pătrundă în atmosfera poeziei, să înțeleagă specificul compoziției, asemănarea și contrastul planurilor celor trei tablouri, efectul armoniilor cromatice în special în primele două tablouri, rolul detaliilor în transmiterea unei stări de spirit ori a mesajului în genere.

Problematizarea

Prin specificul ei, problematizarea „se întemeiază pe crearea unor situații conflictuale (un dezacord între vechile cunoștințe ale elevilor și cerințele impuse de rezolvarea problemei, între modul de rezolvare, posibil din punct de vedere teoretic, și imposibilitatea lui de rezolvare practică, necesitatea de a aplica în condiții noi cunoștințele asimilate anterior, de a alege din cunoștințele pe care elevul le posedă doar pe acelea care îi vor servi la rezolvarea problemei, de a depune un efort de gândire pentru organizarea cunoștințelor într-o formulă sintetizatoare), care conduc gândirea elevilor din descoperire în descoperire până la epuizarea conținutului unei teme” (Alexandru Bojin, Editura Didactică și Pedagogică, p. 95).

Metoda poate fi aplicată în procesul studierii operei literare de orice natură: lirică, epica, dramatică. În cazul predării / interpretării creațiilor lirice se utilizează mai mult întrebarea-problemă. Totuși acest fapt nu înseamnă că situația-problemă ar trebui ignorată. Cercetările în domeniu atrag atenția asupra unei reguli care trebuie respectată în utilizarea metodei: „Să se chibzuiască momentul și locul potrivit pentru plasarea problemei în structura metodică a lecției, ținând seama de: natura temei, nivelul dezvoltării intelectuale a elevilor, gradul lor de comprehensiune, motivele învățării, capacitatea de documentare și rezolvare de probleme, lacunele lor în cunoștințe, o justă proporționare a elementelor cunoscute și necunoscute” (Marian Drăguleț, *Problematizarea și valoarea ei formativă // Revista de pedagogie*, nr. 4, 1970, p. 29).

Cât privește întrebarea-problemă, ea poate fi cu și fără variante de rezolvare. În situația în care elevii întâmpină anumite dificultăți în soluționarea sarcinii, este recomandabil să se recurgă la întrebarea-problemă cu variante de răspuns. Structura ei ar fi următoarea:

1. Ce reprezintă pentru Tudor Arghezi (poezia *Testament*) cartea pe care o lasă drept moștenire fiului său? Alegeți din variantele posibile de răspuns și argumentați pe baza textului:

a) Cartea este sinteza acumulărilor în plan existențial și sufletec;

b) Cartea este istoria noastră, a celor care am luptat pentru ea;

c) Cartea este ghidul de conduită morală, codicele în care căutăm sprijin în vremuri aspre;

d) Cartea este valoarea sacră preluată de la înaintași;

e) Cartea este un act oficial întocmit de poet și lăsat urmașilor;

f) Altă opinie.

Încercând să rezolve această întrebare-problemă, elevii vor alege răspunsul, apelând la diferite operații ale gândirii cum ar fi: comparația, analiza, sinteza. În urma activității de alegere a unei soluții, ei vor remarca și faptul că răspunsul la întrebarea-problemă din exemplul nostru se conține în mai multe variante. Nu le va rămâne decât să-și formuleze o opinie și să aducă argumentele de rigoare.

Criteriul de stabilire a întrebării-problemă cu ori fără variante de rezolvare (de fapt, și a situației problemă) este impus de factura particulară a operei literare, de aria problematică implicată și de valoarea ei artistică și ideatică. Astfel, profesorul va manifesta prudență pentru a putea vedea când opera oferă posibilitatea aplicării problematizării. Important este să se facă distincția între „problemă”, în accepția obișnuită (ex.: „Ce figuri de stil sunt prezente în poezie?”, „Care sunt detaliile de portret al iubitei?” etc.) și „problemă” în sensul metodei problematizării. Or, atât întrebarea-problemă cu variante de răspuns, cât și cea fără prezentarea soluțiilor posibile solicită un efort maxim de gândire, contribuie la stimularea curiozității științifice a elevilor, a dorinței lor de a căuta și de a găsi, prin forțe proprii, rezolvarea adecvată.

Metoda Pres

Metoda ajută elevii să-și exprime opinia cu privire la problema abordată în operă, le dezvoltă capacitatea de argumentare. Procedura de aplicare prevede respectarea a 4 pași, aceștia fiind scriși din timp pe un poster:

P. – Exprimați-vă **p**unctul de vedere;

R. – Faceți un **r**aționament (judecată) referitor la punctul de vedere;

E. – Dați un **e**xemplu pentru clarificarea punctului de vedere;

S. – Faceți un **s**ummar (rezumat) al punctului vostru de vedere.

Acești pași, precum și exemplul-model scris din timp pe un alt

poster de profesor le vor ajuta elevilor să-și formuleze mai lesne răspunsurile. Mai jos propunem acest model de poster:

1. „Care este procedeul de compoziție utilizat de A. Suceveanu în poezia *De dragul tău*?”:

P. – Procedeul de compoziție utilizat de A. Suceveanu în poezia *De dragul tău* este inelul compozițional.

R. – Conform naturii procedeului în cauză poezia începe și se termină cu același vers, obținându-se astfel o simetrie perfectă și accentuarea unei idei.

E. – „De dragul tău m-am înnorat și-am nins /.../ Păcat de-atâta iarnă ce-ai mințit-o” – acestea sunt versurile inițiale ale poeziei, reluate în finalul ei.

S. – Iată de ce eu consider că procedeul utilizat în poezie este inelul compozițional.

Având aceste postere ca modele, elevii vor propune următoarea rezolvare a problemei formulate mai jos:

2. „Cum e resimțită trecerea timpului de către eroul liric al poeziei *Ființa iubitei* de Liviu Damian?”:

P. – Trecerea timpului e resimțită de eul liric ca destin implacabil și ca timp al morții inevitabile.

R. – Totul: floare, râu, codru, munte, om este supus forței lui Cronos, care secătuiește, nimicește, destramă.

E. – În text pot fi atestate mai multe imagini, care sugerează ideea de mai sus: „floarea pălește”, „frunza se trece”, „codrul se-nfioară”, „tata-pământul (...) cu trecerea anilor vraga și-o pierde”.

S. – Atât raționamentul cât și exemplele aduse confirmă faptul că, în viziunea autorului, timpul înseamnă trecere inevitabilă a omului prin această lume.

Algoritmizarea

Ca metodă de învățământ, ce „angajează un lanț de exerciții dirijate, integrate la nivelul unei scheme de acțiune didactică standardizată” (Sorin Cristea, **Dicționar de pedagogie**, Litera Internațional, Ghișinău-București, 2000, p. 12), algoritmizarea ar putea fi contestată de unii profesori-practicieni, mai ales în cazul studierii operelor lirice, tocmai din cauza că activitatea elevilor „urmărește îndeplinirea sarcinii de instruire în limitele demersului prescris de profesor în sens univoc” (idem, p. 12). Cu toate acestea, explorarea resurselor metodei, dincolo de limitele caracterului său standardizat, contribuie la însușirea de

către elevi a unor scheme de comentariu al operei literare lirice, care, la rândul lor, îi vor ajuta să-și formeze capacități de a elabora treptat propriile scheme aplicabile la diverse texte, în diferite circumstanțe didactice sau extradidactice. Algoritmul de interpretare a unei poezii include o succesiune de operații:

- a) identificarea elementelor de structură (părți, tablouri, strofe) și a procedeelor de compoziție (antiteză, paralelism, retrospecție etc.);
- b) relevarea sentimentului dominant (ex.: iubirea), a stărilor lirice trăite (ex.: regret, fericire, teamă);
- c) identificarea motivului / motivelor (ex.: motivul dorului);
- d) descoperirea elementelor (a figurilor de stil) care pun în lumină substanța artistică a operei și descifrarea sensurilor lor conotative și denotative;
- e) definirea modului în care se individualizează imaginile artistice (au statutul de cuvinte-cheie ale operei, de leitmotiv, sunt plasate la începutul / la sfârșitul versului pentru a atrage atenția etc.);
- f) formularea temei operei (iubirea);
- g) raportarea titlului operei la mesajul ei;
- h) elucidarea viziunii autorului vizavi de problema abordată (a. iubirea înseamnă suferință; b. iubirea este o energie acaparatoare etc.).

4. Jocul didactic

Înțeles ca „anticipare și pregătire în vederea depășirii dificultăților pe care le ridică viața” (Karl Groos), ca „exersare artificială a energiilor care, în absența exersării lor naturale, devin într-o asemenea măsură libere, încât își găsesc debușeul sub forma unor acțiuni simulate în locul unora reale” (Spencer) ori ca „spațiu al afirmării puterii și dominației de care copilul se simte frustrat în viața reală” (A. Adler), jocul didactic a devenit pentru mulți oameni de cultură o problemă de meditație importantă, fiind interpretat ca o dimensiune majoră a existenței.

Poezia, în înțelesul ei original, se află mai aproape de joc decât celelalte compartimente ale vieții spirituale. Toate formele poeziei: forme prozodice (măsură, ritm, rimă), mijloace poetice (inversiunea, repetiția etc.), forme de exprimare (lirică, epică, dramatică) își au originea în joc. „Poezia este o funcție ludică. Ea se desfășoară într-un spațiu de joc al minții, într-o lume proprie pe care și-o creează mintea, o lume în care lucrurile au alt chip decât în viața obișnuită și sunt legate între ele prin alte legături decât prin cele logice”, subliniază J. Huizinga în **Homo ludens**. Utilizat, prin urmare, ca tehnică de lucru în procesul de studiere / interpretare a operelor lirice, jocul

didactic poate deveni și factor de dezvoltare a creativității elevilor, de potențare a calităților lor native. Ținând cont de natura jocului, de atributele (dihotomia joc – muncă, aspectul teleologic, supermotivația, omniprezența satisfacției, eliberarea de conflicte) și categoriile lui (Jean Piaget în lucrarea **La formation du symbole chez l'enfant** clasifică jocurile în: 1. jocuri-exercițiu; 2. jocuri simbolice; 3. jocuri cu reguli), profesorul de literatură le va oferi discipolilor posibilitatea de a se juca, scoțând astfel la iveală un univers al emoțiilor și senzațiilor lor, transferate într-o formă nouă, aceea a propriului text. Cea mai simplă formă de joc sunt jocurile-exercițiu. Printre acestea se înscriu și următoarele: a) jocul-exercițiu de restabilire a unui cuvânt, a unui vers, a unei imagini pierdute din operă; b) jocul-exercițiu de alcătuire a unui text în baza imaginilor-cheie ale poeziei; c) jocul-exercițiu de creare a unui nou text care să aibă la bază tema și motivele poeziei studiate; d) jocul-exercițiu de alcătuire a unor texte cu diferite tipuri de rimă, picior de ritm, cu măsură variată sau în vers alb. Aceste texte ale elevilor pot fi folosite în continuare în procesul de studiere a operei literare, ele fiind comparate, ulterior, cu textul scriitorului din mai multe puncte de vedere.

Profesorul preuniversitar Petean, în cartea **100 de jocuri creative**, propune un șir de jocuri de imaginație, utilizate în cadrul cercului literar ori al laboratorului de creație, unele apropiindu-se într-o oarecare măsură de jocurile cu reguli.

Pornind de la sugestiile autorului cărții respective, am considerat că mai multe din aceste jocuri pot fi aplicate și în procesul de studiere a textului artistic liric. În cele ce urmează ne vom referi la câteva dintre ele.

a) Ideea migratoare

Cu ajutorul acestei tehnici elevii descifrează mai ușor limbajul conotativ al poeziei și pot folosi resursele limbii pentru a se exprima cât mai nuanțat, având ca element de comparare pentru modelul literar propriul text. Procedeu mai poate fi folosit și în cazul studierii poeziei cu vers alb ori a diferitor figuri de stil.

Procedura de aplicare și regulile jocului respectiv sunt următoarele:

a) sunt selectați din operă 4-5 termeni, de regulă, cei de bază (ex.: ramuri, lac, stele, durere, gând din poezia *Și dacă* de M. Eminescu);

b) se caută un predicat pentru ultimul cuvânt din acest șir de cuvinte (ex.: gândul se înalță);

c) se deduce ideea din propoziția formată (în cazul nostru e cea de zbor, de înălțare);

d) se alcătuesc propoziții noi, dezvoltate, căutându-se alte predicate pentru fiecare din celelalte patru cuvinte. În acest caz vor fi respectate câteva reguli: propozițiile trebuie să exprime aceeași idee (de zbor); fiecareia din cele patru cuvinte trebuie să i se atribuie un sens figurat (ex.: „Ramurile își îndreaptă privirea spre soare”; „Durerea a pătruns în marea lumină” etc.)

e) cele cinci propoziții formate sunt prezentate fie într-o anumită ordine (conform opțiunilor motivate ale elevilor), fie la voia întâmplării („Așa-mi place mai mult”, „Consider că există o mai mare legătură între enunțuri” etc.);

f) se implică propria subiectivitate: elevul alcătuiește o ultimă propoziție (a șasea) în prelungirea ideii migratoare (de regulă, această propoziție, care poate fi dezvoltată ori nedezvoltată, are statutul unei concluzii);

g) se intitulează textul creat;

h) se analizează textele elevilor din punctul de vedere al mesajului și al modului lui de transmitere;

i) se compară textele elevilor cu opera literară respectivă din perspectiva mesajului (dacă exprimă sau nu același mesaj), a relațiilor dintre cei cinci termeni-cheie cu alte cuvinte, a forței de sugestie pe care ei o dobândesc în urma acestor relații (ex.: „Ramurile își îndreaptă privirea....”, „Ramurile bat în geamuri”);

j) se formulează concluziile pe marginea operei studiate.

Texte calchiate

Prin acest joc didactic elevii însușesc diferite tipuri de structuri lirice, procedee de compoziție, modalități de exprimare artistică. Procedura de aplicare este cât se poate de simplă: elevilor li se propune, atunci când este posibil, schema construcției textuale (fie înainte de studierea operei, fie în procesul de comentariu propriu-zis al ei ori la etapa de încheiere), pe care îl completează conform propriei înțelegeri și sensibilități. Astfel, poezia *Emoție de toamnă* de Nichita Stănescu poate sugera ideea unor texte construite conform următoarei scheme:

A venit toamna, acoperă-mi inima cu ceva,

Cu....., ori mai bine cu.....

Mă tem că

că.....

că.....

Și-atunci.....

.....

Având această schemă, elevii vor putea construi fără mari dificultăți un nou text, pe care, în continuare, ca și în cazul ideii migratoare ori al jocurilor-exercițiu nominalizate mai sus, îl vor compara cu opera literară studiată (ex. „Relaționați, din punct de vedere al semnificațiilor și al formei de transmitere, expresiile: „Acoperă-mi inima cu focul iubirii tale” și „Acoperă-mi inima cu umbra ta”), formulând concluziile de rigoare. Iată și un eventual text ilustrativ creat în baza tehnicii „Texte calchiate”:

A venit toamna, acoperă-mi inima cu ceva,

Cu-n strop de lumină ori mai bine cu focul iubirii tale.

Mă tem că n-am să te mai văd, uneori,

că am să te pierd dintr-o greșeală,

din a mea greșeală,

că ai să fugi departe,

Și-atunci fug și eu, dar fug spre tine, spre sufletul tău.

În concluzie menționăm că modernizarea procesului de învățământ, în general, și a predării literaturii române, în special, se poate realiza atât prin aplicarea, în procesul de interpretare a operei literare, a unor metode, procedee noi de lucru, cât și prin îmbogățirea celor vechi cu noi posibilități de organizare și transmitere a informației. Desigur, din diversitatea de tehnici, profesorul le va alege pe cele care îi vor ajuta pe elevi să descifreze mai ușor semnificațiile textului artistic.

Otilia BABĂRĂ

M. EMINESCU – MODEL DE EXIGENȚĂ DIDACTICĂ

Ziua de 23 august 1874 a avut pentru Mihai Eminescu o dublă semnificație: a fost numit director al Bibliotecii centrale din Iași în locul lui Samson Bodnărescu, astfel împlinindu-i-se visul de a se afla permanent în împărăția cărților. Titu Maiorescu se întristă, deoarece tânărul poet își întrerupse studiile universitare. Mihai Eminescu nici nu bănuia că, luând în primire biblioteca fără acte de inventariere, își puna în pericol viitorul. Surprizele vor apărea mai târziu. Deocamdată tânărul poet se așternu, cu mult optimism, pe muncă. Nu-l părăsise nici intenția de a-și lua în toamnă doctoratul.

În același timp, înscrie o nouă filă în cartea vieții sale – cea de pedagog. Alexandru Xenopol îl angajează profesor suplinitor al cursului de logică la Institutul academic din Iași. Spre primăvara anului universitar 1874-1875 predă și cursul de limbă germană. Corpul

didactic al institutului în cauză era compus din distinși profesori, printre care se număra Nicolae Culianu, Petre Poni, Gheorghe Cobâlcescu, Alexandru Xenopol, Ioan Melic și alți junimiști. Mihai Eminescu depune eforturi susținute ca să fie în rând cu ei, ba chiar să-i întrecă. Se pregătește intens de fiecare prelegere, perfecțează programa și întreg cursul de logică. Dat fiind faptul că în acel timp lipsea un manual în limba română pentru disciplina nominalizată, el se decide să-l elaboreze. Pe de altă parte, colecta biografiile personalităților istorice ilustre pentru enciclopedia Brochhaus din Germania, aduna material literar pentru o viitoare carte de lectură solicitată de Titu Maiorescu, ministrul învățământului și al cultelor. Cu alte cuvinte, poetul muncea asupra unor proiecte îndrăznețe.

Față de studenți Mihai Eminescu manifesta o exigență ieșită din comun. Urmărea modul de asimilare a cunoștințelor prin prisma unei seriozități de contabil, își divizase discipolii în trei categorii; slabi, cu capacități medii și dotați, adică efectua cu ei o muncă diferențiată în sensul deplin al cuvântului. Exigența lui Mihai

Eminescu nu convenea multor studenți, mai ales descendenților din familiile bogate. Ei începură să dea semne de neliniște, uneori se revoltau deschis. Directorul Institutului academic Ioan Melic și adjunctul său Hurjui au încercat să aplaneze conflictul dintre profesor și studenții nemulțumiți, dar n-au reușit. Tentativa conducerii instituției de a-i liniști pe studenți prin foame a eșuat, aceștia și gimnaziștii reușind „să ia cu asalt mâncarea din mâinile oamenilor de serviciu”, după cum semnează George Călinescu. Acesta a fost motivul principal al abandonării carierei didactice. Poetul D. Petrino, ce râvnea altădată să-i ia locul de director la Biblioteca centrală din Iași, îl șantajează în acest timp, sub pretextul că poetul ar fi sustras cărți rare și și-ar fi însușit mobilă cazonă pentru propria locuință. Lucrurile au ajuns până acolo, încât poetul e acționat în judecată, deși mai târziu juriștii ieșeni au dovedit că Eminescu nu purta nici o vină.

Fiind destituit din postul de director al Bibliotecii centrale municipale, e numit, la 1 iulie 1875, prin ordinul ministrului învățământului și cultelor Titu Maiorescu, revizor școlar

al județelor Iași și Vaslui în locul lui Naum. Luându-și în primire postul, se apucă de lucru cu o responsabilitate de invidiat, conjugată cu spirit administrativ, punctualitate, ordine și disciplină.

Noul revizor școlar îndeplinea un enorm volum de muncă, fiindcă trebuia, de două ori pe an, să inspecteze 152 de școli și să gestioneze, în același timp, cancelaria revizorului. În decursul unui an școlar se afla în școli 180 de zile, iar 28 le consacra serviciului administrativ. Pentru această muncă titanică era remunerat cu un salariu lunar de 500 de lei, sumă destul de mare pentru acele timpuri. Supoziția unor cercetători că la acea oră ar fi avut dificultăți financiare nu poate fi luată în calcul. La mijloc erau alte motive, de ordin moral, care-i apăseau sufletul.

La finele lunii august 1875 Mihai Eminescu vizitează școlile județului Vaslui. Scopul ce și-l propunea era să facă o trecere în revistă a stării de lucruri din școli, care se pregăteau să se reorganizeze în spiritul noii reforme a învățământului primar. În urma inspecției, i se contura un tablou lugubru: frecvența – sub orice nivel, condițiile mizere în care trăiau

cadrele didactice, comportamentul lipsit de răspundere al prefectilor și primarilor față de grijile școlii, alimentarea insuficientă a elevilor. Toate aceste circumstanțe îl silesc pe Mihai Eminescu să creadă că populația rurală a județului Vaslui considera la acea oră școala ca ceva secundar, inutil. Vizitând școlile din comunele Șipotele, Bahlui, Erbiceni, Totoiești și alte localități, se convinsese că majoritatea sunt închise până la 6 luni pe an din cauza lipsei de lemne, pedagogii adesea se îmbolnăveau, n-avea cine-i suplini. Autoritățile comunelor sus-numite au mers cu abuzurile prea departe: în localul școlii din Bahlui, notarul ocupase mai multe săli de clasă, transformându-le în locuință proprie, altele deveniră cămară și depozit pentru nutreț.

O impresie plăcută au produs asupra lui Mihai Eminescu elevii din Totoiești, prin felul lor de fi, prin aspectul exterior, i-a plăcut curățenia din sălile de clasă. Răspunsurile elevilor însă erau palide, fără nerv și culoare. Se vedea că materia programei copiii o memorizează fără să o priceapă bine. În toate școlile pe care le inspecta, Eminescu recomanda pedagogilor să utilizeze pe

scară largă manualele lui Ion Creangă.

Într-un raport, adresat Ministerului învățământului și cultelor, în care analiza valoarea practică a comunicărilor prezentate la conferințele învățătorilor din ajunul anului școlar, Mihai Eminescu îl remarcă pe „domnul Ion Creangă, învățător la școala de băieți nr. 2 din Păcurari”, care s-a referit „asupra metodei de a învăța pe copii citirea și scrierea (metoda legografic)”.

Nu dispunem de date care ar confirma că Mihai Eminescu ar fi asistat la orele lui Ion Creangă, însă opiniile revizorului școlar, elogiile la adresa ilustrului pedagog ieșean, deducțiile la care ajunge ne fac să conchidem că toate acestea au fost fapte concrete.

Întâlnirea celor doi mari scriitori a avut loc la 1 octombrie 1875, când revista *Convorbiri literare* găzduia povestea crengiană *Soacra cu trei nurori*. Ion Creangă a ajuns la „Junimea”, fără doar și poate, fiind adus de Mihai Eminescu. Poetul intervine pe lângă Ministerul învățământului și cultelor ca manualul **Metoda nouă** să devină o carte obligatorie pentru școala primară. Într-un manuscris, datat cu luna au-

gust 1875, găsim următoarea referință a lui Mihai Eminescu cu privire la calitățile manualului nominalizat: „Metoda nouă de scriere și citire a avut succes prin meritele sale intrinsece (și nicidecum prin o altă stăruință) și ar fi o rea răsplătire pentru compunitorii ei, dacă deodată, în mod brusc și fără oarecare tranziune, s-ar înceta întrebuițarea ei și s-ar recomanda o altă numai pentru că-i tipărită poate în tipografia statului”.

Oricât s-ar fi străduit Mihai Eminescu să fie la înălțime în noua-i funcție, autoritățile dădeau semne de nemulțumire. Furtuna împotriva lui se dezlănțuie în primăvara anului 1876, când Ministerul învățământului și cultelor îi impută neinspectarea școlilor județului Iași între 15-31 martie. Indignat, Mihai Eminescu le răspunde superiorilor săi cu un raport-pamflet, care a avut consecințe grave pentru ei. Primul a demisionat susținătorul său Titu Maiorescu. Apoi căzu guvernul lui Lascăr Catrzi. Ministru al învățământului și cultelor deveni Gheorghe Chițu. Acesta, asmuțit din culise de Andrei Vizanti, îl concediază pe revizorul școlar Mihai Eminescu. Vestea spori-

ura poetului contra liberalilor, privându-l de bucata de pâine. „Canalia liberală a nimicit ideile ce mi le făurisem despre viață! Rămas fără o poziție materială asigurată și purtând lovitura morală ca o rană, care nu se mai poate vindeca, voi fi nevoit să reiau toiagul pribegiei, neavând nici un scop, nici un ideal. Crede-mă – i se destăinuia Veronicăi Micle – de azi sunt un om pierdut pentru societate. O singură fericire ar renaște în sufletul meu, dacă aș putea să ascund nedreptatea”.

Rămas pe drumuri, fără surse de existență, un timp e adăpostit de Ion Creangă, care a împărțit cu el căldura sufletească și sărăcia bojdeucii sale. Apoi se angajează ca redactor la *Curierul de Iași*, pe urmă la *Timpul*, la București. Despărțindu-se de școală și de funcția de revizor școlar, marele poet nu încetează să abordeze probleme pedagogice. În articolul *Clubul studenților* din 14 ianuarie 1877, publicat în *Curierul de Iași*, revine din nou la unele probleme acute de pedagogie generală, psihologie pedagogică și metodică predării disciplinelor școlare. În paginile aceluiași cotidian va publica ulterior materialele: *Conservatorul din Iași*, *Pansi-*

onatul normal de domnișoare, *Cartea nouă* ș.a. Din ele se desprind o serie de idei și opinii noi, ce iau în dezbatere multiple probleme stringente privind instruirea, școala, educația și învățământul de toate gradele.

Transferându-se la București, la ziarul partidului conservator *Timpul*, pana publicistică a poetului devine mai sigură. El atacă problemele limbii din manualele școlare, nivelul de cultură lingvistică al pedagogilor, militează în favoarea deschiderii școlilor

primare pentru minoritățile naționale, vorbește cu durere despre atitudinea vârfurilor conducătoare față de dascăli, pledează pentru ameliorarea situației morale, materiale și înălțarea pe o treaptă nouă a prestigiului pedagogilor, dorea înscăunarea unui climat moral și psihologic merit să schimbe spre bine situația...

În scurta-i activitate la catedră, dar și în calitate de revizor școlar al județelor Iași și Vaslui, Mihai Eminescu s-a dovedit a fi un model al (auto)exigenței în acțiune.

Ana BANTOȘ

PETRE ȘTEFĂNUCĂ – PROFESOR ETNOLOG

Culegerea și înregistrarea folclorului în Basarabia, în perioada interbelică, este un act de cultură de mare importanță.

Se știe că, în general, în întreaga Europă interesul față de cultura populară a fost suscitată în secolul al XIX-lea, în legătură cu fenomenul trezirii conștiinței de sine la diverse popoare. Anume aici se înscrie și cunoscutul program al revistei ieșene *Dacia literară*, de la 1848, în care era inclus un punct referitor la trecutul neamului depozitat în folclor. Acest punct care sună astfel: „*Datinile și credințele sunt arhivele popoarelor*” dezvoltă indigența programată, pe timpul ocupației țariste, a moldovenilor dintre Prut și Nistru față de trecutul lor. Este vorba, de fapt, de programarea lipsei de acces la informarea cu privire la propria identitate, căci arhivele popoarelor fac dovada constituirii destinului unui popor în soartă. Mai exact spus, ele oferă șansa coagulării destinului poporului în soartă. Petre Ștefănuță atrage atenția asupra acestui fapt în felul următor: „Din Basarabia s-a cules, până astăzi, foarte puțin material

DATE BIOGRAFICE

Petre Ștefănuță s-a născut la 14 noiembrie 1906, în satul Ialoveni (astăzi centru raional Ialoveni) din vecinătatea Chișinăului. A absolvit școala primară în satul natal, apoi studiile secundare la liceul „Alexandru Donici” din Chișinău.

1932-1933. Face armata la școala de ofițeri de geniu din București.

În iunie 1933 a absolvit Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București.

Reîntors în Basarabia, e numit profesor de limbă română la Liceul de băieți din Tighina.

Este inclus în echipa monografică a lui Dimitrie Gusti și participă la cercetările sociologice din satul Cornova, jud. Orhei.

1934. Este ales Secretarul Institutului Social Român din Basarabia.

În octombrie se căsătorește cu Nina Cușnir (născută în comuna Căușeni, jud. Tighina, în anul 1909). Au doi copii: Alecu și Victor.

1934-1940. Profesor la școlile secundare din Chișinău: Gimnaziile nr. 1, nr. 2, nr. 3 de băieți, Liceul „A. Donici”, Liceul „M. Eminescu”.

1939. Director al Institutului Social Român din Basarabia.

Este concentrat în armata română.

În iunie 1940 este demobilizat.

Colaborează la revistele: *Anuarul Arhivei de Folclor*, *Buletinul Institutului Social Român din Basarabia*, *Viața Basarabiei*, *Transnistria*, *Universul Literar*, *Școala Basarabeană* și altele.

În octombrie este arestat și supus unor interogări îndelungate și chinuitoare.

La 11 aprilie 1941, în baza art. 54.11157-13 ale Codului Penal al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, a fost condamnat la moarte.

La 29 aprilie pedeapsa capitală a fost înlocuită cu 10 ani de închisoare.

La 12 iulie 1942 s-a stins din viață într-o colonie pentru deținuți politici din Republica Autonomă Tatarstan.

folcloric. Nu s-a cules, fiindcă în tot timpul stăpânirii rusești pătura intelectualilor moldoveni, în mare parte înstrăinată, era lipsită de dragoste, interes sau curiozitate pentru viața moldovenilor ..." [1, p. 8]. El menționa, în mod deosebit, amatorismul folcloriștilor de la începutul sec. al XX-lea, precum și absența din aria preocupărilor folclorice a unor specii foarte importante precum basmele, superstițiile, actele magice, colindele etc. Or, tocmai acestea, mai mult decât cântecele și povestirile, depozitează straturile arhaice mai autentice, sau izvoarele prime ale istoriei adevărate. În acest sens am putea aduce un exemplu din practica recentă a antropologilor preocupați de cercetarea mentalităților din statele est-europene în perioada totalitară, mai exact spus, de pierderea memoriei în țările aflate sub comunism. Aceștia, pentru a accede la datele adevărate cu privire la mentalul populației din spațiul exsovietic (și exsocialist) și considerând istoriile falsificate în statele est-europene din a doua jumătate a secolului al XX-lea inutile scopului pe care și-l propun, recurg la abordarea problemelor din perspectivă antropologică, a structurii mentalului, a reprezentărilor colective ce se desprind din obiceiuri, eresuri. Același adevăr îl reținem și din studiile și cercetările lui Eugen Coșeriu: în înregistrările exacte efectuate după criterii științifice poate fi găsită întreaga înțelepciune a limbii și a

unui popor. Eugen Coșeriu considera că într-un cuvânt poate fi citită ca într-o oglindă istoria unui popor. Sensul în care proceda Petre Ștefănuță, folcloristul, etnologul și profesorul este similar. Anume de aici vine și stringenta sa actualitate.

Lui i-a fost dat să facă parte din școala sociologică românească întemeiată de Dimitrie Gusti, care punea accentul pe cercetarea etnofolclorică monografică a diverselor localități. Amintim că din aceeași școală a făcut parte și Ernest Bernea (a.n. 1905, Focșani – a.m. 1990, București. E înmormântat la cimitirul Cernica), renumit sociolog și etnograf român, care a avut parte de un destin vitreg, cunoscând închisorile și privațiunile de libertate în mai multe rânduri în perioada regimului comunist din România. Însă a avut parte de o viață lungă (a trăit 85 de ani) și, în ciuda tuturor represaliilor, a reușit să finalizeze mai multe lucrări de o importanță primordială pentru cultura, etnologia și antropologia românească. Între acestea se află volumele **Timpul la țărănul român** (1941). [Amintim că Ernest Bernea, făcând parte din echipa lui Dimitrie Gusti care a realizat cercetări de teren în satul basarabean Cornova, a publicat **Contribuții la problema calendarului în satul Cornova** (1932) și **Botezul în satul Cornova** (1934)]. A mai publicat: **Civilizația română sătească** (1944), **Maramureșul, țară românească**

că (1943); **Poezii populare în lumina etnografiei** (1976); **Cadre ale gândirii populare românești** (1985). Volume apărute postum: **Cel care urcă muntele** (1996); **Crist și condiția umană** (1996); **Treptele luminii** (1997); **Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român** (1997).

S-ar părea că despre probleme cum sunt cele ale spațiului, timpului și cauzalității s-ar putea afla mai multe prin intermediul unor surse cu caracter livresc, cum sunt operele literare. Însă autorul volumului consacrat problemelor timpului, spațiului și cauzalității, de care în mod obișnuit s-au ocupat științe precum matematica, fizica, filozofia, explică de ce anume cercetarea de teren este binevenită. Răspunsul său este următorul: „Pentru că terenul este acela care ne pune la dispoziție, în primul rând, un material autentic, în al doilea rând, ne ridică probleme ce trebuie tratate și creează condițiile pe care numai faptul concret, în forma și funcțiunea lui reală, cercetat pe viu, o poate aduce”. Mergând pe această cale, Ernest Bernea va urmări scopul de a descifra un mod specific de a gândi, expresia unei mentalități.

Și basarabeanul nostru Petre Ștefănuță a fixat în culegerile sale de folclor formele și procesul de gândire al omului din veciul sat. Însă el a trăit mult mai puțin, căci nu a rezistat fizic încercărilor prin care a trecut în gulagul stalinist, stingându-se din

viață în 1942, la vârsta de numai 36 de ani, într-o colonie pentru deținuți politici din R. A. Tătară, principalele sale lucrări publicate fiind: **Folclor din județul Lăpușna** (1933), **Cercetări folclorice din Valea Nistrului de jos** (1937), **Literatura populară a satului Iurceni** (51 pag., 1937); **Contribuții la bibliografia studiilor și cercetărilor de folclor privitoare la Românii din Basarabia și popoarele conlocuitoare** – publicate în periodicele rusești (1937); **Două variante basarabene la basmul „Harap alb” al lui I. Creangă** (1937), **Limba română în Republica Moldovenească** (1938). Petre Ștefănuță nu a avut la dispoziție timpul necesar pentru a descifra sensurile până la capăt și pentru a da contur unor considerații teoretice mai ample pe baza materialului concret, pe care l-a colectat cu multă pasiune și pricepere. Observațiile sale însă deosebit de elocvente și dorința de a trezi interesul pentru comoara creației orale, de a-l ridica pe omul de rând la înțelegerea sensurilor pe care le implică valorile folclorului sunt o dovadă clară a ceea ce ar fi putut realiza dacă rămânea în viață. El nu a avut timpul necesar pentru a contura, eventual, cadrul gândirii tradiționale, însă cercetările sale de teren se înscriu în orizontul lărgit pe care Ernest Bernea l-a deschis înțelegerii unui întreg corp de date ale culturii populare românești din care face parte și cea din spațiul

pruto-nistrean. Căci, după cum menționează și distinsul folclorist Tatiana Gălușcă, în cercetările sale Petre Ștefănuță „primea folclorul ca realitate în devenire, îl interesa tot – realitatea privită sub diverse unghiuri pentru a da o justă idee a ființei poporului nostru, o viziune largă care să integreze provincialul în național și naționalul în universal, Petre Ștefănuță fiind ispitit să afle toate determinările făpturii noastre naționale și să proiecteze totul în mare durată” [3, p. 35].

Se spune că viitorul unei țări se află în mâinile învățătorilor. Lucrul acesta îl înțelegea perfect Petre Ștefănuță, el însuși fiind profesor secundar la liceele din Tighina, Cetatea-Albă și Chișinău. Și trebuie spus că a fost un profesor cu calități deosebite. Vasile Soloviov, doctor în filologie, cercetător timp de mulți ani la Institutul de Limbă și Literatură al A. Ș. M., fost elev al lui Petre Ștefănuță la gimnaziul de băieți nr. 2 din Chișinău, îl caracterizează ca pe un „meșter in captatio benevolente”, cucerindu-i pe toți „prin vorbele alese cu tâlc, limba-jul pe cât de elegant, pe atât de împetriștat cu „childuri”, curate nestemate” [2].

Atent la diverse fenomene culturale și lingvistice, Petre Ștefănuță îi atrage luarea aminte, bunăoară, lui Onisifor Ghibu, care a desfășurat o amplă activitate culturală în Basarabia, că o problemă precum cea a învățământului basarabean trebuie pri-

vită circumspect. În general, Petre Ștefănuță pune mare preț pe rolul învățătorului în promovarea culturii, în primul rând, în mediul sătesc. Să nu uităm că în perioada interbelică absolenții școlilor normale erau un fel de *homo universale* pentru satul basarabean. Cu atât mai mare era încrederea ce i se acorda acestuia. Petre Ștefănuță miza pe încurajarea elevilor de către profesori în colectarea folclorului. A menționat în mai multe rânduri importanța interesului școlii, al învățătorilor și profesorilor pentru înregistrarea materialelor etnofolclorice. Bunăoară, cu prilejul apariției volumului **Din datina Basarabiei**, volum publicat în 1936 de către profesorii de limba română Olimpiu Constantinescu și Ion Stoian, scrie: „Sacrificându-și cele câteva luni de vacanță, ei au adunat toate rânduielile la sărbători, naștere, nuntă și înmormântare, iar profesorii lor de limba română au reconstituit din aceste frânturi icoana vieții de obiceiuri și datini a Basarabiei” [4, p. 131]. Sau în altă parte, cu prilejul omagiului adus lui Ion Creangă la împlinirea a 100 de ani de la naștere afirmă: „Cel mai fericit omagiu care s-ar putea adresa de către învățători amintirii celor 100 de ani de la nașterea lui Ion Creangă ar fi culegerea variantelor basmelor sale, acolo unde se mai povestesc. Există un Creangă viu în satele noastre moldovenești din Basarabia și pe acesta să-l descoperim dacă vrem să ne ridi-

căm la adevărata înțelegere a lui Ion Creangă din Humulești” [5, p. 70]. Sunt cuvinte care îl înalță pe folcloristul Petre Ștefănuță la nivelul indubitabil de profesor al neamului. Dimensiunea reală a tot ce ne-a lăsat Petre Ștefănuță reiese din îndemnul de a ne ridica la adevărata înțelegere a noastră. Lucrul acesta se poate întâmpla inclusiv prin implicarea directă a învățătorilor.

Petre Ștefănuță miza în considerațiile sale polemice adresate lui Onisifor Ghibu, pe care îl califică drept un cronicar întârziat al realităților culturale basarabene, pe maturizarea culturală a primei generații a școlii românești din Basarabia. El adopta o atitudine înțelegătoare față de preoții și învățătorii pe care îi consideră „adevărați factori de înălțare culturală a maselor”, susținând că ei nu poartă vina pentru faptul că în urma „transportului” de cultură orășenească la sate acestea luau, la un moment dat, aspectul de mahalale ale orașelor, pierzându-și înfățișarea de astră a culturii autohtone. Argumentul adus în apărarea intelectualilor de la sate este că ei „nu sunt decât cărăușii unui program care li s-a predat în școală” [6, p. 331]. El atrăgea atenția asupra necesității unui personal didactic nou, a însușirii limbii române, satisfăcute doar în linii mari. Însă evidențiază faptul că problema profesorului în școlile basarabene este una delicată. Evidențiază situația învățământului secundar care e

în continuă reformă, a bilingvismului care afectează procesul de predare.

Pledând pentru o mai bună cunoaștere a satelor moldovenești, Petre Ștefănuță salută înființarea Institutului Social Român al Basarabiei, Institut al cărui secretar a fost și pe seama căruia punea opera de cunoaștere a Basarabiei, lucru care până atunci nu s-a întreprins. Acestui scop îi răspundea întreaga sa activitate de folclorist, precum și îndemnurile sale adresate de repetate ori învățătorilor de a se implica pe această cale mai plenar în opera de cunoaștere a Basarabiei. Petre Ștefănuță a făcut în acest sens atât cât i-a permis timpul. Nouă, celor care venim după el, ne revine sarcina de a continua drumul cercetărilor inițiate de către distinsul folclorist de la a căruia naștere s-au împlinit 100 de ani.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Apud A. Hâncu, Gr. Botezatu, *Petre V. Ștefănuță – o viață scurtă dar prodigioasă, Basarabia*, nr. 7-8 1997.
2. Vasile Soloviov, în *Limba și literatura moldovenească*, 1989, nr. 1.
3. Tatiana Gălușcă, *Petre Ștefănuță – simbol*, în vol. *Petre Ștefănuță. 1906-1942*, Chișinău – Ialoveni, 2006.
4. Apud. M. Trofimov, *O carte despre datinile noastre*, în revista *Limba Română*, nr. 4-6, 2006.
5. Petre Ștefănuță, *Folclor și tradiții populare*, în 2 volume. Alcătuire, studiu introductiv, bibliografie, note și comentarii: G. Botezatu și A. Hâncu, Chișinău, Editura Știința, 1991, vol. II.
6. Petre Ștefănuță, *op. cit.*, vol. II.

Grigore CHIPER

„O PAROLĂ PENTRU UN NAUFRAGIAT”

Somnul, visul, trezirea, luna, precum și ora, ceasul târziu, timpul înglobator și devorator, dar și casa Vrăjitoarei, marele căuș, câinii tânguitori, pasărea ruginie și multe alte „indescifrabile semne” constituie unele dintre obiectele de referință în lirica lui Andrei Burac.

Un avertisment obligatoriu pentru cititor este legat de faptul că are în față un volum relativ mare de versuri, însă compus din texte mici, închegate din câteva sintagme oarecum autonome, valorificând cuvintele-cheie, ca cele cu care mi-am început expozeul. Fabula, atât cât apare, e redată poantilist, între aceleași repere simbolice. Primul și cel mai evident specific al acestei poezii decurge din economia drastică a mijloacelor de expresie. Scriitura secretă, sugestia și metafora sunt pietrele de temelie pe care am așteptat să apară edificiul. Dar autorul urmărește nu durarea unui templu măreț, la care tușele prozopoematice contribuie cel mai adesea, ci plasarea doar a dalelor, amestecarea pieselor de puzzle, împrăștiate ca mărețele dintr-un șirag.

Versurile lui Andrei Burac, adunate în volumul **Există ore**, apărut în 2006 la Editura Cartea Moldovei, Chișinău, sunt însoțite de introducerea lui Grigore Chiper, care trasează coordonatele esențiale ale receptării poeziei autorului. Noul volum confirmă și opinia cunoscutului poet român Gheorghe Tomozei, care spunea cu referință la creația confratelui său basarabean: „Andrei Burac e un cerebral, versurile sale se organizează cu lentoare în jurul unui *sâmbure* ideatic și, cu aparența unui fabulist ce începe prin a deconspira *morală*, poetul se învâluie în mister. Stenic (indecizia opțiunilor sale e doar aparentă), Burac rostește cu simplitate adevăruri existențiale de maximă gravitate păstrând pe *chip* (vers) o penumbră de îngândurare și pătimire”.

Modelele de la care se revendică Andrei Burac sunt cele japoneze. Nu neapărat *hai-ku*-ul, pe care, de altfel, nici nu îl cultivă, ci formele mici și stilul incifrat. Discursul nu este direct, ci aluziv, ca într-o veritabilă operă asiatică. Mesajul, cel mai adesea, opac. Versurile sale sunt aidoma apelor din grădinile minuscule japoneze ce curg printre numeroase obstacole naturale sau artificiale.

Ca poet, Andrei Burac are o structură intelectuală nu numai din cauza ezitării și nehotărârii de care e străbătută, de la un capăt la altul, poezia sa. Stările frecvente de visare și senzațiile de premoniție creează vagul și ambiguitatea, capabile de multiple interpretări. Poetului îi place și de multe ori se complace în stările de incertitudine. El nu se conectează niciodată nemijlocit la bornele realității, ci caută oglinzi concave și convexe. În cel mai bun caz, apelează la parabolă. Într-o lectură, fructificată poetic în *Și mâna*, privirea îi cade numaidecât pe un citat misterios și insolit. Poetul se simte cu adevărat confortabil atunci când își analizează stările, subconștientul, sensibilitatea, pe care le transcrie cu incoerența de rigoare. De aceea ușile și ferestrele nu se deschid spre exterior decât pentru lumina lunii. Nimic nu trebuie să deranjeze retina interioară a ochiului. Realul, chiar și transfigurat, o spune în *Vedenii*, naște monștri (intertextualitatea este transparentă).

Andrei Burac utilizează, în pozițiile privilegiate, cuvintele abstracte. Acestea îți răsar imediat în cale atunci când textul ajunge la o răspântie: „Mă uit la cer / ca la un pustiu în văpăi / prin care am rătăcit cândva. Da-da. / Acolo am murit de nenumărate ori. / De sete? De foame? / dar mai ales de necruțare și de neiertare” (*Pentru prima oară*).

Realitatea transpare prin reflexe, unele de ordin fiziopsihologic, cum ar fi surâsul, invocat în mai multe poeme. E un surâs sardonice cu conotații amare sau enigmatice. Surâsul unei fantome nu te poate trimite decât, oximoronic, la surâsul morții. Dincolo de aceste irizații negre, thanaticul lipsește.

Poetul cultivă în volum un limbaj alambicat, cu care trebuie să te familiarizezi. Utilizând sugestia, aluzia, fraza sincopată, unele versuri devin obscure și comunică doar în contextul întregii sale poetici. Obiectul comunicării sau un obiect foarte important pentru o mai clară înțelegere a textului e abscons, inaccesibil, situat undeva îndărătul acelor câteva rânduri care compun poemul. De exemplu, *Poveste veche*. Discursul se bazează nespus de mult pe ceea ce se presupune

a fi dincolo de cadru, implicit, rămas până la urmă nemărturisit, dar cu funcție activă, participativă. Poemul seamănă cu un dialog împărțit în câteva secvențe, dintre care prima sau primele sunt voit șterse: „În anticamera cu lichid de plumb / atâtea am trăit... / Dar le-ai rostit tu. / Le-ai strigat. Le-am plâns. / Le-ai plâns. Le-am murit / împreună” (*Astăzi*).

Desemantizarea e utilizată pe larg în poezia contemporană mai ales atunci când se dorește a-i da poeziei – ca în cazul lui Andrei Burac – turnura unei evocări accentuate. Nu detaliul contează, ci starea sugerată. Nu exprimarea unei semnificații, înțelesă de multe ori ca manifestare a cerebralității, ci poetizarea prin toate mijloacele, inclusiv cele asemantice sau antisemantice.

Marea temă a lui Andrei Burac e timpul fragmentat și timpul ireversibil. Poetul ocolește să spună ceea ce îl macină și ridică turnuri babilonene din simboluri. Poezia sa nu evită existența, se hrănește din ea, dar devine mai curând interogativ-existențială. Unele texte sunt construite aproape în întregime din interogații: *Echivoc*, *Suntem* sau *17 septembrie 1997...*

În afară de eul liric, autorul invocă deseori și alte persoane (**Personae**, cum își numea Pound unul dintre volumele sale): tu, el, ea, ei, personaje aeriene, prezențe discrete, care nu sunt fațete ale alterității, ca în proză, ci purtătoare ale unor mesaje ezoterice, făcând parte din „schema” auctorială: „Plouă ca în anii cei grei. / Iar ei, de la un timp / nu mai știu de odihnă / fug câte doi, stau câte cinci” (*Cu mai fără*).

Andrei Burac este în ultimă instanță un imagist, de maniera cea mai apropiată a lui Alexandru Lungu, căruia îi și dedică un poem. Unele imagini sunt intranzitive, incomunicabile, ermetice, altele dovedesc rafinament, inspirație, simplitate, claritate, în definitiv, poezie de mare clasă: „Seara ca la capătul lumii – / pe drumuri înguste / tot mai înguste / pe care până și moartea / are răbdare. / În spate – câmpia imensă / potopită-n ninsoare / spulberată-n acordurile / unei simfonii de Lalo. / În această sâmbătă de toamnă / e încă primăvară. / Seara / înarmați cu arbaletе din ceară / adulmecăm umbra de pe cer / a unui tânăr zimbru / cândva hăituit” (*În această sâmbătă*). Scăpată de abstractizări excesive, poezia sa își regăsește mai bine locul.

Sper ca cititorul să descopere *manu propria* și alte nestemate risipite ca picăturile de rouă în iarba fragedă a dimineții.

Andrei BURAC

LACOMI LA VISE

Vezi ce era să pățim?
Că doar niciodată
nu ne-am spus unul altuia
să nu fim lacomi la vise.
Să nu fim lacomi la vise
ca și cum
cu un munte legați la gât.
Ca și cum
de un vis spânzurați de viitor.
Să nu ne pomenim cu dânsul
chiar în vârful viitorului
de viață și de moarte amețitor.
Fiindcă în cele din urmă visele
oricum țin de prezentul trecut.
Fiindcă în cele din urmă visele
oricum vin să se înece
în prezentul trecut.
Fiindcă, în cele din urmă, orice vis
se alimentează prin aceeași arteră
aidoma cu trecutul.
Fiindcă nici un vis nu ține
numai de prezentul imediat
ca să poți vedea, așa
în clipa oportună
ca într-un adânc de oglindă
clar, în imagini negre și albe
ce era să pățim
dacă nu ne îndemnam să fim
lacomi la vise.

ÎN ACEASTĂ SÂMBĂTĂ

Seara ca la capătul lumii –
pe drumuri înguste
tot mai înguste
pe care până și moartea
are răbdare.
În spate – câmpia imensă
potopită-n ninsoare
spulberată-n acordurile
unei simfonii de Lalo.
În această sâmbătă de toamnă
e încă primăvară
Seara
înarmați cu arbalete din ceară
adulmecăm umbra de pe cer
a unui tânăr zimbru
cândva hăituit.

GREȘIND

Am căzut – înotător stingher.
Când mă apropii de muchie –
primejdia înjumătățită.
Sunt iar pe ascuțișul lamei de gheață.
Cât mai rezist?
Limanul cu promisiunea
unei guri de aer
și un fruct aromitor
servit în discreție
din care voi mușca – greșind.

AUTUMNALĂ II

Cine-ar putea să m-aștepte
în casa pierdută
cu drumuri scufundate-n pulberea uitării?

Cine mă strigă în strada ce duce nicăieri?
Știu bine, acolo, azi plouă cu frunze.
E ora-nserării și melodia-i furată.
Doar amintirea mai pulsează în zări.

PLINĂ DE NEȘTIRE

O întâmplare plină de neștire
mă face să apuc pe o potecă
unde picioarele-mi sunt
ca niște pietroaie certate.
Se rostogolesc. Se opresc.
Se privesc și nu se recunosc.
O altă întâmplare mă face
să privesc pe furiș imensa oglindă
plină cu ochii femeii. Așa e.
Uneori sunt al pietrei –
piatră din piatra Căii Robilor.
Și întâmplarea se face lumină.

POEM I

Nu am venit să întreb.
Nu am venit să răspund.
Pozosit-am în calea ta
să trăiesc o falnică intrare
În labirintele dragostei –
bucurându-mă ca nimeni altul
de la facerea Lumii încoace.

RĂTĂCIRE

E o năprasnică rătăcire
să gândești măcar
că pot fi înhămat al doilea
la carul cu mirt divin
fie și înaintea primului zeu.
Sunt din specia

ce se hrănește din absențe.
Mi-am stins (în secret)
și îmi voi stinge setea
din mâna Femeii
când plouă cu secetă.

SĂ AUDĂ

Nasc petale de apă
în calea luminii.
De o clipă, două
și noi respirăm ceva mai triști.
Sunt mai tânguit
și mai fără de tine.
Oare unde or fi rătăcind
ca să vadă și ei cum palpită grădina?
Să audă recunoștințe
înălțate către grădinar.
Surâde doar fructul
întru desfătarea omniprezentului Ochi.

EXISTĂ

N-am încercat niciodată
să mă retrag din tălpile orelor
din labirintele gumei poroase.
N-am stat nici prea mult în umbră,
nici prea puțin în lumina spartă a lor.
Cum aș fi putut să mă retrag
din fabulosul os al tictacului
din ceea ce se întâmplă
ori nu se întâmplă.
Și totuși, și totuși
există umbre.

UNDEVA ÎN MINE

există un câmp de luptă
secret
al ecourilor tăcute
îndepărtate și apropiate
silabe, frânturi de gemete
cuvinte înghesuite, presate
carbonizate, amânate.
Celălalt din mine
vânător rătăcind
pe un câmp de luptă
al ecourilor moarte.

VENI-VA ȘI DIMINEAȚA

când pe tâmpla ta
vei descoperi o grădină
și semințe de anotimp
de anotimpuri târzii
și un loc ideal
pe care o viață l-ai căutat
pentru viață.

E UN MIRACOL

distanța, minut de minut
pe care o parcurg
de la mine spre mine.
În inima nopții

cu foc palid. Dulce.
Și suferind.
Distanța către o navă
pe care o voi umple
cu suferința ta –
clepsidră-labirint cu un soi
de timp inversat.

I LOVE YOU

rostit de tine
acum o veșnicie
în postcamera somnului
este o altă faptă a zorilor
din oglinda mării
o pagină din viitorul prezent
o bunădimineață sfioasă
a melcului ieșit pe aceeași pistă
unde și în dimineața aceasta
cu ținta comună în față
ne vom rosti ruga
în trei.

A VENIT

dar nu ne-a privit
nici măcar în amurgul
din ochii noștri atât de căprui.
A vorbit
parcă ar fi citit
dintr-un vechi papirus
înainte de condamnare
la moarte.
Nu ne-a ascultat.
Ar fi înțeleș
ce fel de timbru
au vocile noastre
atunci când cadranul ceasornicului
din turnul central
arată ora de vârf
a adevăratei oboseli locale.
A plecat
fără certitudinea
că a sosit
că a vorbit
că a fost să fie.

MĂ DOR CEI PATRU PEREȚI

lipsă ai timpului.
Într-o oră de fum
mi-ai promis că și ei
vor înmuguri
și vor crește
ca orice plantă banală.
Programati erau
să dea și în fruct.
M-ai ademenit
până și în a doua viață
și această minciună rotundă
n-a mai venit
pe picioarele ei crude.
Închis într-un sâmbure
mă bălăcesc în neant
cu pământul ce-mi ține
drept umbră
în care îmi sunt îngropați
morții promiși.

ORICUM VISEZ

Este atât de imposibil
să ajung cu umbra-mi acolo
unde adesea mă simt.
Între os și visare –
un pod și o capelă incendiată.
Înspăimântat de trăire
în sudori, îmi tot zic:
la ce bun – oricum visez
și nicidecum nu voi ajunge
dincolo, cu trupul –
prea multa cenușă albastră-i acolo
unde-mi cuibărește visul.

PE CER

dincolo de orizont
se proiectează o biserică veche
atârnată de un clopot inversat
care nu mai obosește de atâta întuneric și tăcere.
Aici, în arena de la marginea lumii
o inimă bolnavă de om slab
ba chiar mult mai multe inimi laolaltă
imită benevol un dans, rostogolindu-se în veselie
pe același tăiș larg de sabie
a saltimbancului pe jumătate adormit
de atâtea nedumeriri despre o viață fericită.

POEM III

Luna clipește
cu ochi de foc.
Prin acest infinit de trandafir
tu plutești în derivă
spânzurată
de surâsul etern.

Efimia ȚOPA

FERICIREA E DINCOLO

Fericirea întotdeauna e dincolo.
Dincoace e doar ecoul ei răgușit.
Bucuria, plăcerea, belșugul și gloria
sunt niște clipe
spre care râvnim îndelung.
Fericirea-i pe vârful de munte
și noi, ca Sisif,
ne căznim să ajungem.

CA SĂ FIU

Ca să fiu,
urma să trec
printr-un câmp minat de cuvinte.
Mă ascundeam prin sufixe,
mă tupilam după pronume.
Nu mă proteja nici un verb,
nici un nume.
Un cuvânt ca o schijă
m-a lovit în sânge.
Acum stau și aștept
să se închidă rana.

Efimia ȚOPA. S-a născut la 25 martie, 1957, în Vărzărești, Nisporeni.
A absolvit Facultatea de Jurnalism a U.S.M. (1981).
În 1995 devine membră a Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.
Publică în revistele: *Basarabia*, *Viața Basarabiei*, *Literatura și Arta*, *Noi*,
Contrafort, *Alunelul*, *Moldova*, *Porto-Franco* (Galați), *Steaua* (Cluj) ș.a.
Volumul de debut: **La porțile vieții** (Hyperion, Chișinău, 1995).
Alte volume: **Dedublarea Herei** (Augusta, Timișoara, 2004), **Pe o insulă
cu flori** (Prometeu, Chișinău, 2006, volum de versuri pentru copii).
În 2005 i s-a decernat premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova
pentru volumul de versuri **Dedublarea Herei**.

MUZEU

La muzeu
trecutul iese
din tavan, din pereți, din ferestre.
Miroase a războaie și-a jertfe,
gloria e alături.

Participi
la evenimente concrete,
din vremurile înscrise-n pietre.

Respiri îndelung
aerul clasic al patriei
și te ridici
la înălțimi
nebănuite.

SAT ARHAIC

Copilăria mea a rămas într-un sat,
iubit de dealuri și de copaci,
de poame dulci și de fluturi,
și de cerul care surâde.

E locul drag, de mii de ani,
bucuria mea acolo zburda.

NOI, VOI

Noi suntem acei care am fost,
chezășie-i
durerea, tristețea, cenușa din ochi;
straie, bibelouri și cărți,
rămase printre singurătăți.
Vorbesc niște vise pierdute,
niște patimi tăcute.
Trecutul se uită spre noi
ca un câine bătrân.

Noi suntem acei care am fost.
Voi sunteți acei care veți fi.

VĂD DEPARTE DE TINE

Privesc spre toamna chipului tău
și văd departe de tine.
Văd o primăvară pustie
care te-a adus lângă mine,
pentru a perpetua omenirea.
Văd pe chipul tău măști
vesele, triste
care schimbă decorul
din sufletul nostru.
Văd departe de tine.
Nu-ți văd iubirea.

LA BRAȚ CU ISTORIA

Cei care au dat viață
altor falnice vieți,
unor case,
 temple,
 izvoare,
 cetăți,
se plimbă acum agale prin rai,
la braț cu istoria scumpului plai.

AGENDĂ

În agenda mea de telefoane
sunt multe numere mute,
multe nume ce dor.
Sun pe A. – nu răspunde,
C. – nu...
L. – ...
Unde sunt visele lor?
De ce acolo,
în lumea de dincolo,
nu ajung mesaje de dor?

JOCUL PATRIEI

În fiecare zi,
patria mea
se joacă cu mine,
crezând că-s minge de fotbal.
Mă mângâie și mă lovește,
mă înalță și mă aruncă,
mă cinstește și mă hulește.

Jocul cu mi(ne)ngea
se înăsprește.

FEȚELE TIMPULUI

Prezentul ne risipește
în h(r)ăul care ademenește.

Ne mai păstrăm în trecut,
ferecați în muzee, istorii și cimitire.

Viitorul e o cioară albă,
necunoscută.

NUMAI NIȘTE CUVINTE

Numai niște cuvinte
pot să dăruiesc
lumii ingrâte.
Zi de zi le înșir
ca pe niște mărgele
viu colorate
pe vechile pante.
Majoritatea privesc cu lehamite,
iar cei mai subtili
iau câte-un cuvânt
din sufletul meu
și-l poartă la piept.

Antonina SÂRBU

VIAȚA, ALTFEL

Vișinul lui Andrei

Mă întorc de la cimitir. Sunt încă sub impresia agresivității dnei X, care a declarat că pomul trebuie tăiat... Să te uiți la un vișin atât de falnic, doldora de floare, străjuind aici somnul *Lor* din adâncuri și să-ți treacă prin cap că ai putea lua toporul în mână și, lovindu-l, să-l dobori la pământ... Vom sădi un brad, spune rusoaica și lipește stăruitor niște flori din plastic pe statuia din marmoră albă care o reprezintă pe fiica ei „în mărime naturală”, decedată la doar 33 de ani... „Iată aici a fost un nuc, noi l-am tăiat, dacă vor face gălăgie «vecinii de morminte», le vom plăti nucul”... Mă uit la femeia care nu realizează nici ce spune, nici ce face... o întreb dacă nu suferă de o boală de ochi, dacă n-are probleme cu vederea... Îi arăt spre ciotul rămas din nuc și îi spun că sunt lucruri pe care nu le poți răscumpăra cu bani... „Da, zice dna X, fiica mea avea de toate, cancerul a omorât-o, nu a putut să o ajute nimeni”. O auzeam uneori pe bunica mea spunând că Dumnezeu când vrea să te pedepsească îți ia mințile... și spunea, făcându-și semnul crucii, „Doamne, ferește!”.

27 aprilie 2006!

Și cum nu-mi vine să cred că poți să treci pe lângă un vișin înflorit și să-ți vină în gând că-l poți omorî, așa înflorit... tresar, când, la doar 10-15 cm în față, văd altceva încă mai mare, exagerat de mare. Nu am timp să mă dumeresc, că aud: „Vă rog să mă iertați, dar ce dată e azi?”. 27 aprilie, îi răspund femeii care s-a băgat peste mine. „Dumnezeule, face dna, am completat toate documentele cu data de 30, m-am pornit la oficiul fiscal, să reușesc... eram sigură că azi e 30 aprilie... Viața-i tare stresantă, ne încorsetează în atâtea obligațiuni încât pierdem firul, pierdem ritmul... Mulțumesc și vă rog să nu vă supărați, oricui i se poate întâmpla...” O privesc cu drag, are trăsături frumoase!

A plecat un tren din gară și cu el iubirea mea...

Știrea a venit pe agenții după ora 18.00, când fluxul nostru de la EUROTV era deja gata. Insist să-i facem loc, pentru că demonstrează viața în altă manifestare, altfel. Un tânăr din Chișinău riscă cinci ani de închisoare după ce a încercat să oprească trenul de pe ruta Moscova – Chișinău – Moscova, care tranzitează capitala Ucrainei, fiind furios că prietena sa a plecat cu această rută la Kiev. Pentru a-și face iubita să se răzgândească, Leonid Pocladiuc, în vârstă de 24 de ani, originar din Chișinău, angajat în calitate de consultant la o întreprindere din capitală, a telefonat la biroul de informații al Gării Feroviare și a anunțat ca trenul de pe ruta Moscova – Chișinău – Moscova este minat... Trenul a fost oprit și verificat minuțios de specialiști. În urma controlului nu a fost depistat nici un dispozitiv exploziv, de aceea trenul și-a continuat ruta. Tânărul a recunoscut polițiștilor că a oprit intenționat trenul. Miracolul dragostei?

Unchiul

La masa de Paște ciocnim ouă pentru Înviere! Primul pahar se închină pentru cei de departe... de la Moscova, din Italia, Grecia, Israel, Portugalia, Cipru... mama, tata, nana, sora, fratele... Unchiul Simion a rostit cel mai spiritual mesaj: „Altădată, ridicam un păhăruț pentru bădica care era la armată la muscali, amu zicem „sughiț bun la bădica, paznic la vila generalului din Moscova”. Și asta-i viața... Hristos a Înviat!

Noaptea Învierii la Văratec

Când am intrat în Biserică, auzeam cum se șușoteau: „Iată, tanti Lenuța cu fiică-sa...”, „Asta-i Maria Gheorgheva, i-o venit băiatul cu nora din Israel”, „Anatol Șalaru a venit!”, „Eusebiu Socoliuc e dus să aducă focul haric de la Ierusalim, îl așteaptă la Edineț”. Apoi, chiar în timpul când preotul oficia Sfânta Liturghie, se apropiau tot felul de femei care-mi strâneau mâinile, mă îmbrățișau, se rugau să le iert. Răspundeam cu bunăvoință, dar mă supăram că nu le pot recunoaște... Mai târziu o întreb pe mama cine-s... Îmi spune numele lor și de a cui neam vine... Am plecat de acasă de 32 de ani... țărancele poartă și azi ca și

atunci demult, *în alt secol*, tot băsmăluțe „turețchi”, tot ciupici în picioare și „stănuți cu motocei”... În Biserică, enoriașii nu cântă... de ce nu cântă împreună IMNELE „cu vrednicie și cu dreptate este a ne închina...”? „La noi nu-i «moada» asta, îmi explică în șoaptă tanti Olga, vecina noastră... La oraș v-ați învățat?”. Ce, o întreb nedumerită. Să cântați Cântările? Îi răspund: în parohia mea toată biserica se roagă cântând. „Așa-i «moada», trebuie să fie frumos, da la noi e alta «pravila», la noi cântă doar coristele...”. Atâtea fețe luminate trec și iau Sfânta Împărtășanie... Se împărtășește tot satul în Noaptea Învierii! Doamne, câte chipuri nevoite prin post și rugăciune fierbinte... Simt că doar aici sunt pe-adevărat printre *ai mei* și așa va fi până la sfârșitul sfârșitului...

Punctul pe I

Vreți să vă bucurați de un viitor fericit? Văd un om care scotocește prin geantă și continuă: trebuie să citești! Citesc, citesc! Îi răspund și înaintez pe Alee. Dar nu îndeajuns, strigă cetățeanul și se ia după mine. Trebuie să vă învăț eu cum se citește și cum se înțelege Biblia. Abia acum ridic ochii: văd mâinile care țin o carte groasă, ferfenițată, mâini mari „împodobite” cu două inele masive. Dantura, observ dantura, aurită. Rămân prinsă locului, caut un răspuns. Vine din spate: la dă-te mai încolo că-mi sperii păsările! Îi strigă femeia de pe bancă care aruncă celor trei porumbei fărâmituri de pâine.

Vama de la Otaci

Corupția, strigă V.V., nu trăiește în apartamentele muncitorilor... Adevărat vorbiți, dle Președinte! Dar ca să vedeți *pe viu* cum se fură și se pradă imaginea Republicii Moldova pe care o doriți integrată în marea familie europeană, luați maxi-taxiul de rută și deplasați-vă până la Otaci, în vamă... Încercați să treceți ca un om simplu prin vamă, încercați! Cereți toate actele pe care vameșii trebuie să le întocmească pentru o zi pentru cetățenii străini care vin în Moldova sau care tranzitează țara... nu veți găsi nici unul pentru că... dar dacă veți găsi, uitați-vă în ce grafie sunt completate, cum sunt caligrafiate numele de familie. Mi-a povestit revoltat și uimit de cele văzute un cetățean care venea din Bielarusi să-și vadă părinții la Sfânta Înviere... Când după umilințe, jecmăneala, după două ore de așteptare a auzit că îl și insultă

zicându-i în românește, crezând că nu înțelege, „te du la schezofrenicul tău de Lucașenco și fă ordine!”, cetățeanul, care în virtutea unor circumstanțe locuiește în Bielarusi, le-a răspuns într-o română perfectă: „Apoi să fure vameșii de la hotarele Bielarusiei ca voi, să prade țara în asemenea hal, Lucașenco îi închide pe toți... Mare păcat, în Sâmbăta dinaintea Învierii să bagi mâna în atâtea buzunare, cred că v-ați pierdut chipul moral... Vouă vă trebuie un Lucașenco”. Vameșii au rămas cu gura căscată... (Dacă cumva ține cont președintele de sugestia mea, trebuie să ia o mașină a Salvării, e bine să-l așeze la volan pe prim-ministrul nostru și... la fiecare groapă de pe drum să-i dea un bobârnac, da nu tare, că altfel riscă să-i spargă capul de la atâtea gropi, iar noi ne-am obișnuit cu o imagine sănătoasă a premierului...)

Vine electorala

„Vă rog să nu scrieți nici un cuvânt, nici de bine, nici de rău. Azi ne-a vizitat un domn care s-a prezentat că-i de la Parlament și ne-a interzis să mai acordăm interviuri. Au cam încurcat-o cu sfințirea locașului. Am fost martori când unele fețe bisericești s-au opus să fie sfințită Catedrala în ziua Sfintei Învieri... nu se cuvine, încă nu-s finisate lucrările. Da „ucazul” de acolo, de la cel mai mare, o fi fost altul. Astfel că în presă au apărut două poziții, două știri – în una se afirma că se sfințește la Paște, iar alta anunța că de Hramul orașului se va sfinți Catedrala Mitropolitană... a fost scandal și ne-au interzis să nu mai scoatem o vorbă... vin alegerile și toată politica trece pe la Catedrală”, conchide tânărul zugrav.

(„Politica trece prin sânge”, afirma Constantin Noica.)

Identitatea

Omul de la volan râde în hohote și povestește cu mult haz o istorie. Ascult și nu prea înțeleg de ce respectivul cetățean se amuză când, de fapt, ceea ce povestește e o adevărată dramă. Cu ani în urmă, când îi veni rândul și fusese înrolat în rândurile armatei sovietice, a fost repartizat să-și facă serviciul militar pe o navă atomică, undeva pe la Marea Nordului. După ceva timp, ofițerul îl solicită să facă doi pași înainte și... când îi pronunță numele de familie, se împiedică. „De azi vei fi Arbuz, m-am plictisit de Harbuz. „Ăto oșibca, vâ budete readovoi

Arbuz!". „Am crezut că glumește, dar când m-am demobilizat, după trei ani, aveam un pașaport nou și în toate actele eram Nicolai Arbuz! Când am revenit acasă, un timp satul a râs de mine, da pe urmă s-au deprins. Iată așa am ajuns să fiu Colea Arbuz!". Ha-ha-ha, râd isteric, omul de la volan și călăuza sa... Pe motivul furtului de identitate scriitorul francez de origine rusă, Andrei Makine, a construit un roman regal **Muzica unei vieți**. Mă gândeam, uitându-mă la Colea Arbuz, adică la cetățeanul român Nicolae Harbuz, oare cum ar fi reacționat dacă i-aș fi povestit subiectul...

Despre curajul de a fi vertical!

Peste noapte Liceul român-francez „Gheorghe Asachi” și-a schimbat titlatura. Întorși din vacanță, liceenii s-au pomenit că învață deja la un alt liceu, moldo-francez. Simplu, nu putea să se întâmple acest lucru fără acordul conducerii instituției respective. În sfârșit, unul dintre părinți a avut curajul să spună adevărul, mărturisindu-mi că în doar câteva zile liceul urmează să fie supus atestării. Astfel că, fiind chemat la minister, dl director a fost condiționat: sau schimbă titlatura sau... s-ar putea chiar să fie nevoit să plece... și... mai departe subiectul s-a derulat precum e obiceiul la moldoveni! Curajul nu e pentru fiecare...

Amintirea

De fiecare dată, la 9 mai, mama își amintește despre ziua când a murit Stalin! În clasă, la lecția de limba rusă, a venit profesoara, care nu era altcineva decât soția șefului pichetului de grăniceri din satul Șerbaca, așezat chiar pe malul Prutului, la hotar cu țara. Mama spune că învățătoarea și-a pus coatele pe masă și a început să plângă în hohote, ordonându-le și copiilor să plângă, că a murit „cel care a adus fericirea”. Mama zice că ea nu putea să plângă, pentru că era deja în clasa a șaptea, avea 15 ani, și a văzut cum tare mulți oameni gospodari și rude de-ale lor au fost „ridicate” și nimeni nu știa nimic despre cei duși într-o noapte în Siberia. Dar pentru că toți plângeau, mama zice că ea a plâns gândindu-se la fiica lui Stalin, Svetlana! „Mă gândeam cum o să trăiască fata asta dacă tatăl ei a făcut atâta rău oamenilor de la noi din sat... atunci lumea te judeca după fapte și era greu să suporti judecata oamenilor dacă erai tu un om simțit, era rușine”...

Drama de la Otovasca

Nenorocirea familiei Hitov a început în 28 iunie 1940, când preinșii eliberatori au ocupat orașul Chișinău. Constantin Hitov a fost deportat împreună cu soția, Vasilisa, și cei patru copii: Lili, Vera, Teodor și Eleonora! La moșia lor de la Otovasca și-au făcut apariția patru soldați înarmați, care i-au luat cheile, spunându-i că nu mai are ce căuta pe acel pământ, că nu-i mai aparține. Tot în acea zi a fost arestat fratele lui, Ion, care avea și el casă și moșie la Otovasca. Ion Hitov a fost întemnițat în lagărul din orașul Selicovsk, regiunea Perm, unde a și decedat pe 23 iulie 1942. Motivul decesului rămâne necunoscut. În ziua de 13 iunie 1941 a fost arestat și cel de-al treilea frate, Ștefan Hitov, care avea domiciliul pe strada Armenească, era proprietarul unui hotel, a unui restaurant. Ștefan Hitov a fost închis în lagărul Ivdel din regiunea Sverdlovsk, unde pe 23 martie 1942 a decedat. Motivul decesului basarabeanului Ion Hitov nu e cunoscut. Astă iarnă, am cunoscut-o pe Lili Hitov, care îngheța în apartamentul din strada Tudor Vladimirescu cu numărul unu. În casa bătrânei termometrul indica 11 grade cu plus. Atunci am auzit prima dată despre drama familiei Hitov, drama de la Otovasca: „În 1989, când a plesnit balaurul, m-am adresat la Ministerul de interne să aflu ce s-a întâmplat cu tăticul meu, Constantin Hitov, pe care l-am văzut ultima oară în ziua de 13 iunie 1941. Am primit un răspuns cum probabil au primit zeci de mii de basarabeni și nu numai: tata a murit pe 14 decembrie 1941, în timpul când era anchetat, de un acces de inimă, în deplină istovire în lagărul pentru deținuți politici din orașul Ivdel, regiunea Sverdlovsk”. Cei trei frați Hitov făceau parte din intelectualitatea basarabeană și erau dintre cei mai bogați oameni în Basarabia acelor timpuri.

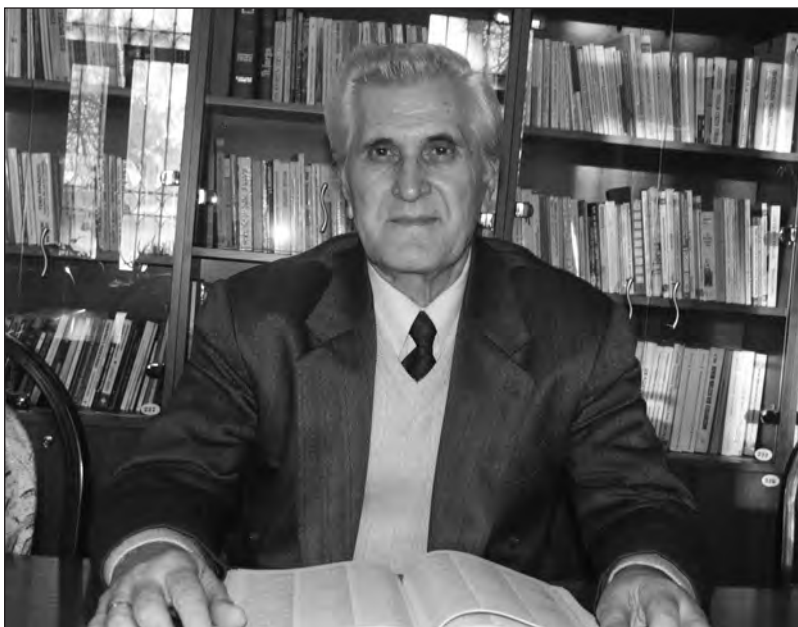
Botezul

La una din Bisericile din Călărași pe 6 mai, chiar în ziua când creștinii îl sărbătoresc pe Marele Mucenic Gheorghie, cel aducător de Biruință, s-au botezat trei prunci: Vladimir, Zinaida-Margareta și Andreea! Zizi-Margo este cel de-al treilea copil, după Cristian și Teo, al tinerilor Viorica și Romeo Cemârtan. Zinaida-Margareta va porni în viață ca o adevărată creștină cu un certificat de botez eliberat de preotul Ioan Eșanu, parohul bisericii din Călărași, care ține de Mitropolia Basarabiei

aflată sub jurisdicția Patriarhiei Române. Nănașii prezenți la ceremonie s-au rugat pentru Întâi Stătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Preafericitul Teoctist, și pentru Înalt Preasfințitul Petru, Mitropolit al Basarabiei și exarh al plaiurilor.

3 mai 2006

O expoziție de zile mari la Galeria Brâncuși, cea a talentatului pictor Tudor Zbârnea! Alerg să prind evenimentul, alerg să... văd, să aduc câteva lalele albe pentru victoria acelei zile și... deodată rămân paralizată: la știrile de la ora 16.00 crainicul anunță despre 113 morți, trupurile cărora s-au scufundat în adâncurile mării... Erau 113 morți în Marea Neagră... La vernisaj am întâlnit atâta lume bună și s-au spus atâtea lucruri frumoase despre Tudor. Mă întorc și îmi amintesc de alergarea spre galerie, de mesajul pregătit. „Întrebare și răspuns la Blaga. Ce ne va ține totdeauna tineri? Adu o jertfă zi cu zi zeiței mari, păgânei Vineri; Hrănește cald oricare-ar fi un vis ce nu se va-mplini” (din jurnal).

PROFESORUL ȘI OMUL DE ȘTIINȚĂ MIHAIL PURICE*

Îmi este foarte greu să pronunț un *Laudatio* domnului Mihail Purice din 3 motive: **1.** este vorba de o personalitate complexă, în multe privințe ieșită din comun; **2.** îl cunosc din anii de studenție, fiindu-i și dascăl și **3.** în cei 48 de ani de activitate la USM a rămas credincios cauzei noastre comune, fidel față de *Alma Mater*, recunoscător celor care au contribuit la ascensiunea lui pe treptele școlii superioare: student – doctorand – lector – lector superior – conferențiar – profesor!

Mihail Purice este un reprezentant tipic al neamului din care provine și căruia îi servește cu toate fibrele sufletești, iar sufletul basarabeanului, conform opiniei lui Pan Halippa, se caracterizează prin următoarele 5 trăsături: *cumințenie pilduitoare, bunătate îngăduitoare, omenie neafișată și neoțărâtă, răbdare tăcută și creștină, modestie sinceră și netrâmbițată.*

* Cu prilejul împlinirii a 70 de ani de la nașterea profesorului universitar Mihail Purice, pe 19 octombrie 2006, la Universitatea de Stat din Moldova și-a desfășurat lucrările Conferința științifică „Probleme actuale de lingvistică românească”. În acest număr de revistă inserăm câteva comunicări rostite la eveniment de către cei care cunosc și apreciază activitatea pedagogică și științifică a omagiatului.

În acest context, aş vrea să evidenţiez răbdarea tăcută şi modestia sinceră, trăsături distinctive ale profesorului. Personal nu l-am auzit niciodată pe dl Purice să exagereze meritele sale (personale, ştiinţifice, administrative etc).

În această ordine de idei, aş vrea să amintesc aici opinia *colosului* lingvisticii europene Eugen Coşeriu. Într-un interviu acordat profesorului şi poetului Marin Mincu în 1997, compatriotul nostru spunea:

„Trebuie să aştepti şi să nu vrei să faci carieră! Recunoaşterea va veni. Să nu încerci să-i accelerezi ritmul; să respingi onorurile. Asta e mai bine decât **să le cauţi şi să nu ți se dea.**

Eu nu am cerut niciodată nimic nimănui. Norocul, în cazul meu, a venit foarte târziu. La alţii a venit mai devreme, dar asta nu m-a demoralizat” (*Revista filozofică*, 1997, nr. 1-2, p. 163).

Şi Mihail Purice n-a forţat uşile: a muncit *tăcând* (căci *Labor omnia vincit*, Vergilius), s-a grăbit *încet* (*Festina lentae*, Octavianus Augustus), a săpat *adânc* (*Sapă, frate, sapă, până ai să dai de apă*, L. Blaga), fiind apreciat la justa lui valoare şi propulsat după merit, până a ajuns în vârful piramidei didactice universitare.

Mihail Purice s-a dăruit cu trup şi suflet filologiei române, devenind un dascăl aşteptat în sălile de studii de către tinerii însetaţi de carte, de adevăr, de cuvântul ales şi spus cu tâlc, cu claritate şi fără grabă, ce pătrundea adânc în sufletul lor.

Despre misiunea unui filolog şi despre specificul muncii lui s-a pronunţat foarte adecvat un nefilolog, profesorul Paul Bran (fondatorul ASEM-ului), într-un interviu publicat în săptămânalul *Literatura şi Arta* (25.XII-1997, p. 3). Citez: „Un filolog predă cea mai de preţ disciplină universitară – **iubirea de ţară şi de neam**”.

E un adevăr *sine qua non*, căci, zicea şi maestrul Ion Druţă: „Pământul, istoria şi limba sunt trei stâlpi pe care se ţine neamul”.

Dacă la Facultatea de Litere există profesori-model, care ţin prelegeri, cursuri şi seminare speciale captivând auditorii prin profunda cunoaştere a materiei predate, prin modalităţile şi stilurile de expunere – printre ei se plasează şi dl profesor M. Purice. Domnia sa este un adevărat „conchistador” al Cursului de *Istorie a limbii române literare*, fiind primul cercetător care a elaborat integral şi a publicat acest curs, în calitate de excelent suport didactic pentru studenţi. În acelaşi scop au fost întocmite şi tipărite unele cursuri speciale ca: *Aspecte din istoria limbii literare*, *Din istoria gândirii lingvistice româneşti* ş.a.

Dialectolog de formaţie, M.Purice a colindat, încă din anii studenţiei şi mai târziu, cu rucsacul în spate, deseori *per pedes apostolorum*

(ca și francezul Edmond Edmont¹) o mulțime de sate, din Nordul și Sudul, Estul și Vestul republicii noastre, efectuând anchete la fața locului. În consecință, a elaborat și a susținut cu brio teza de doctor în filologie, având ca subiect *terminologia cromatică populară*; de asemenea a publicat o serie de studii și și-a elaborat un valoros curs universitar de dialectologie.

Dacă există la Facultatea de Litere a USM profesori care depun eforturi permanente, ca să trezească dorința și interesul studenților pentru cercetare în domeniul lingvisticii; care îi conving pe discipolii lor că în știința limbii persistă o serie de probleme neelucidate, discutabile, contradictorii (încă Horatius scria *Grammatici certant* – „gramaticienii se ceartă”) și neelucidate exhaustiv; care le explică și îi conving pe cei interesați că teme „înguste” și neimportante în lingvistică nu există („Poți îmbrățișa universul studiind o scoică”, E. Coșeriu); care, în sfârșit, pe viu, le demonstrează tinerilor studioși necesitatea spiritului (și a muncii) de echipă în cercetare – un asemenea dascăl este și profesorul Mihail Purice.

De mai bine de 20 de ani Domnia sa îndrumază un **cerc lingvistic studentesc**, care activează constant și în cadrul căruia se discută, probleme de dialectologie, de istoria limbii, de sociolingvistică, de cultivare a limbii etc.

Cele mai reușite comunicări ale membrilor acestui cerc sunt prezentate la conferințe științifice și ulterior publicate.

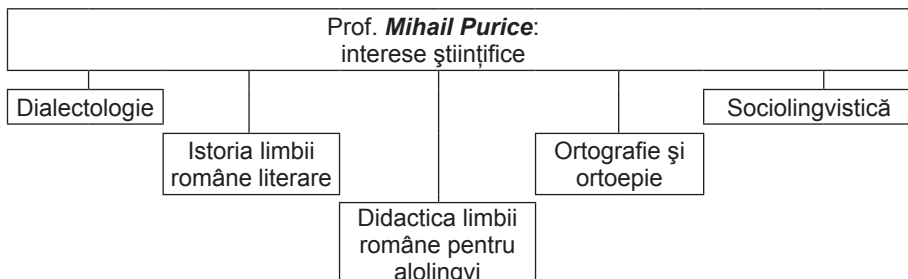
Membrii cercului științific, dirijat de profesorul M. Purice, elaborează cele mai bune și mai fundamentate teze de an și de licență.

Dacă există la USM profesori care educă la studenți (prin vorbă și faptă, prin exemplu personal) dragostea față de limba română, de istoria noastră, de tradițiile naționale, care îi orientează pe discipolii lor să fie moderați, cu simțul măsurii (căci *Est modus in rebus*, Horatius), să țină mereu cartea în mână (căci ea „este lumina ochilor noștri”, D. Cantemir), să iubească tot ce e național, dar, în același timp, să fie toleranți și respectuoși față de valorile străine, să se pregătească a deveni urmași destoinici ai dascălilor lor – un asemenea profesor este dl Mihail Purice.

¹ Ajutorul lui Jules Jilliéron la alcătuirea *Atlas linguistique de la France*, Paris, 1902.

* * *

În calitate de cercetător științific și cadru didactic, Mihail Purice a cercetat diverse aspecte ale lingvisticii, preocupările sale vizând mai multe direcții pe care le prezentăm în schema de mai jos:

Specificul lucrărilor acestui lingvist este determinat de caracterul lor științifico-didactic sau didactico-științific, reieșind din stricte necesități de predare.

„Se cuvine să avem interes pentru problemele practice, didactice ale limbii..., spunea prof. E. Coșeriu. Nici un aspect practic, nici un aspect al lingvisticii aplicate nu e minor, nu e nedemn de interesul lingvistului” (AȘ Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Serie nouă. Secțiunea III, Tom 37-38. *Lingvistica. Omul și limbajul său. Studia Linguistica in honorem Eugenio Coseriu*, Iași, 1992, p. 18).

Urmând acest îndemn, profesorul M. Purice a atribuit întotdeauna lucrărilor sale elemente aplicative, în prim-plan situându-se cultivarea limbii, însușirea normelor literare românești de către toți vorbitorii. Se știe, că misiunea primordială a lingviștilor este, în ultimă instanță, de a-i face pe vorbitorii unui idiom concret să-și învețe limba literară, exemplară și mecanismele funcționării ei. Iar acest deziderat în Republica Moldova nu poate fi atins fără lucrări de genul celor publicate de profesorul M. Purice.

În prezent, ca titular al catedrei și membru al Consiliului profesoral al Facultății, Mihail Purice este foarte activ, întotdeauna propunând remedii judicioase și plauzibile pentru aplanarea unor chestiuni „spinoase”.

Colegii de la Catedră și Facultate, cu prilejul aniversării, îi doresc profesorului Mihail Purice *ab immo pectore* multă sănătate, fericire, noi succese în munca de creație, noroc și voie bună!

Să se afle mereu la straja limbii române, a istoriei și a obiceiurilor naționale drept și neînvins, aidoma unui brad secular.

Vivas, noster professore! Crescas! Floreas! Semper sitis in flore!

Anatol CIOBANU,

m.c. al AȘM, dr. hab., prof. univ., șef Catedra de Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică, Facultatea de Litere, U.S.M.

Vladimir ZAGAEVSCHI

VOCAȚIE ȘI DESTIN

Colegul nostru Mihail Purice, profesor universitar, doctor în filologie, cunoscut lingvist, dialectolog de formație, iscusit și gospodăros administrator în post de decan timp de peste 10 ani, om cu alese calități – a atins în acest mijloc de brumărel o vârstă respectabilă.

Există la români o frumoasă zicală: *Toamna se numără bobocii*. Pentru colegul și prietenul nostru, Mihail Purice, această toamnă are și un sens direct (denotativ), dar și unul figurat (conotativ).

În sens direct, e tocmai motivul pentru care îi și onorăm, aici și acum, un remarcabil popas de hotar în viață – 70 de ani. Căci a văzut lumina zilei în secolul trecut, în acest mijloc de anotimp autumnal, cu soare încă blând ca stofa de *urșinic*, cu cer senin de culoare *chiclăzărie*, cu aer puternic parfumat de mirozna frunzelor *ruginii*, cu frumusețea culorilor de toamnă, imprimare cu atâta abilitate de către natură în frunzele așternute covor la poalele copacilor din codrii și livezile noastre, în frunzele de pe podgoriile de

viță-de-vie. Culori *galbene, aurii, arămii, bostăni, bubocii, vizdogii, zarzarii, morcovii, lutării, cărămișii, ghiurghiulii, naramgii, cachii...* O adevărată simfonie a culorilor autumnale.

Acuma stau și mă gândesc dacă n-aș putea intui ceva. Oare nu de la această toamnă, în care s-a născut, anotimp îmbrăcat în cea mai frumoasă haină a culorilor, vine pasiunea sărbătoritului și prietenului nostru de a culege și de a cerceta, la timpul cuvenit, terminologia dialectală a culorilor? Anume terminologia dialectală, și nu cea din limba codificată, pentru că prima e mai bogată, mult mai variată, mai nuanțată și mai interesantă din punctul de vedere lingvistic, adică din punctul de vedere al mijloacelor și procedeelelor de formare a termenilor dialectali (derivare, compunere, epitete, comparații, metafore, diferite asociații, împrumuturi ș.a.).

Aici din nou încerc să privesc în urmă și mă gândesc dacă nu cumva această poezie, adevărată poezie a culorilor, l-a adus pe Mihail Purice de la intenția de a se pregăti ca lingvist (nu ca literat sau chiar ca poet) la specializarea lingvist-dialectolog, urmând, și la îndemnul patriotic al preotului și poetului Alexei Mateevici, să strângă *piatra lucitoare*, să adune *comoara, pe moșie revărsată, în adâncuri înfundată*, adică să culeagă pe

teren limba *care-o plâng și care-o cântă pe la vatra lor țărani*, graiul care, cu trecerea generațiilor în neființă, se pierde, se duc în necunoscut cuvinte, sensuri, forme fonetice și morfologice, vorbe cu tâlc.

La figurat vorbind însă, adică în accepția zicalei, toamna din acest an al domnului profesor Mihail Purice este o toamnă a evaluărilor, a bilanțurilor: 70 de ani de viață, vârstă respectabilă, dintre care trei ani de studii la Colegiul de Cultură din Soroca, doi ani de muncă la țară, alți trei ani de serviciu militar la aviație (la *iroplane*), apoi cinci ani de studii la universitate, peste 40 de ani de muncă științifică și profesoral-didactică fără întrerupere la aceeași universitate, la aceeași facultate și la aceeași catedră; în același timp, mai mult de un deceniu a dirigit cu multă pricepere, iscusință și spirit gospodăresc Facultatea de Litere în funcția de decan (1993-2004).

Mai exact: circa 180 lucrări publicate, printre care monografiile, manuale (unele dintre ele în colaborare), suporturi didactice, îndrumare și alte lucrări metodice, studii, articole; sute și sute de studenți, deveniți licențiați ai universității și care azi aprind flacăra Limbii Române în sufletele a mii de copii din gimnaziile și liceele Moldovei și ale Ucrainei (Bucovina și sudul Basarabiei); mulți

masteranzi; șase doctoranzi, dintre care doi și-au susținut tezele de doctor (Nelu Vicol și Anatol Ionaș), iar patru continuă să lucreze asupra tezelor (Angela Boicenco, Ludmila Pădureț, Tatiana Fisticanu și Doina Axenti); în postură de decan a deschis la Facultatea de Litere noi specialități și specializări, noi catedre, respectiv mărindu-se numărul studenților și al profesorilor și transformând astfel facultatea într-o adevărată forgerie de cadre, a realizat și alte activități importante legate de aderarea universității, prin urmare, și a facultății, la Procesul de la Bologna.

Numele de familie Purice este rar întâlnit în spațiul nostru moldovenesc și chiar dacoromân, dar este destul de vechi, ținând de un arbore genealogic cu rădăcini vâjnoase, împlântate în adâncul secolelor, cel puțin până în epoca lui Ștefan cel Mare.

În **O samă de cuvinte** Ion Neculce scrie că în războiul dus de Hróiot ungurul de la Scheie pe Siret, calul lui Ștefan Vodă a căzut în luptă, lovit de o sabie dușmană. Atunci aprodul Purice i-a dat calul lui. Ștefan Vodă însă, fiind om mic la stat, aprodul s-a prefăcut el singur într-o moviliță și i-a propus domnitorului să se urce pe spatele lui, iar de acolo pe cal.

Mai departe îi dăm cuvântul lui Ioan Neculce: *Și s-au suit pe dânsul Ștefan Vodă și au încă-*

lecat pre cal. Și atunci au dzis Ștefan Vodă: „Sărace Purece, de-oi scăpa eu și tu, atunci ți-i schimba numeli din Purece în Movilă”. Și au dat Dumnedzeu și au scăpat amândoi. Și l-au făcut boier, armaș mare, pre Purece. Și dintru acel Pureci aprodul s-au tras neamul Moveștilor, de au agiunsu de au fost și domni din-tre acel neam”, iar din încrengătura Purice au ajuns și decani, și profesori universitari.

Într-o notă de subsol la poemul istoric *Dumbrava Roșie*, Vasile Alecsandri aduce versul *Maghiari schimbați în epuri* (= au dat bir cu fugiții – n.n. VI.Z.), și-un *Purice-n Movilă*, pe care îl comentează în felul următor: *Numele Puriceștilor au fost schimbat în Movești pe câmpul luptei de la Scheie, luptă în care Hroiote, șeful armatei ungurești, au fost descăpăținat de Purice Aprodul*.

Constantin Negruzzi în poemul *Aprodul Purice* aduce precizări importante, printre care se numără și felul cum a fost răsplătit Aprodul Purice de către Ștefan Vodă pentru vitejie în luptă:

Iar fiind că tu ieri calul mi l-ai fost dat împrumut,

Îți dau cinci moșii cu sate în a Sorocii ținut [...].

Printre aceste sate a fost, desigur, în primul rând satul Dărcăuți sau Șolcani, apoi o fi fiind, bănuim, satele Visoca, Cotova, Bădiceni, Teleșeuca, din împrejurimi.

Sărbătoritul nostru vine din Câmpia Sorociei, fiind născut la 20 octombrie 1936 în comuna Dărcăuți, jud. Soroca, în familia lui Petru și a Dariei Purice, țărani răzeși, buni gospodari, oameni cu alese calități de cumsecădenie (*Surcica nu sare departe de trunchi*), cu atitudine respectuoasă față de lumina cărții.

Spiță din neamul acelui Purice-Movilă, aprodul, care, pentru fapte vitejești în lupte, devine boier, armaș mare, iar urmași de-ai lui, Moveștii, au fost și domnitori, stră-strănepotul lui, Mihail Purice, a mers pe calea cărții, devenind doctor în științe, profesor universitar, ocupând și posturi administrative de prodecan și decan. Dar până a ajunge aici, a trebuit să cunoască și să treacă prin toate vicisitudinile anilor '40: ocuparea Basarabiei de către ruși (1940), războiul al 2-lea mondial (1941-1945), epidemia de tifos exantematic (1945), seceta necruțătoare și foametea organizată (1946-1947), deportările în Siberii de gheață (1949), colectivizarea forțată și desproprietărea țăranilor.

Nici anii de școală nu au fost prea fericiți, inclusiv cei petrecuți la Colegiul de Cultură din Soroca: literatură fără clasici, numai cu fabulele lui Donici, Stamat și cu *Istoria vieții mele* de Toader Vârnăv... Limbă fără alfabetul firesc (chirilița cu semnul

moale și semnul tare), ortografia pe baza graiului din R.A.S.S.M., gramatica limbii moldovenești a lui I. D. Ciobanu, care era și ea o adaptare după gramatica limbii ruse a lui S. G. Barhudarov...

La Universitate devine student în anii „dezghețului hrușciovist”, perioadă caracterizată prin deschidere către România și, prin urmare, benefică pentru noi, studenții, întrucât aveam acces liber la cartea românească. Ea putea fi procurată, la prețuri simbolice (copieci), în librăriile speciale, numite *Drujba*, de la Chișinău, Cernăuți, Odesa, Kiev, Moscova, Leningrad ș.a., putea fi împrumutată de la Biblioteca Universității, unde funcționa o secție specială, numită de noi *Fondul de aur*. Aveam acces, de asemenea, la revistele de specialitate din România: *Studii și cercetări lingvistice*, *Revue roumaine de linguistique*, *Limba română*, *Fonetica și dialectologie*, *Cercetări de lingvistică* ș.a. Setea de carte românească, „deportată” și ea în Siberii de gheață în anii regimului stalinist, la care nu am avut acces în anii de școală, ne îndemna să nu pierdem timpul și să recuperăm cunoștințele pierdute și chiar să pornim pe calea studiilor serioase și aprofundate de cercetare într-un anumit domeniu al filologiei: lingvistică, literatură, folclor. Mihail Purice alege lingvistica și din motivul sau poate numai din motivul că lingvistica

în acei ani, atât cea din România, cât și cea din Uniunea Sovietică, era dominată de structuralism.

Pentru noi, studenții, care în școală am făcut, ani la rând, gramatică tradițională, structuralismul era ceva nou, ceva ademenitor. Structuralismul praghez în frunte cu N. S. Trubetzkoy și Roman Jakobson, glosemática lui Louis Trolle Hjelmslev, lingvistica descriptivă americană care pornește de la Leonard Bloomfield, al cărui *Language*, după E. Coșeriu, este *cel mai bun și cel mai complet tratat de lingvistică generală care s-a scris verodată*, ne incita interesul față de lingvistică și ne chema la meditații și investigații esențiale. Cu atât mai mult că în revista *Voprosy jazykoznanija* (1957, nr. 4) apăruse articolul lui Rajmund Piotrowski *Strukturalizm i jazykovedčeskaja praktika (Vozmožna li struktural'naja dialektologija?)*, la care autorul dădea un răspuns afirmativ.

Mihail Purice, de data aceasta, cu încredere nestrămutată, cu sentimentul țărănesc-răzășesc de dragoste pentru baștină, pentru țarină și pentru graiul strămoșesc, *care-l plâng și care-l cântă pe la vatra lor țărani*, îmbrățișează lingvistica dialectală, dialectologia.

Momentul decisiv, în acest sens, a fost practica dialectologică de la sfârșitul anului II (iunie,

1960), pe care am efectuat-o, sub conducerea docentei Faina (Ilarionovna) Cojuhari, în unele sate din zona Nistrului de jos a Basarabiei (Tudora, Palanca, Corcmaz, Olănești ș.a. din actualul raion Ștefan Vodă).

Această practică dialectologică de două săptămâni ne-a convins pe viu că, într-adevăr, *veșnicia s-a născut la sat* (Lucian Blaga), că țărănul, prin limbajul lui „necioplit”, dar foarte expresiv, ne-a purtat limba de-a lungul secolelor și n-a permis niciunii cotropitor *graiul să ni-l ia* (apud G. Coșbuc). Proiectul nostru (pentru că e vorba și de subsemnatul) se contura pe măsură ce depistam de prin cărți afirmații extraordinare ale savanților lingviști despre importanța studierii graiurilor teritoriale, pentru o orientare liberă și o cunoaștere pluriaspectuală a limbii: *Secretul limbii se află ascuns în vorbire* (J. Gilliéron), adică în limbaj, adică în vorbirea țărănului; *Nimic nu există în limbă, să nu fi existat anterior în vorbire* (F. de Saussure); *Vorbitorul este măsura tuturor lucrurilor în lingvistică, fiindcă limbajul e făcut de către și pentru vorbitori, nu de către și pentru lingviști* (E. Coșeriu).

După terminarea anului III (august, 1961), Mihail Purice, împreună cu alți colegi (subsemnatul și Mihail Dolgan), au plecat într-o adevărată expediție dialectologică

în satele din Bucovina de nord (Ucraina), alături de echipa de dialectologi-anchetatori de la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe din Moldova (Rubin Udler, conducătorul echipei, Victor Comarnițchi, Vasile Melnic, Nicolae Bilețchi și Vasile Stati), cu scopul de a efectua anchete pe teren în vederea elaborării *Atlasului lingvistic moldovenesc*.

Aici, în satele din Bucovina, lui Mihail Purice i s-a încredințat să efectueze anchete asupra lexicului graiurilor, alături de Victor Comarnițchi și Nicolae Bilețchi. De aici și de acum înainte, lexicul dialectal, iar mai târziu și frazeologia dialectală, vor constitui materialul factic, pe baza căruia va face cercetări în anii studenției, apoi toată viața, și va scrie teze de an, teza de licență, teza de doctor, va prezenta comunicări interesante la ședințele *Cercului lingvistic* și în cadrul *Conferințelor științifice studențești*, va publica articole la gazeta de perete *Buletin lingvistic*, organul *Cercului lingvistic*, iar mai apoi și la ziarele republicane, inclusiv la săptămânalul *Cultura*, la reviste, în culegeri, monografii, manuale etc.

Ziarul universitar *Kișiniovskii universitet* scria, la timpul său, despre munca pasionată, creatoare și meticuloasă a studenților anului V (dintr-o anumită came-

ră din cămin) asupra tezelor de licență: *În cameră domnește o liniște de aur [...] Pare că însăși liniștea cugetă asupra cărților deschise [...]*. Despre licențiatul Mihail Purice ziarul scria că *lucreează deja de câțiva ani la rând asupra unei teme interesante și puțin cercetată: „Contribuții la analiza structurală asupra lexicului din raionul Drochia”*; că a terminat alcătuirea și cartografierea *Atlasului lingvistic microraiional* care cuprinde circa 200 de hărți și care reprezintă o încercare îndrăzneată și originală; că de acum în luna noiembrie jumătate din teză era realizată (v. M. Dolgan, *O adevărată atmosferă de muncă*, KU, 7-XI-1962, p. 3).

Așa lucra majoritatea studenților de la începutul anilor 1960. Fiecare era pasionat de carte și, în special, de un anumit domeniu al filologiei: lingvistică, literatură, folclor, poezie. Ar fi un îndemn demn de urmat pentru studenții de azi și cei care vor veni.

Nu este deci întâmplător faptul că Mihail Purice i-a avut colegi de grupă pe acad. Anatol Codru, poet; prof. univ. Mihail Dolgan, critic literar, m. c. al A.Ș.M.; profesorii universitari, doctori în filologie: Ion Dumeniuk, Timotei Melnic, Vladimir Zagaevschi, Petru Tolocenco, Anastasia Tertia; cercetători științifici, doctori în filologie: Victor Cirimpei, Efim Junghietu; dr. Gheorghe Mazilu, critic

literar; profesoara de liceu Maria Tipă; Vitalie Zagaevschi, membru al Uniunii Jurnaliștilor ș.a.

După absolvirea universității (1963), Mihail Purice este invitat la Catedra de Limba Română în calitate de asistent. Deplasările pe teren, începute în anii studenției, cu scopul de a *strânge*, din minele de aur ale limbii noastre, *piatra lucitoare, comoara* de neprețuit a graiului matern, au continuat și mai departe, cale de o viață, străbătând, în lung și în lat, Basarabia, Transnistria, Bucovina de nord și Maramureșul din dreapta Tisei. De data aceasta atât din interesele științifice personale, cât și în calitate de conducător al practicii dialectologice pe teren, organizată anual cu studenții de la anul II. Aceste materiale i-au servit sărbătoritului nostru la scrierea și publicarea unei monografii, a unui manual de dialectologie (în colaborare), a unei broșuri în care descrie și prezintă un bogat și inedit material frazeologic dialectal, a mai multor suporturi didactice, studii, articole.

Pe baza unui material faptic bogat și variat, cules, după un chestionar bine gândit, din circa 180 de localități din Basarabia, Transnistria, Bucovina de nord și Maramureșul de nord, Mihail Purice face cercetări serioase asupra denumirii culorilor, pe care le publică în monografia **Cercetări de dialectologie moldovenească**.

Este o lucrare de proporții privind terminologia dialectală a culorilor, unică în felul ei în tot spațiul românesc. Păcat numai că monografia e puțin accesibilă din cauza caracterelor chirilice și a tirajului mic. Bine ar fi dacă autorul ar publica-o într-o nouă ediție cu caractere latine, revăzută și adăugită, cel puțin sub formă de suport didactic (curs special).

Manualul **Curs de dialectologie română** (Chișinău, Lumina, 1993, 230 p., alcătuit în colaborare cu Vl. Zagaevski și I. Ciornâi) nu putea fi scris fără participarea activă, cu un considerabil material faptic, a profesorului Mihail Purice, care predă acest curs câteva decenii și care tot de atâta timp, an de an, conduce practica dialectologică studentescă pe teren. Domnia sa a scris o bună parte din manual (capitolele I, II, III): *Metodele de cercetare a graiurilor* (metodele de colectare a materialului dialectal, interpretarea materialului dialectal colectat); *Particularitățile fonetice ale graiurilor*, inclusiv repartitia areală a graiurilor pe baza particularităților fonetice; *Lexicul graiurilor teritoriale*, care include și un paragraf despre frazeologia dialectală; la capitolul VI prof. M. Purice semnează două paragrafe: *Graiurile teritoriale ca sursă de îmbogățire a*

limbii literare și Graiurile teritoriale ca sursă de exprimare artistică.

Alte aspecte ale lexicului dialectal au fost cercetate de către omagiatul nostru în numeroase articole, precum: *Dialectismele în limba literaturii artistice*, *Regionalismele ca elemente expresive în scrierile lui M. Sadoveanu*, *Valori semantico-stilistice ale numelor de culori în literatura artistică*, *Nume de culori în traduceri din limba rusă* ș.a.

Fiind titularul cursului de dialectologie la facultate, profesorul Mihail Purice s-a străduit să asigure procesul de învățământ cu îndrumare, suporturi didactice, programe ale disciplinei atât pentru studenții înmatriculați la studii cu frecvență, cât și pentru cei de la secția cu frecvență redusă. Pentru lecțiile-seminar a alcătuit și a publicat *Practicum la dialectologie*. A mai pus la îndemâna studenților, mai ales a celor de la secția cu frecvență redusă, *Lucrări de control la dialectologie* și broșura *Dialectologia*, aceasta din urmă fiind un prețios suport didactic, un prospect desfășurat al cursului, dacă nu e chiar un bun conspect, scris de către profesor, în ajutorul studentului.

La mulți ani, dragă coleg și bun prieten!

**„LEGALIZAREA
DENUMIRII ȘTIINȚIFICE
A LIMBII NOĂSTRE
VA ANULA MULTE DIN
MOTIVELE DISCORDIEI
DIN SOCIETATE”**

Dialog: *Alexandru BANTOȘ –
Mihail PURICE*

– **Stimate domnule profesor, sunteți unul dintre oamenii de litere de la noi care au luat atitudine tranșantă în problema denumirii corecte a limbii noastre și a revenirii la alfabetul latin. V-ați pronunțat, de asemenea, pentru lichidarea efectelor negative ce le exercita limba rusă asupra climatului lingvistic. Ați făcut dovada unui anume curaj mai întâi în calitate de profesor și om de știință, iar apoi și în cea de decan al celei mai vechi facultăți de filologie din republică...**

– Atitudinea categorică, fără alternative, față de problemele legate de identitatea noastră autentică nu putea fi alta decât cea manifestată de către colegii și profesorii Anatol Ciobanu, Ion Dumeniuk, Nicolae Mătcaș, George Rusnac, Ion Melniciuc ș.a., în general de către filologii și istoricii din Republica Moldova, care în anii de debut ai miș-

cării de eliberare națională au susținut și au apărut cu demnitate adevărul științific și istoric. Atitudinea tranșantă la care vă referiți a constituit o exteriorizare firească a sentimentelor, trăirilor, suferințelor mai multor generații de români basarabeni, martiri și victime ale procesului de deznaționalizare forțată din spațiul de la Est de Prut. Noi întotdeauna am avut argumentele la îndemână, însă ne era interzis să facem referință la ele, iată de ce după '89 am militat „necon condiționat” pentru adevăr, de fapt pentru un alt destin al limbii și al neamului. Personal, încă din copilărie mi-am dat seama că dreptatea, sub sovietici, era cu „capul spart”. Pe

la sfârșitul anilor '50 moldovenii din orașele și centrele raionale ale republicii, datorită imigrărilor masive, erau deja în minoritate, posturile-cheie fiind ocupate de „specialiști”, „eliberatori” și „veterani” aduși în Basarabia din întregul imperiu sovietic. În context, îmi amintesc calvarul pe care l-am suportat când a fost să-mi „scot metrica” de la Oficiul stării civile din centrul raional. Din cauza unor cinovnici, am tot parcurs luni în șir, pe jos, drumul, lung de 17 km. Umiliința acelei experiențe o resimt și acum: parcă-i aud vorbind cu mine pe un ton disprețuitor și doar în limba lui Lenin.

Colonizarea fără precedent a Basarabiei cu rusofoni, deportările moldovenilor spre întinsurile reci siberiene, despre care s-a scris mai târziu, argumentat cu cifre și fapte incontestabile, au atins dureros fiecare familie, inclusiv pe a noastră. Bunelul Profire, unul dintre cei mai cărturari oameni din sat, considerat de puterea sovietică „dușman al popoului”, a fost arestat într-o noapte și dus a fost cu toată familia în Siberia, de unde nu s-a mai întors. Prin urmare, n-a fost nevoie să fiu convins de soarta vitregă a conașionalilor mei, în general, sau a limbii române, în special. În decurs de câteva decenii postbelice nivelul de cultură autohtonă a regresat în ritm galopant, iar vorbirea cotidiană a majorității popu-

lației a degradat, fiind împeștrită cu expresii și elemente sintactice preluate din limba rusă. Acest declin al limbii s-a produs sub ochii mei. Tot în anii regimului sovietic ni s-a inoculat și ideea existenței unei „limbi moldovenești” diferită de cea română.

Așadar, ajunși la vremuri mai bune, democratice, nu aveam dreptul moral să mai tolerăm falsul ascuns timp de o jumătate de secol.

– Astfel, probabil, se explică și faptul că în zilele marilor acțiuni de protest – până și după '89 – vă aflați în fruntea coloanei Facultății de Litere care mergea organizat în Piața Marii Adunări Naționale alături de alți colegi-profesori...

– Da, am considerat că e de datoria mea să fiu împreună cu studenții și colegii mei de muncă. Evident, după manifestații recuperam orele, așa încât să nu afectăm procesul de studii. În caz contrar dădeam apă la moara „vigilenților”, care încercau prin diferite metode să îngrădească participarea tineretului studios la acțiunile revendicative din Piața Marii Adunări Naționale.

Îmi amintesc că în 1994 sau 1995, după adoptarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova, a venit la Facultate, trimis „de sus”, un demnitar, având misiunea să ia măsuri drastice cu cei care nu respectă buchia

respectivului articol din Constituție. Decanul, în opinia „vigilentului”, era obligat să modifice în conformitate cu legislația deja în vigoare planurile de studii la specialitățile Limba și literatura română, Limba și literatura română – limba latină, Limba și literatura română – limba engleză (sau franceză, greacă, rusă). Tot în planurile de studii figurau disciplinele Limba română, Literatura română, Istoria limbii române etc. I-am explicat atunci funcționarului, că schimbările nu pot fi făcute de către decan sau rector, ci doar de Senatul universității. Acest for, spre mândria noastră, al universitarilor, întotdeauna a fost, este și acum, susținător al procesului de modernizare a învățământului, respectând, în cazul nostru, adevărul științific în problema denumirii limbii. Argumentul l-a dezarmat pe musafir, iar lucrurile au rămas, cum se știe, neschimbate și azi, când la cârma facultății se află colegii mei mai tineri.

– 12 ani ați fost decanul Facultății de Litere. Ce schimbări în acest răstimp au survenit în procesul de organizare a activității didactice și științifice de la Facultatea de Litere a U.S.M.?

– În postura mea de decan, m-am văzut obligat să fac tot ce îmi stătea în puteri pentru a asigura îmbunătățirea procesului de studii. Este imposibil să avansăm

Chișinău, 2005. M. Purice și Gh. Dodiță la una din conferințele lor științifice studentești

fără a ne integra în sistemul european de studii și a lichida diferențele dintre programele noastre și ale celor mai prestigioase universități din Europa, inclusiv din București, Iași, Cluj-Napoca ș.a. Diplomele de absolvire a U.S.M. trebuiau echivalate cu cele din Europa, iar pentru aceasta era necesară anularea decalajului dintre conținutul planurilor de studii de la noi și cele de la alte universități europene. După restructurarea esențială a planurilor, a urmat adaptarea la noile condiții a programelor analitice, însoțite de schimbările de rigoare, fapt care

Mihail Purice împreună cu Ion Lobiuc (Iași), Nelu Vicol și George Rusnac

a solicitat modificarea esențială a cursurilor predate, introdusă fiind și materia privind unitatea limbii și literaturii române.

În context, am considerat că, în eventualitatea integrării europene, un adevărat specialist filolog e obligat să cunoască două-trei limbi străine. Instanțele superioare au acceptat acest mod de abordare a problemei. Astfel, la facultate s-au deschis specializări noi care includ studiul unei alte limbi străine pe lângă cea „principală” (engleza, franceza, greaca etc.). Trebuie să menționez că facultatea a susținut cu energie și măsurile de trecere la sistemul de credite transferabile, aplicate anterior în cele mai prestigioase universități europene. În prezent e în plină desfășurare realizarea unor acțiuni privind aderarea la

procesul de la Bologna. Îmi face plăcere să menționez că inițiativa aparține rectoratului U.S.M., care mereu e în căutarea celor mai efective mijloace de modernizare a învățământului. Am trecut deja la sistemul de trei ani licență plus doi ani masterat, plus trei ani studii postuniversitare. Dar – și acest lucru nu poate fi trecut cu vederea – starea învățământului preuniversitar, problemele acestuia – multiple și complicate – generează anumite îndoieli. Actualul nivel de pregătire a elevilor în multe din școli ar putea reprezenta un impediment în pregătirea cadrelor cu licență în numai trei ani...

– Despre modul actual de organizare a admiterii în universitate se discută contradictoriu. Am în vedere testarea scrisă, media notelor din licee,

colegii etc. Nu este prea subiectivă această formă de verificare a cunoștințelor viitorilor studenți? Ce zice practica?

– Întotdeauna admiterea la universitate a fost și rămâne una dintre cele mai dificile probleme. Nu negăm faptul că cele două sesiuni – la absolvirea liceului și la admiterea în universități – pe parcursul unei perioade scurte, ar provoca elevilor o stare de stres. Din acest punct de vedere, admiterea fără examene este parcă în favoarea adolescenților. Totodată, aplicând acest fel de admitere, pui stavilă vorbelor și zvonurilor despre mituirea examinerilor. Nu se poate nega și faptul că un candidat, cu cunoștințe mediocre, care a obținut în liceu nouă și zece, „accede”, iar un altul, venind dintr-o instituție cu exigențe didactice sporite și care a luat note de 7-8, nu este admis. Altfel spus, noul contingent de studenți se formează în funcție de notele din atestat, care nu sunt puse după aceleași cerințe didactice. Or, practica demonstrează că sunt frecvente cazurile de majorare nejustificată a notelor. Sistemul admiterii fără examene ar fi poate îndreptățit, dacă s-ar găsi condiții, posibilități de a-i primi pe toți pretenții, iar pe parcursul unui semestru s-ar produce selecția.

Am militat insistent în favoarea testării scrise. Universitatea de Stat a trecut, prima în Republica Moldova, la sistemul

de admitere în scris. Odată ce instituția noastră poartă răspundere față de nivelul de pregătire a absolvenților ei, tot ea trebuie să aibă și dreptul de a selecta noul contingent de studenți prin verificarea cunoștințelor și aptitudinilor lor. Evident, nu sunt de părerea că ar trebui organizate examene în baza unor teste care să presupună comentarii literare desfășurate, eseuri de ample proporții sau analiza gramaticală a unor fraze kilometrice. Nivelul de pregătire generală poate fi stabilit și după niște teste mult simplificate, dar bine gândite. Răspunsurile ar trebui formulate pe două-trei pagini. Orice formă de admitere trebuie să atingă următorul scop: promovarea tinerilor talentați care ar putea face față celor mai avansate exigențe ale învățământului modern.

– Cultivarea limbii române literare este o problemă mereu actuală în Republica Moldova. De ce, mai ales în ultimul timp, puțini (extrem de puțini!) cercetători au ca obiect de studiu utilizarea corectă a limbii române literare? Ce se face în acest sens la facultate?

– S-a considerat că decretarea limbii române ca limbă de stat, luarea ei sub protecție, revenirea la alfabetul latin va fi un impuls și pentru rezolvarea problemelor de cultivare a limbii. Mediul lingvistic din orașele și orașelele republi-

cii continuă să fie alterat, limba rusă și-a păstrat funcțiile limbii dominante în detrimentul limbii de stat. Rusificarea persistă și astăzi. Consecințele rusificării și ale tolerării indiferenței față de problemele vorbirii corecte se pot observa la orice pas: atât în conversațiile particulare, cât și în discursurile oficiale ale celor mai înalți funcționari de stat. Construirea unei societăți civilizate presupune inclusiv asigurarea dezvoltării reale a învățământului și a științelor, a culturii și, desigur, nu în ultimul rând, a limbii literare, pe care trebuie s-o posede toată lumea. Cunoscutul lingvist Ovid Densusianu afirma: „O limbă nu este numai un complex de sunete, de forme combinate și schimbate într-un fel sau altul; ea mai este semnul unui anumit fel de gândire, al unui anumit chip de viață, expresiunea stărilor sufletești și de cultură determinate de împrejurări”. Prin urmare, o limbă pocită este semnul unui grad scăzut de gândire, al unui mod de viață rudimentar, al unui disconfort sufletesc și, în fine, al unui nivel de cultură scăzut. De aici vine, cred eu, actualitatea și acuitatea preocupărilor în domeniul cultivării limbii. Având în vedere climatul lingvistic ostil limbii române, cunoașterea superficială a normelor literare, împărtășesc opinia dumneavoastră: se face prea puțin pentru lărgirea funcțiilor sociale ale limbii literare

și pentru popularizarea normelor literare. De acest lucru își dau bine seama profesorii de la facultate Anatol Ciobanu, Vitalie Marin, Irina Condrea, Ion Melniciuc ș.a., care muncesc cu dăruire pe ogorul cultivării limbii. Orice teză de doctorat susținută la catedră are neapărat și un aspect „practic”, deseori legat nemijlocit de cultura exprimării. Cursurile din ciclul lingvistic conțin atât probleme teoretice, cât și practice, de utilizare corectă a normelor literare.

– Care sunt dascălii ce au lăsat o amprentă adâncă în conștiința Dumneavoastră? Prin ce s-au impus?

– Primii mei dascăli au fost chiar părinții mei. Mama Daria m-a fermecat încă în fragedă copilărie cu fantasticele narațiuni despre Meșterul Manole, despre muma lui Ștefan cel Mare, despre cei trei ciobănei din *Miorița* și atâtea altele. Le știa pe de rost, deși avea numai șase clase „românești”. Mama mi-a adus, pe rând, toate cărțile pe care le avea preotul și cei doi dascăli din sat (cu regret, eu nu împliniseam nici 12 ani când ea a plecat în lumea celor drepți). Visul mamei a fost ca eu să devin învățător, iar sora, Raisa, – „ferșeliță”. Visul ei s-a împlinit, dar fără ca ea să mai afle acest lucru.

De la tata Petrea am învățat „să port respectul” celor mai mari decât mine, să fiu principial, dar

cu dreptate. Tata a fost pentru mine un exemplu de perseverență în muncă. În viața lui n-a folosit cuvinte indecente și ne-a cerut și nouă să vorbim frumos, sau cum îi plăcea lui să spună, să nu „dezgrăim”.

Un adevărat îndrumător pentru mine a fost profesorul de limbă și literatură română Isac Komarov de la Școala de cultură din Soroca. Nu mai țin minte în ce mod, prin ce procedee didactice, dar ne-a deprins să citim mult, să cugetăm asupra problemelor de limbă sau literatură.

Primul contact cu profesori universitari (în imaginația mea, ei trebuiau să fie cu barbă, asemenea lui Marx sau Darwin), l-am avut la examenele de admitere (anul 1958). Nici unul dintre ei nu avea... barbă. Mă refer la bunii mei dascăli – Nicolae Corlăteanu și Vitalie Marin. Diferiți ca vârstă, ambii erau simpatici, înțelepți, inteligenți, cumpătați și deosebit de binevoitori. Prezența lor, atunci la admitere, dar și mai târziu, când am devenit colegi, inspira mult respect. O influență aparte asupra noastră a avut-o tânărul și energicul profesor Anatol Ciobanu. Ne-a cucerit prin faptul că, deși de-o vârstă cu noi (încă recuperam anii pierduți cu serviciul militar), era mult mai avansat la carte. De la Domnia sa am învățat să fim perseverenți la studii, să nu pierdem timpul în zadar (prelegerile și le

Septembrie 1996. Împreună cu soția Tamara Purice, lector superior la U.S.M.

începea îndată de cum intra în auditoriu, de la ușă), să fim activi la seminare și la cercurile științifice. La izvoarele limbii noastre, graiurile populare, ne-a adus profesora Faina Cojuhari, bună ca pâinea cea caldă, respectuoasă față de omul simplu, de la țară. Cel mai exigent dascăl pentru mine e Măria sa Studentul. El este cel care apreciază calitatea prelegerilor sau a seminarelor.

– **V-a preocupat în mod constant relația *alolingvi – limba română*. În legătură cu aceasta vă întreb: în Republica Moldova există condiții (manuale, dicționare, crestos-**

mații, profesori calificați etc.) care să permită organizarea eficientă a lecțiilor de limba română? Cum ar putea fi sporit interesul alolingvilor față de limba statului ai căror cetățeni sunt?

– Subtextul întrebării îl cunosc. Pentru a justifica de ce alolingvii, inclusiv unii parlamentari și funcționari publici, nu însușesc limba, au fost invocate mai multe motive, între care lipsa de manuale și de profesori bine pregătiți. Aș vrea să-i întreb pe cei care apelează la aceste „argumente”: miile de moldoveni (și ruși!) care pleacă în Italia în căutare de lucru învață italiana după manuale? Într-un an de zile (românii moldoveni, dar și rușii) reușesc să vorbească liber italiana. Învă-

țătorul lor, în cazul de față, este mediul lingvistic. Și ca să revenim la spațiul dintre Prut și Nistru: de ce toți alolingvii care au locuit în Basarabia între 1918 și 1944 vorbesc excelent româna? Răspunsul e simplu: și în acest caz un rol decisiv l-a avut mediul lingvistic, care în orașele și centrele raionale de la noi rămâne să fie preponderent rusesc, la fel ca și până la aprobarea Legislației lingvistice. Paradoxal, dar mediul lingvistic nefavorabil limbii noastre este menținut chiar de actuala legislație care, de fapt, îi conferă limbii ruse atributele celei de a doua limbi de stat.

Apropo de manuale. Să nu creadă cineva că eu neg importanța lor sau a specialiștilor calificați. Avem de toate, în suficiență

2002. Simpozion consacrat lui Petru Movilă. De la stânga la dreapta: M. Purice, Gh. Dodiță, V. Malanețchi și Gh. Bobână

măsură. Lipsesc însă factorii care ar putea sensibiliza procesul de cunoaștere a limbii de stat de către alolingvi. E vorba înainte de toate de un cadru juridic adecvat, în măsură să asigure condiții reale pentru însușirea temeinică și pentru utilizarea limbii române în toate sferile vieții politice și social-economice. Carta europeană a limbilor, aprobată de către Consiliul Europei, trebuie respectată și la noi. Interesul alolingvilor ar spori dacă funcțiile limbii de stat le-ar avea **numai** limba populației majoritare, româna adică, nu și limba diasporei rusești, precum se stipulează în Legislația lingvistică aprobată în 1989 (pe timpul Uniunii Sovietice), dacă ar fi pusă în aplicare o altă legislație lingvistică care să țină cont de noile condiții ale statului suveran Republica Moldova, dacă în domeniul politicii naționale ar înceta să fie promovată minciuna privind originea limbii și a neamului nostru, dacă ar fi dezavuată la nivel de stat falsa teorie a celor două limbi și două popoare din orientul latin ș.a.m.d.

– Ce se poate întreprinde astăzi, în mod concret, pentru a schimba atitudinea față de limba de stat, care, cu părere de rău, nu și-a ocupat încă locul cuvenit în societate?

– La momentul adoptării, în condițiile unui imperiu totalitar, când o limbă națională prac-

tic nu avea șansa să devină de stat, Legislația lingvistică din 1989 a avut un anume efect. A fost într-un fel o pledoarie în favoarea limbii de stat, stimulând cunoașterea ei, inclusiv de către alolingvi. Apoi, chiar la nivel oficial, prevederile legislației lingvistice, importante pentru noul statut al limbii române, au fost treptat neglijate și chiar anulate. Ne-am revoltat și ne revoltăm și acum că alolingvii nu respectă legislația în vigoare. Ba, aș zice, că „o respectă”! În conformitate cu acest act legislativ limba de comunicare în relațiile cu organele puterii de stat, ale administrației de stat etc. (observați: numai de stat, nu și particulare) e „moldoveneasca sau rusa”, „o alege cetățeanul” (art. 6).

E limpede, că cetățeanul, în cazul când nu cunoaște „moldoveneasca”, va alege pentru comunicare rusa. Și, evident, nu încalcă legislația. Mai precizăm, că tot în același articol se stipulează: „În localitățile în care majoritatea o constituie populația de naționalitate ucraineană, bulgară sau de altă naționalitate se folosește pentru comunicare limba maternă sau altă limbă acceptabilă”. Care altă limbă poate fi „acceptabilă” la Bălți, Dubăsari, Chișinău, Tighina, Comrat etc., dacă nu rusa? În general, toate articolele vizând funcțiile sociale ale limbilor pe teritoriul Republicii Moldova „oferă”

două variante: „moldovenească” sau „altă limbă acceptabilă”, „moldovenească” sau rusa. Fără să vrei, te întrebi: în ce fel Legislația în vigoare, având menirea „luării sub protecția statului a limbii moldovenești” (cităm legislația), „contribuie la realizarea suveranității depline a republicii”?

Pentru a ameliora cu adevărat climatul lingvistic e necesară o nouă legislație care să țină cont de prerogativele statului suveran și independent.

– Denumirea limbii continuă să provoace discuții, interpretări...

– Nu denumirea limbii noastre, în sine, provoacă discuții. Unicul glotonim corect și recunoscut de către predecesorii

noștri, Varlaam sau M. Costin, Eminescu sau Sadoveanu, de către un Carlo Tagliavini sau Eugeniu Coșeriu, Ruben Budagov sau Rajmund Piotrowski, glotonim consfințit prin „Declarația de Independență a Republicii Moldova”, este *limba română*. Discuțiile sunt provocate de către cei care, prin politizarea problemelor noastre identitare, vor să obțină anumite „dividende”. Continuă agresivitatea declanșată împotriva unor închipuite „forțe politice radicale de orientare naționalistă”, a unor forțe care „au dus la dezintegrarea statului și societății moldovenești, la confruntarea interetnică și la scindarea teritorială a țării”. Discuțiile inutile, având pronunțată tentă politică, trebuie

Chișinău, 2003. Omagiere a lui I. Druță la U.S.M.

să înceteze. E timpul ca întreaga societate să accepte adevăratul nume al limbii – româna, pentru că astfel au numit-o strămoșii noștri, așa o numește astăzi toată lumea civilizată. Recunoașterea adevărului nu poate conduce la „dezintegrarea statului”. Dimpotrivă! Legalizarea denumirii științifice a limbii noastre va anula unele din motivele discordiei din societate, va stăvili „războiul lingvistic” ce durează de aproape două decenii. Dacă cei aflați acum la putere nu au curajul să spună lucrurilor pe nume, vin, inclusiv în politică, cei tineri, care nu vor mai ezita să recunoască adevărul, pentru că ei cunosc testamentul „identitar” lăsat de vechii noștri cărturari. Să rememorăm spusele unor înaintași:

- Mitropolitul Țării Moldovei Varlaam își numește Cazanica „Carte românească de învățătură... tălmăcită din limba slovenească pre limba românească”. Adresându-se cititorilor din Ardeal, Varlaam scrie: „iubiți creștini și cu noi de un neam român”, adică neamul mitropolitului nostru e numit „român”.

- Mitropolitul Dosoftei: „...Cu cât ne-a fost știința limbii rumânești, am nevoit de le-am scos de pre grecește și de pre sârbește pre limba românească” (**Viața și petrecerea sfinților**).

- Grigore Ureche: „Românii

câți se află locuitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramureș, de la un loc sunt cu moldovenii și toți de la Râm se trag”.

- Miron Costin: „acestor țări și țării noastre, Moldovei și Țării Muntenești numile cel dreptu de moșie este rumân” (**De neamul moldovenilor...**).

- Dimitrie Cantemir: „Hronicul vechimii a româno-moldovlahilor întâi pre limba latinească izvodit, iar acum pre limba românească scos”; „...noi, moldovenii, la fel ne spunem români, iară limbii noastre, nu dacică, nici moldovenească..., ci românească”.

Nu mai vorbim aici de scriitorii clasici, de cei moderni, care au numit limba *română*. Despre aceasta s-a scris mult în anii de la urmă. Cine mai poate cuteza să ascundă un adevăr atât de evident?!

– Vă mulțumesc, domnule profesor, pentru amabilitatea de a răspunde la întrebări. Folosindu-mă de prilej, vă urez, din partea cititorilor revistei *Limba Română*, mulți ani și sănătate, împlinirea tuturor visurilor!

– Mulțumesc! Știu că cititorii revistei, precum și cei care îngrijesc *Limba Română*, militează pentru propășirea limbii noastre și sunt adevărați patrioți ai neamului. Le doresc tuturor sănătate, să rămână fideli cauzei naționale.

Vitalie ZAGAEVSCHI

ÇUMPĂTAT LA VORBĂ ȘI LA FAPTE

Cinstind vârsta venerabilă, septuagenară, a profesorului universitar doctor Mihail Purice, aş dori să reînvii în memorie anii de studenție, când am fost alături.

În anul 1958, la examenele de admitere, printre noianul de concurenți, majoritatea absolută tineri-tinerei, erau patru băieți îmbrăcați în uniforme moschi-cești: Timotei Melnic de la Flota militară-maritimă, Leonid Băcu și Anatol Codru din trupele terestre, iar Mihail Purice – de la Flota aeriană. Mihail Purice era cel mai înalt dintre toți, avea părul negru ca pana corbului, ochii blânzi sau poate obosiți, sau poate retrași și molcomiți în orbite de modestia unui om care în trei ani de străinătate n-a vorbit dulcea limbă de acasă și acum se încumeta să concureze, tocmai la Facultatea de Litere, cu acești tineri veniți chiar de pe băncile școlii. Avea o ținută sobră. Stătea între noi în poziție de drepti, de parcă făcea de planton. Vorbea puțin și doar zâmbea, ascultându-i pe alții. Era încă dominat de ideea serviciului militar rigid, de viața de cazarmă.

Este puțin probabil că își făcea griji prea mari pentru rezultatele examenelor. Le-a trecut foarte bine, fiind înscris printre cei 25 de studenți la secția limba și literatură română („moldovenească”) a Facultății de Istorie și Filologie. Anterior, Mihail Purice învățase la Colegiul de Cultură din Soroca. Până la armată lucrase la țară în domeniul culturii.

Retras din fire, străin de alte pasiuni, asiduu, în timpul liber de obligațiunile de serviciu el își găsea în cărți zăbavă, dar și surse de cunoaștere și de înțelepciune, pe care a mizat și care i-au fost de folos mai departe în viață.

Pasiunea pentru lectură, îndemnul permanent de a munci, de a cerceta și a cunoaște l-au plasat și l-au menținut printre cei mai laborioși, cei mai buni studenți de la facultate. Parcă-l văd aieveja în sălile de lectură ale Universității sau ale bibliotecilor orășenești *Alecu Russo* sau *B. P. Hasdeu* cu multe cărți în față. Sau venind la cămin cu cărți rare de la *Fondul de Aur* al bibliotecii universitare. Sau cu o plasă plină de cărți, procurate la librăria *Drujba* de pe strada Pușkin, cărți editate în România, care erau de mare trebuință.

Am locuit în aceeași odaie de cămin cu Vladimir Zagaevschi, fratele meu, cu Timotei Melnic, cu Mihail Dolgan și cu Mihail Purice. Ne mergea vestea de studenți ordonați, liniștiți, munci-

tori, cu conspectele și examenele în regulă. După plecarea mea la țară, la lucru în școală, colegii mei de odaie l-au cooptat pe regretatul Ion Dumeniuk. S-au arătat a fi toți dintr-o bucată, cum se spune, și „tuscinci” au rămas să slujească *Alma mater*.

La activitățile studentești Mihail Purice ne surprindea plăcut și ne încânta prin arta de declamator. A mers cu noi, cu mine și cu Mihail Dolgan, la corul universității, condus de Iacob Duda și acompaniat de orchestra Filarmonicii, recitând balada *Miorița*. Publicul era fascinat de talentul lui, de vocea lui tremurătoare de bariton.

După anul doi Mihail Purice, alături de alți colegi, își lărgește aria de interese și preocupări în afara bibliotecilor și a orelor de curs. El merge în expediții dialectologice. Materialele culese au stat la baza lucrării de licență, a tezei de doctor, încoronând truda cu manualul **Curs de dialectologie română** (în colaborare cu Vl. Zagaevschi și I. Ciornâi), cu monografia **Lexicul cromatic în graiurile moldovenești**, cu broșura **Frazeologia dialectală**, precum și alte publicații (studii, articole, suporturi didactice ș.a.).

Când profesorul nostru, Anatol Ciobanu, a inaugurat un cerc lingvistic, viitorul savant Mi-

hail Purice era prezent la ședințele lui cu comunicări originale, cu opinii prețioase în domeniul cercetărilor științifice. El contribuia la editarea *Buletinului lingvistic*, punându-și în valoare aptitudinile.

Spațiul limitat mă obligă să omit unele întâmplări, cum ar fi pelerinajele prin satele colegilor, istoria hazlie cu lemnul pentru casă, adus din *Zapad*, povestită cu un fin simț al umorului de către colegul nostru Mihail Purice, examenul la literatura universală și altele care ne-au lăsat amintiri plăcute sau... amare. Sunt momente în care am simțit viu sentimentul camaraderesc și de care îmi amintesc peste ani cu plăcere.

Inteligent, delicat, calm, cumpătat la vorbă și la fapte, de parcă ar merge pe frânghie, neatins de egoism și orgoliu, la care se adaugă ca ingredient un fin simț al umorului, Mihail Purice se face ascultat, înțeles și plăcut în orice anturaj.

La ceas aniversar îi urez viață îndelungată, pentru a-și pune în valoare harul și vastele cunoștințe, acumulate timp de 43 de ani în domeniul didactic și științific.

La mulți ani, domnule profesor!

La mulți ani, stimate coleg și prieten!

Gheorghe COLȚUN

ÎN LUMEA FRAZEOLOGIEI DIALECTALE

Profesorul M. Purice are o bogată activitate didactico-științifică. A elaborat manuale și materiale didactice pentru mai multe discipline școlare și universitare: *Gramatica normativă, Ortografia părților de vorbire, Curs practic de ortografie și de ortoepie, Ortografia și ortoepia în școală, Schițe de istorie a limbii literare* (în colaborare cu acad. N. Corlăteanu), *Istoria limbii române literare*. (Curs practic), *Problemele limbii române literare din secolul al XIX-lea* (seminar special), *Culegere de exerciții practice la dialectologie, Curs de dialectologie română* (în colaborare cu I. Ciornâi și Vl. Zagaevski), *Limba română* (pentru alolingvi) (câteva ediții), *Limba casei noastre* (în colaborare cu I. Melniciuc și subsemnatul), *Limba română prin cultură și civilizație* (material didactic pentru alolingvi) ș.a.

Preocupările științifice ale prof. univ. M. Purice sunt diverse, principalele direcții de cercetare fiind dialectologia, frazeologia regională, stilistica, istoria limbii literare, sociolingvistica, didactica limbii române ș.a. Numărul publi-

cațiilor, în care sunt tratate cele mai acute probleme ale domeniilor enumerate mai sus, a depășit cifra de 170 de lucrări: monografii, manuale, suporturi didactice, îndrumări, studii, articole ș.a.

Domeniul preferat pentru cercetător rămâne **Dialectologia românească**. În acest context amintim de studiile de frazeologie dialectală, regională. Cercetarea frazeologiei regionale în subdialectul moldovenesc e o problemă actuală în lingvistica românească, deoarece frazeologismele regionale prezintă un interes deosebit pentru cunoașterea istoriei limbii române atât prin elementele pietrificate din cele mai vechi perioade de evoluție, cât și prin particularitățile lor de derivare. Studiarea multilaterală a frazeologismelor regionale scoate în lumină mecanismul transformărilor semantice care au avut loc în procesul derivării acestor unități ale limbii, factorii de care depinde sensul metaforic, expresivitatea acestor frazeologisme [1].

Frazeologismele regionale numesc obiecte, însușiri, calități, acțiuni și circumstanțe în sens larg:

– **obiecte**: *chioara găinii* „romanița”; *cușma dracului* „specie de ciuperci otrăvitoare”; *lapte de buhai* „lapte preparat din semințe de cânepă” ș.a.;

– **însușiri**: *călare pe calul popii* „foarte înalt”; *tăvălit prin glod* „urât”; *cu mațul ghioagă* „foarte sătul”; *a da cu căciula în*

câini „despre omul cu aptitudini mentale reduse” ș.a.;

– **acțiuni**: *a bate zâga* „a trândăvi”; *a face ofiștanie* „a mus-tra”; *a sta de oțoroacă* „despre cineva nedorit care stă de față”; *a pune oul în cui* „a face ceva în zadar” ș.a.;

– **circumstanțe**: *a râde de parcă se dă în fântână* „a râde sil-lit” ș.a.

Cercetătorul M. Purice clasifică toate frazeologismele regionale în două clase mari: frazeologisme cu funcții denominative și frazeologisme cu funcții conotative, care servesc nu numai pentru a exprima o noțiune reală, ci, mai ales, pentru a indica atitudinea celui care vorbește, de obicei negativă, față de cele exprimate, pentru a evidenția anumite trăsături sau stări fizice ale oamenilor ș.a.

Pe parcursul unor investigații mai îndelungate prof. M. Purice a obținut rezultate remarcabile în cercetarea următoarelor aspecte:

– descrierea metodei de colectare a materialului frazeologic;

– elaborarea principiilor de delimitare a frazeologismelor regionale;

– stabilirea principiilor de delimitare a frazeologismelor dialectale de cele populare și literare;

– istoria osificării, frazeologizării unor îmbinări sintactice libere în frazeologisme regionale;

– caracterul motivat al fra-

zeologismelor regionale și valoarea lor expresivă;

– potențialul stilistic al frazeologismelor regionale ș.a. [2].

O prestigioasă carte, apărută sub egida prof. M. Purice, este **Frazeologia dialectală** (Chișinău, 1979). Lucrarea e concepută ca material didactic la dialectologie și se prezintă ca un bun îndrumar pentru studenți în procesul efectuării practicii dialectale, la scrierea tezelor de an și de licență, la pregătirea referatelor științifice ș.a.

În *Prefața* lucrării sunt expuse unele noțiuni ce țin de cercetarea frazeologiei dialectale de către studenți. Sunt prezentate criteriile de delimitare a frazeologismelor dialectale de cele literare. În continuare se propune o clasificare a frazeologismelor regionale și programa anchetei dialectale pentru selectarea materialului frazeologic.

Menționăm că la sistematizarea și scrierea materialului pentru **Dicționarul frazeologic** (partea a doua a lucrării) au participat membrii Cercului lingvistic (condus ani în șir de prof. M. Purice) studenții A. Budurina, A. Eșanu, L. Corja și D. Șarcov.

Un alt aspect al cercetărilor profesorului M. Purice este stilistica frazeologismelor dialectale.

O particularitate a frazeologismelor regionale constă în faptul că o mare parte din ele sunt alcătuite din cuvinte cu valoare stilistică neutră, care, luate aparte, sunt

cunoscute și în limba literară, însă sensul general, integru al frazeologismelor este cunoscut și tipic numai pentru anumite graiuri teritoriale. De exemplu: *vorbești sau fasole cântărești* „se spune despre omul ce nu vorbește la temă”; *a pune mâna pe un capăt de creion* „se zice despre omul care se ține fudul, pentru că a avansat în post”; *bătaie la osul gândacului* „bătaie cruntă” ș.a. [3].

Cea mai mare parte a frazeologismelor regionale posedă valori conotative, de aceea ele sunt folosite pe larg în operele literare ca mijloace expresive. De exemplu: *tărăță aprinsă* „se zice despre unul mânios”; *a se vârî ca molia în ghem* „se zice despre unul tăcut și răutăcios”.

Expresivitatea frazeologismelor regionale apare în rezultatul utilizării metaforice a elementelor componente constituente. Sensul metaforic al frazeologismelor rezultă din „viziunea a două tablouri suprapuse” (V. G. Gak), din asocierea a două calități, acțiuni, fenomene, care au anumite puncte de contact [4]. Uneori este imposibil de identificat legătura dintre aceste „două tablouri”, adică legătura dintre sensul literal și cel metaforic, deoarece sensul primar poate ține de însușiri, acțiuni nereal, închipuite. Aceste unități sunt folosite în vorbire, de regulă, numai cu sensul metaforic. Imaginea unității frazeologice nu dispare, deși sensul literal al îmbinării este nereal. Cumularea

anumitor însușiri și acțiuni cu tablourile nereal, create, de obicei, în baza unor hiperbole, intensifică expresivitatea imaginii din aceste unități frazeologice. Pentru a caracteriza starea fizică a omului, în graiurile teritoriale sunt folosite multe frazeologisme, ale căror sens primar exprimă rezultatul nereal, imaginar al efectului acestei stări: *orni apă și nu curge* „despre omul foarte frumos”; *se dau mațele în scrânciob* „despre omul foarte flămând” ș.a. [5].

Cele mai multe frazeologisme, constată cercetătorul M. Purice, se referă la însușirile negative ale omului și ale acțiunilor lui: *a lega ploile* „a face lucruri inutile”.

În calitate de profesor și de om de știință, Mihail Purice a traversat un itinerar propriu în domeniul dialectologiei, dovadă fiind cercetările sale științifice, între care un loc aparte revine frazeologiei, subiect elucidat în notele de mai sus.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Purice, M., *Aspecte ale cercetării frazeologice regionale*, Conferința corpului didactico-științific „Bilanțul activității științifice a U.S.M. pe anii 1996/97”, Chișinău, 1998, p. 108.
2. Purice, M., Zagaevski, V., Ciornâi, I., *Curs de dialectologie română*, Chișinău, 1991, p. 118-125.
3. Purice, M., *Expresivitatea frazeologismelor populare*, *Literatura și arta*, 1978, nr. 33, p. 7.
4. Purice, M., *Aspecte ale cercetării frazeologiei regionale*, p. 108.
5. Purice, M., *op. cit.*, p. 108.

REZOLUȚIA

CONFERINȚEI NAȚIONALE DE FILOLOGIE „LIMBA ROMÂNĂ AZI”

Ediția a X-a, Iași – Chișinău, 3-7 noiembrie 2006

Între 3 și 7 noiembrie 2006 s-a desfășurat, la Iași și Chișinău, cea de-a X-a ediție a **Conferinței Naționale de Filologie „Limba română azi”**, organizată de Facultatea de Litere a Universității „Al. I. Cuza” din Iași și Institutul Cultural Român, în colaborare cu Facultatea de Litere a Universității de Stat a Moldovei și Societatea „Limba noastră cea română” din Republica Moldova.

La lucrări au participat profesori din învățământul universitar și liceal, academicieni, cercetători științifici din România, Republica Moldova și Ucraina.

În urma discuțiilor pe marginea comunicărilor susținute în cele trei secțiuni: **I. Limbă și identitate națională, II. Lingvistică românească, III. Stilistică și poetică** și pe baza dezbaterilor la mesele rotunde cu teme: **I. Starea actuală a limbii române în România, Republica Moldova și Ucraina, II. Probleme actuale ale studierii *Limbii și literaturii române* în învățământul din Republica Moldova și din Ucraina, III. *Gramatica limbii române* – o nouă ediție academică, *Ortografia limbii române* – o problemă mereu actuală, Conferința** a aprobat în unanimitate următoarea REZOLUȚIE:

1. Participanții la **Conferință** reafirmă poziția exprimată în mod consecvent la toate edițiile precedente, precum și la Congresul IV al Filologilor Români (Timișoara, 1991) și la Congresul V (Iași – Chișinău, 1994): „Limba română este unica reprezentantă actuală a latinității orientale, oriunde ar fi întrebuițată ca limbă de stat, limbă de cultură, limbă de comunicare, își are fixată identitatea, definitiv, printr-o singură denumire – LIMBA ROMÂNĂ – și are un singur alfabet în măsură să-i exprime esența și să-i asigure funcționarea în condiții optime – alfabetul latin”, poziție pe care s-a situat Academia de Științe a Moldovei în răspunsul dat la 28 iulie 1994 de către Prezidiul Academiei de Științe a Republicii Moldova și la 28.02.1996, de către Adunarea Generală a Academiei, la solicitarea Parlamentului: „Denumirea

corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este LIMBA ROMÂNĂ”.

Cu această întemeiere, participanții la **Conferință** adresează Președinției și Parlamentului Republicii Moldova **APELUL** de a recurge la toate căile de care dispun pentru ca art. 13 din Constituția Republicii Moldova să fie formulat în spiritul adevărului științific și istoric: „Limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este Limba română”.

Participanții la **Conferință** reafirmă în același timp necesitatea respectării adevărului istoric prin apărarea numelui corect al poporului căruia **limba română** i-a dat identitate specifică: **poporul român**.

2. Dezbaterile au reconfirmat existența unui raport foarte strâns între respectarea adevărului privind unitatea și identitatea spirituală a românilor prin impunerea oficială a denumirii corecte a limbii și dezvoltarea acesteia ca limbă literară și ca limbă de comunicare la nivelul exigențelor, legislative și culturale, ale Europei de astăzi. Promovarea falsificării adevărului istoric și lingvistic prin folosirea glotonimului *limba moldovenească* și a etnonimului *poporul moldovean* are consecințe negative în dezvoltarea firească a societății în general, dar cele mai grave urmări le produce în învățământ.

Pentru înlăturarea obstacolelor și adversităților cu care se confruntă școala românească din Transnistria, sudul Basarabiei, Raionul Hertza, din regiunea Cernăuți, în general, precum și din alte regiuni locuite de populație românească, participanții la **Conferință** cer Instituțiilor, Institutelor și organismelor abilitate din România, Republica Moldova, Ucraina să folosească toate căile, pentru a asigura condiții optime studierii limbii și literaturii române, cunoașterii / recunoașterii unității și identității istorice și spirituale a poporului român, în baza dreptului la identitate națională, în temeiul legislației europene.

În legătură cu situația întrebuintării limbii române în județele Covasna și Harghita, participanții la **Conferință** se adresează Instituțiilor și organismelor în drept din România să ia toate măsurile care se impun pentru apărarea funcționării normale a limbii de stat, în conformitate cu Legea, în toate sferele vieții sociale, politice, culturale.

3. Modificările introduse în ortografia limbii române în 1993 și modul în care „se soluționează” mai multe din problemele ortografiei și morfologiei limbii române în DOOM – ediția a II-a, publicat în anul 2005, au generat, la folosirea ei în scris, situații incompatibile cu condiția de limbă modernă de cultură, iar în învățământ, deopotrivă în România,

Republica Moldova și Ucraina, multă derută. De aceea, participanții la **Conferință** reiau Apelul formulat în Moțiunea adoptată la Congresul V al Filologilor Români (1994) și solicită Academiei Române și Academiei de Științe a Moldovei constituirea unei Comisii de specialiști, profesori și cercetători științifici (din centre universitare din România, Republica Moldova și de la Cernăuți) care „să studieze în profunzime și în ansamblu problemele ortografiei românești” și ale morfologiei între sistem, normă și variante întâlnite în vorbire, după care să pună în circulație **Normele ortografice și morfologice** de întrebuințare a limbii române ca limbă de cultură, prin ediții accesibile din toate punctele de vedere, celor care studiază limba română și celor care o folosesc în scris și în vorbire.

Prezenta **Rezoluție** va fi dată publicității în România, Republica Moldova și Ucraina.

Chișinău,
7 noiembrie 2006

Nicolae DABIJA

DE CE LIMBA NOASTRĂ E ROMÂNĂ?!

ARGUMENTE ȘI MĂRTURII

Flavio Biondo (?-?), Spania:

„...valahii ...arată originea lor prin limba cu care se mândresc ca de o podoabă și pe care o proclamă română.”

1453

Expresia de mai sus se conține într-un discurs pe care acest cărturar avea să-l rostească în fața regelui Alfons de Aragon.

Ștefan cel Mare (1457-1502):

„...tradus din valahă” (română)

1478

(*Mesajul lui Ștefan cel Mare, citit în fața dogilor din Veneția de către Ioan Țamblac, unchiul său, la 8 mai 1478.*)

(„...rostit în limba valahă” (română) („...idiomate valachio”)

„...tradus în limba latină din cea valahă” (română) („...haec inscriptio ex valachio in latinum respo est”).

1485

(*Referințe scrise la jurământul depus de voievodul nostru la 15 septembrie 1485 în localitatea Colomeea, Pocuția, în fața regelui Cazimir al Poloniei.*)

Nu există nici un hrisov, nici o mărturie, nici un document care să consemneze faptul că marele voievod al Moldovei a afirmat că ar fi „moldovean” sau că ar vorbi „limba moldovenească”. Ștefan cel Mare și-a zis doar „valah” (adică român), limbii vorbite de către poporul său nu i-a spus decât valahă (adică română), iar țării sale Moldova i-a zis de mai multe ori „cealaltă Valahie” (adică cealaltă Românie), „Valahia Mare”, „Valahia Mică”, „Valahia de Sus”, „a Doua Valahie” ș.a.

Ștefan cel Mare avea conștiința că e român, că aparține poporului valahilor situat în Moldova, Valahia (Muntenia) și Transilvania și că toți românii vorbesc una și aceeași limbă.

Antonio Bonfini (1434-1503), Italia:

„Căci românii se trag din romani, ceea ce mărturisește până în vremea de acum limba lor... Sub valuri de barbari, ei totuși mai exală limba română și, ca să nu o părăsească nicidecum, se împotrivesc cu atâta îndârjire, încât îi vezi că luptă nu atât pentru păstrarea neatinsă a vieții, cât a limbii.”

1486-1495

(În **Călători străini despre țările române**, București, 1965, v. I, p. 482-483.)

Antonio Bonfini, umanist italian, contemporanul lui Ștefan cel Mare, a fost secretar la curtea regelui Matei Corvin al Ungariei. Spusele de mai sus se referă la valahii lui Ștefan cel Mare. Despre Transilvania spune că „este încinsă de cele două Valahii: adică, Țara Românească și Moldova”.

Francesco della Valle din Padova (?-1545), Italia:

„...Limba lor e puțin deosebită de limba noastră italiană, ei își zic în limba lor români, spunând că au venit din vremuri străvechi de la Roma, pentru a se așeza în această țară; și când vreunul întreabă dacă știe careva să vorbească în limba lor valahă, ei spun în felul acesta: „Știi românește?” (în textul italian: „*Sti Rominesti?*” – *n.n.*), din cauză că limba lor s-a stricat.”

1534

(În **Călători străini despre țările române**, București, 1961, v. I, p. 322.)

În lucrările sale, călătorul italian face mai multe referințe la țările române, inclusiv la Moldova lui Petru Rareș. Tot el numește Moldova – *Valahia de Sus* (*Valahia superiore*) spre deosebire de Valahia propriu-zisă, căreia îi zice *Valahia de Jos* (*Valahia inferiore*).

Nicolaus Olahus (1493-1568), Ungaria:

„Graiul lor (al locuitorilor Moldovei – *n.n.*) și al celorlalți români a fost odinioară cel roman ca fiind colonii ale romanilor. În vremea noastră se deosebește foarte mult de el, măcar că multe cuvinte de ale lor pot fi înțelese de latini.”

1536-1537

(În **Călători străini despre țările române**, București, 1965, v. V, p. 488. „Despre Moldova”.)

Nicolaus Olahus a fost secretar al regelui Ludovic al II-lea al Un-

gariei, el însuși coborâtor din viță de domnitori valahi. A cunoscut, între alte limbi, și româna.

Anton Verancsics (1504-1573), Italia:

„Transilvania, Țara Românească și Moldova se deosebesc numai prin întreită împărțire, dar locuitorii acestora se numesc români... Poporul care locuiește aceste pământuri în vremea noastră este acela al valahilor, care își trag originea de la romani... și când întreabă ei pe cineva dacă știe să vorbească pe limba valahă, ei spun: „Oare știi românește?”Limba e aceeași pentru amândouă popoarele (*din Moldova și Muntenia – n.n.*) ca și credința creștină de rit ortodox.”

1549

Anton Verancsics (Verantio), umanist cu studii la Viena și Cracovia, în lucrarea intitulată **Descrierea Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești** face o prezentare a celor trei țări-surori vorbind despre numele românilor, limba și unitatea lor. Descrie râurile principale (Nistru, Prut, Olt, Mureș), cetățile, îmbrăcămintea, tradițiile și firea românilor din cele trei țări.

Alessandro Guagnini (1535 sau 1538-1614), Italia:

„Acest popor al valahilor se numește român și ei spun că își trag obârșia de la exilații alungați de romani din Italia. Limba lor este o corcitură a limbii latine și a celei italiene, astfel încât un italian înțelege ușor pe un român.”

1563

(În **Călători străini despre țările române**, vol. II, București, 1970, pag. 299-300.)

Italianul Alessandro Guagnini din Verona a fost ostaș mercenar în oastea lui Despot-Vodă, ajutându-l pe acesta să ocupe tronul Moldovei în 1562.

Giulio Ruggiero (sec. XVI), Italia:

„Eu cred că ei se numesc *valahi* pentru că acesta este numele comun în Polonia pentru toți italienii, de la care își au originea, pentru că țin încă în mare parte limba latină, care este desigur alterată, dar nu prea mult deosebită de italiana noastră.”

1568

Giulio Ruggiero, abate apostolic în Polonia, i-a trimis papei Pius al V-lea în 1568 un raport despre situația religioasă a statului polon, în care se referă și la români.

Pierre Lescapier (1550-1597), Franța:

„...Locuitorii acestei țări se socotesc drept urmași adevărați ai romanilor și-și numesc limba lor „românească”, adică română; limba lor este pe jumătate italiană și pe jumătate latină, amestecată cu greacă și cu un fel de păsărească.”

1574

(În **Călători străini despre țările române**, vol. II, București, 1970, p. 429.)

Acest călător francez menționează că locuitorii Moldovei, Valahiei și Transilvaniei vorbesc cu toții una și aceeași limbă, căreia îi zic română: „ils nomment leur parler romanche, c'est-a-dire roumain”. El numește Moldova și pe moldovenii „Valahia” și „valahi”.

Ioan Czimor Decsi de Baranya (1560-1601), Ungaria:

„Valahia (ca să descriu Moldova pe scurt) pare să fie numită astfel nu atâta după Flaccus, comandantul roman care a cărmuit Moesia sau Dacia, trimis acolo de Traian, cu treizeci de mii de oameni duși și colonizați acolo ca să muncească pământul și să asigure aprovizionarea armatei romane care avea întotdeauna de luptat cu sciții și sarmații – cât și de la cuvântul *walch*, care înseamnă în limba germană italian. Căci *românii*, ca niște coloni ai romanilor, se țin și de religie, care nu este cu mult deosebită de cea pontificală, și folosesc și o limbă latină, deși atât de stricată acum și de schimbată, încât abia apar în ea rămășițele și ruinele vechii limbi. Valahia este mărginită la răsărit de Marea Neagră, la sud – de Dunăre, la apus – de Transilvania, la nord – de Rusia și se împarte în Țara Românească și Moldova.”

1587

(În **Călători străini despre țările române**, vol. III, Editura Științifică, București, 1971, pag. 214-215.)

Ioan Czimor Decsi de Baranya, scriitor maghiar de seamă, în lucrarea sa **Relația călătoriei prin Moldova** numește Moldova și Țara Românească „o singură Valahie” (o Românie) și folosește denumirea Valahia referindu-se la ambele țări române. Despre cum a „trecut cu pluta Prutul” și i „s-a ivit în față o pădure foarte mare pe care trebuia

să o străbatem”, “pădure de temut”, din cauza tătarilor care „beau lapte de iapă cum beau vin necredincioșii”, și a cazacilor, dar și din cea „a românilor”, care populau în majoritate spațiul dintre Prut și Nistru.

Martin Opitz (1597-1639), Germania:

*Iar Slavii vă-nconjoară ca marea într-un clește...
Și totuși limba voastră prin timp a străbătut;
E dulce cum e mierea și-mi place s-o ascult!*

*Cum Esperida este cu Galica vecină,
Italica-i cu-a voastră dintr-un izvor, Latină...*

*Cu nici o armă însă dușmanul n-o să poată
Să vă răpească limba, nădejdea voastră toată
Al bărbăției scheptu și-a artelor menire
Ce le păstrați în datini și cuget cu iubire.*

(Traducere de Mihai Gavril).

1624

Martin Opitz e considerat „părintele literaturii germane moderne”. A fost invitat în 1622 din Silezia de către principele Gabriel Bethlen – cel care intenționa să se proclame rege al Daciei – să predea la colegiul reformat din Alba-Iulia transilvană. Aici îi cunoaște pe români – e impresionat de viața, virtuțile, obiceiurile și limba acestora, pe care o învață cu drag, dedicându-le o carte: **Zlatna sau despre liniștea sufletului**, care s-a tipărit la Strasbourg în 1624, an în care i s-a decernat la Viena o cunună de lauri pentru poezie. Tot pentru opera sa poetică împăratul Ferdinand al II-lea i-a acordat în 1628 titlul de nobil. A scris și o istorie a Daciei (**Dacia Antiqua**), care s-a pierdut. A murit la Danzig în 1639 de ciumă, fiind ars pe rug, împreună cu manuscrisele sale.

Petru Bogdan Bakšić (1601-1674), Bulgaria:

„...moldovenii vorbesc Românește” („il Valaccho”).

(În **Călători străini despre țările române**, vol. V, București, 1973, p. 224-225.)

Petru Bogdan Bakšić s-a născut la Chiprovaț, așezare catolică din Bulgaria. A fost episcop catolic de Sofia. Despre preoții și călugării

din Moldova spune că „nu înțeleg ceea ce citesc, deoarece citesc în limba sârbească (slavonă) pe care nu o cunosc”. În Moldova, zice el, „sânt sate de români sau de moldoveni”, în Cotnari „sânt 100 de case de români sau moldoveni” ș.a.m.d.

1641

Grigore Ureche (1590-1647), cronicar din Moldova:

„Așijderea și limba noastră din multe limbi iaste adunată și ne iaste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de primprejur, măcarcă de la Râm ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate.”

1642-1647

(Grigore Ureche, **Letopisețul Țării Moldovei**, Chișinău, 1990, p. 25)

În prima cronică scrisă în limba română, cronicarul moldovean se referă la romanitatea limbii și la descendența latină a poporului român.

Vasile Lupu, domn al Moldovei (1634-1653):

„Dăruim și noi acest dar limbii românești, carte pre limba românească.”

1643

(Din **Cuvânt împreună către toată seminția românească**, care însoțește **Cazania** lui Varlaam, intitulată **Carte românească de învățătură duminicile preste an.**)

O altă carte, **Pravila**, editată de domnitorul Moldovei Vasile Lupu în 1646 la Iași, se intitulează **Carte românească** (nu „moldovenească” – *n.n.*) **de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte județe**. Să fi editat domnitorul Moldovei cărți „străine”?! Evident că nu, domnitorul moldav avea conștiința că face un „dar” întregului neam românesc.

Ambele cărți afirmă, prin înseși titlurile lor, ideea unității poporului român și a limbii vorbite de românii din Moldova, Muntenia și Transilvania.

Varlaam (1590-1657), mitropolit al Moldovei:

„Sfânta scriptură trebuie să fie scrisă pe înțelesul oamenilor... pentru ca să înțeleagă hieicine să se învețe și să mărturisească minunate lucrurile lui Dumnezeu, cu mult mai vârtos limba noastră româ-

nească, ce n-are carte pre limba sa, cu nevoie easte a înțelege cartea alții limbi.”

1643

(Varlaam, **Carte românească de învățătură**, Opere, Chișinău, 1991, p. 20, 22.)

Mitropolitul Moldovei Varlaam a scris pentru toți românii, subliniind că limba moldovenilor e limba românească a tuturor românilor.

Ioan Kemeny (1607-1662), Ungaria:

„Principele m-a trimis în Moldova la Lupu-Vodă... ca să-i ducem acestuia, noi înșine două scrisori scrise în latinește și în românește. Cu Vasile Lupu am vorbit românește.”

1648

(În **Călători străini despre țările române**, vol. V, București, 1973, p. 135, 140.)

Ioan Kemeny a fost comandantul armatei din Transilvania. Cunoștea limba română: în 1648 s-a putut înțelege cu domnitorul Moldovei Vasile Lupu fără traducător. În 1660 a fost ales principe al Transilvaniei. Ulterior a murit pe câmpul de luptă contra turcilor. El vorbește de moldoveni numindu-i „țărani români”, preoții moldoveni sunt „de religie românească”, mitropolitul Petru Movilă îi cunună pe Radziwill și pe Maria, fata lui Vasile Lupu, „după ritul românesc”.

Mitropolitul Simion Ștefan (?-1656):

„Cuvintele acelea sunt bune, care le înțeleg toți.”

1648

Mitropolit al Transilvaniei. A efectuat prima traducere integrală în limba română a **Noului Testament** (Bălgrad, 1648). A pledat pentru ideea unității poporului român, prin unitatea limbii vorbite de acesta în toate țările românești.

Dosoftei (1624-1693), mitropolit al Moldovei:

„Dragoș a adus în Țara Moldovei... româneasca limbă.”

„Psaltire a sfântului prooroc David. Pre limba românească...”
(foaie de titlu a cărții sale **Psaltire în versuri**).

1680

(Dosoftei, **Opere poetice**, Chișinău, 1989, p. 6.)

Mitropolitul Moldovei va scrie o prefață la **Liturghier** intitulată *Cuvânt depreună către toată semenția românească*.

Miron Costin (1633-1691):

„Măcară dară că și la graiul streinilor și în de sine cu vreme, cu vacuri, ci primele au și dobândesc și alte nume, iară acela carile ieste vechi nume stă întemeiat și-nrădăcinat: *rumân*. Cum vedem că, măcară că ne răspundem acum moldoveni, iară nu întrebăm: știi moldovenește? Ce: știi rumânește?, adică râmlenește, puțin nu zicem *stis romanite*? Pre limba latinească. Stă dară numele cel vechiu cu un temei neclădit, deși adaog ori vremurile îndelungate, ori streinii adaog și alte nume, iară cele din rădăcini nu se mută. Și așa ieste acestor țări și țării noastre, Moldovei și Țării Muntenesti numile cel dreptu de moșie, ieste *rumân*, cum să răspund și acum toți aceia din țările ungurești lăcuiori și muntenii țara lor și scriu și răspund cu graiul: Țara Românească.”

1684-1691

M. Costin, cronicar moldovean, personalitate literară și științifică a secolului al XVII-lea, eminent om politic de stat, a fost preocupat în mod constant de problema originii românilor. Documentările sale s-au încheiat cu lucrarea **De neamul moldovenilor din ce țară au ieșit strămoșii lor**.

Constantin Cantacuzino (1650-1716):

„Însă rumânii înțeleg nu numai ceștia de aici, ce și din Ardeal, carii încă și mai neoași sânt, și moldovenii și toți câți într-altă parte se află și au această limbă, măcar fie și cevași osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sânt. Ce dară pe aceștia, cum zic, tot români îi ținem, că toți aceștia dintr-o fântână au izvorât și cură.”

Circa 1700-1716

Constantin Cantacuzino a fost stolnic al Valahiei. Unul dintre cei mai erudiți cărturari ai vremii sale. Este ucis de turci, împreună cu nepotul său, domnitorul Munteniei Ștefan Cantacuzino, la Istanbul. Lucrarea sa principală se intitulează **Istoria Țării Românești...**

Schlözer (s. XVIII), Germania:

„Aceștia *vlochi* nu sunt nici romani, nici bulgari, nici wälsche, ci *vlach*, urmași ai mării și străvechii seminții de popoare a tracilor, daci-

lor și geților, care, și acum, își au limba proprie și, cu toate asupririle, locuiesc în Valachia, Moldova, Transilvania și Ungaria în număr de milioane.”

Sec. XVIII

Schlözer, istoric german, a lucrat pentru împărăteasa Ecaterina a doua a Rusiei, arătând în lucrările sale cine sunt **volochii** cu care s-au întâlnit, în primul mileniu al erei noastre, popoarele nomade ale slavilor și ungarilor.

Amfilohie Hotiniul (1735-1800):

„Acel ce n-are știință și dragoste pentru patria sa, adecă pentru țară și limba-n care s-a născut, săvârșește un păcat deopotrivă de mare ca și cel ce nu-și iubește pe părinții săi.”

1795

Amfilohie Hotiniul a fost episcop al Hotinului (1768-1774). Cărțurarul, originar din Basarabia, a editat mai multe manuale, unele traduse din alte limbi.

Ștefan Margellă (1783-1850):

„Mă simt obligat a spune câteva cuvinte despre această gramatică româno-rusă, care nu numai că poate fi de folos, dar este necesară, fiindcă ea dă mijloace de a căpăta cunoștință în limba rusească la 800 de mii de români care locuiesc în Basarabia, aflătoare sub stăpânirea Rusiei, în curgerea de 20 de ani, neavând nici un manual pentru acest scop. În afară de aceasta, ea poate să aducă foloase câtorva milioane de români care locuiesc între Prut și Dunăre, asemenea și rușilor care doresc a învăța limba românească... făcând acest lucru principal, ca să înlesnesc învățătura limbii rusești pentru români și românești pentru ruși, am adăugat și o adunare de cuvinte rusești și românești care sunt întrebuițate în viața zilnică și convorbiri despre cele mai necesare lucruri...”

1827

Ștefan Margellă (în rusește Marțella), **Gramatica russască-românească (Российско-румынская грамматика)**, editată în 1827 la Sankt Petersburg. Gramaticianul basarabean vorbește la 1827 (!), în prima gramatică românească editată în Rusia de către guvernul rus, că moldovenii basarabeni sunt români și limba vorbită de ei este româna.

Aleksandr Pușkin (1799-1837), Rusia:

„...generalul Rene propunea să fie atras de partea lui Petru I și Cantemir și domnitorul Valahiei Brâncoveanu, deoarece «voievodul valah fiind de una și aceeași nație și religie cu gospodarul moldovean nu va întârzia să se supună».”

1830

(În A. S. Pușkin, **Polnoe sobranie socinenii**, în 10 volume, M.-L., 1949, vol. VIII, p. 427.)

Marele poet rus exilat în Basarabia în anii 1820-1823 cunoștea **Descrierea Moldovei** de D. Cantemir. Influențat de C. Stamati, s-a interesat de istoria românilor. A. Liprandi spune că poetul chiar că intenționa să învețe limba română.

Mihail Kogălniceanu (1817-1891):

„...Patria mea este toată acea întindere de loc unde... se vorbește românește. Cu românii din Valahia... suntem frați și de cruce, și de sânge, și de limbă, și de legi.”

1840

(**Arhiva românească**, Iași, aprilie 1840, p. 3.)

„Țelul nostru este realizarea dorinței ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți.”

1840

(Din programul revistei *Dacia literară*.) Marele cărturar, descendent din basarabeni de pe Kogălnic, este unul din ctitorii României (prin unirea Munteniei și Moldovei de la 1859).

Iacob Ghinculov (1800-1870):

„Limba română poate servi ca un nume comun al graiului valah și al celui moldovenesc.”

1840

(În manualul **Начертание правилъ валахо-молдавской грамматики**, apărut în 1840 la Sankt Petersburg la tipografia Academiei de Științe a Rusiei, cu aproape 20 de ani înaintea apariției României ca stat, din unirea Valahiei și a Moldovei, basarabeanul Iacob Ghinculov (Hâncu) îi spune limbii comune vorbite de munteni și moldoveni – română.)

Profiri Uspenski (1804-1885), Rusia:

„...În Basarabia... sărmanii români... n-au mană cerească, n-au cuvântul credinței în limba română.”

1846

(În Gh. Bezviconi, **Călători ruși în Moldova și Muntenia**, București, 1947, p. 366-367.)

Impresia de mai sus este comentată de P. Uspenski la 3 august 1846.

Anton Pann (1797-1854):

*Cântă, măi frate, pe graiul și limba ta
Și lasă cele străine ei de-a și le cânta.
Cântă să-nțelegi tu însuși, și câți la tine ascult,
Cinstește ca fiecare limba și neamu-ți mai mult...
Acum însă-mbrățișează pe aceste românești,
Pe limba tatei și-a mamei, pe care o și vorbești...*

1847

Anton Pann a fost poet, folclorist, compozitor. Născut în Bulgaria, ajunge în Basarabia. Din 1806 până în 1812 a fost corist al unei biserici din Chișinău. În 1812, pentru a nu fi înrolat în armata rusească, se mută la București.

Scrie **Povestea vorbei, Versuri muzicești, Poezii populare** ș.a.

Vasile Alecsandri (1818-1890):

„Naționalitatea românilor se arată atât în limba și datinile lor, cât și în muzica lor, deosebită de oricare alta.”

„Românul s-a născut poet...”

1852

Un alt clasic al „literaturii moldovenești”, mare român. Să nu fi avut el conștiință națională? Să se fi considerat el însuși clasic al unei literaturi străine?!

Alecu Russo (1819-1859):

„...vorbim românește.”

„...moldovenii, ardelenii și muntenii alcătuiesc un popor întreg, de același port și aceeași limbă.”

„Prin pedantism și pedantism antiromân înțelegem iarăși cercea de a împărți neamul în două limbi...”

„...pentru a scrie românește, nu trebuie gramatici, trebuie râvnă...”

1855

(Alec Russo, **Opere**, Chișinău, 1989, pag. 66-134.)

Basarabeanul Alecu Russo, născut la Chișinău, pe atunci – „un sat frumos, rășchirat între grădini și copaci pe o vale a codrilor Bâcului”, e unul dintre ideologii Unirii Moldovei și Munteniei de la 1859. El vorbește de *România, români, limba română* cu mult înainte de 1859, când ideologii moldovenismului primitiv afirmă că ar fi apărut și ar fi fost lansate aceste noțiuni.

Alec Russo e autorul celebrului poem *Cântarea României* (publicat la 1850 în revista *România viitoare* ce apărea la Paris, îngrijită de Nicolae Bălcescu), o odă excepțională pentru „țara română”.

Constantin Negruzzi (1908-1868):

„Credem în originea limbii române și mărturisim limbile străbune...”

1855

„De n-aș fi român, încă aș iubi limba română pentru dragostea frățească ce o caracterizează. În vâlmășagul războaielor, în picioarele barbarilor, aruncată prin poziția geografică între nații streine începutului și firii ei, româna nu-și uită mama și surorile; se ține lipită de latină prin gramatică, de italiană și spaniolă prin ziceri, de portugheză prin pronunțare.”

1863

Născut în Moldova, cu 4 ani mai înainte ca aceasta să fie sfârșită în două de ruși, Constantin Negruzzi scrie la 1838 **Cum am învățat românește** (și nu „moldovenește”). Pentru personajele din operele sale, scrise și înainte de Uniunea Principatelor române din 1859, folosește termenul de român (**Aprodul Purice**, scrisă în 1837, **Pentru ce țiganii nu sunt români**, scrisă în 1839 ș.a.). În 1839 îi scria lui G. Barașiu: „...ca român sfătuiesc și propovăduiesc Unirea, fără care bine nu vom mai avea”.

Gheorghe Asachi (1788-1869):

„Sentimentul naționalității române, în zborul care au luat, au atras și limba, cel mai puternic al ei factor și care cere nu mai puțină cultură.”

1865

Gheorghe Asachi s-a născut la Herța (azi Ucraina). Este un deschizător de drumuri. Activitatea sa stă la temelia școlii române din Moldova. Scoate *Albina românească* (și nu... „moldovenească”) în 1829, apoi – *Alăuta românească* (1837-1839), *Spicuiorul moldo-român* (1841) etc. Organizează teatrul în Moldova, dând la lași prima reprezentare în limba română.

Mihai Eminescu (1850-1889):

„Dacă în limbă nu s-ar reflecta chiar caracterul unui popor, dacă el n-ar zice oarecum prin ea: «Așa voiesc să fiu eu și nu altfel», oare s-ar fi născut atâtea limbi pe pământ?”

Prin urmare, simplul fapt că noi, românii, câți ne aflăm pe pământ, vorbim o singură limbă, «una singură» ca nealte popoare, și aceasta în oceane de popoare străine ce ne înconjoară, e dovadă destulă că așa voim să fim noi și nu altfel.”

apr. 1879

(**Opera politică**, v. I, p. 79, București, 1938-1939.)

„Limba noastră e singura în Europa care se vorbește aproape în același chip în toate părțile locuite de români.”

1878-1882

„Limba română e unica în Europa care n-are propriu-vorbind dialecte. Pe-o întindere de pământ atât de mare, despărțiți prin munți și fluvii, românii vorbesc o singură limbă.”

1878-1882

„Varlaam a făcut ca limba noastră să fie aceeași, una și nedespărțită în palat, în colibă.

Limba română la sine acasă e o împărăteasă bogată cărei multe popoare i-au plătit bani în metal aur, pe când ea pare a nu fi dat nimă-nui nimic. A o dezbrăca de averile pe care ea... le-a adunat, în mai bine de o mie de ani, înseamnă a face din împărăteasă cerșetoare.”

apr. 1879

(**Manuscris**, 2257, f. 175)

Cel mai mare poet român. Lui îi aparține fraza: „*Suntem români și*

punctum”. Tot M. Eminescu zice: „Întâmplarea m-a făcut ca, din copilărie încă, să cunosc poporul românesc, din apele Nistrului începând, în cruciș și-n curmeziș, pân’ la Tisa și-n Dunăre...”.

Karl Marx (1818-1883), Germania:

„Limba română e un fel de italiană orientală. Băştinaşii din Moldo-Valahia se numesc ei înşişi români; vecinii lor îi numesc vlahi sau valahi.”

apr. 1880

(În K. Marx, **Însemnări despre români**, Iaşi, 1995, p. 133.)

Clasicul teoriei comunismului mondial se referă la România folosind numele țărilor componente: Moldo-Valahia.

Bogdan Petriceicu-Hasdeu (1838-1907):

„Limba unui popor se confundă și se identifică cu naționalitatea lui, cu memoria părinților, cu leagănul, cu mama, de unde ea se și numește limbă maternă...”

1881

...

Cugetarea românească

Are portul românesc.

Nu lăsați dar s-o ciuntească

Cei ce limba ne-o pocesc...

...România cât trăiește

Graiul nu și-l va lăsa.

Să vorbim dar românește:

Orice neam cu limba sa!

1879

Cel mai mare lingvist român din sec. XIX, născut în Basarabia, la Cristinești, lângă Hotin. A cunoscut 26 de limbi. A fost director al publicației „România” (1858) ș.a.

Citatele sunt extrase din prefața la tomul III al lucrării **Cuvente din bătrâni**, București, 1881 și, respectiv, din poezia *Să vorbim românește*.

Axentie Stadnițchi (1862-1936), Rusia:

„...În România se depun eforturi pentru a se tipări noi ediții ale cărți-

lor liturgice cu caractere latine în locul celor slavone. Acest eveniment e unul dintre cele mai importante în viața bisericii contemporane.”

„Biserica ortodoxă românească a fost o expresie a necesităților religioase, morale și naționale ale poporului român, ea a creat, păstrat și cultivat o limbă care aparține întregii națiuni...”

1894

(În **Gavriil Bănulescu-Bodoni, exarh moldo-valah și mitropolit al Chișinăului** (la pag. 21), apărută la Chișinău, în 1894.)

Cărturarul rus, care ulterior va deveni candidat la scaunul de patriarh al Rusiei, era pe atunci profesor la Seminarul teologic din Chișinău. Pentru edițiile Bibliei tipărite la Sankt Petersburg în 1819 menționează: „Mitropolit sovetoval Peterburgskomu komitetu izbrat’ orighinalom dlea izdania Biblii na moldavskom iazâke iazâk exempleara transilvansko-go izdania” (p. 356). Biblia a fost corectată de arhimandritul Varlaam din Iași, care cunoștea bine limbile greacă și română („греческий и волоцкий языки”, pag. 359).

Traducerea Bibliei „moldovenești” – scrie cneazul A. Golițan – e o compilație între edițiile Bibliei de la București, editată în Muntenia în 1688, și cea de la Blaj, editată în Transilvania în 1795 (pag. 362), cu rectificarea unor greșeli gramaticale. Limba acestei traduceri e „moldo-valahă” („на молдо-валахскомъ языке”) (p. 363) și „e destinată popoarelor ce locuiesc în Basarabia, Moldova și Valahia” (p. 363).

George Coșbuc (1866-1918):

„Să fim români cu sufletul nu cu vorba, să iubim ce-i al nostru și să-l păstrăm ca ochii din cap.”

circa 1900

(Din **Manuscrise**, mapa VII, Biblioteca Academiei Române.)

Un îndemn valabil și pentru basarabeni: suntem cine suntem cât timp vorbim limba română a lui Eminescu, Blaga, Coșbuc, Vieru.

Pavel Krușevan, șovin rus, născut în Basarabia (1860-1914):

„Limba *română* și scrisul *românesc* puțin câte puțin încep să se afirme în Moldova și Valahia în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, extinzându-se de la vest spre est și înlăturând limba și scrisul slavonesc.” („Румынский языкъ и писменность начинаютъ мало-по-малу возникать въ Молдавіи и Валахиі со второй половины XVI века,

распространяясь съ запада на востокъ и вытесняя славянскій языкъ и писменность...”)

1903

(În **Бессарабия. Географическій и справочный сборникъ**, издание газете *Бессарабець*, под редакției П. А. Крушевана, Moscova, 1903, p. 101.)

Deși atât P. Krușevan, cât și celălalt autor al cărții, N. M. Zozulin, sunt românofobi, ei folosesc pentru moldoveni doar termenul de români, iar limba vorbită de moldoveni, valahi și transilvăneni o numesc *limba română*. Conform acestora Moldova și Valahia sunt *Principatele Române*, domnitorilor Moldovei ei le zic domnitori *români*, Vasile Lupu ș.a. tipărind cărți *românești* („румынские книги”), autorii menționând în mod special faptul că „Молдаване или румыны составляют главную часть населения Бессарабской губернии...” („Moldovenii sau românii formează majoritatea populației guberniei Basarabia...”, pag. 175).

Calistrat Hogaș (1848-1917):

„Moldovenii au lucrat, cel puțin, cât și ceilalți români, la formarea limbii literare.”

1910

(Din articolul *Moldovenisme*.)

Leonid Kasso, ministru al instrucțiunii publice din Rusia (1865-1915):

„Izvoarele de drept basarabene nu s-au admis pentru întreaga Basarabie, ci numai pentru *părțile locuite de români...*”

A existat o perioadă, de la secolul al VIII-lea până în secolul al XII-lea, când se părea că *poporul român* dispăruse în mijlocul acestor invazii și că este imposibil să-i urmărim soarta. În pofida vicisitudinilor, acest popor a continuat să trăiască, după cum dovedește tipul național tenace, limba cu două treimi de cuvinte de origine latină precum și nomenclatura satelor și orașelor.

Pravilele lui Vasile Lupu au fost tipărite în *limba românească* în 1646 sub denumirea **Carte românească de învățătură de la pravilele împărătești**.

(Din lucrarea, scrisă de Leonid Kasso (născut în Ciutulești, Soroca), editată în 1912, tradusă în românește în 1923 de Al. Varzar. Și în celelalte lucrări ale sale: „Россия на Дунае и образование Бессарабской облас-

ти” (Moscova, 1913), „Гавриил Бэнулеску, екзархъ Молдовлахийский и митрополит Кишиневский” (1894) ș.a., Leonid (Lev Aristilovici) Kasso, ministrul Instrucțiunii Publice al Rusiei țariste, vorbește despre locuitorii Moldovei și Valahiei ca fiind unul și același popor („румынский”), despre populația acestora că ar fi românească („румынское население”), despre limba vorbită de moldoveni și valahi că ar fi română („румынский”), iar despre mitropolitul Basarabiei G. Bănulescu-Bodoni menționează a fi fost „un apărător al naționalității românești” etc.)

Zamfir Ralli Arbore (1848-1933):

„Românii de peste Prut se adresează românilor din regat: *Vrem să fim români!* Voi nu aveți dreptul de a nu ne asculta! Datori sunteți să ne ascultați! Nu este și nu poate fi român acela care cu inima ușoară jertfește ființa românească a peste două milioane de români subjugăți! Avangarda românilor care au stăvilii în curgere de secole puhoiul popoarelor barbare au fost românii din Basarabia, santinela neadormită a lumii civilizate...”

1915

(Zamfir Ralli Arbore, 1915, în lucrarea **Liberarea Basarabiei.**)

Scriitorul basarabean a fost întemnițat pentru activitate antirusă în fortăreața Petropavlovsk. Emigrează în Elveția (1871), apoi se stabilește în România (1878), unde va desfășura o susținută activitate gazetărească și scriitoricească.

Nikolai Durnovo (1876-1936), Rusia:

„...copiii unui sat de pe malul Nistrului... ieșiți din școală și scufundați în lumina soarelui, se jucau și bâlbâiau românește.... Unul dintre copii ne-a dat o lecție bună, mie și profesorului, acest băiețuș ne-a descoperit el nouă legi firești ale limbii române populare, ne-a deschis fereastra de etnografie și folclor...”

1915

N. Durnovo a vizitat Basarabia în anii 1910-1915, concluzionând: „Acuma, când îmi aduc aminte de copilașul acela, mă pun și scriu într-o mie oară că Basarabia trebuie să fie românească”.

Alexe Mateevici (1888-1917):

„Unii se socotesc moldoveni, alții – cei mai puțini – români. Ei bine,

dacă ați luat asupra d-voastră sarcina de a lumina poporul, apoi trebuie să dați poporului idei adevărate, căci altfel întreg învățământul e fără rost. Da, suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă facem parte din marele trup al românismului... N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași ca și cea de peste Prut. Aceasta să se știe din capul locului, ca să nu mai vorbim degeaba. (...) Noi trebuie să ajungem de la limba noastră proastă de astăzi numaidecât la limba literară românească..."

1917

(Din discursul ținut la primul congres al învățătorilor moldoveni din Basarabia. 25-27 mai 1917.)

Declarația studenților basarabeni:

„Basarabia noastră este țară românească, întocmai ca și celelalte țări de peste Prut locuite de frații noștri. De 106 ani ea a fost ruptă de la sânul mamei noastre, Moldova, și dată pe mâna străinilor care ne-au asuprit și ne-au batjocorit cum au vrut, luându-ne orice drept la viața națională și omenească. Noi, sub stăpânirea rusească, n-am avut biserică, n-am avut limbă, n-am avut nimic din ce îi trebuie unui popor pentru ca să poată înainta. Pământurile ni s-au luat de străinii colonizați aici, drepturile avute în vechea Moldovă ne-au fost răpite pe rând de veneticii așezați printre noi. Din poporul băștinaș ce-am fost am ajuns „cap de bou” luați în răs de toți, chiar în casa și în țara noastră. Așa de bine au știut străinii să ne dezguste de noi înșine și de frații noștri, încât mulți moldoveni s-au lepădat de neam și au ajuns să-i socotească dușmani pe înșiși frații noștri români. (...) Rusia nu ne-a dat (...) decât întunecime și robie, iar vremurile de slobozenie de acum ne-au adus numai anarhie. *Noi vrem o Românie a tuturor românilor.*”

1918

(Din Declarația studenților români din Basarabia pentru unirea tuturor teritoriilor românești într-un singur stat, România Mare, care a fost difuzată cu mai bine de două luni înainte de evenimentul istoric de la 27 martie 1918, la 24 ianuarie 1918.)

Lucian Blaga (1895-1961):

„Toți românii anonimi care, de-a lungul secolelor noastre primordiale, au creat limba românească, au colaborat la poezia lui Eminescu.”
„...Limba este întâiul mare poem al unui popor.”

1925

Constantin Stere (1865-1936):

„Pe vremea aceea în școlile din Basarabia nu numai că dispăruse predarea limbii românești, dar nu era iertată elevilor întrebuițarea limbii lor materne nici chiar între ei.”

1931

Scriitorul de la Cubolta se referă aici la perioada ocupării Basarabiei de către Rusia țaristă de dinainte de 1918 (**În preajma revoluției**, vol. II).

„Din neagra străinătate”:

„Нам нужна молдавская школа. Село Молдавское, Азово-Черноморского края, населено исключительно бессарабцами. В селе одна начальная школа (420 учащихся) с преподаванием на русском языке. Дети почти совершенно не владеют русским языком, и поэтому по школе успеваемость составляет не более 50-60%.

Вопрос о молдованизации школы ставился не раз, но до сих пор результатов нету. Надеюсь, в этом поможет нам журнал «Красная Бессарабия». Одновременно прошу написать нам, можем ли мы и как организовать общество бессарабцев в нашем селе и что нужно для этого сделать. Сообщите нам также, какая литература есть на молдавском языке латинским шрифтом и как можно ее выписать. Сообщите и о румынской литературе. Всем этим колхозники сильно интересуются.

С тов. приветом, К. Спиру, с. Молдавское.”

1935

(Журнал «Красная Бессарабия». Москва, 1935, н. 5, стр. 24.)

Ruben Budagov (1910-2001), Rusia:

„Numai pentru faptul că I.V.Stalin amintește „limba moldovenească”, a apărut problema limbii moldovenești de sine stătătoare, deși majoritatea lingviștilor consideraseră până acum că românii și moldovenii vorbesc aceeași limbă.”

1957

Cunoscutul lingvist rus publică această opinie în revista moscovită „Voprosâ iazâkoznania”, 1957, nr. 2, pag. 154. Și alți savanți ruși: Vladimir Șișmariov, Victor Vinogradov, Dmitri Mihalci, Samuil Bernștein, Raymund Piotrowski împărtășesc aceeași părere.

Carlo Tagliavini (1903-1982), Italia:

„...pretinsa limbă moldovenească nu este de fapt decât româna literară scrisă cu un alfabet rusesc ușor modificat... cu unele concesii în favoarea unor forme dialectale moldovenești, cunoscute de altfel și în interiorul granițelor României.”

1959

Carlo Tagliavini, savant romanist de renume mondial (Italia). A fost profesor la Universitatea din Padova. (Referințele la „pretinsa limbă moldovenească” sunt inserate în lucrarea **Originile limbilor neolatine. Introducere la filologia romanică**, București, 1977, p. 289.)

Nichita Stănescu (1933-1983):

„Patria mea este limba română.”

1976

Unul din cei mai importanți poeți de după cel de-al doilea război mondial, care a vizitat Republica Moldova în 1976, afirmând că a „*făcut cel mai lung drum ca să ajungă de Acasă – Acasă*”, aflându-se și aici în miezul Limbii Române.

Declarația de Independență a Republicii Moldova:

„...Mișcarea democratică de eliberare națională a populației din Republica Moldova și-a reafirmat aspirațiile de libertate, independență și unitate națională (...) prin legile și hotărârile Parlamentului Republicii Moldova privind decretarea limbii române ca limbă de stat și reintroducerea alfabetului latin din 31 august 1989...”

1989

Din *Declarația de Independență a Republicii Moldova*, adoptată la Chișinău de către Parlamentul Republicii Moldova la 27 august 1991.

Grigore Vieru (n. 1935):

„Limba prezintă rezultatul unui îndelung efort colectiv. Ea este religia poporului. Ne-am creștinat întru Hristos prin ea. O competiție între limbi ar jigni pe Bunul Dumnezeu, în fața căruia ele stau sub semnul egalității ca fiice ale Sale.”

„Fără Limba Română n-aș fi ajuns poet.”

1989

Ion Constantin Ciobanu (1927-2001):

„Sintagma *limba română* e unificatoare. Ea nu înalță, nu coboară, nu laudă, nu subapreciază pe nimeni, ea creează condiții egale! Și taie odată pentru totdeauna apa de la moara rătăciților.”

1989

Ion Druță (n. 1928):

„Pământul, istoria și limba sunt, în esență, cei trei stâlpi pe care se ține neamul. Pământul ni l-a dat soarta, istoria este rodul trecerii noastre prin lume, iar limba, zice-se, e darul Celui de Sus, căci, după cum se spune, la început a fost cuvântul.”

1989

„Cum o numim până la urmă? Firește limba română... După ce am călătorit prin alte imperii, ne folosim de limba fiartă și cizelată de frații de peste Prut în cazanele națiunii...”

1996

(Din eseu *Răscrucea celor proști*, din cartea **Ora jertfirii**, 1998.)

Ion Dumeniuk (1936-1992):

„Există o singură limbă vorbită de la Nistru până la Tisa și până hăt peste Nistru – Limba cea Maternă, care e ROMÂNĂ.”

1992

Ion Dumeniuc, ucrainean de naționalitate, a combătut mereu teoriile false despre existența „limbii moldovenești”. A citorit revista *Limba Română* începând cu aprilie 1991.

Academia de Științe a Republicii Moldova:

„Denumirea corectă a limbii noastre este limba română.”

1994

(Hotărârea Prezidiului Academiei de Științe a Moldovei din 9 septembrie 1994 și Declarația Adunării Generale Anuale a Academiei de Științe a Moldovei din 28 februarie 1996.)

Eugeniu Coșeriu (1921-2002):

„...A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită

de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică, din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural.”

„Din punct de vedere strict genealogic, graiul basarabean nu reprezintă la nici un nivel o unitate lingvistică autonomă. Nu constituie o limbă, alta decât limba română, nici un dialect al limbii române la nivelul celor patru dialecte istorice, nici un grai autonom în cadrul dialectului daco-român...”

„Teza existenței unei limbi moldovenești diferite de limba română este, atunci când e de bună-credință, o iluzie și o greșeală, cel puțin extrem de naivă; iar când e de rea-credință, e o fraudă științifică.

O limbă moldovenească diferită de limba română, sau chiar și numai dialectul daco-român, pur și simplu nu există; e o himeră creată de o anumită politică etnico-culturală străină, fără nici o bază reală.”

1994

Unul dintre cei mai mari lingviști ai secolului XX. S-a născut în comuna Mihăileni, Basarabia. Specialist în lingvistica generală și romanică. A fost ales membru onorific al mai multor academii din lume. Șef de catedră la Tübingen (Germania).

Petru Cărare (n. 1935):

*Deci, vrerea mea sub zare-albastră
S-o știe lifta cea păgână:
Eu nu mă las de limba noastră,
De limba noastră cea română.*

1994

Mircea Snegur (n. 1940):

„Este lesne de înțeles că noțiunea de „limbă maternă” din art. 13 al Constituției ține nu atât de un termen științific, cât de unul politic... Limba română este numele corect al limbii noastre istorice, literare, de cultură și scrise.”

1995

(Din mesajul lui Mircea Snegur, președinte al Republicii Moldova la acea oră, prezentat Parlamentului agro-comunist, ca inițiativă legislativă.)

Valeriu Rusu (n. 1935), Franța:

„Fiecare popor a dat umanității șiruri de creatori – în domeniul artei, științei, literaturii, tehnicii etc. –, însă limba fiecărei etnii este creația sa cea mai profundă, cea mai semnificativă, cea mai bogată și cea mai dăruită de harul frumosului și al binelui.

Și, ca români, nu vom pune niciodată suficientă lumină în această constatare, căci puține neamuri și-au înfrățit destinul lor precum noi, primii ostași la frontariile Latinității, orientați spre Orient, dar apărând, prin jertfa noastră, Occidentul.”

1996

Lingvistul Valeriu Rusu (născut în comuna Mihăileanca, Hotin, Basarabia), autor al unor studii monumentale despre Limba Română, membru al Academiei de Științe din Aix-en-Provence (Franța).

Stanislav Semcinski (1931-2001), Ucraina:

„În primii ani după ocuparea Basarabiei, în Rusia era recunoscută denumirea tradițională a limbii literare de „limbă românească”. În 1816 la Chișinău a văzut lumina tiparului „O carte de rugăciuni”, apărută în „românește”. În 1817 a fost editat în „românește” și „Ceaslovul”. În sfârșit, în 1827 la Sankt Petersburg iese de sub tipar „Gramatica rusească și românească” a lui Ștefan Margellă.”

1995

Serghei Kapița (n. 1930), Rusia:

„...Academicianul Piotrowski, un mare romanist și un foarte bun prieten al familiei noastre, a tot vorbit despre situația lingvistică din Basarabia, inclusiv despre felul acesta al multor intelectuali, iscat din rațiuni de circumspecție politică, desigur, de a ocoli numele ei cel adevărat. Dar ea este limba română și n-ai ce-i face. Bovarismului politicienilor de la Chișinău, care poate fi numit cu un cuvânt mult mai dur, numai că nu-mi pot permite să cobor atât de jos, întreținut, ba nu – generat de o seamă de politicieni chiar de aici, de la Moscova, este o mostră de ignoranță agresivă. Eu nu cred că în condițiile creșterii nivelului de instruire și ale democratizării opacitatea obscură a acestor grupări șovine nu va fi dezamorsată definitiv. Lucrul acesta însă depinde de vorbitorii acestei limbi, în primul rând de intelectualii de la voi, care trebuie

să spună adevărul. Iar dacă „a spune adevărul” vi se pare o expresie cam bombastică, atunci țineți-vă de ceea ce se numește demnitate intelectuală. Eu, fiind departe de locurile de baștină ale străbunicilor mei, țin la această limbă tocmai din acest sentiment de demnitate, care include pentru un intelectual și datoria de a cunoaște și de a vorbi limba mamei care i-a dat viață și l-a crescut. Dacă bunelul și bunica erau basarabeni vorbitori de limbă română, dacă tatăl meu și mama mea au fost la fel, chiar dacă, în virtutea situației lor, nu au prea avut condiții să se afirme în această limbă, cum puteam eu să fiu altfel? Mai mult chiar, deși m-am născut și am crescut departe de Basarabia, am mers pe urmele tatei și mi-am luat și eu o soție basarabeancă de prin părțile Sorociei, așa încât atunci când ne retragem în căminul nostru familial mai vorbim și românește...”

1999

Serghei Kapița, academician al Academiei de Științe a Federației Ruse, locuiește la Moscova. Este fiul fizicianului Piotr Kapița, laureat al Premiului Nobel (1978), care s-a mândrit dintotdeauna cu descendența sa românească.

Fragmentul de mai sus este preluat dintr-un interviu realizat de Alexei Rău (reprodus de *InfoHis*, nr. 2, 2004).

Nicolae Corlăteanu (1915-2005):

Testament

„...Am recunoscut, în anii din urmă, că eu, fiind constrâns de regimul sovietic, am vorbit și am scris despre „limba moldovenească”, deși aveam în inimă (o știau mulți dintre voi!) și Țara și limba, și istoria întregului neam românesc. Eram, dragii mei, „supt vremi”, sub crunte vremi, eram – mai ales filologii, copiii nedoriți ai unei realități istorice vitrege și nu aveam voie să rostim răspicat întregul adevăr. Astăzi timpurile s-au mai schimbat, trec anii... și eu îmi amintesc tot mai des de versurile mântuitoare ale lui Ienăchiță Văcărescu:

Las vouă moștenire

Creșterea limbii românești

Și-a patriei cinstire.

Le doresc învățăceilor mei, cărora m-am străduit să le mențin trează conștiința de neam și care muncesc acum în așezămintele științifice, de învățământ, de cultură, în justiție și în instituțiile statului, să contribuie permanent la extinderea și consolidarea adevărului că limba noastră literară, limba exemplară pe care o folosim și o vor folo-

și și generațiile viitoare, limba lucrărilor literare și științifice, limba din documentele administrative etc. este, precum susține și Academia de Științe a Moldovei, una singură și se numește *limba română*, aceeași pentru toți românii (moldoveni, munteni, ardeleni, bucovineni, transnistrieni, cei din Banatul sârbesc, din Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Rusia, SUA etc.). (...) Limba română este numele corect și adevărat al limbii noastre și ea trebuie să ne unească, să devină un izvor de bucurii pentru contemporani și pentru cei ce vor veni după noi.

Eu cred, cred sincer în izbânda limbii române și a neamului românesc!
Dixi et salvavi animam meam!

2005

„Odată și odată trebuie să ajungem cu toții la înțelegerea că limba noastră literară trebuie numită cu numele său adevărat – română.”

2005

Academicianul Nicolae Corlăteanu a fost cel mai de seamă lingvist care a activat în Basarabia de după 1944, recunoscut ca atare și de către guvernarea comunistă. A fost un fidel apărător al „limbii moldovenești”, într-o perioadă când glotonimul limba română era interzis vorbitorilor basarabeni.

Guvernările procomuniste de după 1990 au încercat să-l facă adept al teoriilor lor aberante privind națiunea moldoveană și limba moldovenească, dar Nicolae Corlăteanu și-a făcut onest datoria de lingvist și cetățean: în Testamentul lui științific, datat 27 aprilie 2005, cu puțin timp înainte de moarte deci, el spulberă mitul așa-zisei „limbi moldovenești” care nu există: „Limba română este numele corect și adevărat al limbii noastre”, atenționează marele savant.

Raymund Piotrowski (n. 1922), Rusia:

„...ocrotirea și susținerea prestigiului limbii române în Basarabia presupune aplicarea, utilizarea ei intensă în toate domeniile de activitate, dar mai întâi la nivel statal și administrativ...”

2006

Profesorul de la Universitatea din Sankt Petersburg, Raymund Piotrowski este unul dintre lingviștii cei mai importanți și cu autoritate din Federația Rusă, elev al academicienilor ruși V. Șișmariov și R. Budagov, care s-au referit și ei în lucrările lor la faptul că basarabeni nu vorbesc o „limbă moldovenească”, că limba lor e română.

Anatol EREMIA

CAHULUL ÎN TIMP ȘI SPAȚIU (II)

Organizarea administrativ-teritorială. În formațiunea actuală, cu unele modificări, raionul Cahul datează din perioada postbelică (1945-1950). În evul mediu, bucăți din acest teritoriu făceau parte din ținuturile Chigheci (Tigheci) și Greceni. În componența acestora intrau și satele actuale: Andrieș (Andrușu, 1502), Bubuiogi (devenit mai târziu Slobozia Mare, 1518, 1556), Frumoasa (pe locul or. Cahul, 1502), Cârhana (Crihana, 1502), Giurgiulești (1593), Văleni (1543), Zernești (Zârnești, 1494) ș.a. Acestea pe lângă o mulțime de așezări care au dispărut sau care și-au schimbat numele: Fălcin (1502, 1520), Fărceni (1502), Frumușelul (1453), Gurbănești (1624), Lărgeni (1604), Leușteni (1495), Mădoiești (1502), Măldărești (1609), Negrișteni (1621), Păcurărești (1604), Pieleșu (1502), Rădeni (1593), Râșcani (1469), Seliștea (1543), Stângăceni (1533), Șcheia (1502), Tomești (1529) ș.a.

Recensământul din 1772-1774, păstrat incomplet, atestă în ținutul Greceni 12 localități: Frumoasa, Cârhana (Crihana), Manta, Vadul Isac (Vadul lui Isac), Grecenii, Pelineiu, Zârneștii, Baurci, Larga, Goteștii, Macrii, Paicul (**MEF**, VII / 1, p. 159-160; VII / 2, p. 213-222). „Condica liuzilor” din 1803 conține și unele informații de ordin social și economic (**CL** – 1803, p. 252-253).

Nr. crt.	Sate	Proprietari	Liuzi (bir-nici)	Bir trimestrial (lei)	Bir anual (lei)
1.	Vadul lui Isac	Răzeșesc	93	339	1356
2.	Pelineii-Moldoveni	lordache Balș, vistiernic	84	215	860
3.	Manta	Răzeșesc	73	339	1356
4.	Frumoasa	Clirosul din Bucovina	94	350	1400
5.	Zârnești	Mănăstirea Bărnova	54	249	996
6.	Larga	Constantin Sturza, comis	69	260	1040
7.	Vlădești	Constantin Sturza, comis	16	34	136

8.	Gotești	Petrache Cazimir, păharnic	61	268	1072
9.	Slobozia Goteștii	Petrache Cazimir, păharnic	8	23	92
10.	Țiganca	Grigore Costache, spătar	16	45	180
11.	Pelineii-Bulgari	Neferi	38	150	600
12.	Grecenii	Neferi	68	170	680
13.	Baurcii	Neferi	33	150	600

Basarabia din primele decenii ale sec. al XIX-lea era divizată în 9 ținuturi: Hotin, Soroca, Iași, Orhei, Hotărniceni, Tighina (Bender), Codru, Greceni, Ismail. Fiecare cuprindea mai multe ocoale. Recensământul din 1817 includea pentru ținutul Greceni două ocoale (Pрут și Cahul) și un număr de 39 de sate, dintre care mai multe neatesta-te anterior: Roșu, Ciobalaccia (de Larga), Tartaul (de Larga), Burlacu, Aluatu, Acbota (Albota), Hagichioi, Baimaclia, Borceag, Ciucur Meșe, Tatar-Baurci (Tătărești), Căiet (Câietu), Lucești ș.a.

Ținuturile își trag originea din perioada formării statelor feudale, când teritoriile lor se împărțeau în **țări**, **voievodate**, **ținuturi**. Din cu-prinsul Moldovei făcea parte Țara de Sus, cu ținuturile din partea de nord-vest, și Țara de Jos, cu ținuturile din partea de sud-est. Prin le-ga din 1864, cunoscută ca legea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în Principatele Române se adoptă ca unități administrativ-teritoriale **județele**, cu subunitățile lor numite **plase**. Acestea s-au păstrat și în perioada de dominație țaristă în Basarabia, pentru care în limbajul au-torităților rusești se utilizau termenii **uezd** și **voloste**.

Conform legii din 1864, județul Cahul, unul dintre cele trei județe (Cahul, Bolgrad și Ismail) retrocedate Principatului Moldova de către Rusia, avea în componența sa trei plase: Coștangalia, Cotul Morii și Tigheci. Plasa Coștangalia cuprindea majoritatea satelor din actualul raion Cahul: Andrușul de Jos, Andrușul de Sus, Badicul Moldovenesc, Badicul Rusesc (Rumeanțev), Baurci-Moldoveni, Borceag, Burlacu, Chioselia Mare, Chircani, Cotihana, Crihana (Veche), Găvănoasa (cu Greceni), Gigâlboiaia (azi Lopățica), Hutulu, Larga, Lucești, Manta, Moscovei, Paicu, Pelinei (-Moldoveni și -Bulgari), Roșu, Taraclia de Salcie, Tartaul de Salcie, Tatar-Baurci (Tătărești), Tertești (Tretiești), Trifești, Vadul lui Isac, Zărnești (Zărnești) (T-1864, p.21). Comunele Brânza, Câșlița, Colibași, Giurgiulești, Hagi-Abdul (A.I. Cuza) și Văleni țineau de jud. Bolgrad, plasa Cahul-Pрут (T-1864, p.11).

În 1918 tradiționala organizare administrativ-teritorială pe județe și plase a fost reluată. După anul 1945 teritoriul Basarabiei a fost divizat

în raioane. În 1998 s-a revenit la județe, dar numai până în 2003, când s-a trecut din nou la organizarea administrativ-teritorială pe raioane.

Populația. Poziția geografică și condițiile naturale favorabile, cu pământuri cultivabile și pășuni mănoase, cu râuri, lacuri și bălți bogate în pește, cu crânguri și păduri nu prea întinse, au asigurat în această zonă o viață sedentară și activitate umană variată din cele mai vechi timpuri.

Geto-dacii carpi au populat aceste meleaguri, le-au apărut și au făcut ca neamul lor să rămână în istorie până în era noastră. Alături de ei, în vestitele colonii, au locuit grecii antici, apoi, în orașele și castrele nord-pontice și dunărene, s-au așezat legiunile romane, cu mulțimea de administratori, negustori, meseriași. Și băștinașii, și cei veniți de peste mări și țări au conviețuit timp îndelungat, întreținând strânse legături comerciale, economice și culturale. Drept dovadă sunt documentele vremii și vestigiile arheologice.

Triburile nomade, care s-au revărsat dinspre est, nu s-au reținut prea mult prin aceste locuri, urmându-și calea lor mai departe, spre apus. Doar cumanii, în sec. al XI-lea, într-un număr redus, au rămas aici, prin locurile de stepă, asimilați ulterior de băștinași. Ceilalți, în marea lor majoritate, s-au strecurat prin Câmpia Dunării și au ajuns până în Balcani și în Câmpia Panoniei, unde au avut același destin. De pe urma cumanilor, în spațiul pruto-nistrean ne-au rămas numele unor râuri și lacuri: *Cahul, Ialpug, Covurlui, Călmățui, Ciuhur, Ciuluc* ș.a. Acestea ni s-au transmis peste veacuri prin generațiile străbunilor noștri români, prezenți ca populație autohtonă permanentă în toate timpurile de după romanizarea geto-dacilor.

Numele de localități cu aspect turanic – *Baimaclia, Baurci, Cio-balaccia, Tartaul, Taraclia* ș.a. – sunt de dată mai recentă și aparțin ca formațiuni onimice tătarilor nohaici. Aceștia, năvălind de peste Nistru, au populat stepele Bugeacului timp de aproape trei secole (XVI-XVIII). Dar și în timpul dominației turco-tătare populația băștinașă a rezistat presiunilor și oprimării străine, menținându-se în istorie.

După 1812, printr-un **ukaz** țarist, pământurile libere au fost date spre locuire bejenarilor sud-dunăreni (bulgari, găgăuzi) și coloniștilor germani, precum și țăranilor ruși și ucrainenii aduși din guberniile Rusiei. De pe atunci își trag originea multe sate cu populație alogenă.

Disponem de informații incomplete și imprecise asupra populației localităților fostului județ Cahul. Pentru satul Frumoasa, ulterior orașul Cahul, datele informative se reduc la următoarele: 1771 – 95 gospodării, 1774 – 115 gospodării, 1819 – 1500 locuitori, 1845 – 3070 loc.,

1859 – 4300 loc., 1897 – 7077 loc., 1904 – 7738 loc., 1923 – 12000 loc., 1930 – 11370 loc., 1940 – 11800 loc., 1979 – 33100 loc., 1989 – 43000 loc., 2000 – 45500 loc., 2004 – 42510 loc.

În toate timpurile, majoritatea populației din această zonă o alcătuiau românii. La recensământul din 1817 în localitățile din ținutul Greceni locuiau circa 2039 de familii sau 10195 locuitori (țărani, maziili, ruptași, preoți, diaconi ș.a.), dintre care 75 la sută, ca în întreaga Basarabie, erau români moldoveni (Ciobanu, *Basarabia*, p. 69). După aproximativ 100 de ani numărul populației s-a dublat, dar nu numai pe seama sporului natural, ci și ca rezultat al populării teritoriului cu bejenari sud-dunăreni, coloniști germani și țărani ruși și ucraineni aduși din alte regiuni și gubernii.

Recensământul din 1930 prezintă următoarea situație demografică și etnografică a județului Cahul: 196693 locuitori, dintre care 100714 români, 35299 găgăuzi, 28565 bulgari, 14740 ruși, 8644 germani, 4434 evrei, 1466 țigani, 619 ruteni (ucraineni), 503 greci, 247 cehi, 100 polonezi, 37 turci, 36 armeni, 21 unguri, 9 sârbo-croați, 1259 de alte naționalități și de naționalități neidentificate (R-1930, p. 100-101).

După datele recensământului din 1989, raionul avea o populație de 90082 de locuitori, dintre care 60006 români, 9379 ucraineni, 11034 ruși, 1747 găgăuzi, 6058 bulgari și 1858 persoane de altă naționalitate. La același recensământ orașul Cahul, cu un număr de 42904 locuitori, avea următoarea structură etnică: 21086 români, 6728 ucraineni, 9794 ruși, 1245 găgăuzi, 2572 bulgari și 1479 persoane de altă etnie (DSM, I, p. 144).

Economia. Condițiile geografice și naturale au favorizat în spațiul danubiano-nord-pontic dezvoltarea unei economii multilaterale. Din cele mai vechi timpuri populația băștinașă practica cele mai diverse ocupații: lucrarea pământului, creșterea vitelor, vânătoarea, pescuitul. În scopuri agricole erau utilizate mai cu seamă terenurile din preajma râurilor și lacurilor, acestea servindu-le oamenilor la irigații, morărit, transport, în gospodăriile casnice. Defrișarea pădurilor, prin utilizarea poienilor și rariștilor, au sporit în permanență suprafețele destinate culturilor agricole. Se cultivau cereale (grâu, secară, porumb, orz, ovăz), legume, pomi fructiferi, viță de vie.

Agricultura. Câmpiile întinse, șesurile râurilor constituiau condiții pentru creșterea vitelor și pășunat. Pe la odăi și cășle se creșteau vite cornute mari și cai. Deosebit de dezvoltat era oieritul. Satele mari dispuneau de sute de mii de ovine și caprine. Bugeacul le-a servit mocalnicilor ardeleni drept loc de iernat cu numeroasele lor turme de oi. Produsele animaliere (carnea, brânza de oi, lâna, pieile) se colectau

și se transportau în târgurile și orașele din țară și nu rareori se exportau peste hotare, în țările vecine (Austria, Polonia, Germania ș.a.). În marile orașe și porturi produsele agricole erau transportate cu carele, cu șlepurile pe Prut și Dunăre. Râurile mari le-au servit localnicilor și ca permanente căi de comunicații, spre orașele nordice (Fălciu, Huși, Iași) și cele sudice (Galați, Reni, Ismail, Chilia). De-a lungul Prutului, din loc în loc, se aflau mici stații de ambarcare pe șleपुरi și vapoare, funcționau poduri mobile (plutitoare: bacuri, dubasuri, brudine) și poduri stabile, construite din metal și piatră (la Giurgiulești, Cahul, Căminia). Pe maluri de râuri erau instalate multe mori de apă, pive (pentru împâslirea țesăturilor de lână), velnițe sau povarne (pentru fabricarea rachiului și spirtului), zalhanale (abatoare) și mici fabrici de preparare a salamurilor afumate.

Se circula și la distanțe mari cu trăsurile și cu diligențele, pe șleahuri mari și drumuri de țară se aflau tot felul de hanuri, denumite pe alocuri și *făgădăie*, *ratușuri*, acestea apărute mai cu seamă pe lângă vechile stații de poștă, a căror menire era odihna călătorilor, schimbul cailor de poștă sau de menzil, reparația vehiculelor. Cele mai cunoscute erau șleahurile de pe văile râurilor Prut, Cahul, Ialpuș, precum și cele de pe culmile de dealuri (*Șleahul Baimaciei*, *Șleahul Renilor*). De-a lungul lor s-au păstrat până astăzi denumirile de locuri ce evocă existența unor asemenea localuri și așezăminte: *La Poștă*, *Dealul Poștei*, *Podul Poștei*, *Făgădău*, *La Ratuș*, *Ratușul*, *Hanul cel Mare*, *Hanul Roșu*.

Până odinioară lunca Prutului adăpostea o mulțime de lacuri, bălți, iezere, heleșteie, gârle. Se prindea din belșug crap, caras, știucă, somn, plătică, șalău, biban, țipari (chișcari), raci. Unele specii de pește își aveau habitatul în lacuri și bălți anume, precum ne vorbesc și denumirile ce le purtau: *Crapul*, *Cărasul*, *Plătica*, *Bibanul*. De locul de habitare a unor păsări și animale ne amintesc hidronimele: *Bătcăria* (*batcă* „pelican”), *Lebedinca*, *Gâscariul*, *Barcul Cucoarelor* (*barc* „baltă; lac”), *Hidra* (*Vidra*), *Hidrariul*. Pescăriile, cherhanalele împânziseră tot cuprinsul bălților Prutului și Dunării. Cu peștele prins în lacuri și bălți se hrănea tot Bugeacul, rămânea și pentru mănăstirile și schiturile îndepărtate, pentru restaurantele și cabanele din regiunile precarpatice, unde era transportat cu carele trase de boi sau de câte două perechi de cai. La Tecuci, la Focșani, la Tazlău, la Covasna... Pește proaspăt, pus cu gheață și pește sărat, uscat la soare...

Pădurile, ce se țineau lanț de la nord spre sud, prelungind altădată Codrii Lăpușnei până aproape de Dunăre, le-au fost de folos oamenilor și ca surse de lemn pentru construcții și de foc, și ca locuri de

vânătoare și pentru albinărit. Documentele vremii atestă pentru unele sate prisăci cu sute de stupi, ce produceau puduri de miere și ceară, acestea constituind și produse mult căutate, marfă de desfacere în țară și peste hotare. Lemnul de pădure era întrebuințat și pentru prepararea mangalului, a cărbunelui de lemn semiars, folosit în târguri și orașe la fierării și croitorii, la călcatul hainelor cu ajutorul fierului de călcat cu cărbuni. Și această îndeletnicire și-a găsit reflectare în toponimie: *Cărbuna*, *Cărbunăria*, *Căbornița*, *Bocșele* (*bocșă* „cuptor pentru arderea cărbunelui de lemn”), *Măngălăria*, *Vetrele de Cărbune*.

Viticultura era una dintre cele mai productive ramuri ale agriculturii. Nu există sat sau cătun, care să nu fi avut în trecut, ca și astăzi, mai multe parcele de vie, livadă sau grădină de zarzavat. După cum mărturisesc documentele vechi, satele și moșiile se donau, se vindeau sau se cumpărau cu tot cu vii, cu iazuri, mori, prisăci, velnițe. La începutul sec. al XIX-lea, în Basarabia, aproximativ 20% din pământurile lucrate le alcătuiau viile și livezile. În 1901 viile și grădinile cu pomi fructiferi acopereau o suprafață de circa 100 mii desetine (**DGB**, p. 18). Cele mai multe plantații de vii se aflau în județele Ismail și Cetatea Albă. De suprafețe viticole mari dispuneau satele prutene: Vadul lui Isac – 140 ha, Manta – 190 ha, Frumoasa – 136 ha, Crihana – 140 ha, Larga – 90 ha, Baurci-Moldoveni – 48 ha. Cele mai bune vinuri se obțineau de pe moșiile fraților Caravasile (Cahul-Frumoasa) și Crăciunescu (Crihana) (Neamțu, **TF**, p. 209).

Industria. Până în sec. al XIX-lea, mari centre industriale în sudul Basarabiei nu au existat. Funcționau doar mici întreprinderi navale, de construcții și de prelucrare a materiei prime agricole în orașele maritime și riverane (Cetatea Albă, Chilia, Ismail, Reni). Și în sec. al XIX-lea industria reprezenta o ramură slab dezvoltată a economiei. În fond, aceasta se reducea la satisfacerea necesităților curente ale populației. În centrele urbane își fac apariția primele fabrici și uzine: turnătorii de fontă, de cherestea, de cărămizi și olane, de obținere a sării din apa de mare, de unt, de panificație. În satele din județele Ismail și Cahul funcționau mori cu aburi și cu tracțiune de cai, olonițe, tăbăcării, boiangeri, ateliere de prelucrare a lânii, cărămidării, fierării, lemnării, cojocării, croitorii. Prin anii '30 ai secolului trecut orașul Cahul avea trei mori (Caravasile, Domoncoș, Niunin), două olonițe (Arabagi, Goldenștein), câteva fabrici de cărămidă, dubălării, boiangerii, cojocării.

Comerțul. Pe vremuri, în interiorul regiunii comerțul se efectua între orașeni și săteni. Țăranii își vindeau roadele câmpului și produsele alimentare în schimbul uneltelor agricole, instrumentelor mește-

Ioan Vodă cel Viteaz

șugărești și obiectelor casnice. Piețe și iarmaroace se organizau în orașele și târgurile din zonă. Deschiderea noilor căi de comunicație a favorizat comerțul cu centrele economice și comerciale mai îndepărtate. Pe Mare și pe Dunăre se făcea legătură între orașele din Moldova, Crimeea și din țările apusene. De la Cetatea Albă, prin Tighina, de-a lungul Nistrului, trecea drumul intercontinental Marea Neagră – Marea Baltică. Documentele vremii atestă mai multe drumuri interne, care legau orașele sudice cu cele din nord (Iași, Botoșani, Dorohoi, Suceava). Unul dintre ele se numea *Drumul Peștelui*, pentru că pe el era dus cu carele spre regiunile muntoase peștele prins în bălțile dunărene și

prutene. Altuia, cu direcția inversă, dinspre nord spre sud, pornind de la ocele carpatine, i s-ar fi zis *Drumul Sării*. De sare aveau nevoie și crescătorii de vite și mocanii din Bugeac, și pescarii bălților, pentru prepararea peștelui sărat.

Pe Prut și Dunăre se transportau cu șlepurile, spre Reni și Galați, producția agricolă: cereale, miere, brânză, fructe, legume.

Un mare venit în caznaua statului îl aducea exploatarea bălților, prin producerea și comercializarea peștelui și stufului. În perioada 1932-1936 s-a produs și s-a comercializat: în bălțile Crihana-Manta – 616316 kg de pește, în valoare de 6 986 381 lei; în bălțile Cahul-Roșu – 844726 kg de pește, în valoare de 9020589 lei. Se producea anual 60 de vagoane de lână, în valoare de 42 mln. lei. Valorificarea stufului crescut în bălțile Prutului, de la Chircani până la Văleni, realiza un venit anual de 20-25 mii lei. Valoarea brânzei de oi se estima anual la 1 mln. lei, iar a cașcavalului produs în județ la 3 mln. lei (JC, p. 31-33).

Cultura, învățământul. Activitățile culturale în acea perioadă erau șezătorile și horele, reprezentațiile unor trupe teatrale ambulante, spectacolele puse în scenă de elevii școlilor și liceelor din Cahul. La Cahul funcționa în anii '30 ai secolului trecut un cinematograf. A existat și o tipografie, care după 1918 a tipărit mai mulți ani ziarul *Cahulul*. În iunie 1940, la tipografia „Raport”, a apărut primul număr al revistei

Cahulul literar. În 1948 în oraș funcționau 8 școli, dintre care 2 medii și 2 medii necomplete (de 7 ani). În perioada 1945-1965 se deschid pe rând Școala pedagogică (1945), Școala de medicină (1946), Școala internat nr. 1 (1961), Sovhozul-tehnicum hidroameliorativ (1964).

SURSE BIBLIOGRAFICE

- Arnăut. Vestigii** = Arnăut, T., *Vestigii ale sec. VII-II a. Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați*, Chișinău, 2003.
- Cantemir, DM** = Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, Chișinău, 1992.
- Chirtoagă, TC** = Chirtoagă, I., *Târguri și cetăți din sud-estul Moldovei (Secolul al XIV-lea – începutul secolului al XIX-lea)*, Chișinău, 2004.
- Ciobanu. Basarabia CL – 1803** = Ciobanu, Ștefan, *Basarabia*, Chișinău, 1993.
= *Condica liuzilor pe 1803 // „Uricariul”, Iași*, vol. VIII, 1886.
- DGB** = Arbore, Z., *Dicționarul geografic al Basarabiei*, București, 2001.
- DRH** = *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, București, 1975, vol. I și urm.
- DSM** = *Dicționar statistic al Republicii Moldova*, Chișinău, vol. I-IV, 1994.
- JC** = Crețu, V., *Județul Cahul. Economic. 1927-1937*, Cahul, 1938.
- MEF** = *Moldova în epoca feudalismului*, Chișinău, vol. I-IX, 1961-2004.
- Neamțu, TF R – 1938** = Neamțu, I., *Treimea cea de o ființă*, Iași, 1991.
= *Recensământul general al populației României*, București, vol. I, partea I, 1938.
- T – 1864** = *Tabloul de toate comunele rurale din țară*. Ediție oficială, București, 1864.

Alexei ACSAN

VREAU SĂ VORBESC ROMÂNEȘTE

UNITATEA A V-A

AUDIEM

1. Rostim împreună.

un covrig – doi covrigi	o franzelă – două franzele	a vrea
un colac – doi colaci	o prăjitură – două prăjituri	a lua
un biscuit – doi biscuiți	o pâine – două pâini	a da
un cartof – doi cartofi	o roșie – două roșii	a mânca
un castravete – doi castraveți	o cafea – două cafele	a bea
un pește – doi pești	o lălea – două lălele	a ști

2. Memorizăm propozițiile.

a. Eu vreau un covrig mic.	e. Eu vreau o prăjitură mica.
b. Eu iau un pește lung.	f. Eu iau o franzelă lungă.
c. Eu mănânc un biscuit bun.	g. Eu mănânc o roșie bună.
d. Eu beau un suc dulce.	h. Eu beau o cafea dulce.

3. Pronunțați corect.

a. Colac scump.	b. Covrig ieftin.	c. Biscuit mic.	d. Pește mare.
Colaci scumpi.	Covrigi ieftini.	Biscuiți mici.	Pești mari.
Franzelă scumpă.	Prăjitură ieftină.	Chiflă mică.	Pâine mare.
Franzele scumpe.	Prăjituri ieftine.	Chifle mici.	Pâini mari.

4. Memorizați.

a. – Ce doriți?	e. – Dumneavoastră ce doriți?
b. – Vreau două pâini.	f. – Vreau doi pești.
c. – Ce fel de pâine?	g. – Ce fel de pește?
d. – Una albă și alta neagră.	h. – Unul mic și altul mare.

5. Auziți textul. Memorizați-l.

La cumpărături

Astăzi e miercuri. Elevii au cursuri de română, dar nu la Casa Limbii Române.

Împreună cu profesorul merg în oraș, la cumpărături.
E o lecție neobișnuită. Azi elevii sunt cumpărători.

6. Ascultați dialogurile. Memorizați structurile.

I. O franzelă, vă rog!

- Vânzătoarea: – Ce doriți?
 Cumpărătoarea: – **O franzelă?** Cât costă?
 Vânzătoarea: – Doi lei și optzeci de bani.
 Cumpărătoarea: – Dați-mi, vă rog, **altă franzelă.**
 Vânzătoarea: – De ce **alta**, doamnă?
 Cumpărătoarea: – Pentru că **franzela** aceasta e **tare.**
 Vânzătoarea: – Ba e **moale**, doamnă!
 Cumpărătoarea: – Dați-mi totuși **altă franzelă.** Pofțiți banii.
 Vânzătoarea: – Pofțiți **franzela** și restul: douăzeci de bani.
-

II. Dați-mi alte franzele, vă rog!

- Cumpărătoarea: – Aveți **franzele?**
 Vânzătoarea: – Da, iată **franzelele.**
 Cumpărătoarea: – Sunt **proaspete?**
 Vânzătoarea: – Da, **franzelele** sunt foarte **proaspete.**
 Cumpărătoarea: – **Două franzele**, vă rog.
 Vânzătorul: – Pofțiți.
 Cumpărătoarea: – Dați-mi, vă rog, **alte franzele.**
 Vânzătoarea: – De ce **altele**, doamnă?
 Cumpărătoarea: – Pentru că **franzelele** acestea sunt **tari.**
 Vânzătoarea: – Ba sunt **moi**, doamnă!
 Cumpărătoarea: – **Una** e tare. Și **alta** e tare.
 Dați-mi totuși **alte franzele.** Cât plătesc?
 Vânzătoarea: – Cinci lei și șaiszeci de bani.
 Cumpărătoarea: – Pofțiți șase lei.
 Vânzătoarea: – Iată restul: patruzeci de bani.
 Luați **franzelele**, doamnă.
 Cumpărătoarea: – Mulțumesc.
-

III. O prăjitură, vă rog!

- Vânzătoarea: – Ce doriți?
 Cumpărătoarea: – **O prăjitură.** Cât costă?
 Vânzătoarea: – Cinci lei.
 Cumpărătoarea: – Dați-mi, vă rog, **altă prăjitură.**
 Vânzătoarea: – De ce **alta**, doamnă?
 Cumpărătoarea: – Pentru că **prăjitura** aceasta nu e **proaspătă.**

- Vânzătoarea: – Ba e **proaspătă**, doamnă!
 Cumpărătoarea: – Dați-mi totuși **altă prăjitură**. Pofțiți banii.
 Vânzătoarea: – Pofțiți **prăjitura**.
 Cumpărătoarea: – Mulțumesc.
-

IV. Dați-mi alte prăjituri, vă rog!

- Cumpărătoarea: – Aveți **prăjituri**?
 Vânzătoarea: – Da, iată **prăjiturile**.
 Cumpărătoarea: – Sunt **proaspete**?
 Vânzătoarea: – Da, **prăjiturile** sunt foarte **proaspete**.
 Cumpărătoarea: – **Două prăjituri**, vă rog.
 Vânzătoarea: – Pofțiți.
 Cumpărătoarea: – Dați-mi, vă rog, **alte prăjituri**.
 Vânzătoarea: – De ce **altele**, doamnă?
 Cumpărătoarea: – Pentru că **prăjiturile** acestea nu sunt **proaspete**.
 Vânzătoarea: – Ba sunt **proaspete**, doamnă?
 Cumpărătoarea: – Dați-mi totuși **alte prăjituri**. Cât plătesc?
 Vânzătoarea: – Zece lei.
 Cumpărătoarea: – Pofțiți zece lei.
 Vânzătoarea: – Luați **prăjiturile**, doamnă.
 Cumpărătoarea: – Mulțumesc.
-

V. O pâine, vă rog!

Ba nu, două pâini, vă rog!

- Vânzătoarea: – Ce doriți?
 Cumpărătoarea: – **O pâine**. E **proaspătă**?
 Vânzătoarea: – Da, **pâinea** e foarte **proaspătă**.
 Cumpărătoarea: – Atunci **două pâini: una albă**
 și **alta neagră**. Cât plătesc?
 Vânzătoarea: – O clipă. **Pâinea albă** costă 2 lei și 20 de bani,
pâinea neagră – 2 lei și 80 de bani.
 Cumpărătoarea: – Pofțiți 10 lei.
 Vânzătoarea: – Iată restul: 5 lei. Luați **pâinile**, doamnă!
 Cumpărătoarea: – Mulțumesc.
-

VI. O felie de tort, vă rog!

Două felii de tort, vă rog!

- Vânzătoarea: – Ce doriți?
 Cumpărătoarea: – **O felie** de tort, vă rog. Cât costă?
 Vânzătoarea: – **Felie** de tort costă 6 lei.

- Cumpărătoarea:* – Atunci **două felii**, vă rog. Cât plătesc?
Vânzătoarea: – 12 lei, vă rog.
Cumpărătoarea: – Pofțiți 20 de lei.
Vânzătoarea: – Iată restul: 8 lei. Luați **felii** de tort, doamnă!
-

VII. O cafea, vă rog!

- Vânzătoarea:* – Ce doriți?
Cumpărătoarea: – **O cafea**, vă rog. Cât costă?
Vânzătoarea: – **Cafeaua** costă 6 lei.
Cumpărătoarea: – Pofțiți 10 lei.
Vânzătoarea: – Iată restul: 4 lei.
 Doamnă, **cafeaua e foarte fierbinte**.
-

VIII. Cafelele sunt fierbinți, doamnă!

- Vânzătoarea:* – Ce doriți?
Cumpărătoarea: – **Două cafele**, vă rog. Cât plătesc?
Vânzătoarea: – 12 lei, vă rog.
Cumpărătoarea: – Pofțiți 20 de lei.
Vânzătoarea: – Iată restul: 8 lei. Doamnă,
cafelele sunt foarte fierbinți.
-

IX. Zece covrigi, vă rog!

- Cumpărătorul:* – Aveți **covrigi**?
Vânzătorul: – Da, iată **covrigii**.
Cumpărătorul: – Sunt **proaspeți**?
Vânzătorul: – Da, **covrigii** sunt **proaspeți**.
Cumpărătorul: – Dați-mi **niște covrigi**, vă rog.
Vânzătorul: – Câți?
Cumpărătorul: – **Zece covrigi**. Cât costă?
Vânzătorul: – **Covrigii** costă **zece lei**.
Cumpărătorul: – Mai dați-mi **unul**, vă rog.
Vânzătorul: – Pofțiți.
Cumpărătorul: – Dați-mi, vă rog, **alt covrig**.
Vânzătorul: – De ce?
Cumpărătorul: – **Covrigul** acesta e prea **uscat**.
Vânzătorul: – Ba e **proaspăt**, domnule!
Cumpărătorul: – Dați-mi totuși **altul**. Cât plătesc?
Vânzătorul: – **Unsprezece lei**.
-

X. Un kilogram de cartofi, vă rog!

- Cumpărătorul: – Aveți **cartofi**?
- Vânzătorul: – Da, iată **cartofii**.
- Cumpărătorul: – Sunt **vechi**?
- Vânzătorul: – Nu, **cartofii** sunt **noi**.
- Cumpărătorul: – Dați-mi **niște cartofi**, vă rog.
- Vânzătorul: – Câți?
- Cumpărătorul: – Un kilogram.
- Vânzătorul: – Luați **cartofii**, domnule.
- Cumpărătorul: – Dați-mi, vă rog, **alt cartof**.
- Vânzătorul: – De ce?
- Cumpărătorul: – **Cartoful** acesta e **rău**.
- Vânzătorul: – Ba e **bun**, domnule.
- Cumpărătorul: – Dați-mi totuși **altul**. Cât plătesc?
- Vânzătorul: – **Trei lei** și **treizeci de bani**.
- Cumpărătorul: – Pofțiți **patru lei**.
- Vânzătorul: – Dați-mi, vă rog, **alți lei**.
- Cumpărătorul: – De ce?
- Vânzătorul: – Pentru că **leii aceștia** sunt rupți.

XI. Niște castraveți, vă rog!

- Cumpărătorul: – Aveți **castraveți**?
- Vânzătorul: – Da, iată **castraveții**.
- Cumpărătorul: – Sunt **proaspeți**?
- Vânzătorul: – Da, **castraveții** sunt **proaspeți**.
- Cumpărătorul: – Dați-mi **niște castraveți**, vă rog.
- Vânzătorul: – Câți?
- Cumpărătorul: – **Șase castraveți**. Cât costă?
- Vânzătorul: – **Castraveții** costă **doisprezece lei**.
- Cumpărătorul: – Mai dați-mi **unul**, vă rog.
- Vânzătorul: – Pofțiți.
- Cumpărătorul: – Dați-mi, vă rog, **alt castravete**.
- Vânzătorul: – De ce?
- Cumpărătorul: – **Castravetele** acesta e **veșted**.
- Vânzătorul: – Ba e **proaspăt**, domnule.
- Cumpărătorul: – Dați-mi totuși **altul**. Cât plătesc?
- Vânzătorul: – **Paisprezece lei**.
- Cumpărătorul: – Pofțiți **paisprezece lei**.
- Vânzătorul: – Dați-mi, vă rog, **alți lei**.
- Cumpărătorul: – De ce?
- Vânzătorul: – Pentru că **leii aceștia** sunt rupți.
- Cumpărătorul: – Ba nu e rupt nici **un leu**, domnule.
- Vânzătorul: – Ba da, **leul acesta** e rupt.

7. Traduceți.

Elevii merg la cumpărături.	Elevii sunt cumpărători.
Aveți covrigi?	Covrigii sunt proaspeți?
Cât costă cartofii?	Cartofii sunt noi sau vechi?
Dați-mi totuși alt castravete.	Castravetele acesta e veșted.
Câți castraveți doriți?	Luați castraveții, domnule!
Câte franzele doriți?	Franzelele sunt proaspete?
Cafeaua e fierbinte.	Cafelele sunt fierbinți.
Dați-mi, vă rog, două pâini: una albă și alta neagră.	

VORBIM**1. Alegeți varianta potrivită.**

a. Un cumpărător cere.....	a. un covrig.
b. zece covrigi.
c. doisprezece covrigi.
b. Alt cumpărător cere.....	a. un kilogram de cartofi.
b. zece kilograme de cartofi.
c. douăsprezece kilograme de cartofi.
c. Cumpărătorul cere.....	a. un castravete.
b. șase castraveți.
c. doisprezece castraveți.
d. O cumpărătoare cere.....	a. o franzelă.
b. zece franzele.
c. douăsprezece franzele.
e. Altă cumpărătoare cere.....	a. două franzele.
b. zece franzele.
c. douăsprezece franzele.
f. Cumpărătoarea cere.....	a. o prăjitură.
b. zece prăjituri.
c. douăsprezece prăjituri.

- g. O cumpărătoare cere..... a. două prăjituri.
 b. zece prăjituri.
 c. douăsprezece prăjituri.
- h. Altă cumpărătoare cere..... a. două pâini.
 b. zece pâini.
 c. douăsprezece pâini.
- i. Cumpărătoarea cere..... a. două pâini albe.
 b. două pâini negre.
 c. una albă și alta neagră.

2. Dialogați cu colegul (lucram în perechi).

Cât costă...

1. ...o franzelă / franzela?	6. ...două franzele?	11. ...covrigii?
2. ...o prăjitură / prăjitura?	7. ...două prăjituri?	12. ...biscuiții?
3. ...o pâine/ pâinea?	8. ...două pâini?	13. ...cartofii?
4. ...o felie de tort / felia?	9. ...două felii de tort?	14. ...castraveții?
5. ...o cafea / cafeaua?	10. ...două cafele?	15. ...strugurii?

3. Răspundeți după model.

- a. – Ce este acesta? (cartof) – Acesta este un cartof.
 – Ce este acesta? (covrig) –.....
 – Ce este acesta? (colac) –.....
 – Ce este acesta? (biscuit) –.....
- b. – Ce este acesta? (pește) – Acesta este un pește.
 – Ce este acesta? (castravete) –.....
 – Ce e acesta? (pepene verde) –.....
 – Ce e acesta? (pepene galben) –.....
- c. – Ce doriți? (cartofi) – Niște cartofi, vă rog.
 – Ce doriți? (covrigi) –.....
 – Ce doriți? (colaci) –.....
 – Ce doriți? (biscuiți) –.....
- d. – Ce doriți? (castraveți) – Niște castraveți, vă rog.
 – Ce doriți? (struguri) –.....
 – Ce doriți? (pepeni verzi) –.....
 – Ce doriți? (pepeni galbeni) –.....
- e. – Cât costă cartofii? – Cartofii costă patru lei.
 – Cât costă covrigii? –.....

- Cât costă colacii?
 – Cât costă biscuiții?
- f. – Cât costă castraveții? – Castraveții costă opt lei.
 – Cât costă strugurii?
 – Cât costă pepenii verzi?
 – Cât costă pepenii galbeni?
- g. – Cum este colacul? (bun) – Colacul este bun.
 – Cum este covrigul? (mic)
 – Cum este peștele? (mare)
 – Cum e castravetele? (verde)
 – Cum este biscuitul? (dulce)
- h. – Cum sunt colacii? (buni) – Colacii sunt buni.
 – Cum sunt covrigii? (mici)
 – Cum sunt peștii? (mari)
 – Cum sunt castraveții? (verzi)
 – Cum sunt biscuiții? (dulci)
- i. – Cum este laptele? (alb) – Laptele este alb.
 – Cum e pepenele verde? (roșu)
 – Cum e pepenele galben? (dulce)
 – Cum e castravetele? (verde)

4. Discutați cu colegii (lucram în grup).

[Situatie de comunicare: Un elev (o elevă) este vânzător (vânzătoare), alți elevi (alte eleve) sunt cumpărători (cumpărătoare).]

5. Numiți diferite produse și spuneți cât costă ele.

6. Transformați ca în model.

- a. – O franzelă, vă rog. – Două franzele, vă rog.
 – O tartină, vă rog.
 – O chiflă, vă rog.
 – O clătită, vă rog.
- b. – Cât costă franzela? – Cât costă franzelele?
 – Cât costă tartina?
 – Cât costă chifla?
 – Cât costă clătita?
- c. – O prăjitură, vă rog. – Două prăjituri, vă rog.
 – O coptură, vă rog.

– O friptură, vă rog.	–.....
– O băutură, vă rog.	–.....
d. – Cât costă prăjitura?	– Cât costă prăjiturile?
– Cât costă coptura?	–.....
– Cât costă friptura?	–.....
– Cât costă băutura?	–.....
e. – O pâine, vă rog.	– Două pâini, vă rog.
– O bere, vă rog.	–.....
– O ridiche, vă rog.	–.....
– O carte, vă rog.	–.....
f. – Cât costă pâinea?	– Cât costă pâinile?
– Cât costă berea?	–.....
– Cât costă ridichea?	–.....
– Cât costă cartea?	–.....
g. – O felie de tort, vă rog.	– Două felii de tort, vă rog.
– O cutie de biscuiți, vă rog.	–.....
– O roșie, vă rog.	–.....
– O farfurie, vă rog.	–.....
h. – Cât costă felia de tort?	– Cât costă feliile de tort?
– Cât costă cutia de biscuiți?	–.....
– Cât costă roșia?	–.....
– Cât costă farfuria?	–.....
i. – O cafea, vă rog.	– Două cafele, vă rog.
– O lalea, vă rog.	–.....
– O stea, vă rog.	–.....
– O canapea, vă rog.	–.....
j. – Cât costă cafeaua?	– Cât costă cafelele?
– Cât costă laleaua?	–.....
– Cât costă steaua?	–.....
– Cât costă canapeaua?	–.....
k. – Cum este franzela? (bună)	– Franzela este bună.
– Cum este prăjitura? (mică)	–.....
– Cum este pâinea? (mare)	–.....
– Cum este cafeaua? (tare)	–.....
– Cum e felia de tort? (dulce)	–.....

l. – Cum sunt franzelele? (bune)	– Franzelele sunt bune.
– Cum sunt prăjiturile? (mici)	–.....
– Cum sunt pâinile? (mari)	–.....
– Cum sunt cafelele? (tari)	–.....
– Cum sunt feliile de tort? (dulci)	–.....
m. – Cum este sarea?(albă)	– Sarea este albă.
– Cum este mierea?(dulce)	–.....
– Cum este cafeaua?(neagra)	–.....
– Cum este ciorba?(acră)	–.....

CITIM

1. Citiți textul.

La cumpărături

Astăzi e miercuri. Elevii au cursuri de română, dar nu la Casa Limbii Române. Împreună cu profesorul merg în oraș, la cumpărături. E o lecție neobișnuită. Azi elevii sunt cumpărători.

Un cumpărător este Fausto. El **vrea** o pâine, o franzelă, un colac, un covrig, un corn și o chiflă. Fausto întreabă cât costă pâinea, franzela, colacul, covrigul, cornul și chifla. El **ia** cumpărătura și **dă** banii.

Alt cumpărător este Tom. El **vrea** două pâini, două franzele, doi colaci, doi covrigi, două cornuri și două chifle. Tom **știe** cât costă pâinile, franzelele, colacii, covrigii, cornurile și chiflele. El **ia** cumpărăturile și **dă** banii.

O cumpărătoare este Natașa. Ea **vrea** roșii, castraveți, cartofi, morcovi și ardei. Ea întreabă cât costă roșiile, castraveții, cartofii, morcovii și ardeii. Natașa **ia** cumpărăturile și **dă** banii.

Altă cumpărătoare este Ivanka. Ea **vrea** doar o roșie, un castravete, un cartof, un morcov și un ardei. Ea nu **știe** și întreabă vânzătoarea cât costă roșia, castravetele, cartoful, morcovul și ardeiul. Apoi Ivanka **ia** cumpărătura și **dă** banii.

După aceea elevii intră într-o cafenea. Aici unii **beau** doar bere. Alții **mănâncă** și pește sărat. Unele doamne **beau** cafea. Altele **mănâncă** și ceva dulce (biscuiți, prăjituri, tort). Biscuiții sunt gustoși. Prăjiturile și feliile de tort sunt foarte gustoase. Cafelele sunt foarte bune. Unii elevi și unele eleve mai **vor** înghețată. Alți elevi și alte eleve nu mai **vor** nimic.

2. Găsiți continuarea propozițiilor.

1. Astăzi e	a. miercuri.
2. Elevii au	b. cafea.
3. Azi elevii	c. și un ardei.
4. Fausto vrea un	d. cursuri de română.
5. Tom vrea două	e. sunt cumpărători.
6. Natașa vrea	f. cornuri și două chifle.
7. Ivanca vrea un morcov	g. corn și o chiflă.
8. Doamnele beau	h. roșii și castraveți.

1	2	3	4	5	6	7	8
a							

3. Combinați întrebarea cu răspunsul.

1. – Ce zi e azi?	a. – Astăzi e miercuri.
2. – Ce cursuri au elevii?	b. – Ei au cursuri de română.
3. – Unde merg ei?	c. – Ei mai vor înghețată.
4. – Împreună cu cine merg?	d. – Ei beau cafea.
5. – Ce sunt elevii azi?	e. – Azi ei sunt cumpărători.
6. – Ce mănâncă elevii?	f. – Ei merg cu profesorul.
7. – Ce beau elevii?	g. – Elevii merg la cumpărături.
8. – Ce mai vor elevii?	h. – Ei mănâncă ceva dulce.

1	2	3	4	5	6	7	8
a							

4. Citiți reperele, apoi reproduceți conținutul textului citit.

Miercuri.	Fausto.	Tom.	Natașa.	Ivanka.
Cursuri.	Pâine.	Pâini.	Roșii.	Roșie.
Casa Limbii	Franzelă.	Franzele.	Castraveți.	Castravete.
Române.	Covrig.	Covrigi.	Cartofi.	Cartof.
La cumpără-	Corn.	Cornuri.	Morcovi.	Morcov.
turi.	Chiflă.	Chifle.	Ardei.	Ardei.
Lecție	Cât costă?	Cât costă?	Cât costă?	Cât costă?
neobișnuită.	Cumpărătură.	Cumpărături.	Cumpărături.	Cumpărătură.
Cumpărători.	Bani.	Bani.	Bani.	Bani.

SCRIEM

1. Continuați modelele.

a. 1. Eu vreau un covrig.	Eu vreau doi covrigi.
2. Tu vrei un colac?	?
3. El vrea un biscuit.	
Ea vrea un castravete.	
4. Noi vrem un pepene verde.	
5. Voi vreți un pepene galben?	?
6. Ei vor un ardei.	
Ele vor un pui.	
b. 1. Eu iau o franzelă.	Eu iau două franzele.
2. Tu iei o chiflă?	?
3. El ia o înghețată.	
Ea ia o cafea.	
4. Noi luăm o pâine.	
5. Voi luați o cutie de biscuiți?	?
6. Ei iau o felie de tort.	
Ele iau o cheie.	
c. 1. Eu dau un manual.	Eu dau două manuale.
2. Tu dai un dicționar?	?
3. El dă un caiet.	
Ea dă un creion	
4. Noi dăm un pix.	
5. Voi dați un tort?	?
6. Ei dau un corn.	
Ele dau un suc.	
d. 1. Eu mănânc unt.	Untul e bun.
2. Tu mănânci cașcaval?	?
3. El mănâncă salam.	
Ea mănâncă orez.	
4. Noi mâncăm hrișcă.	Hrișca e gustoasă .
5. Voi mâncăți frișcă?	?
6. Ei mănâncă fasole.	
Ele mănâncă miere.	
e. 1. Eu beau suc.	Sucul e bun.
2. Tu bei vin?	?
3. El bea ceai.	
Ea bea lapte.	
4. Noi bem țuică.	Țuica e gustoasă.
5. Voi beți votcă?	?
6. Ei beau citronadă.	
Ele beau bere.	

2. Scrieți forma corespunzătoare.

1. Cât costă covrigii, colaci....., biscuiți....., cartofi....., castraveți....., pepeni..... verzi, pepeni..... galbeni, struguri....., franzele....., tartine....., clătite....., chifle....., prăjituri....., copturi....., băuturi....., beri....., cărți....., pâini....., felii..... de tort, cutii..... de bomboane, roșii....., cafele.....?

2. Vreau **un** covrig, colac, kilogram de biscuiți, kilogram de cartofi, castravete, pepene verde, pepene galben, kilogram de struguri, franzelă, tartină, chiflă, clătită, prăjitură, coptură, băutură, bere, carte, pâine, felie de tort, cutie de bomboane, roșie, cafea, lălea.

3. Nu știu cât costă covrigul, colac....., kilogram..... de biscuiți, kilogram..... de cartofi, castravete....., pepene..... verde, pepene..... galben, kilogram..... de struguri, franzel....., tartin....., chifl....., clătit....., prăjitur....., coptur....., băutur....., bere....., carte....., pâine....., feli..... de tort, cuti..... de bomboane, roși....., cafea....., lălea..... .

4. 1) Colacul e proaspăt. Dar franzela e mai proaspăt..... . 2) Cornul e prea uscat. Și chifla e uscat..... . 3) Castraveții sunt proaspeți. Și roșiile sunt proaspe..... . 4) Ceaiul e fierbinte. Și cafeaua e fierbint..... . 5) Sucurile sunt reci, iar cafelele sunt fierbin..... . Colacii sunt mar....., covrigii sunt mic..... .

3. Alcătuiți întrebări (cât? câtă? câți? câte?).

1. Castraveții costă **12 lei**.
2. Iau **jumătate** de pâine.
3. Mănânc **trei** covrigi.
4. Beau **două** cafele.

4. Cunoașteți aceste cuvinte? Traduceți-le în limba maternă.

ardei -.....	cornuri -.....	prăjitură -.....
bere -.....	covrigi -.....	pui -.....
biscuiți -.....	fasole -.....	ridiche -.....
cafea -.....	franzelă -.....	roșii -.....
cartofi -.....	friptură -.....	salam -.....
castraveți -.....	frișcă -.....	sare -.....
cașcaval -.....	hrișcă -.....	suc -.....
ceai -.....	lapte -.....	tartine -.....
ciorbă -.....	miere -.....	tort -.....
chiflă -.....	morcovi -.....	țuică -.....
citronadă -.....	orez -.....	ulei -.....
clătită -.....	pâine -.....	unt -.....
colac -.....	pepene galben -.....	vin -.....
coptură -.....	pepene verde -.....	votcă -.....

Elemente de gramatică funcțională

1. Substantive masculine la plural (cu articole nehotărâte și hotărâte)
2. Substantive feminine la plural (cu articole nehotărâte și hotărâte)
3. Adjectivele (masculine și feminine) la singular și la plural:
 - a. cu patru forme
 - b. cu trei forme
 - c. cu două forme
 - d. cu o formă
4. Pronumele interogative (**cât? câtă? câți? câte?**)
5. Pronumele și adjectivele nehotărâte (**unul, una, altul, alta, alții, altele; alt ..., altă ..., alți ..., alte ...**)
6. Verbele neregulate **a vrea, a lua, a da, a sta, a mânca, a bea, a ști** la indicativ prezent

1. Substantive masculine la plural

a. cu articol nehotărât (sau numeral)	Compară:	b. cu articol hotărât	Compară:
Niște ... Eu vreau niște covrigi. Tu vrei doi colaci? El vrea doi biscuiți. Noi vrem doi lei. Voi vreți doi pești. Ei vor doi castraveți.	Un ... covrig colac biscuit leu pește castravete	- i Covrig i sunt mici. Colaci i sunt mari. Biscuiți i sunt dulci. Lei i nu sunt ruți. Pești i sunt vii? Castraveți i sunt verzi.	- ul, -le covrig ul colacul ul biscuit ul leu l pește le castravete le

2. Substantive feminine la plural

a. cu articol nehotărât (sau numeral)	Compară:	b. cu articol hotărât	Compară:
Niște ... Eu iau niște franzele. Tu iei două prăjituri? Ea ia două pâini. Noi luăm două cafele. Voi luați două cutii? Ele iau două chei.	O ... franzelă prăjitură pâine cafea cutie cheie	- le Cât costă franzele le ? Cum sunt prăjituri le ? Cât costă pâini le ? Cum sunt cafele le ? Unde sunt cutii le ? Cauți chei le ?	- a franzela prăjitura pâinea cafeaua cutia cheia

Notă: Substantivele feminine de tipul *cumpărătoare, vânzătoare* au aceeași terminație (- e) la singular și la plural, dar se articulează diferit: **o cumpărătoare – cumpărătoarea, niște cumpărătoare – cumpărătoarele.**

3. Adjectivele (masculine și feminine) la singular și la plural

a. Adjective cu patru forme

Masculin		Feminin	
Singular (Ø)	plural (-i)	singular (-ă)	plural (-e)
Elev bun. Coleg plăcut. Băiat frumos. Soț bucuros.	Elevi buni. Colegi plăcuți. Băieți frumoși. Soți bucuroși.	Elevă bună. Colegă plăcută. Fată frumoasă. Soție bucuroasă.	Eleve bune. Colege plăcute. Fete frumoase. Soții bucuroase.

Notă: Adjectivele de tipul *acru*, *albastru*, *negru* au terminația **-u** (masc. sing.), **-i** plin (masc. pl.), **-ă** (fem. sing.), **-e** (fem. pl.).

acru	acri	acră	acre
albastru	albaștri	albastră	albastre
negru	negri	neagră	negre

b. Adjective cu trei forme

Masculin singular (Ø sau -u)	Feminin singular (-ă sau -e)	Masculin și feminin plural (-i)
Covrig mic. Castravete lung. Costum nou. Pulover roșu.	Chiflă mică. Franzelă lungă. Cămașă nouă. Fustă roșie.	Covrigi mici și chifle mici. Castraveți și franzelă lungi. Costume și cămăși noi. Fuste și pulovere roșii.

c. Adjective cu două forme

Masculin și feminin singular (-e)	Masculin și feminin plural (-i)
Cartof mare. Felie mare. Corn tare. Chiflă tare. Colac moale. Franzelă moale. Ceai dulce. Cafea dulce. Castravete verde. Frunză verde.	Cartofi mari. Felii mari. Cornuri tari. Chifle tari. Colaci moi. Franzele moi. Ceaiuri dulci. Cafele dulci. Castraveți verzi. Frunze verzi.

Notă: Adjectivul **vechi** se utilizează cu substantive masculine, feminine și neutre la plural (**prieten *vechi*, prieteni *vechi*, prietene *vechi*, manual *vechi*, manuale *vechi***). Forma **veche** e la feminin singular (**carte *veche***).

d. Adjective cu o formă (*bej, bordo, crem, maro, mov, oranj, roz*)

4. Pronumele interogative (*cât? câtă? câți? câte?*)

a. – Cât pește vreți? – Două kilograme.	c. – Câți pești vreți? – Unul. (Numai un pește.)
b. – Câtă bere vreți? – Două halbe.	d. – Câte beri vreți? – Una. (Numai o bere.)

5. Pronumele și adjectivele nehotărâte (*unul, altul, una, alta, unii, alții, unele, altele; un ..., alt ..., o ..., altă ..., unii ..., alți ..., unele ..., alte ...*)

Pronume nehotărâte	Adjective nehotărâte
Unul ia zahăr, altul ia sare. Una vrea suc, alta vrea cafea. Unii iau zahăr, alții iau sare. Unele vor suc, altele vor cafea.	Un cumpărător ia zahăr, alt cumpărător ia sare. O cumpărătoare vrea suc, altă cumpărătoare vrea cafea. Unii cumpărători iau zahăr, alți cumpărători iau sare. Unele cumpărătoare vor suc, alte cumpărătoare vor cafea.

6. Verbele neregulate *a lua, a da, a sta, a bea, a ști, a vrea, a mânca* la indicativ prezent

<i>a</i>	Eu ce fac?	Tu ce faci?	El(ea)ce face?	Noi ce facem?	Voi ce faceți?	Ei(ele) ce fac?
<i>lua</i>	<i>lau</i>	<i>iei</i>	<i>ia</i>	<i>luăm</i>	<i>luați</i>	<i>iau</i>
<i>da</i>	<i>dau</i>	<i>dai</i>	<i>dă</i>	<i>dăm</i>	<i>dați</i>	<i>dau</i>
<i>sta</i>	<i>stau</i>	<i>stai</i>	<i>stă</i>	<i>stăm</i>	<i>stați</i>	<i>stau</i>
<i>bea</i>	<i>beau</i>	<i>bei</i>	<i>bea</i>	<i>bem</i>	<i>beți</i>	<i>beau</i>
<i>ști</i>	<i>știu</i>	<i>știi</i>	<i>știe</i>	<i>știm</i>	<i>știți</i>	<i>știu</i>
<i>vrea</i>	<i>vreau</i>	<i>vrei</i>	<i>vrea</i>	<i>vrem</i>	<i>vreți</i>	<i>vor</i>
<i>mânca</i>	<i>mănânc</i>	<i>mănânci</i>	<i>mănâncă</i>	<i>măncăm</i>	<i>mâncați</i>	<i>mănâncă</i>

Recapitulăm.

Ce cunoaștem de la Unitatea a V-a?

Știm	a denumi diferite tipuri de produse (la singular și la plural)	Ce este acesta? Acesta este un covrig. Ce este aceasta? Aceasta este o franzelă.	Ce sunt aceștia? Aceștia sunt niște covrigi. Ce sunt acestea? Acestea sunt niște franzele.
	a spune ce cantitate de produse vrem	Dați-mi, vă rog, doi colaci.	Dați-mi, vă rog, două franzele.
	a întreba cât costă diferite produse	Cât costă cornul? Cât costă laptele? Cât costă mierea? Cât costă chifla?	Cât costă covrigii? Cât costă castraveții? Cât costă franzelele? Cât costă chiflele?

Expresii uzuale:

Ba da! **Dați-mi, vă rog!**
Ba nu! **Luați, vă rog!**

Vladimir BULAT

PICTURA SFIOASĂ

Privită în ansamblul său, pictura Elenei Bontea vădește o coerență circulară, programatică. Artista face parte din acea tagmă de creatori care nu afirmă răspicat că au găsit definitiv și indubitabil *calea*, ci o caută continuu. Consecvent. Căutarea aceasta, tenace și mereu surprinzătoare, punctează un traseu artistic perfect recognoscibil. Bontea și-a găsit „tema” și „leitmotivul” parcă dintru început.

Făcându-și apariția pe scena artistică cam după anul 1960, deși absolventă a Facultății de Istorie și Teorie a Artei, în 1966, Elena Bontea s-a remarcat printr-o traiectorie creatoare strict individuală. Cu mici și insignifiante excepții, inevitabile, se pare, ea a fost atrasă de universul lucrurilor fragile și umile, de experiența palpabilă și estetică a contactului cu ele. Există un ascendent în propria biografie care a determinat, psihologic vorbind, o relație foarte specială, aproape imposibil de îmbrăcat în vocabule, cu lumea obiectuală din imediata proximitate a artistei: vase, ulcele, vase, fructe, flori,

scoarțe și țesături vechi... Într-o vreme, artista însăși a făcut tapiserie. Dexteritatea pentru țesut a deprins-o la una din mănăstirile de maici din Moldova (la Tabora, înainte ca aceasta să trăiască drama desființării). Tot acolo și-a descoperit, se pare, și gustul pentru *dinamica cromatică*. Cert este că, din chiar debutul creației sale, experiența *trăirii interioare* a jucat un rol determinant.

Gradul de stilizare și abstractizare (uneori) la care a ajuns artista în picturile sale, deopotrivă în cele din anii 1970, dar și în cele de astăzi, atestă un proces de „distilare” și „metamorfozare” profund asumat și susținut. E ca un metronom neobosit. Am văzut câteva lucrări, de la finele anilor 1970, neexpuse în expoziții – ca niște „probe de laborator” –, din care reiese limpede că artista nu a stat deoparte atunci când lumea artistică consemna *turbulențele* sociale și mai ales pe cele estetice ale vremii. A făcut artă *pop* în adevăratul sens al acestui concept. „Era” Beatles și *flower-power* a consemnat-o așa cum s-a priceput. Trebuie să conștientizăm că acest *escapism* plastic, produs într-o societate ostilă și destul de rigidă, vorbește despre un spirit lăuntric foarte liber, deopotrivă inventiv și sfios. În jurul său prolifera, la cote maxime, „realismul socialist”, conformismul, schizofrenia, ticăloșia, filisti-

Balada „Miorița”

Autoportret

Luceafărul

Peisaj din Gurzuf, Crimeea

nismul, trivialitatea, obscenitatea etică...

A produs de-a lungul deceniilor și câteva compoziții tematice de dimensiuni mai mari: *Decretul despre pământ* (1970), *Malanca – teatru popular* (1973), *Tragedia din Drăgănești* (1974-1975), *Bucuria muncii* (1975), *Balada „Miorița”* (1977), *Călătorie în basm* (1981), *Cântecul toamnei* (1984) ș.a. care reconfirmă, dincolo de efortul – deloc convingător, ce-i drept – de a se înscrie în tipicul specific picturii de gen, sensibilitatea artistei pentru picturalitate, finalmente, pentru *pictura pură*. Atitudinea ei nu este diferită atunci când pictează niște flori efemere sau un basm. Orice pretext este bun pentru experiențe cromatice. „Problema creării unor valori coloristice ca exponent ideologic și estetic al operei de artă o preocupă pe Elena Bontea încă de la sfârșitul anilor '60”, observă cu finețe criticul Gheorghe Mardare, în textul pentru catalogul expoziției personale a artistei, în anul 1985.

Creația ei nu pare a avea un început; analizată retrospectiv, nu se pot intui reculeri sau indecizii, bâlbe sau compromisuri.

Pictura Elenei Bontea convinge prin *stilul său* împlinit încă din anii în care se vorbea intens despre existența, la Chișinău, a unei „scoli moldovenești de pictură”, alături de Ada Zevin, Valentina Rusu-Ciobanu, Ludmila Țoncev, Inessa Țâpin, Sergiu Galben, Dimităr Peicev, Sergiu Cuciuc ș.a. O generație foarte compactă, inventivă, temerară în preferința sa pentru „autoritatea” absolută a cromaticii.

Pictura Elenei Bontea nu intenționează să perturbe câtuși de puțin percepția și habitudinile ochiului contemporan, nu-l agasează și nici nu-l șochează în nici un fel, asta face act de prezență, matură, în măsura în care receptorul este într-o concordanță dorită cu ea. Prin urmare, își așteaptă, mereu sfioasă și cumsecade, spectatorul. Este chiar „proiecția” materializată (ca o „hartă psihologică”?) – transformată în imagine recognoscibilă – a unui artist împătimit de vibrația coloristică, armonie, echilibru, de texturi plastice. Dacă ar fi să caracterizez întreaga operă a Elenei Bontea, printr-un minimum de cuvinte, aș spune frust: „extaz latent”.

Nina ZGARDAN

DE LA LATINITATE LA ROMÂNITATE

Studiul **Fondul latin și flexiunea nominală în limba română** (Editura Universitas XXI, Iași, 2006) pornește, după cum afirmă autoarea Doina Butiurcă în *Cuvânt înainte*, de la premisa lui E. Coșeriu că o „stare de limbă” este reconstituirea altei „stări de limbă” și nu un moment fără cauzalitate. Autoarea consideră că suma „stărilor de limbă” anterioare, a etapelor diacronice constituie „starea de limbă” actuală, care este „treapta necesară între istoricul limbii și vorbitorul preocupat de formarea competențelor”. Pentru reconstituirea „stării de limbă” anterioare limbilor romanice și, în mod special, a limbii române D. Butiurcă folosește metoda comparativ-istorică.

Lucrarea pe care o prezentăm conține trei capitole bine structurate. În primul capitol, *Fondul latin*, autoarea analizează diferențele dintre latina clasică și latina populară. Latina populară, vorbită pe întreg teritoriul Imperiului Roman, a favorizat apariția diferențelor care au dus, în cele din urmă, la distanțarea ei de va-

rianta clasică. Generalizarea tendințelor inovatoare a impulsionat procesul de formare a limbilor romanice. Însă înainte de a vorbi despre modificările survenite în latina populară, autoarea stăruie asupra modificărilor produse în latina clasică în raport cu fondul indo-european – „stare de limbă” anterioară.

Nucleul lexical al limbii latine constă, în mare parte, din cuvinte monosilabice lipsite de valoare stilistică, provenite din indo-europeana comună. Autoarea consideră că anume prin aceasta se explică tendința latinei clasice „de a elimina substantivele defective sau de a le înlocui cu forme purtătoare de valori stilistice” (p. 22). Înnoirea lexicului latinei clasice s-a produs prin substituirea elementelor de substrat cu împrumuturi osco-umbrice, etrusce, mediteraniene și grecești, acestea din urmă fiind cele mai numeroase, deoarece răspândirea lor a fost stimulată de extinderea creștinismului pe întreg teritoriul Imperiului Roman. D. Butiurcă demonstrează că evoluția fondului lexical latin se datorează și unor procedee de formare a cuvintelor – calcul semantic, derivarea și compunerea – importante și pentru dezvoltarea limbilor romanice. Calcul lingvistic era folosit cu preponderență la formarea lexicului terminologic. Cele mai reprezentative sufixe erau cele

nominale, derivate de la teme verbale sau nominale, și cele adjectivale. Autoarea analizează circa 70 de sufixe latine care s-au păstrat și în limbile romanice. Tot aici găsim și o listă de prefixe cu valorile lor lexico-semantice din limba latină, atestate în linii mari și în limbile romanice. Derivarea parasintetică și compunerea au constituit cele mai complexe mijloace de reînnoire a lexicului latinei populare, afirmă D. Butiurcă. Autoarea explică specificul latinei populare prin numeroasele inovații apărute în urma devierii de la norma generală clasică.

Analizând modificările de ordin lexical, ea demonstrează că acestea constituie o consecință a schimbărilor fonetice, a sincopărilor (lat. cl.: auricula → lat. pop.: oricla), a reducerii consoanelor finale *-s*, *-m*, ș.a.m.d. Aceste foneme au avut impact inovator nu numai asupra lexicului, ci și asupra morfo-sintaxei. De exemplu, căderea lui *-s* și *-m* final a dus la „confundarea subiectului cu obiectul direct în latina dunăreană” și, ca urmare, topica latinei clasice SB-CI-CD-Pred este înlocuită cu SB-Pred-CD-CI. La nivel morfologic două tendințe devin evidente – simplificarea flexiunii și dezvoltarea formelor analitice.

În latina populară intervin și schimbări de ordin semantic. Unele cuvinte capătă un alt sens în latina populară (de ex.:

lat. clas. focus – cămin, vatră; lat. pop.: focus – foc), altele își restrâng sensul (de ex.: lat. clas. cognatus – rudă de sânge → lat. pop. cognatus – soțul surorii) sau și-l extind (de ex. lat. clas.: habeo – a avea → lat. pop. habeo – a avea, a exista).

Interesante sunt și paginile consacrate fondului și „superstratului cultural” latin în vocabularul limbilor romanice. Autoarea aduce date statistice referitoare la structura etimologică a vocabularului reprezentativ al limbilor romanice. Catalana, de exemplu, are cel mai mare număr de cuvinte din fondul latin. Din cele 2381 de cuvinte selectate, 1210 au etimon latinesc, iar 436 sunt împrumuturi romanice de origine savantă. Limba română are, inclusiv din acest punct de vedere, specificul ei. În acest teritoriu latina nu a funcționat ca limbă a culturii și administrației, așa cum a fost ea în spațiul occidental, chiar și după căderea Imperiului Roman în a. 476. Dacă în limbile italiană, spaniolă, portugheză și, în mod deosebit, în cea franceză a avut loc asimilarea masivă a lexicului livresc în perioada Renașterii, în limba română acest proces a început abia spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, prin filiera franceză. „Influența franceză, afirmă autoarea, reprezintă nu numai un mijloc de îmbogățire și nuanțare, ci și o redefinire a fizi-

onomiei neolatine a limbii române, în aria romanității balcanice” (p. 77).

În capitolul II, *Flexiunea nominală*, D. Butiurcă propune o analiză a celor cinci sisteme de declinare în latina clasică, precum și a tendințelor de simplificare a paradigmei substantivului în latina populară, care, dezvoltând formele analitice, duce la dispariția cazurilor ca necesitate sintactică. Această tendință spre analitism s-a accentuat în limbile romanice. Funcțiile sintactice nu se mai exprimă prin desinențele de caz, ci prin prepoziții sau topică. Doar latina dunăreană, care s-a izolat mai devreme de restul teritoriului romanizat, a mai păstrat forme sintetice ale genitivului, dativului și vocativului. Cei interesați vor găsi în acest capitol și informații despre categoria genului și evoluția acestuia, precum și diferite puncte de vedere ale savanților privind originea neutrului românesc inexistent în alte limbi romanice. Tot în acest capitol autoarea analizează categoria numărului și a modului de exprimare al acestuia prin desinențele specifice și alternanțe fonetice, care individualizează limba română față de celelalte limbi romanice; prima – prin numărul mare de dezinențe la plural și a doua – prin encliza articolului care are nu numai funcția de a individualiza, ci și de a evidenția

cazul. Limba latină nu cunoștea determinarea prin articole, iar data apariției acestora în limbile neolatine este controversată. Autoarea studiului se referă la două teorii existente: „teoria semantică” – articolul ca morfem al determinării apare când **ille** din latină își pierde conținutul semantic de pronume demonstrativ și „teoria morfo-sintactică” – **ille** devine articol doar când apare opoziția *articulat – nearticulat*. Procesul de transformare a pronumelui în articol a decurs concomitent cu cel al dispariției flexiunii și a durat până în secolului al VIII-lea. Aceste procese și consecințele lor în limbile romanice sunt analizate de către autoare în mod pertinent.

Sunt foarte instructive și paginile consacrate clasei pronumelor. Se știe că latina avea pronume personale numai pentru persoana I și II singular și plural (*ego, tu; nos, vos*), iar pentru persoana III se foloseau formele pronumelor demonstrative, lăsând în așa fel loc pentru inovații în limbile romanice. Diferențele dintre pronumele personale latine și cele neo-latine sunt analizate amănunțit în fiecare limbă romanică. Formele actuale sunt descrise prin prisma modificărilor de ordin fonetic, morfologic și sintactic. Toate limbile romanice și-au îmbogățit clasa pronumelui personal cu forme pentru per-

soana a III-a. Însă în unele limbi există pentru această persoană și alte forme: *dânsul, dânsa, dânsii, dânsele* în limba română, sau *ello*, pronume cu formă nehotărâtă, în limba spaniolă. Tot aici găsim formele etimologice ale pronumelor personale, accentuate și neaccentuate, și funcțiile lor sintactice în limbile romani-ce. În acest studiu este pe larg reflectată și evoluția pronumelor reflexive, posesive, demonstrative, relative și nedefinite.

Capitolul III este consacrat constituirii limbii și a poporului român. În afară de interesul științific pe care-l prezintă, acest compartiment are și o profundă semnificație spirituală. Prin modul de abordare a problemei, D. Butiurcă îl ajută pe cititor să însușească adevărul științific și să nu se lase influențat de manipulările pseudoștiințifice în scopuri politice.

Caracterul latin al limbii române, menționează autoarea, a fost demonstrat încă de Samuil Micu și Gheorghe Șincai în gramatica lor *Elementa linguae daco-romanae sive valahicae*, 1780. În această lucrare sunt descrise principalele legi de evoluție fonetică a limbii române, care este rezultatul suprapunerii elementului latin cu cel autohton, geto-dac. În contextul argumentării fondului latin al limbii române, D. Butiurcă face trimitere la

N. Iorga, care a arătat că romanizarea dacilor a început cu mult înainte de cucerirea Daciei de către Traian în a. 106. Fenomenul a început în prima jumătate a sec. I prin comercianții romani, apoi prin coloniștii romani din provinciile învecinate, aduși în Dacia ca purtători ai culturii materiale și spirituale latine. Prima formă de realizare a sintezei daco-romane este *baza lingvistică*, care s-a consolidat treptat grație unor factori extralingvistici: conviețuirea elementului autohton cu cel roman, măsurile politice, organizarea administrativă și, nu în ultimul rând – creștinismul. Din punct de vedere administrativ, stăpânirea totală asupra Daciei, afirmă D. Butiurcă, este marcată în anul 212, de către împăratul Caracalla, care, prin *Constitutio Antoniniana*, a declarat cetățeni romani pe toți locuitorii Imperiului (p. 172). Acest lucru reprezintă, în viziunea autoarei, o confirmare oficială a faptului că băștinașii vorbeau și foloseau deja la acea epocă limba latină în relațiile lor interumane și administrative, ceea ce înseamnă că, pe de o parte, procesul de substituere a limbii geto-dacilor cu latina populară devenise ireversibil și, pe de altă parte, folosirea limbii latine pe întreg teritoriul dacic asigura unitatea și coeziunea geto-dacilor.

Hotărârea împăratului Gra-

tian (361-383) de repartizare a diecezelor *Dacia* și *Tracia* duce în cele din urmă la scindarea Imperiului Roman în două arii izolate – „de Apus” și „de Răsărit”. Pentru romanitatea răsăriteană aceasta a însemnat începutul etapei de dezvoltare independentă, fapt ce explică deosebiriile dintre latina dacică și cea din spațiile occidentale. Dacă faptul că formarea limbii române a început odată cu extinderea Imperiului Roman în ținuturile dunărene, cu cucerirea Daciei și romanizarea acesteia este evident și indiscutabil, epoca de la care se poate fixa existența de sine stătătoare a limbii române este văzută în mod diferit de către savanți. D. Butiurcă confruntă punctele de vedere ale mai multor lingviști și demonstrează, prin argumente de ordin fonetic, că până la venirea slavilor toate transformări-

le fonetice se încheiaseră, limba română se formase deja ca un idiom autonom și stabil în perioada cuprinsă între secolele VII și VIII și că „influența slavă nu a afectat structura gramaticală fundamentală latină a limbii române” (p. 192). La această etapă, afirmă autoarea, și populația dacoromană era atât de viguros formată, încât a putut să asimileze mase întregi de slavi și să asigure răspândirea creștinismului.

Putem afirma, cu certitudine, că studiul **Fondul latin și flexiunea nominală în limba română** este o carte de referință pentru studenții de la facultățile de litere, pentru cei care studiază istoria limbii române și a celor romanice, pentru publicul specializat și pentru toți acei care vor să știe cine suntem și de unde venim.

AUTORI

Alexei ACSAN, lingvist, profesor la Casa Limbii Române; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Otilia BABĂRĂ, lector, U.P.S. „Ion Creangă” din Chișinău.

Ana BANTOȘ, critic literar; director adjunct al Institutului de Filologie al A.Ș.M.; conf. univ. doctor, Universitatea de Stat din Moldova.

Vladimir BULAT, scriitor și publicist, Republica Moldova.

Petru BUTUC, doctor în filologie, profesor, U.P.S. „Ion Creangă” din Chișinău.

Andrei BURAC, membru al Uniunilor Scriitorilor din Moldova și din România.

Grigore CHIPER, scriitor, Republica Moldova.

Mihai CIMPOI, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova, membru al Academiei Române și al Academiei de Științe a Moldovei.

Anatol CIOBANU, doctor habilitat în filologie, profesor universitar, șeful Catedrei de Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică a Facultății de Litere, U.S.M.; membru corespondent al A.Ș.M.; membru al colegiului de redacție al revistei *Limba Română*.

Ion CIOCANU, critic și istoric literar; doctor habilitat în filologie, cercetător științific principal, Institutul de Filologie al A.Ș.M.; membru al colegiilor de redacție ale revistelor *Limba Română* și *Viața Basarabiei*.

Gheorghe COLȚUN, doctor habilitat, Facultatea de Litere, U.S.M.

Nicolae DABIJA, membru de onoare al Academiei Române, redactor-șef al revistei *Literatura și arta*.

Anatol EREMIA, lingvist, doctor habilitat în filologie, cercetător științific coordonator, Institutul de Filologie al A.Ș.M.

Nicolae FELECAN, prof. univ. dr., prorector al Universității de Nord, Baia Mare.

Valeriu MATEI, membru al Uniunilor Scriitorilor din Moldova și din România.

Ion POPESCU-SIRETEANU, doctor, profesor, Iași.

Nicolae RAEVSCHI, profesor, doctor habilitat, Institutul de Filologie al A.Ș.M.

Lilia RĂCIULA, lector, U.P.S. „Alec Russo” din Bălți.

Victoria ROGA, lector, Catedra de Filologie Germană, U.S.M.

George RUSNAC, doctor habilitat în filologie, profesor universitar, Catedra de Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică a Facultății de Litere, U.S.M.

Antonina SÂRBU, ziaristă.

Constantin ȘCHIOPU, doctor în pedagogie, conferențiar, U.P.S. „Ion Creangă” din Chișinău.

Efimia ȚOPA, poetă, membră a Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.

Diana VRABIE, doctor în filologie, U.P.S. „Alec Russo” din Bălți.

Vitalie ZAGAEVSCHI, membru al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova.

Vladimir ZAGAEVSCHI, doctor în filologie, conferențiar la Catedra de Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică a Facultății de Litere, U.S.M.

Nina ZGARDAN, profesor, doctor, A.S.E.M.

